

Verhandeling over den waaren aart der kinder-pokjes, en derzelver gemakkelijcke en zekere geneezing ... / [Iman Jakob van den Bosch].

Contributors

Bosch, Iman Jacob van den, 1731-1788.
Man, Maximiliaan Jacob de, 1731-1785.
Roupe, Louis, 1729-1780.
Royen, Adrianus van, 1704-1779.
Verbrugge, Jacob.

Publication/Creation

Rotterdam : Gerard Abraham Arrenberg, 1791.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/nuaammtw>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

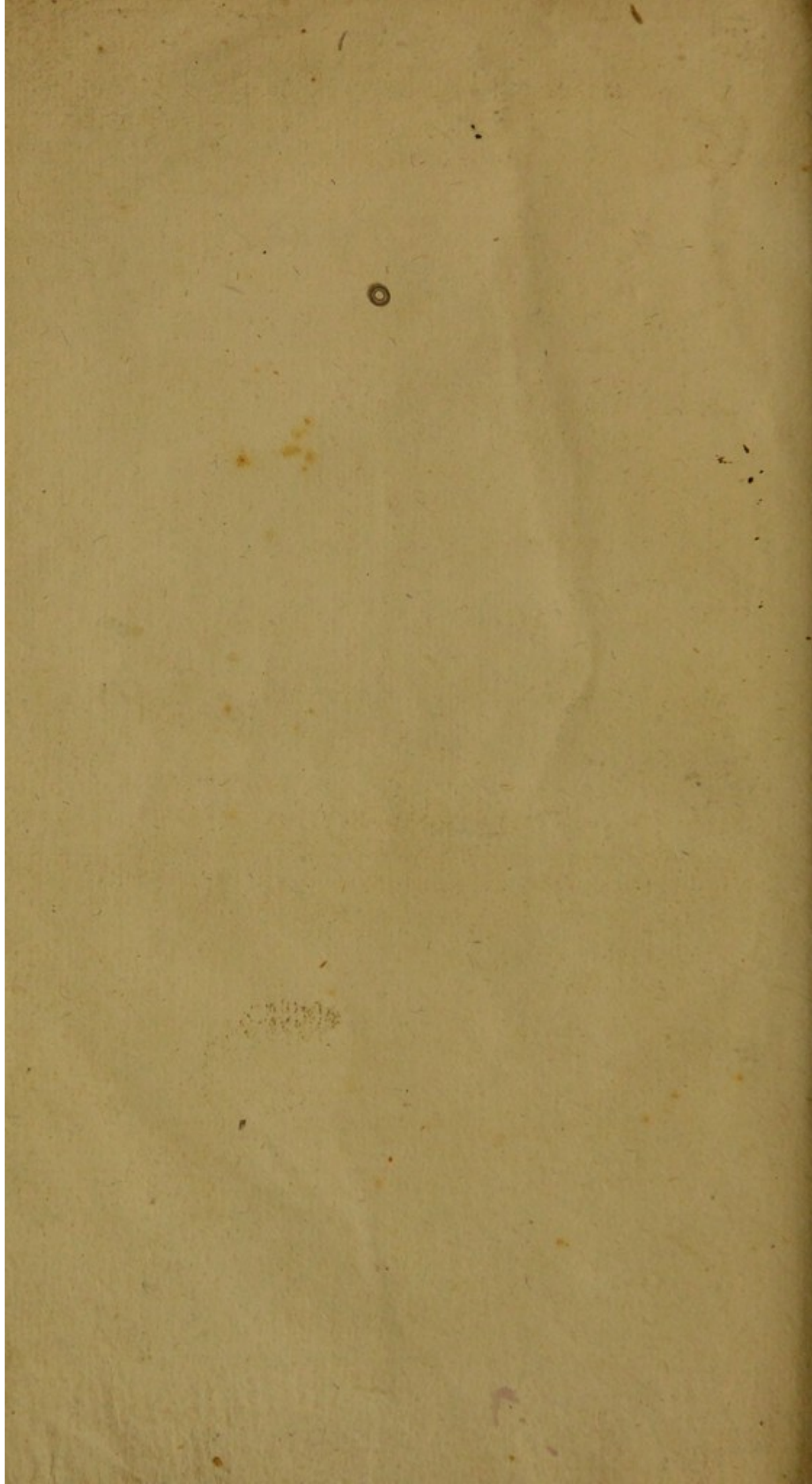
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

14694/18/1

F. XVIII

18/6

VERHANDELING
OVER DEN
WAAREN AART
DER
KINDER-POKJES,
EN DERZELVER GEMAKKELYKE EN ZEKERE
GENEEZING,

NAGELAATEN DOOR WYLEN

IMAN JACOB VANDEN BOSCH,

In deszelvs Leven *Medicinæ Doctor* in 's HAGE,
Lid van de Keizerlyke Academie der Natuur-
Onderzoekeren, van het Keurvorstlyk Institut te
GÖTTINGEN, van de Keur-Mentzische Academie
der fraaye Wetenschappen te ERFURT, van de
Hollandsche Maatschappy der Wetenschappen te
HAARLEM, en van het Provinciaale UTRECHT-
SCHE Genootschap van Konsten en Wetenschappen;
Correspondent van de Geneeskundige Academie
te PARYS, en van het Genootschap te BATAVIA;
mitsgaders Directeur en Secretaris van de Natuur-
en Genees-kundige Correspondentie-Societeit te
's HAGE.

TE ROTTERDAM,
By GERARD ABRAHAM ARRENBURG,
M D C C X C I.

Medicina igitur, quo hodie colitur ambitu, est Scientia ac prudens directio virium naturæ humanæ ad vitæ & sanitatis a morbis & morte tutelam.

Itaque Doctrina omnis Medica bonæ frugis ad banc componi normam debet, ut quid Natura faciat aut ferat, ex fideli observatione quam diligentissime enarretur.

GAUBIUS.

— *Certa ergo antidotus contagii variolosi nondum cognita videtur: at operæ pretium erit, ut omnes boni de hac re cogitent, et debita cum prudentia tentent varia quæ profutura suadebit attentæ hujus morbi meditatio.*

VAN SWIETEN.

d. i.

De Geneeskunde is derhalven, in die uitgebreidheid waarin zy thans geöeffend word, eene wetenschap, en voorzichtige bestuuring van de krachten der natuur, ter bescherming van het leeven en de gezondheid, tegen de ziekten en tegen den dood.

Daarom moet alle welberaaden geneeskundig onderwijs, tot deezen regel gebracht worden, dat al het gene de natuur doet of ondergaat, uit getrouwe waarnemingen, allernaauwkeurigst verhaald worde.

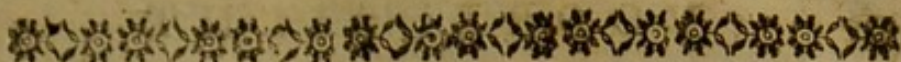
en

Dus schynd het waare tegengift tegen de poksmet tot nog toe niet bekend te zyn; maar het zal wel der moeite waardig zyn, dat alle wêldenkenden deeze zaak bepeinzen; en, met de vereischte voorzichtigheid, verscheidene middel'en, welke eene aandachtige beschouwing deezer ziekte als voordeelig zal aanraalen, beproeven.

Geene Exemplaren worden als echt erkend, dan die door G. J. van den Bosch aldus geteekend zyn.

G. J. Van den Bosch

VOORBERICHT.

*D*at de groote BOERHAAVE, de ontdekking van zodanige middelen, welke een byzonder (Specifiek) vermogen bezitten ter bestryding van de poksmet, op de gewoone of natuurlyke wyze medegedeeld, als aller aangelegenst, doch tevens als mogelyk, beschouwde; — dat zyne beroemde Leerlingen, de Vryheer VAN SWIETEN en de Hoogleeraar DE HAEN, benevens een aantal andere Mannen van naam, dit denkbeeld steeds levend hielden, en alle poogingen in 't werk stelden ter naspooring dezer middelen, en ter aanmoediging van anderen tot dit onderzoek, zal, ook aan den eerstbeginnenden in de Geneeskunde, niet onbekend zyn.

De gunstige gevolgen, met welken de kunstige mededeeling dezer Ziekte, vry algemeen, bekroond werd, deed veelen deeze Ontdekking, thans, als min-belangryk en min-noodzaakelyk beschouwen: zich vleyende, dat wel haast de Inentiug algemeen aangenoomen, en, daar door, de gewenschte verzachting der ziekte verkreegen zoude worden.

De uitkomst beantwoordde echter, inzonderheid met betrekking tot ons Vaderland, aan deeze verwachting niet; en jaarlyks, (schoon nu minder, dan meerder) bleev het getal der slachtoffers dezer wreede ziekte, vry aanmerkelyk.

Dit laatste, benevens de verschillende gevoelens, welke omtrent de konstige mededeeling deezer ziekte, aanhoudend, (byzonder in dit Gemeenebest) plaats hadden, wekten den, nu overledenen, Schryver deezer Verhandeling op, tot eene meer bepaalde en ernstige beschouwing deezer ziekte, en derzelver genoemde veiligste behandeling. -- Dit onderzoek had tot gevolg, de uitgaave zyner Proeve over de voorbehoeding der Kinderziekte; in het Jaar 1770 in 't licht gekoomen: in het voorbericht van welke, hy verklaarde, zich niet te willen onttrekken, ingevalle deeze Eersteling behaagde, zyne eigene waarneemingen, in 't vervolg, ten algemeenen nutte insgelyks, mede te deelen.

Hoezeer deeze Proeve, met de goedkeuring van veele voornaame Mannen, (en in 't byzonder, met die van des Schryvers wydberoemde Leermeeesteren, de Hoogleeraaren A. VAN ROOYEN en H. D. GAUBIUS) bekroond werd; — zyne bedoeling in dezelve, werd, door anderen, echter miskend: die oordeelden, dat des Schryvers oogmerk geweest waare, den voortgang der Inënting te stuiten; immers, dezelve tegen te werken.

Hoedanig de Schryver over de Inënting gedacht, en zich omtrent dezelve geuit hebbe, kan men in de genoemde Proeve (pag. 240, 241 en in de noot o) zelve nazien. Het is waar, dat hy in bedenking gav, of de onvoorzichtige mededeeling van de poksmet, (zonder bekoorlyke voorzorgen, door afzondering van den gemeenzaamen ommeegang met anderen, enz.) niet geschikter was ter vermeerdering, dan tot matiging van haare woede? dan, in hoe verre hy zulks betoogd hebbe, kan de onzydige Leezer insgelyks in dezelve, (van

(van Pag. 131 tot 161) nagaan. Doch het aldaar voorgedraagene, veroordeeld niet de Inënting als zodanig, maer alleen de nadeelige gevolgen, welke uit eene onvoorzichtige behandeling noodwendig moeten voortvloeyen: want, was het eerste waar, zoo had hy dezelve, onder behoorlyke voorzorgen, niet kunnen aanpnyzen; gelyk in de eerstaangehaalde plaats geschied is. Behalven dit, zou men zich op onzydige Rechters over deeze Proeve, kunnen beroepen: gelyk de Schryvers van de Göttingische anzeigen von Gelehrten Sachen &c., welke in hunne beoordeeling over dezelve, (in hun 83^e Stück) zeggen, dat men den Schryver geenszins als een vyand der Inënting beschouwen kan (†)

Sedert de uitgaave der genoemde Proeve, verdubbelde hy zyne poogingen; en door eenige, schoon in den aanvang min-aanmerkelyke, vorderingen aangemoedigd, zettede hy zyne naspooringen met eenen standvastigen yver voort; tot het hem, in het eind, gelukte, te geraaken tot ae ontdekking der begeerde middelen: welke vervolgens, van tyd tot tyd, de noodige verbeteringen bekwamen; tot dat zy eindelyk, dien trap van volkomenheid welke zy thans bezitten, bereikten, en tot een regelmatig Stelzel konden worden gebracht.

Schoon hy moest ondervinden, dat deeze zyne poogingen, door driftige voorstanders der konstige mededeeling deezer ziekte, (zyne welmeenende bedoeling mis

(†) Op deeze wyze vond men, elders, deeze misduiding van des Schryvers bedoeling, door hem zelven, wederlegt: en men oordeelde het niet ongepast, daarvan, by deeze gelegenheid, gebruik te maaken.

miskennende,) in een min-gunstig daglicht beschouwd en voorgedraagen werden, ontbrak het echter ook niet aan de zodanigen, welke, den byzonder gunstigen uitslag van zyn bestuur in aanmerking neemende, der waarheid hulde deden, en de wezenlykheid (en gevolgelyk, ook de belangrykheid) zyner ontdekkingen, erkenden: En, 't en waare den dood van twee vermogende en waardige Menschenvrienden, (het Vaderland te vroeg ontruikt!) niet was tusfschen gekoomen, zou deeze Geneeswyze reeds voorlange, door hunne tusfschenkomst, aan het Menschdom zyn medegedeeld. Trouwens, de Ontdekker achtte, (en voorzeker, niet ten onrechte) dat, zyne onderzoekingen, hem tyd, geld, en moeite gekost hebbende, en daarenboven, van een gelyk aanbelang voor geheel de Maatschappyy zynde, de mededeeling van deeze zyne Ontdekkingen, billyk, eenige schadeloosstelling waardig waare.

Zyn Afsterven, ('t gene in de maand Mey van het Jaar 1788, voorviel) beroofde hem, vervolgens, voor altoos, van het genoegen, om éénmaal zyne Ontdekkingen algemeen bekend, en de rampen van het lydend Menschdom, door dezelve verlicht te zien. Hy had nochtans zorg gedraagen, dat zy niet, tevens met hem, der Maatschappyye ontruikt zouden worden: het gene men echter, inzonderheid ook te danken heeft, aan de Menschen-vriendlyke belangneeming van den Wel Eerwaardigen Heer J. F. MARTINET, zynen byzonderen vriend.

Het ontbrak, sedert, aan geene welmeenende Menschenvrienden, welke yverigst wenschten, dat deeze belangryke Ontdekkingen, ten nutte van het Menschdom, der geleerde Waereld medegedeeld werden. By-

zondere voorvallen, en gevolgen derzelve, belemmerden zulks voor eenen tyd: tot men, in het eind, (zich omtrent de Maatschappy en de Nakomelingschap buiten verantwoording willende stellen,) besloot te beproeven, in hoe verre het Ontwerp van eene algemeene Intekening, door de Wel-Eerwaardige Heeren A. VAN DEN BERG en J. F. MARTINET, benevens andere welmeenende Mannen, ter hand gegeven, (en gegrond op het gemeen belang van geheel het Menschdom,) ingang vinden mochte; zich, met de moeite en kosten welke aan het zelve noodwendig verknocht waaren, (ter bevoordering der bedoelde gewichtige einden,) volvaardig belastende. Dit ontwerp verwierv, vervolgens, weldra de goedkeuring van zeer veele voornaame Mannen; welken, des, de bestuuring van het zelve, gereedelyk aanvaardden: En, het is ingevolgen van dit Ontwerp, dat deeze Verhandeling thans het licht ziet (†).

Ten aanzien van den vorm derzelve, en het verrichtte by de uitgave, acht men niet ondienstig, alhier eenig verslag te doen:

On-

(†) Indien men, alleen met het zelfbelang te raade gegaan was, zou de uitgave, als een gevolg van dit Ontwerp, voorzeker geenen voortgang gehad hebben, daar het gezamenlyke beloop der Intekening, verre beneden het middenmaatige was, en geheel niet geëvenredigd aan den aart der zaake: echter heeft men, getroffen door de elenden waar aan het Menschdom, door deeze wreede ziekte, (welke zich, daar en boven, ter deezer tyd, op nieuw aan zeer veele plaatsen vry hevig vertoond) is blootgesteld, en uit aanmerking van de yverige poogingen door veele welmeenenen in deezen aangewend, beslooten, desnietteenstaande, tot de mededeeling deezer Geneeswyze overtegaan.

Onder de papieren betrekkelijk deeze Ontdekkingen, trof men ook aan, zekere aantekening (), in welke den Ontdekker berichtte, dat men deszelvs bestuur in de byliggende papieren (in afzonderlyke bewaaring geplaatst) volledig zoude voorgedraagen vinden, doch dat zynen tyd en krachten, thans niet toelieten, die in de vereischte orde te schikken.*

De genoemde papieren bestonden, uit de eerste en tweede Afdeeling deezer Verhandeling (†); de tweede als een vervolg of aanhangsel tot de eerste: welke beiden, in denzelven vorm in welken zy gevonden werden, alhier zyn medegedeeld. De voorschriften en aantekeningen, bevattende de nadere verbeteringen van het Jaar 1784, (door den Ontdekker eigenhandig geschreeven,) benevens de briefwisselingen omtrent dit ontwerp gehouden, maakten het overige deezer papieren uit: En uit deezzen, heeft men het Aanhangsel tot de tweede Afdeeling, benevens de Bylagen, samengesteld.

Uit den aart der zaake is het blykbaar, dat, ingevalle de Ontdekker deeze Verhandeling zelve uitgegeeven had, hy den inhoud van het genoemde Aanhangsel, in de tweede Afdeeling zoude hebben ingelascht; en dat dit, benevens de byéénverzameling der door hem aangewezen Bylagen, de bedoelde orde zy, welke de
Schry-

(*) Kennelyk zeer kort vóór des Schryvers afsterven vervaardigd.

(†) De eerste schynd omtrent het Jaar 1779, de tweede omtrent 1783, geschreeven te zyn; doch beide sedert, nog nader overzien. Het gene de reden opleverd, waarom, in de eerstgenoemde, de proeven in de Epidemie van 1784 gedaan en elders door den druk gemeen gemaakt, en in de laatste, de eindelyke voltooyingen der Ontdekking, niet aangetroffen worden.

Schryver verhinderd werd aan deezen zynen arbeid te geeven.

Men had, wel is waar, zulks insgelyks kunnen doen, en de eindelyke voltooying deezer Ontdekking, in de gemelde tweede Afdeeling kunnen inlaschen; dan, om niet onzen arbeid met dien des Schryvers te vermengen, heeft men verkooren, dezelve, gelyk gezegd is, in een Aanhangsel te plaatsē; terwyl men, uit zekere Handleiding tot het doen van Proefneemingen, in den laatsten leevtyd des Ontdekkers opgesteld, eenige nadere byzonderheden overgenoomen en in het zelve ingelascht heeft: in het welke, wyders, niets gesteld is, dan het geene in eigenhandig geschreevene aantekeningen van den Schryver, gevonden werd.

Ten aanzien der Bylagen, tot deeze Verhandeling gevoegd, kan men berichten, dat dezelve Stukken welke door ons daartoe gebesigd zyn, door den Schryver in zyn oorspronglyk handschrift waaren aangewezen; schoon hy, alleen die welke onder Letter A en B voorkoomen, benevens het eerste gedeelte der volgende, daadelyk in gereedheid had gebracht. Door ons is alleenlyk, daarenboven, lygevoegd de Bylage A, behelzende des Schryvers beschouwing van de Gisting (fermentatio), als den voornaamen grondslag van alle waare en veilige behandeling der Kinderziekte.*

De Schryver had, naamelyk, in zyne meergemelde Proeve, te kennen geeven, dat hy het gevoelen van eene crisis, in deeze ziekte, omhelsde: van het welk hy echter, in vervolg van tyd, terug kwam; en het zelve verwisfelde, voor dat van eene fermentatie: dit zyn

nader gevoelen, vond men, met redenen gestaafd, elders, opzettelyk door hem voorgedraagen; kennelyk met oogmerk, om daar van, by eene tweede oplage of Latynsche vertaaling der genoemde Proeve, (met welke laatste hy ook werklyk eenen aanvang had gemaakt,) melding te doen. En wyl het ons toefcheen, dat de mededeeling van dit Stuk (ook ter nadere opheldering van het verband, waar in des Schryvers beschouwing deezer ziekte, tot zyne behandeling derzelve staat) niet ondienstig zoude kunnen zyn, hebben we het zelve, uit dien hoofde, onder de Bylagen tot deeze Verhandeling een plaats gegeven.

De overige Bylagen (welke zig bepaalen tot de briefwisselingen omtrend deeze onderwerpen gevoerd) zyn, met de meestmogelyke naauwkeurigheid, door ons vervaerdigd. De uitvoerige mededeeling der briefwisseling met den Heer DE MAN, heeft tot bedoeling, de voldoening der weetlust van deskundigen: daar, uit dezelve, blyken kan, hoe deeze Ontdekkingen, van geringe beginselen, langs trapswyze voorderingen zyn opgeklimmen (†). Tot het zelve einde, heeft men, uit des Schryvers oorspronglyke handschriften, en andere kennelyk-echte bescheiden, hier en daar, eenige aantekeningen tot deszelvs voorstel gevoegd; welke echter, door het gebruiklyk teeken ([]), van die des Schryvers onderscheiden zyn.

Mocht

(†) Het geene ons, tot de volledige mededeeling deezer briefwisseling, ontbrak, heeft de heusche vriendelykheid van den Wel Ed. Geſtr. Heere M. W. DE MAN, M. J. ZN., wel gelieven te vervullen; waer voor wy zyn Wel Ed. Geſtr. by deeze, openlyk, onze dankbaarheid betuigen.

Mocht men, intusfchen, onder het geene door ons, op de gezegde wyzen, tot deeze Verhandeling is gevoegd, het een of ander aantreffen, 't geene min noodig of ter zaake dienende, toefcheen, fchryve men zulks toe, aan onze welmeenende bedoeling, en bezorgdheid om niets, deeze onderwerpen betreffende, achter te houden; en verschoone zulks, uit dien hoofde.

Men zal, in de eerste Afdeeling deezer Verhandeling, enkele plaatsen aantreffen, gelykluidende met zodanige, als in de meergemelde Proeve over de Voorbehoeding voorkoomen. De Schryver zelve erkende dit (I Afd. § XL). En, wanneer men de tegenwoordige Verhandeling, als op zich zelven staande beschouwd, en deeze Geneeswyze, als op de waarheden in de genoemde Proeve vervat, gegrond, zal men ongetwyffeld moeten toestemmen, dat het, (zonder menigvuldige en moeilyke aanhaalingen, en eene wanftaltige gaaping) onvermydelyk was, wilde de Schryver, naar zyn gevormd Ontwerp, analytisch, voortgaan, of hy moest van eenige dier waarheden, tot zyn oogmerk dienftig, op nieuw melding doen.

Alvoorens te besluiten, achten we ons gehouden, openlyk, onze ongeveinsde dankbaarheid te betuigen, aan zoo veele waardige Mannen, Voorstanders der Geleerdheid en Vrienden van het Menschdom, door welker vereenigde welmeenende poogingen, het gevormd Ontwerp ter gemeenmaaking deezer Ontdekking, tot fland gebracht, en dezelve des, der Maatschappye weder geschonken werd: hartelykst wenschen wy, dat den Opperften Medicynmeester de toediening deezer middelen, voortaan, met gelyken zegen bekroone, met welke dezelve, bevoorens, steeds begunftigd werden:

op

*op dat dës, hun hart het edel genoeg smaake, van
het bunne te hebben toegebracht, tot de verlichting der
rampen van het Menschdom; en zy, in de kalmte welke
hunne Ziel, door deeze verhevene aandoening gevoelen
moet, hunne belooning vinden moogen! eene belooning,
voor een gevoelig hart onschatbaar.*

de Erven I. J. VAN DEN BOSCH.

ROTTERDAM
den 31st van Louwmaand
1791.

KORTE

KORTE STELLINGEN
 OMTRENT DEN WAAREN AART DER
KINDERZIEKTE,
 EN DERZELVER GEMAKKELYKE EN
 ZEKERE GENEEZINGE.

EERSTE AFDEELING.

De mogelykheid om de Poksnet, op de natuurlyke wyze medegedeeld, te verzwakken en krachteloos te maaken, aangetoond, en met een aantal wêlgeslaagde Proeven, nader bevestigd.

* * *

I N L E I D I N G.

§ I. **V**an alle de kundigheden, welke het voorwerp van de wyduitgestrekte Geneeskunde uitmaaken, zyn 'er geene, die meerder invloed hebben op den welvaart en de instandhouding van het Menschelyke Geslacht, dan het wêl kennen, wêl onderscheiden, en zeker geneezen van de Kinderziekte.

§ II. Van de eerste tyden af, in welken deeze Ziekte algemeen bekend is geworden, en inzonderheid in de voorgaande Eeuw, doch allerbyzonderst in onze dagen, heeft men ongelooflyke vlyt aangewend, ter verklaaring van haaren waarenaart, en ter bepaaling van haare behandeling: gelyk het wêl ontwikkelen van deezen Wonderknoop, thans nog gere-

gerekend word, een daad te zyn, welke gelyk gesteld mag worden, met de roemruchtige bedryven van TITUS en TRAJAAN (*)

§ III. Een onderwerp, zoo gewichtig, behoord billykeen yder op te wekken, tot de naspooring van eenig middel, vermogend ter voorkooming deezer wreede Ziekte, eêr zy haare woede op den mensch uitoeffend; of ter verzwakking van het werkzaam en krachtig vermoogen van haar gif, wanneer zy zich reeds geöpenbaard heeft.

§ IV. Als Lid van de groote Maatschappij der Waereld, en daar en boven door myne byzondere bestemming, verplicht, aan het behoud myner natuurgenooten te arbeiden, zal ik ten minsten trachten my van mynen plicht te kwyten; door myne kundigheden aantewenden, ter naspooring van het begeerde doelwit (§ III).

§ V. Ten einde, reeds by den aanvang deezer verhandeling, eenigermaate te doen zien, dat deeze heilzaame pooging niet geheel vruchteloos zal afloopen, durv ik my, in het blyde vooruitzicht van een gelukkigen uitslag, verbinden, door een' schakel van waarheden en welgeslaagde proeven, welke ik aan het oordeel van lieden der kunst onderwerp, aantetoonen, gelyk ik zulks durve vast stellen: *daar is een middel om het werkzaam vermoogen van de medegedeelde poksmet te verzwakken, of daadelyk krachteloos te maaken.*

§ VI. Om in de vereischte ontvouwing en verklaring dier waarheden welke zulks duidelyk betoogen moeten, te beter te slaagen, zal ik, met de Aloudheid zelve beginnende, vervolgens tot den tegenwoordigen tyd nederkoomen, om uit deeze beschouwing, de behandeling der ziekte na de toenmaalige bevat-

(*) [Zoo sprak nog LE CAMUS, bestuurend Lid van de geneeskunste Faculteit te PARYS, in zyn *Projet d'antidote à la verole*, p. 19.]

bevattingen en de geneeswyze op dezelve gegrond, afteleiden; en tot de tegenwoordige verbeterde Geneeswyze te besluiten.

§ VII. Eindelyk, om allen omslag, niet tot het weezen der zaake behoorende, te vermyden, verkies ik de behandeling by wyze van *Aphorismi*, of korte stellingen; van welke de eene, de andere vervangen en verklaaren zal: om uit dezelve langs wettige gevolgen, tot de begeerde waarheden den grond te leggen, en op dezelve de gedaane waarnemingen te doen berusten.

Aloude Behandeling der Kinderpokjes, het eerste Tydvak uitmaakende.

§ VIII. Zoo dra de Kinderpokjes bekend en duidelyk beschreeven waaren, (ik beöoge hier alleen RHAZÉS, om van anderen vóór hem niet te gewaagen,) werden dezelve tweezins behandeld: of *Mechanicè* of *Specificè*. Volgens de eigen' verklaring van RHAZÉS, was de eerste wyze ingericht om de hitte te maatigen (a), of, het geene op het zelvde nederkoomt, om de gisting te stillen, gelyk hy zich elders uitdrukt (b); en de laatste, voldeed aan dit oogmerk stilzwygende. Alle de vorderingen in de Inënting gemaakt rusten op dit grondbeginsel; 't zy men zulks toestemme, of, daar van afwykende, een ander Leerstelsel omhelze.

§ IX. De wetten der Gisting bepaalen zich, volgens de bekende verschynfels, tot deeze drie: te weeten, *de vereéniging van de gist met het lichaam dat*

(a) FREIND, *Hist. Medic.*, Londen 1733. p. m. 527.
(b) *Ibid*, p. 525, 529.

dat gisten moet; het houden van die beiden in een' diepe rust; en het vermeerderen der warmte tot een zeker graad. Dit omgekeerd zynde, verbreekt het gevolg, langs de gewoone wyze zich vertoonende, en maakt eene veel zachtere, of gansch geene, of eene verkeerde uitwerking; ja fomtyds zoo, dat ze van de gewoone afwykt: 't gene volkomen plaats heeft in de Inënting; en, naar maate deeze regelen in acht genoomen worden, is de uitkomst gunstiger of minder gunstig: men vergelyke de eerste Inëntingen in *Engeland* en te *Geneve* gedaan, tegen de Hedendaagfche verbeterde van *SUTTON* en anderen; en men zal ten vollen van deeze waarheid overreed zyn (†).

§ X. Van het wél onderscheiden en beftuuren van dit gewichtig Leerftuk, hangt de gansche geneezing, en den gelukkigen of ongelukkigen uitflag, zoo wel in de natuurlyke, als door konst medegedeelde pokjes, af (‡).

§ XI. Door de afwykingen van dit eerste grondbeginsel (§ IX, X) is deeze Ziekte dermaate woedende en doodelyk geworden, (daar, door het niet beteugelen der gisting, de koorts aanmerklyk moest toeneemen en de Etter in evenredigheit vermeerderd worden, waar uit alle de andere gewoone doodelyke toevallen hunnen oorfprong neemen,) dat 'er door dezelve meerder menfchen gefneuveld zyn, dan 'er door de wreede Pest zyn omgekoomen (*). De laate herdenking van deeze waarheid (§ IX, X),
is

(†) [Men zie de Bylage, *sub Litt. A**, in het voorbericht vermeld.]

(‡) [Men leerd tevens uit dit Leerftuk, de paalen eener te ver gedreevene *refrigeratie* kennen, en het *exod* der *antifermenerative* middelen; wyl in dit geval, het levens beginsel (*principium vitale*) verdooft word.]

(*) [ROSENSTEIN, *Handl. tot de kennis en geneezing van de ziekten der Kinaeren*, p. 215. FURSTENEAU enz.]

is alleen in staat, aan de gewoone woede deezer ziekte eenige paal en perk te stellen.

§ XII. Om deeze gewichtige reden, (§ XI) zullen alle poogingen vruchteloos of ontoereikende blijven, om de ontvolking der Landen en Steden enz. te verhoeden, ten zy men de voornaame kracht van bestryden tegen dit geweldig vergif, leere aanwenden in die genen, welke *natuurlykerwyze* daar door aangetast worden; want offchoon men, by de Inënting, dit gewichtig voorwerp (§ VIII—XI) vry naauwkeurig betracht, word deeze bewerking nogtans, hoe heilzaam anders, in zich zelven aangemerkt, zelfs van haare grootste voorstanders ongenoegzaam geoordeeld, om de gewoone slachting, door het verspreiden van de smet, te verminderen; welke dus onder de geringere *Classe* der Inwooneren, van middelen onbloot om tot de Inënting den toevlucht te neemen, of zulken onder meêrvermogens, die een afkeer van deeze konstige mededeeling hebben, of ook, om gemoeds-zwaarigheden tot dezelve niet besluiten kunnen, steeds vruchtbaar gekoesterd, gestadig verspreid en onvermydelyk voortgeplant moet worden (c):

§ XIII. Dat 'er van dit bestuur (§ XII) uit aanmerking van het meerder getal der genen die van de natuurlyke pokjes worden aangedaan, boven die welke dezelve door de konstige mededeeling bekoomen; veel afhange, leerd de ondervinding ten duidelyksten. Weinig is 'er van de behandeling deezer ziekte, sedert de tyden van RHAZÉs tot den tegenwoordigen, of, zoomen wil, tot de zestiende Eeuw, bekend. Het doet ook weinig ter zaake, of men hier

(c) De beroemde Baron DIMSDALE heeft dit, nog niet zeer lang geleden, onbewimpeld verklaard, in zyne Verhandeling over de middelen om de Inënting algemeener en van uitgebreider nut te maaken.

hier veel dan weinig van weete: de hoofdzak moet op twee, of, zoo men wil, op drie punten nederkoomen. De meest aangenoome zyn, de *broeyende Geneeswyze*, de *verkoelende*, en, laatstelyk, die *door Specifique middelen*.

BROEYENDE GENEESWYZE.

§ XIV. In het denkbeeld van een uitflag te bevoorderen die naar buiten moest (*eruptio cutanea*), was men, naar gelang der onderscheidene denkwyzes, op verschillende middelen bedacht, om dezelve, zoo door de beslooten' warmte der vertrekken, als door het houden der zieken in een bed waar in zy byna versmoorden door het aantal dekens, en andere aanzettende warmte, (om hier niet te spreekken van de *Bezoërdica animalia*, de *Pelro del porco*, Schaapen drek enz.) het vergif dus in een verdubbelde reden van zyn vermogen vermeerderende, uitwaards te brengen: door welke gekoesterde gisting, ten waare men toevlucht name tot helpende en verdunnende dranken, ter verdunning en verzwakking van het gistend poksmet, 'er yzersterke natuuren, welke het geweld der ziekte en deezer middelen konden wederstaan, vereischt werden, om geene Slachtoffers derzelve te worden: welke behandeling het *Eerste tydvak* der afwykinge aanwyst; en onder welke deeze ziekte zeer in woede heeft toegenoomen.

VERKOELENDE GENEESWYZE.

§ XV. Het *tweede tydvak* is dat der *verkoelende Geneeswyze*; welke men verschuldigd is aan den onbezweeken moed van den grooten SYDENHAM; die het eerste bestond de oude vooroordeelen te verwerpen. Zy is regelmatig gegrond, op de over-

overeenkomst deezer ziekte met de ontfteekende ziekten (*morbi inflammatorii*) en heeft haar opzicht op de *resolutie* der *humeuren*. de bevoordering der *suppuratie*, en alle die toevallen, welke uit een strydig bestuur gewoonlyk volgen.

§ XVI. De verkoelende Geneeswyze werd, op eene andere wyze, in *Duitschland* beproefd, door WALDSCHMIDT; waar van den uitslag, volgens zyne waarneemingen en die van DOLÆUS (*d*); gunstig schein te zyn: hoewel F. HOFMANN getuigde, dat de pokpuistjes langer met paarsche kringen omzet bleeven, waardoor het Pokgif langer in het Lichaam teruggehouden, en min bekwaamelyk uitgedreeven werd (*e*).

GENEESWYZE DOOR MINERALIA.

§ XVII. Men zoude intuschen den zoogenaamden *Adepti* of Goudzoekeren, (die, beide hunnen tyd en hunne middelen, verspilden in de navorsching van den Steen der Wyzen,) te kort doen, indien men dezelve niet in den rang der waare bestryders van de poksmet, in eene andere rangschikking, aanvoerde. Deezen hadden, reeds voor lang, ontdekt, en deeze Ontdekking zorgvuldig bewaard en levendig gehouden, de wonderbaare geneeskrachten in de

(*d*) Volgens hun getuigenis, hadden zy het middel, door hun beiden uitgedacht, meer dan duizendmaal beproefd. JOH. JAC. WALDSCHMIDT, *Opera Med. pract. Part. 1, cas LXXIX & cas XXII, de Variolis & Morbillis*. JOH. DOLÆUS, *Encyclop. Med. Dogmat. Cap. VI. p. 561.* vergeleeken met myne *Proeve over de voorbehoeding der Kinderpokjes*, bl. 218, 219. Men meend, dat dit vocht bestond uit het *Succus Betulae*, &c. dan, de Heer HALLER achte, dat het de *Tinctura aquosa Rosarum* waare. [Men vergelyke hier mede, de verklaring van dit verschynfel beneden, § LIII.]

(*e*) *M. R. S. Tom. II, p. 58, Sect. 1. Cap. VII Obs. 1.*

de Metaalen geleege; die zy door hunne geheime konst uit dezelve wisten te trekken, en *Bezoärdica frigida* noemden; in tegenstelling van de *Bezoärdica animalia* (§ XIV); en aan welke zy zoo veel vermogen toefchreeven, zoo wel in *Morbis malignis exanthematicis*, als in *Chronicis inveteratissimis*: door welke poogingen, zy der Geneeskunde te veel diensts hebben beweezen, om, in eene verlichte Eeuw als deeze, geengoed gebruik van deezen hunnen arbeid te maken.

§ XVIII. Depoogingen van FRANCISCUS ANTONIUS, PARACELsus, VAN HELMONT, BASILIUS VALENTINUS, en anderen, hebben de nuttigheid derzelve (§ XVII) ten duidelykften doen blyken: dan, vermits het als nog de plaats niet is daarvan melding te doen, zal ik liever in de geschikte *Analysis* voortgaan; om daar uit, ter zyner plaatse, de vereischte waarheden des te krachtiger te betoogen.

§ XIX. De bestendige waarneemingen in de Geneeskunde nopens de *Mercurialia* en *Antimonialia*, ter geneezing van opene Zweeren en andere huidsgebreken, van oude tyden af in gebruik (*f*), schynen mede het hunne toegebracht te hebben, om, door vergelyking van sommige deezer uitkomsten, ook nieuwe proeven op de Kinderpokjes te doen; welke naar maate van derzelve gelukkigen uitflag, ook meer of min werden voortgezet (*g*): en, indien men

(*f*) Als in de *Lepa*, de *Elephantiasis* &c. FREIND, *Lib. citat.*

(*g*) Eene toevallige waarneeming ontdekte, dat, ter plaatse alwaar een pleister met het *Emplastrum de Ranis cum Mercurio* besmeerd, in eenen Poklyder aangelegd was, geene pokjes zich vertoonden; niettegenstaande zy zich in grooten getale rondom dezelve, en op andere Lichaams-deelen voordeeden. Men heeft ook uit den mond van BOERHAAVE de volgende woorden opgetekend: „ *Omnes Chimici norunt, Mercurium omnes exulcerationes*

en niet, door enkele byzondere gevallen, was afge-
 schrikt geworden, maar op den grond der welge-
 mane Proeven moedig had voortgegaan, zoo zou-
 en de *Kinderpokjes*, reeds voor lange, in haar werk-
 aan en verspreidend vermogen gestuit, beteugeld,
 en merkelyk zachter en krachtelooser geworden
 zyn; waar door een aanmerkelyk aantal Slachtoffers
 aan haare woede hadde kunnen ontrukkt worden.
 Men kan dés, deeze Geneeswyze, als een *derde tyd-
 vak* maakende, beschouwen.

§ XX. Er is van deeze waarneemingen een veel
 grooter aantal voorhanden, dan men oppervlakkig
 denken zoude. De Heer A. HELVETIUS, Ge-
 neesheerte *Middelburg*, gaf in zekere Verhandeling
 (h), een vry omftandig bericht van verscheidene
 geneezingen der *Kinderpokjes*: waar onder 'er ook
 veelen waaren, in welke men zich van *Mercuriale*
 en *Antimoniale* middelen bediend had. De *Weener*
 Hofraad en Lyfärts DE HAEN gewaagde van eenige
 deezer Schryveren, en prees onder anderen ook
 aan, myne bovengenoemde Verhandeling over dit
 onderwerp (i); als in welke dit stuk, naar zyn ge-
 voelen, omftandiger dan wel in andere fchriften be-
 handeld was. Men kannogthans met geene genoeg-
 zaame

„ nestollere; sic enim si caput ulceribus scateat tum Emplastrum de
 „ Ranis cum Mercurio pedibus applicatur, & caput ulceribus libe-
 „ ratur; Simile quid etiam in Antimonio esse videtur”. d. i. Alle
 Scheikundigen weeten, dat de Kwik alle zweeren kan geneezen;
 want, wanneer het hoofd met zweeren bezet is, en men een
 pleister *de Ranis cum Mercurio* tegen de voetsoolen legt, zoo
 word het hoofd van de zweeren bevryd. Er schynd ook iets
 dergelyks in het Spiesglas te zyn. In *Aphor.* 1392, *Prax. Med.*
Tom. V p. 303, 309.

(h) *Verhandeling van verscheidene geneezingen der Kinderpok-
 jes, uit de voornaamste Geneesheeren samengetrokken en met aan-
 merkningen verrykt door A. HELVETIUS, Middelb. 1724.*

(i) *Ratio med. cont. Pars I. Cap. 5 § IX.*

zaame zekerheid vaststellen, dat een *Systematische* ordre in deeze wyze van geneezen hebbe plaats gehad; daar sommigen, de *Mercuriälia* slechts onder *purgantia* mengden; anderen, slechts in zekere gevallen zich daarvan bedienden; en weder anderen, deeze middelen wel in het waare oogmerk bezigden, doch door andere voorschriften verbasterden *k*.

§ XXI. Dan, deeze gewichtige onderneeming, om de ontvangene Pokfmet op een gewisfen voet te bestryden en dit in een Geneeskundig Samenstel in te voeren, scheen voor den grooten BOERHAAVE bewaard. Hy, die alles las en onderzocht wat 'er in de geleerde waereld omging, voor al in de geneeskunde, omtrend zaaken die nieuw waaren; en boven dien door zyne uitgebreide *correspondentiën*, in staat gesteld werd, om nieuwe ontdekkingen, door zyn vernuftig brein, tot regelmaatige samenstelsels te brengen, twyffelde geenszins aan de mogelykheid om hier in te kunnen slaagen. — Hy ondernam in de Jaaren 1709 en 1712, in zyne bekende *Aphorismi* zich te uiten, dat de Pokfmet, volgens de opgegeevene waarneemingen (§ XV — XX), konde beteugeld worden, door het tegengaan van haar vermogen met welbereide middelen uit *Kwik* en *Spiegelglas*, of door een algemeen bestuur tegen de ontteeking (*l*): weshalven zyne denkwyze op het ver-

(*k*) Jammer is het, dat men deeze waarneemingen niet gebracht hebbe tot bepaalde grondbeginselen, gelyk SYLVIVS en YVO GAUKES, (van welken § XXXIV en XXXV, nader gesproken worden zal) gedaan hebben. Zy draagen te groote kenmerken van een grondige behandeling, om tot onze tyden overgelaten te zyn, zonder te zyn voorgezet; en ik beklaag my zeer, dat dezelve nog niet tot myne kennis gekoomen waaren ten tyde van het schryven myner *Proeve*, en toen ik een aanvang maakte met het doen van Proeveemingen.

(*l*) § 1389 *Stimulus videtur auferri posse correctione per speciem ita dicta, vel methodo universali antiphlogistica* & § 1392.

verkoelend beftuur en de behandeling door *mineralia* nederkwam. Hy zoude ten vollen zyn oogmerk bereikt hebben, waaren zyne voorfchriften (*formulae*), die op den duur niet konden gevolgd worden (*l**), met zyn gegeven ontwerp (*Præcepta*) over een gekoomen: van zekerer aanleg waaren zyne poogingen, die hy zelve in 't werk ftelde; en indien het geval niet gewild had, dat hy door het verliezen van een kind, afgcfchrikt wierd zyn voorneemen door te zetten (*m*) zoo ware het hem gewiffelyk gelukt verdere proeven te doen. Zyne beroemde discipelen, VAN SWIETEN en DE HAEN, ondergingen geen beter lot: maar moesten, zonder het waare geheim om de Pokziekte, langs de

In flibio & mercurio ad magnam penetrabilitatem arte deductis, nec tamen acrimonia nimium corrosivis, sed bene unitis, ut quæremus, incitat horum aliquando succesus. d. i. „ de fmet „ fchynend te kunnen weggenoomen worden, door middelen die „ daar toe een Specifique kracht hebben, of door een algemeene „ geneeswyze tegen de ontfteking.” — en, „ Eenig gelukkig „ voordeel in het Spieglas en het kwikzilver, door de konft. „ zonder nogtans door al te bytende zuurigheid, maar wel ver- „ eenigd, tot een groote doororingbaarheid gebracht zynde, wekt „ ons op om in het zelve zulk een Specifiq middel te zoeken.”

(*l**) *Mater. Medic. ad § 1392 cum notis P. CAMPER.*

(*m*) Na de aangehaalde plaats (§ XIX noot g) doet men BOERHAAVE aldus fpreken: „ *verum cum tot adversarios hujus „ ufum improbantes habuerim in hujus usu non continuavi, ergo „ hanc rem felicioribus indagatoribus relinquo*”. d. i. Maar vermits ik zoo veele tegenftreevers gehad hebbe, die dit gebruik afkeurden, ben ik daar meede niet voortgegaan; waarom ik deeze zaake voor gelukkiger onderzoeken overlaate. DE HAEN, welke dezelve plaats aanhaald, veegde 'er nog dit volgende by: „ *Olim talia quidem dabam, et succesus inde videbam; „ advero cum inter multos sanatos infans moreretur, clamabant „ peremptam a me infantem esse: unde pertæsus desistui: Antimonium diaphoreticum cum suo nitro fixante fecit mirabilia haud „ ita pridem. Cinnabaris nativa cum triplo sacchari trita tacite data „ benignissimas Variolas dedit*”. d. i. Voorheen fchreef ik dezelve

de natuurlyke weg medegedeeld, te bestryden, deeze waereld verlaaten; hoe yverig zy zich anders, benevens hunnen onsterflyken Meester, aanhoudend gekweeten hadden, om een iegelyk tot het ontdekken van deeze geneeswyze aantemoedigen, en hoe zeer zy hunne onvermoeidste poogingen steeds hadden aangewend, om die ziekte op de bestmogelyke wyze langs deezen weg te bestryden (n).

§ XXII. Alles echter (§ XXI), met ter zyde stelling van alle vooroordeelen, wel overwoogen zynde, hebbe men BOERHAAVE voor de beweegoorzaak te houden, van de tegenwoordige verbetering; in de geneeswyze, zoo der ingeënte, als der natuurlyke Pokjes; en van hier de wezenlyke en bestendige vorderingen afteleiden, welke men, in

wel voor, en zag 'er een goed gevolg van; doch toen 'er, van een aantal Kinderen, die herstelden, één overleed, riep men uit, dat ik het zelve vermoord had; hier over verdrietig zynde, heb ik 'er van afgezien. Het zweetdrievend Spiesglas, met zyn vastmaakende Salpeter, heeft nog niet lang geleden wondren gedaan; de natuurlyke Vermilioen, met driemaal zoo veel suiker gewreeven, bracht zeer goedaartige pokken voort. *Rat. med. contin.* Tom. 1. p. 85, 86.

(n) Detaal van BOERHAAVE was: *Quale Specifcum inveniri posse, comparatio historiae antidotorum & indoles hujus mali faciunt sperare; & ad indagandum impellit summa hinc futura humano generi utilitas.* § 1391 – d. i. – „De vergelyking van de „Historie der tegengiften en den aart van dit kwaad, doen hoopen, „dat zodanig tegengift kan gevonden worden; en het groote nut „dat daar uit voor het Menschelyke geslacht zal voortkomen, moet „ons tot onderzoek van het zelve aanzetten.” VAN SWIETEN roonde zynen blaakenden yver, by de verklaring van de aangehaalde paragraaf, eindigende met deeze nadrukkelyke woorden: *Et si ullibi, certe in hoc casu, locum habet, quod talis fact, fecisse, merces sit.* d. i. „En zoo immer, kan men gewisselyk hier van „zeggen, dat zulk eene daad zich zelve beloonen zoude.” En DE HAEN spaande alle zyne krachten in, om deeze wyze aanneemelyk te maaken. *Rat. med. cont. Cap. vi. citato.*

in dit tweeledig opzicht, gemaakt heeft: 't gene ik tans, naar den rang der waarneemingen, voornemens ben nader te bewyzen.

§ XXIII. Volgens de eigen' verklaring van BOERHAAVE (o), was LOBB de eerste, die van de middelen volgens zyne opgaave, met *kwik* en *zwavel* bereid, in de Kinderpokjes gebruik maakte (p). Hy bediende zich wel niet van de eigene *formulen* van BOERHAAVE, maar zyne middelen kwamen dezelve zeer naby; bestaande alleen uit *gemeene Zwavel* en *levendige Kwik*, tot *Aethiops mineralis* gebracht; en uit *Aethiops* met *Zwavelbloemen*; somwylen met bevoeging van *Myrrhe*, *Saffraan* enz. En LOBB erkende zelve, dat hy deeze handelwyze aan BOERHAAVE verschuldigd was (q).

§ XXIV. Het oogmerk van LOBB in het bezigien dier middelen, was om de koorts van het eerste tydperk tegen te gaan, en langs deezen weg de Inënting te vermyden; gelyk zyne ronde taal dit duidelyk uitwyst, zeggende: *indien de middelen, voorgesteld om de Kinderziekte in het eerste tydperk te geneezen, de gewenschte uitwerking hebben, zullen zy de Inënting, ingevoerd met oogmerk om de sterfte welke deeze ziekte veroorzaakt, voortekoomen, onnut maaken* (r). Hy deed eenige weinige proeven (s).

(200)

(o) DE HAEN, l. c. p. 86, 87.

(p) *Traité de la petite Vérole*. Paris 1749. Tom. I. p. 317. 318. 402. hebbende de Engelsche uitgaave niet machtig kunnen worden.

(q) *Ibid.* Chap. IX p. 284, alwaar hy zegt: *de groote BOERHAAVE is de eerste welke het denkbeeld verwekt heeft, van de mogelijkheid om de Kinderpokjes in het eerste tydperk te geneezen, en dus de volgenden voortekomen.*

(r) *Ibid.* p. 318. verg. met zyn 202 *Aphor.* § 639. Tom. II. van deezen inhoud: *het is zeer waarschyntlyk dat men de Kinderpokjes in het eerste tydperk geneezen konne, met voorkoming van de uitbotting, en der andere tydperken van de ziekte.*

(s) *namelyk, vyf. Ibid.* p. 294.

(zoo ook RICHARDSON ééne (t)) en volharde steeds in de gewoone geneeswyze van zynen tyd; wel met gelukkigen uitkomst, doch niet zonder den gewoonen omslag.

§ XXV. Niettegenstaande den ongelukkigen uitflag der proeven, ter voorbehoeding in 't werk gesteld, te *Edinburg*, met den *Aethiops mineralis* (u), volgde HILARY nochtans het zelfde voetspoor (XXIII); doch hield zich nader aan BOERHAAVE, en bediende zich van *Antimonium diaphoreticum*: kennis hebbende aan de waarneemingen van GRAFFIUS (u*), zoo nam hy *Mercurius dulcis* in plaats van *Aethiops*; insgelyks met oogmerk om de koorts van het eerste tydperk tegentegaan (v : terwyl hy, in het tweede tydperk, niet de gewoone *Bezoardica* bleef volharden (w). Zyne waarneemingen waren zoo wezenlyk, dat hy zich op de volgende wyze daar over durfde uitten: ik heb altoos opgemerkt, dat hoe langer de wyze, boven aangeprezen, agtervolgd was, eer de besmetting in den Lyder plaats had, de ziekte evenredig zachter en gunstiger, de toevallen maatiger en de puistjes minder waren. Ik zeg nimmer samenvloeyende pokjes op het gebruik van dezelve volgen; zelfs niet wanneer de Lyders, door zodanigen, die dat soort van pokjes hadden, of in zulke huisgezinnen, in welken die ziekte dikwyls doodelyk geweest was, besmet waaren. Het voornaame, zoo niet het eenige, voordeel, dat de Inënting heeft boven den gemeenen weg van besmetting, bestaat hier in, dat het Lichaam, door deeze of soortgelyke manier, voor den aanval bereid word; en die genen welke de Inënting niet

(t) Ibid. Tom. II. § 642 - 649. p. 416 - 418.

(u) *Medical Essays*

(u*) *Ephem. N. C. Ann.* III. Oct. 56

(v) *A Practical Essay on the small Pox*, Chap. VI.

(w) *Ibidem*, Chap. VII.

niet goedkeuren, kunnen volgens het gene my de onder-
vinding tot hier toe geleerd heeft, alle de voordeelen
derzelve genieten, zonder begunstigers van het mede-
deelen der ziekte te zyn. (x).

§ XXVI. CANTWELL floeg denzelvden weg in;
en, niettegenstaande MEAD de poogingen van
BOERHAAVE als onzinnig wraakte (y), terwyl
hy zelv, zich bevlytigde een middel tegen de dolle
hondsbeet uit te vinden, bleev het denkbeeld, van
de mogelykheid om te kunnen slaagen, steeds
levendig.

§ XXVII. Meest moet men zich verwonderen,
dat ROSÉN VAN ROSENSTEIN, die aan de
gegrondheid van het voorstel van BOERHAAVE,
en de echtheid der proeven van LOBB, twyffelde,
en die de pillen van BELLOSTE van een gelyk
voorbehoedend vermogen achtte, als den *Aethiops
mineralis* (z), echter de eerste was, ná de bekende
en beroemde Engelsche Geneesheeren, die, in een
tyd, wanneer de pokjes te *Stokholm* een' vreeslyke
Slachting aanrechten, bedacht was op het geeven
van een voorbehoedend middel; waarmede hy veer-
tig goede proeven deed, en de geen die het zelve
gebruikten, van de toenmaalige besmetting bevryd-
de (a); schoon het ongenoegzaam was, om de
woede die toen plaats had, te stuiten: waarom men,
volgens MURRAY (b), tot de Inënting den toe-
vlucht neemen moest. In de Verhandeling reeds
aan-

(x) *Idem*, pag 61.

(y) H. D. GAUBII, *Instit. Patholog. Medic.*, § 499. welke
beschuldiging van MEAD, BOERHAAVE als een dooden Leeuw
aanvallende, de Heer GAUBIUS in zyne jaarlyksche Lessen ge-
woon was te wederleggen.

(z) *Handleiding tot de ziekten der kinderen*, hoofst. XIII.

(a) *Der Königl. Schwed. Acad. der Wissensch.
Abhandl. XII Band* / p. 310.

(b) *Historia Infectionis Variolarum*.

aangehaald (§ XX), komen mede zestien gevallen voor, in welke deeze middelen als goede voorbehoedfels gewerkt hebben (b*).

§ XXVIII. Onder de Fransche Geneesheeren munt inzonderheid uit VARNIÈR; welke aan het voorstel van BOERHAAVE, en de proeven der Engelsche Geneesheeren geloof gaf; en zich omstandig, in zyne uitmuntende verhandeling, over het kwaadaartige der Kinderpokjes, omtrend dit onderwerp heeft uitgelaaten (c).

§ XXIX. Dan, alle deeze waarneemingen (§ XXI — XXVIII) bleeven op een' ongewissen voet, en men schein geen vast *Systema* te hebben, waarop dezelve gegrond waaren: zynde de eene alleen eene navolging of verbetering van de andere; of wel, deeze middelen werden niet dan voor het eerste tydperk der ziekte gebézigd, en alleen door eenige weinigen ná de uitbotting, of in het tweede tydperk der ziekte, toegediend. Ten einde hier dan aan deeze ongenoegzaam - bepaalde waarneemingen, het vereischte licht en kracht bytezetten, diend de zaak een weinig hooger opgehaald te worden.

§ XXX. Twee voornaame waarheden werden in de voorgaande Eeuw erkend; en het is te bejammeren dat dezelve, tot groot nadeel der Geneeskunde, zoo al niet in vergeetelheid geraakt, immiers meer veronachtzaamd dan gevolgd zyn; te weeten: het *Leerstuk van de Gisting*, en het *vermogen* in 'de voorgestelde middelen, *om de ontslaane gisting te bestryden*.

§ XXXI. Onnoodig is het, aan déskundigen voortehouden, hoe VAN HELMONT, overeenkom-

(b*) *Proeve over de voorbehoeding der Kinderziekte*, p. 195.

(c) *Recueil périodique d'observations de Médecine*, Tom. V p. 134.

komstig de waarheid, hier omtrend gedacht hebbe; hoe LISTER, SIDOBRE, MARESCOT, WILLIS, SYLVIVS, en anderen, meêr of min, hunnen aandacht gevestigd hebben op een gisting, in de Kinderpokjes; hoe, door toevallige proeven, (§ XIX), de etter in de pokjes geweerd zy, en veele andere waarneemingen meer: van welke te gewaagen, het bestek van dit voorstel niet gedoogd.

§ XXXII. Zeker is het dat VAN HELMONT en BUXBAUM, reeds vroeg, den *Mercurius* in de Kinderpokjes bezigden (d), en dat zich de eerste beroemde, door ééne gifte van zyne *arcana*, de koorts te kunnen bedwingen; en, elders, door dezelve den *Archæus* uittedryven. FRANCISCUS ANTONIUS stelde het vermogen van zyne *Panacea* te bestaan, in het uittedryven van het vergif naar buiten (e). GLAUBER gaf, ter voorbehoeding, aan zyne zeven kinderen, by dezelve geboorte zyn *Sulphur auratum* in; en schreef, dat ze geen van allen door de Kinder-ziekte zyn aangetast geworden. Welke poogingen, in eenen gezonden zin genoomen, niets anders aanduiden, dan dat zy het werkzaam vermogen van de pokfinet bestreeden hebben, ná dat dezelve ontvangen was; of, voornemens waaren dezelve tegentegaan, vóór haare *efflorescentie*, of daadelyke uitbotting (f), weshalven zy niet anders gedaan hebben dan het gene MEDICUS met den *Cortex Peruvianus*, in het bedwingen van de koortsbeoogde (g): welke DIMSDALE voor den ergsten *Vyand* hield, die, niet met
kracht

(d) BUXBAUM, *Disp. de Variolis haënen in Patria gratis*. Lips. 1679.

(e) *Panacea aurea*. p. 45. Hamburg 1598.

(f) *Pharmac. Spagyrica* Pars I p. 22. Amsterd. 1654.

(g) *Medicinische Beobachtungen* / II Band / p. 505.

kracht tegengegaan zyn^e, in staat was groot gevaar te veroorzaaken (h).

§ XXXIII. Maer het zyn niet alleen deeze middelen, die zodanig een vermogen hebben ter beteugeling van de Poksmet, maar 'er zyn ook anderen: als, de *Syrupus alyandaci* ALSAHARAVII, de *Campher*, de *Myrrhe*, de zoo evengenoemde *Cortex Peruvianus*, de *Flores Aquilegiae*, het *Succus Betulae*, de *Jeneverboom*, de *Guajac*, het *Teerwater*, en andere natuurlyke balsems, waarin een *Virtus antiseptica vel antifermentativa*, of een rotting- of gisting-tegengaand vermogen, gelegen is; en welke in myne Verhandeling boven (§ XX) aangehaald, wegens hun poksmet-beftrydend vermogen genoegzaam verklaard zyn. En wanneer men den aart deezer middelen, uit de proeven van PRINGLE, MACBRIDE, GABER en anderen, vergelykt met de verhandeling van PEYRILHE (i), zal men bevinden, dat in deeze middelen waarlyk het vermogen is, om aan het hoofdoogmerk waar toe ze gebézigd worden, te beantwoorden.

§ XXXIV. Dat 'er nu indedaad, voorheen reeds, zulke eigenschappen aan de eerstgenoemde deezer middelen (§ XV — XXXII), toegekend zyn, blykt duidelyk uit het getuigenis van F. D. LE BOE SYLVIVS (k); het welke men, niet van zyn

(h) *Verhandeling van de tegenwoordige manier van Inënting*, p. 60.

(i) *Dissert. Academ. de Cancro*. 1775.

(k) „ Inter omnia, quæ Puris excretionem moveant, vel promoveant, præfero ac commendo *Antimonialia medicamenta*, quippe quæ observavi sæpenumero habere insuper vim corrigendi noxas corpori a Pure contingentes, quin novam puris productionem impediendi, postquam non minus ad corporis humani, quam Auri purificationem servit *Antimonium rité tamen præparatum*, quam administratum”. d. i. Onder alle middelen, welke de Eiter uildryven, of de uildryving derzelve bevoorderen, achte ik, die

zyn begunftigd Leerftelzel, maar van de waarheid zelve afteleiden hebbe; naar dien ook anderen dezelvde waarheid ftaafden: gelyk hy, door de wyze van dezelve te gebruiken, aanwees, dat zyn oogmerk op de natuur der ziekte gegrond was; naar dien hy zegd, dat het niet genoeg zy dezelve eenmaal toe te dienen, maar raadt, daarmede eenige dagen voort te gaan, tot dat de koorts en de andere toevallen weggenoomen, of ten minften merkelyk verminderd zyn; waar door de pokjes dan, in veel kleiner getal en beter zouden uitkoomen; daar by voegende, dat hy dikwyls gezien had, dat de Pokstof door den ftoelgang, met groote verlichting der ziekte; was uitgedreeven (1).

§ XXXV. Het zelvde fchreef men toe aan de *Absorbentia*, WEDELIUS zegd, dat ze een krachtig vermogen hebben om de gisting (*fermentatio*) tegen te gaan en de onzichtbaare uitwaesfeming vry, en aan zich zelve overtelaaten (m). Zy werden *Remedia fixa*, of vaste Geneesmiddelen, genaamd: tot welken de *Antimonium* en deszelvs *Regulus medicinalis*, benevens de *Cinnabaris* &c. mede behooren; gelyk men hier toe brengen kan, de *Mercurius diaphoreticus* van VAN HELMOND, waar van hy zich waarfchynlyk in de geneezing der Kinderpokjes bediende; en die hy niet goedkeurde,

wan-

die uit het Spiesglas, de besten te zyn, en pryze dezelve dus, als zodanig, aan: naardien ik zeer dikwyls bevonden heb, dat deeze, een byzonder vermogen bezitten, zoo om de Ziekten met welken het Lichaam, door Etterstof, word aangedaan, te verbeteren, als om de nieuwe voortbrenging van Etter te beletten: terwyl het Spiesglas, wyders, wel bereid zynde, niet minder gefchikt is om het Menschelyk lichaam, dan om het Goud, te zuiveren. *Prax. Medic. Lib. I, Cap. XV, § XLIII p. 193.*

(1) *Ibid. Append. Tract. I, Cap. IX, § LXXI, LXXII. p. n. 621.*

(m) *De Medicament. facult. Lib. II, Sect. II, Cap. III. p. 171.*

wanneer de Kwik in dezelve weder konde gerevivi-
ficeerd of herbooren worden. Ook hebben de voor-
naamste Scheikundigen, het uitsteekendste vermogen
aan zoodanige bereidingen uit het *Antimonium*, welke
zy vaste noemden, toegeschreeven; hoedanige de
Flores & Sulphur fixatum zyn (n). Terwyl de *Ab-
sorbentia*, nog tot op den huidige dag, *Præcipi-
tantia* genoemd worden. ET MULLER prees zulke
Remedia fixiora, ten tyde van de uitgisting der
pokjes, zeer aan (o); insgelyks Yvo GAUKES (p);
welke wilde, vermits men boven al de koorts
moest trachten te geneezen, dat men dan den aan-
pers van de *materia morbifica* of der ziektestof, die de
koorts veroorzaakt, naar de huid zoude zoeken te
dryven, (het gene het zelvde is als de *Ebullitie* of
Fermentatie tegente gaan) waar toe hy *Terrestria
absorbentia & Cinnabarina* voorschreef: en men
slaagde zoo gelukkig met dezelve, dat men, reeds
op den achtsten dag, de rooven der pokjes zag afval-
len, en de *Febris secundaria* voorkwam. Dan, alles
wel beschouwd zynde, zoo heeft RHAZÈS mede
Absorbentia, tegen het geweld deezer Ziekte gebruikt:
zyne *Trochisci Spodii* bestonden, volgens de eigen
woorden van FREIND, uit dezelve (q). En dus
stemmen de latere waarneemingen ten vollen in het
oogmerk der eersten over een, om de opzieding in
het bloed (*Ebullitie*) door het vergif der Pokken
verwekt, te bedaaren, de koorts hier uit gebooren
te

(n) Men zie hier omtrend de Verhandeling van F. HOFMANN,
de mirabili Sulphuris fixati Antimonii efficacità in Medicinâ. Oper.
Supplem. Tom. I. p. 708.

(o) Oper. Supplem. Tom. II, pars I Cap. X p. 349.

(p) *Prax. Chirurg. Medic.* Cap. LX p. 474.

(q) FREIND, *lib. citat.* p. 527. waarvan de beschryving in de
uitgaave van CHANNING door HALLER, Vol. II p. 234,
voorkomt.

te beteugelen, en de *irritabiliteit* (welke niet anders is als de *Archæus* van VAN HELMONT) bovenmaate hier door opgewekt, te stillen, en de gevolgen daar van, dus voortekoomen; 't gene eigenlyk *Specifice* te geneezen, genoemd word. RHAZÈS deed dit met zyn bestuur en de zoo even genoemde geneesmiddelen; benevens een' zekere *Syroop* van *paarlen*, waarvan hy getuigd, dat indien iemand dezelve gebruikte, wanneer 'er negen pokpuistjes uitwaaren, het tiende niet te voorschyn zoude koomen. (r) LISTER, die van dergelyke *Syroop* van *Alyandacus* van ALSAHARAVIUS gewag maakt, welke hy meende verlooren geraakt te zyn, hecht een' gelyke waarde aan den *Cortex Peruvianus*, op welks gebruik altoos *discretæ* pokken gevolgd waaren (s); en waar van zich MEDICUS be- diende, met oogmerk om de Koorts te bestryden en de Pokziekte gemakkelyker te maaken (t). De
Mer-

(r) *Ibidem*, p. 235.

(s) Zie hier zyne eigene woorden: „*Taceo usum Corticis Peruviani;*
„*a quo propinato, ait distinctas semper variolas sequutas fuisse.*
„*Perinde ut a Syropo Alyandaci ALSAHARAVII, qui exhibi-*
„*tus ante eruptionem variolarum, si exierint novem variole,*
„*non tamen pervenient ad decem. Ita interdum forte fortuna,*
„*& antiqua & nova inter se mirifice concordant, in maximum*
„*mortalium bonum. Sed prob dolor! Corticem habemus; syru-*
„*pus verd iste mirabilis, quantum scio, cum Auctore perii.*” —
d. i. Ik zwyg van het gebruik van den *Cortex Peruvianus*, door
welker dikwylig gebruik, men zegd, dat altoos van één geschei-
dene pokjes gevolgd zyn. Van gelyken als van de *Syroop* van
ALSAHARAVIUS; dewelke vóór de uitbotting gegeven, in-
dien 'er negen pokjes uit zyn, geen tien zullen verschynen.
Somsyds stemmen op zoo eene wyze de oude met de nieuwe
waarneemingen, ten nutte der stervelingen, wonder overéén.
Maar, helaas! de *Cortex* hebben wy; doch deeze wonderbaare
Syroop, zoo verre ik weet, is met den Uitvinder verlooren ge-
gaan. *Exercit. Medic. VIII de Variolis* p. 316.

(t) *Medicinische Beobachtungen* / II Band / p. 726.

Mercurius werd het *eigen* middel tegen de pokjes genoemd; door welker gebruik men beweerde, dat iemand, of geheel en al voor de poksmet beveiligd, of d rwyze voorbereid werd, dat de pokjes gemakkelyker, spoediger, en in minder getal uitkoomen zouden (u). De *Campher* is, van de tyden van RHAZ s af, tegen deeze ziekte in gebruik geweest (v). Aan de *Myrrhe* werden uitsteekende krachten toegeschreeven (w); 't gene van de *Antimonialia* en *Abforbentia* ten vollen gebleeken is. Weshalven, uit al het gene tot dus verre is aangevoerd, blykt:

C O R O L L A R I A.

I. Dat diezelve waarneemingen, die RHAZ s ten zynen tyde deed, door veele latere bevindingen op het zelve grondbeginfel rusten en nederkoomen.

II. Dat het voornaame van het geneeskundig befluur, bestaan hebbe in het tegengaan van het werkzaam vermogen van de poksmet; 't zy dat zy daadelyk ontvangen waare, of vóór dat zy haar geweld vertoond had.

III. Dat deeze middelen bestaan hebben uit *Mercurialia*, *Cinnabarina*, *Antimonialia*, *Myrrha* enz. waar uit, ten

IV. Ontegenzeggelyk volgt: dat 'er, van alle tyden, zekere middelen bekend en in gebruik geweest zyn, tegen de te ontvangene of reeds ontvangene poksmet; en dat 'er dus waarlyk zoodanige middelen zyn, bekwaam om het werkzaam vermogen van dezelve krachteloos te maaken: tegen welke zy, met meerder of minder vruchts, geb zigt zyn.

§ XXXVI.

(u) *M. A. N. C. Ann.* 3 Obs. 9 & 56 p. 13 & 56.

(v) FREIND & CHANNING in *Loc. cit.* p. 236.

(w) *M. A. N. C. Diar.* III p. 12, 80.

§ XXXVI. Men hield dezelve middelen (§XXI—XXXV) by het voortzetten der Inënting onder het oog, en slaagde zoogelukkig met dezelve, dat men de wezenlykste vorderingen aan deeze handelwyze verschuldigd is:

1. KIRKPATRICK liet Kinderen van 6 a 7 jaaren, na voorafgaande onthouding van Vleesch-soupen en geestige dranken, *Calomel* met purgeermiddelen gemengd, gebruiken (x)

2. Volgens het bericht van Dr. GALE aan den Heer HUXHAM gezonden, hebben de Inënters in de *Engelsche Coloniën* zich, op gelyke wyze, van middelen uit *Mercurius* en *Antimonium* bediend (y)

3. Sommigen in *Schotland* hebben insgelyks, ter voorbereidinge, den *Æthiops Mineralis* toegediend; hoewel de Hoogleeraar A. MONRO dien, als nutteloos, verwierp (z).

4. Waarschynlyk heeft BAKER voortgelyke middelen gebézigd; gelyk men meend te moeten opmaaken uit het doen inneemen van de pil, den nacht na de inënting, en welke om den anderen avond gebruikt werd, tot de Koorts zich openbaarde (a); zeggende hy op het einde zynner Verhandeling: *dat verscheidene Geneesheeren van naam, en onder anderen ANDREW van Exeter, zeer sterk staande houden, dat de Mercurius dulcis, kort vóór de inënting gegeven, van zeer groot nut is; waarop hy, het geval van Dr. GALE, door HUXHAM medegedeeld, omtandig aanhaald (b).*

5. GLASS

(x) *Analysis of Inoculation*, p. 230. vel *Comment. de reb. in Sc. Nat. & Med. gesti.* Vol. IV p. 148.

(y) *Philos. Transactions* for 1765. Vol. LV, p. 193. *Geneesk. Bibl.* III Deel. p. 193.

(z) *Account of the Inoculation of the Small-pox in SCOTLAND*, p. 18. *Geneesk. Bibl.* III Deel. 743.

(a) *Enquiry into the merits of a Method of Inoculating the Small-pox*. p. 10. *Gen. Bibl.* III Deel. 4 St. p. 752 met 757.

(b) *Ibid.* p. 23. hier in bestaande: „dat hy, te weeten Dr. Gale, na dat hy de *Kwik* en het *Spiegelglas* gebruikt had als

5. GLASS was van gedachten, dat het groot succès, van de wyze op welke SUTTON de inënting in 't werk stelde, voornaamelyk afhing van de *Kwikpoeders* en *Zouten*, geduurende de *Koorts* van de Inënting gegeven; waar door hy den *Lyder* in staat stelde tot zweeten, als zulks noodig was (c); en hoewel dit laatste tegengesproken werd (c*) zoo stond men nochtans toe, dat het *Kwikmiddelen* waaren (d); en SAUNDERS bewees genoegzaam, dat het voornaamste ingrediënt *Calomel* was (e). CHANDLER achtte, dat het middel van SUTTON *Kwik* bevatte, om dat het by veelen kwyling verwekte (f). Hy zelv gav aan volwasfen *Lyderen*, naar bed gaande, *Calomel*, naar mate hunner jaaren en krachten; en herhaalde dit somtyds, telkens na verloop van twee dagen, driemaal; geevende des morgens

Sal

„ middelen om de *Lyders* tot de Inënting te bereiden, van de
 „ acht honderd Ingeënten slechts één verlooren heeft; daar hy 'er
 „ anders één van de honderd verloor. En, volgens deezen
 „ Schryver, zyn 'er van de zeventien duizend Ingeënten, op
 „ de wyze door hem in dit Geschrift onderzocht, behandeld,
 „ maar vyf of zes gestorven; welke zich zelve door hunne
 „ eigen' onachtzaamheid de dood op den hals haalden: zynde
 „ één derzelve sterk aan den drank overgegeeven, en naauwlyks
 „ hersteld van een' tuschenpoozende koorts, welke hem 6 maanden
 „ had geplaagd; eene onachtzaamheid welke hy verborgen
 „ had. Een Jufvrouw had allen raad welke men haar gav in den
 „ wind geslaagen; en, onder andere, geduurende haare ziekte,
 „ een' zeer groote quantiteit geest van *Hartsboorn* gebruikt”.

(c) *Letter to Dr. BAKER, Geneesk. Bibl. III Deel. 4 St. p. 759.*

(c*) *Gentlemens Magazine, for February 1767.*

(d) *Ibidem, p. 763.*

(e) *Brief van de Heer INGENHOUSZ aan den Wel-Eerw. Heer CHAIS, p. 8.*

(f) *An Essay towards an investigation of the present succesfull and most general Method of Inoculation, p. 6. Geneesk. Biblioth. IV Deel. 3 Stuk p. 594.*

Sal mirab. GLAUBERI: aan Kinderen alleenlyk Pillen van *Aloë*, *Kermes min.* en *Campher* (g). ANDREW handelde op gelyke wyze (h). RUSTON zeide, dat de proeven, genoomen om de middelen van de SUTTONIAANEN te ontdekken, geleerd hebben, dat de *basis* van het poeder, uit *Calomel* bestaat, en de pillen uit de *Massa pillularum Cochiae* (i); en geeft drie voorschriften op van middelen uit Kwik en Spiesglas, die in *America* gebruikt worden (k). DIMSDALE heeft zich insgelyks van *Mercurius dulcis* en middelen uit *Antimonium* bereid, met *Absorbentia* bediend (l). De Zweedsche Prinsen zyn met dezelve voorbereid (m). ROSÉN had ze in bestendig gebruik (n). HAST toond, in de berichten van den staat der Geneeskunde in *Zweeden*, dat men de *Calomel* met *Sulphur auratum* *Antimonii tertii præcipitat.* en *Campher*, ter voorbereiding tot de Inënting gebruikt hebbe (o). En wie weet niet dat men tegenwoordig naauwlyks eene Inënting aanvangd, zonder de toediening van deeze of soortgelyke middelen; 't zy dat men een *Vomitif* met *Absorbentia*, of *purgeer-middelen* met *Kwik* gemengd, voorschryve.

§ XXXVII.

(g) *Ibidem*, p. 30. *Geneeskundige Bibliotheek*, IV Deel, 3 Stuk p. 595.

(h) *The Practice of Inoculation impartially considered.* p. 7. *Geneesk. Bibliotheek*. V Deel, 3 Stuk p. 402.

(i) *An Essay on Inoculation for the Small-pox*, p. 88.

(k) *Ibidem*, p. 65 zie van beiden *Geneesk. Bibliotheek*. V Deel, 2 Stuk p. 408 & 409.

(l) *Verhandeling van de tegenwoordige manier van Inënting der Kinderpokjes.*

(m) *Geneesk. Bibliotheek*. V Deel, p. 430.

(n) *Handleiding tot de kennis en geneezing van de Ziekten der Kinderen*. I Deel, 13 Hoofdst.

(o) *Geneesk. Bibliotheek*. VI Deel, p. 543.

§ XXXVII. Men moet verbaasd staan over de gemaakte groote vorderingen, welke, in weinige jaaren, een' zaak van zulk een uitsteekend nut, tot dat toppunt van volkomenheid gebracht hebben, dat 'er thans naauwlyks menschen sterven (p), aan eene Konstbewerking ter voorkoming van grootere onheilen, welke, nog voor weinige jaaren, gemeenlyk aan *één* of *twee* der *honderd* het leeven kostte (q).

§ XXXVIII. Ik beken dat men hier tegen zal kunnen inbrengen, dat, vermits SUTTON zyne Geneeswyze verborgen hield, men met zekerheid daaromtrent niets bepaalen kan; doch, alles wel onderzocht zynde, blykt het duidelyk genoeg, hoe zeer zyne *Specifica* geheim gebleeven zyn, dat zyne behandeling nogtans op goede gronden rustte; naardien de Geneesheeren en Heelmeesters van 's Konings Huis, (onder welke eersten de Heeren DUNCAN, WINTRINGHAM en WARREN waaren, en onder de laatsten de Heeren RANBY, HAWKINS en MIDDLETON,) door Zyne Groot-Brittannische Majesteit gelast, om te onderzoeken waar in de wyze der bestuuring van de Inënting, volgens SUTTON, geleegen waare,

(p) DIMSDALE had, toen hy zyn Werkje uitgaf, van 1500 die hy destyds reeds ingeënt had, niet *één* verlooren; en nad naderhand hét zelvde geluk in 4 of 5000 anderen: gelyk te zien is uit een *Brief* van Dr. INGENHOUSZ aan den Wel-Eerwaarden Heer CHAIS p. 8. En SUTTON met de zynen, verrichtte deeze kunstbewerking, met gelyk gunstigen uitslag, aan om-trent 50.000: waar SUTHERLAND nog 10.000 byvoegd; en toestaat dat 'er 10 van zonden gestorven zyn. *Ibidem*, en anderen.

(q) Achrervolgens de *Londonsche* Sterflysten, door JURIN & SCHEUCHZER opgemaakt, blykt, dat 'er, van de jaaren 1721 tot 1728, 9 van de 273, of *één* van de *dertig* ingeënte Kinderen, gedurende dit tydvak gestorven zyn; van de volwassenen maar *één* van de *vyftig*: of, volgens de tafel van KIRKPATRICK, gedurende dienzelven tyd, 17 van 897. enz.

verklaarden, dat de gantsche Geneeswyze bestond, in het regelmatig gebruik van de uitwendige vrije lucht, in alle getyden des Jaars te doen genieten; in de Lyders, door alle de tydperken der ziekte, hoe zwak zy ook waaren, een goede Levensregel te doen onderhouden; en openende en verkoelende Geneesmiddelen te doen gebruiken (r): welk laatste genoegzaam is, om te doen zien, dat hoezeer SUTTON aan een oordeelkundig bestuur den eersten rang gav, hy nogtans zich ook van goede Geneesmiddelen bediend hebbe. De beroemde Lyfarts VAN SWIETEN, voegde, ter nadere verklaring, hier by, dat SUTTON een' strenge onthouding van vleesch, *bouillons*, vettigheden en eyeren beval; en eenige poedertjes deed gebruiken, die iets van 't *Antimonium* en den *Mercurius* behelsden; maar dat hy van de bereiding zyner Geneesmiddelen, aan welke hy een groot vermogen tegen de Kinderpokjes toeschreef, een groot geheim maakte. VAN SWIETEN was van oordeel, dat deeze voorzorgen, zonder gevaar konden achter gelaaten worden; terwyl ook andere Geneesheeren beproefd hadden, of de onthouding van alle dergelyke voedfels volstrekt noodzaakelyk waare: weshalven men in het Weeshuis te *Weenen*, in de Voorstad gelegen, ná de Inënting, niets in de gewoone regeling der spyfen veranderde; zonder eenig nadeelig gevolg: *Alle de inëntelingen*, zegd deeze groote Man, *genooten de vrye lucht den gantschen dag, en sliepen in ruime, hooge en luchtige bedsteden; en vermits SUTTON*, vervolgd hy, *zyne middelen, in welke hy een SPECIFICQ vermogen achtte gelegen te zyn, geheim hield, konde men niets zekers van dezelve vaststellen.* De Heer VAN SWIETEN had dus het genoegen, zonder, geduurende het

(r) *Comment. de reb. in Sc. Natur. & Med. gest.* Vol. XVI. p. 348.

het gantsche heloop der behandeling, een eenig middel te hebben doen gebruiken, een vry groot aantal de inenting gelukkig te zien ondergaan. De spys bestond uit vleesch-nat, vleesch van jonge dieren, zachte moeskruiden, rype tuinvruchten, brood en meel-gebak; men gaf hun ook eyeren. Zy hadden allen hun verblyf in het ruime Zomerpaleis van Haare Keizerlyke Majesteit, welke al het gene tot onderhoud en legging noodig was, verzorgde. Ik zoude te ver uitweiden, indien ik het gantsche beloop der behandeling, door den Heere VAN SWIETEN in deeze inenting gehouden, wilde mededeelen (*): waaromtrent men zich te verwonderen hebbe, dat deeze beroemde Geneesheer, welke de ontdekking van een Geneesmiddel om het geweld der Kinderpokjes te bedwingen, zoo hoog schatte (§ XXI), in deeze gevallen den goeden uitslag, geheel en alleen, aan het in acht genomen geneeskundig bestuur hebbe toegeschreeven; daar nogtans de ondervinding zoo dikwils geleerd heeft, dat zich onder de inenting zodanige gevallen kunnen voordoen, welke, zoo wel als in de natuurlyke pokjes, de hulp van inwendige middelen vereisfchen. SYDENHAM was, in den beginne, mede zeer sterk voor het koude of verkoelende bestuur, doch kwam, in zyne laatste Jaaren, daar van terug; en de Engelfche Geneesheeren wenschten, in hun Bericht, dat SUTTON insgelyks meer onderscheiding in zyn bestuur maaken mogte. RHAZÈS handelde ook regelmaatiger, en gaf, by zyn bestuur, ook zyne Geneesmiddelen (§ XXXV). En dat SUTTON, behalven het zyne, ook middelen geweeten hebbe, om de ontvangene pokfmet te bestryden, moet men afneemen uit de aanbieding, van zynent-

(*) Men zie de *Vooprede* van het *Vyfde Deel* zyner *Commentar.* in *H. BOERHAAVE Aphor.*

zynentwege, door den Engelschen Afgezant te *Parys* gedaan, wanneer *LODEWYK* de *XV* aan deeze ziekte gevaarlyk krank was; aanneemende deezen Vorst te behouden: 't gene hy voorzeker niet zoude gewaagd hebben, indien hy zich niet ten vollen verzekerd had gehouden, van het pok-beftrydend vermogen van dezelve; vermits hy, in dit geval, niet meer den toevlucht tot het uitwendig of *mechanisch* bestuur der ziekte neemen konde, dewyl dezelve, naar de gewoone regelen, reeds hulpeloos geächt werd. Uit alle deeze waarneemingen, welke nog verder door myne eigene bevindingen staan bevestigd te worden, kan men op nicuws besluiten:

C O R O L L A R I A.

I. Dat, gelyk in het bestuur der natuurlyke Kinderpokjes, wezenlyke vorderingen, uit het wel en onderscheiden gebruik maaken van *mineraale* middelen (§ XVIII) gemaakt zyn; van gelyken de verbeteringen in de Inenting, uit dezelve zyn getrokken.

II. Dat, gelyk *BOERHAAVE* in het eerstgenoemde, den grond gelegd hebbe tot eenen vasten voortgang; *SUTTON*, en die zyne behandeling, nader by, of verder af, gevolgd zyn, de Inenting zeer gemakkelyk gemaakt hebben.

III. Dat wyders, en de poogingen van *BOERHAAVE*, op de waarheden boven (§ XXI) aangevoerd, gegrond, en die van *SUTTON*, op de Leere daar uit getrokken (§ XXIII—XXVIII, XXXVI—XXXVIII) en het natuurlykst bestuur van *RHAZÈS* (§ VIII), het naast haare betrekking schynen te hebben, tot de eerste deezer Waarheden boven (§ XVIII) gemeld.

IV. Dat 'er, ik herhaal het andermaal,) on-
twyffelbaar, middelen zyn, om de ontvangen' pok-
fmet te verzwakken en krachteloos te maaken.
't gene te bewyzen was. Waar uit, ten —

V. volgd, dat 'er eene aanmerkelyke, en tot
nog toe gewenschte verzachting, in de natuurlyke
Kinderpokjes kan verkreegen worden; terwyl die
genen welke de Inënting verkiezen, die gemakke-
lyker en veiliger ondergaan kunnen, wanneer het
blykt, dat 'er zodanige tegengiftige middelen voor
handen zyn, die het werkzaam vermogen van de
pokfmet kunnen verzachten: daar de meesten ze nu
veelal, door een *mechanisch* bestuur alleen, onder-
gaan; en zy niet altoos zeker zyn tegen de toeval-
len der gewoone *variola*. — En eindelyk —

VI. Dat 'er, langs deezen weg, op de veiligste
wyze, zoo niet eene uitroeying, (door verschei-
dene Geneesheeren, wel met de beste oogmerken
voorgesteld, doch in veele opzichten onuitvoerlyk,)
ten minsten eene aanmerkelyke verzachting, van de
Kinderpokjes te verkrygen zyn zoude; inzonder-
heid in zulke Landen en Staaten, in welke de
wil der Overheid de hoogste wet is: by aldien men,
in doorgaande besmettingen, (gelyk in andere be-
smettelyke ziekten somtyds plaats heeft) eene alge-
meene Voorbehoeding beval, of eene algemeene
Inënting, naar de vrye keuze van ieder Onderdaan:
waar door eene aanmerkelyke verspreiding der Pok-
fmet, door de vermindering van de etter en het be-
letten van haare voortplanting door de rooven,
klederen enz., zoude kunnen worden voorgekoo-
men. En het komt my niet onwaarschynelyk voor,
dat men, op deeze wyze handelende, de natuur-
lyke pokjes zoo gemakkelyk, zoo niet lichter, vin-
den zal dan de Ingeënten: 't gene bevestigd word
door myne eigen' Waarneemingen, welke my nu
nog overig blyven mede te deelen.

Verflag van eenige eigen
 Waarneemingen, sedert
 het Jaar 1763 gedaan.

§ XXXIX. De twisten welke, sedert een geruimen tyd, wegens de Inënting hadden plaats gehad, en het gerucht dat de SUTTONIAANEN in deezen maakten, spoorden my aan, om alles wat voor en tegen dit stuk was aangevoerd, naauwkeurig na te gaan: wel verre dat my deezen arbeid zoude afgeschrikt hebben, of dat ik den yver van veelen, als om stryd deeze gewichtige zaak trachtende te beslissen, zoude hebben afgekeurd, dacht my dat zodanige onderzoekingen te veel goeds behelsden, om ter bekwaamer tyd, geen gebruik van dezelve te maaken. Het was niet door teleurstelling dat ik op eene andere geneeswyze bedacht was: ik had tot op dien tyd, volgende de wyze van DE HAEN (s), vry gelukkig geslaagd; en van alle de Lyders, sedert het jaar 1764, (het eerste waarin my de behandeling der Kinderpokjes voorkwam,) aan myne zorg toebetrouwd, maar drie verlooren; welke ook boven het bereik der toenmaalige behandeling waaren: Dan, de groote toefel van Geneesmiddelen, uit dagelyksche *lavementen*, Spaansche vliegen, verscheiden soorten van verkoelende- en borst- en keel-dranken bestaande, en desniettegenstaande, het onvermogen om de *Febris Secundaria* voortekoomen, deden my te eerder tot deeze verandering besluiten.

§ XL. Van het eerste oogenblik af, dat ik aanving my met deeze gewichtige zaak, ernstig bezig te houden, werd ik meer en meer overtuigd, dat,

't en

(s) *Ratio Medendi*. Part II, Cap. III.

't en waare men geraakte tot de ontdekking van eenig middel, vermogend om de Pokkinet, op de natuurlyke wyze medegedeeld, te verzwakken en krachteloos te maaken, alle de verbeteringen in de konstige behandeling deezer Ziekte, tot het waare doelwit, (de voorkooming der slachting welke dezelve aanrecht,) ongenoegzaam zouden blyven. En, aan de andere zyde, in aanmerking neemende, dat men de Inënting nimmer wezenlyker zoude kunnen verbeteren, en tot een' bestendige volkomenheid brengen, dan in zoo verre men in de navorsching daar van slaagde; vond ik my aangespoord tot het schryven myner *Proeve over de Voorbehoeding der Kinderziekte* (t); in welke ik al het gene my, tot op dien tyd, nopens dit onderwerp bekend was, (zonder echter nog andere Waarneemingen gedaan te hebben, dan die in dezelve (u) zyn medegedeeld,) voorstelde: een groot gedeelte waar van, ik in deeze Verhandeling heb moeten overneemen.

XLI. Men

(t) [Wylen de *Leidsche* Hoogleeraar A. VAN ROYEN heeft, benevens andere voornaame mannen, deezen arbeid wel met zyne goedkeuring, op eene byzondere wyze, gelieven te vereeren. Men zie de Bylage A. — Insgelyks de Weener Lysarts DE HAEN, welke nopens denzelven schreef: „ Tandem „ Medicus Haga Batavus VAN DEN BOSCH non minus practica quam erudita Dissertatione hanc materiam fusius tractavit: „ cujuscum orbem universum interfit, nullus dubito quin, quod „ lingua Patria ceteris nationibus mortua scripserit, in Latium, „ quo reliquis Europæ gentibus profit, transferre protinus velit”. *Lib. Cit. Pars I, Csp. 5 § IX. p. 87. d. i.* — Eindelyk heeft een *Hollandsch Geneesheer*, Dr. VAN DEN BOSCH, in 's HAGE, in eene niet min practische dan geleerde *Verhandeling*, deeze Stoffe meer uitvoerig behandeld; en 'er is geen twyffel aan, of de geheele waereld, zal, wegens het belang dat zy daar by heeft, hem verzoeken, dezelve (daar by ze in zyne *Moedertaal*, welke voor alle andere volken dood is, geschreeven heeft) ten spoedigsten in de taal der Geleerden overtezetten; op dat ze, ook aan de overige bewooners van Europa, nuttig en voordelig zyn moge.]

(u) [§ II, VII, XXVII en elders.]

XLII. Men was, wel is waar, reeds meermaalen op deeze heilzaame onderneeming bedacht geweest; doch men heeft het, of daar by gelaaten, of zich met eenige Waarneemingen vergenoegd (XXIV—XXXVIII). BOERHAAVE zelf, is niet verder gegaan dan tot het voorstel daar van, en het doen van eenige proeven met de *Cinnaber*; doch hy trad terug, toen zyn lyder aan deeze ziekte overleed; volgens het geene daar van getuigd word door den *Baron VAN SWIETEN*: hier door werd hy geheel daar van afgeschrikt, en liet de verdere naspooringen hier omtrent, aan gelukkiger onderzoekeren over. Doch niet de *Cinnaber*, maar de hevigheid der ziekte en de ongenoegzaamheid van het middel veroorzaakten den dood van deezen lyder: hoewel de Chineesen zich van hetzelfde, ter voorbereiding tot de *Inënting*, bedienen.

XLII. BOERHAAVE liet echter zyn gevoelen, omtrend de mogelykheid om in deezen te kunnen slaagen, niet vaaren; maar toonde, by de uitgaave van de *Verhandeling van LOBB* (§ XXIV), over de *Kinderpokjes* en haare voorbehoeding, daar in te volharden; aan dezelve, openlyk, zyne goedkeuring verleenende: gelyk ik daar van omstandig melding heb gemaakt in myne genoemde *Proeve* (v).

XLIII. Hoe uitmuntende ook de *Verhandeling* was, door *HILARY* (§ XXV) over deeze ziekte geschreeven, en niettegenstaande hy zyne *Waarneemingen*, met den gelukkigen uitslag welke deeze *Geneeswyze* in veele lyders had (§ XXV), bekroond zag, werd 'er echter zelden gebruik van gemaakt; zoo weinig als van die van anderen: immers vind men nergens, zoo veel my bekend is, dat deeze *Waarneemingen* gevolgd zyn.

§ XLIV. Be-

§ XLIV. Behalven de aangehaalde, zyn 'er, mynes weetens, geene andere Waarneemingen hier omtrend gedaan; uitgenoomen die te *Edinburg*, alwaar zy een' ongunstigen uitslag hadden.

§ XLV. De beroemde *ROSÉN VAN ROSENSTEIN*, bediende zich, van zyne voorbehoedende middelen (§ XXVII), ook slechts tot op den tyd van de uitbotting; en was als dan, gelyk te vooren, genoodzaakt tot een groot aantal andere middelen den toevlucht te neemen.

§ XLVI. Tot de verscheidene poogingen, in 't werk gesteld ter ontdekking der middelen, van welke *SUTTON* zich bediende, behooren ook de proeven van de Heer *L. ROUPPE*, federt Geneesheer te Rotterdam; aan twee Bootsgezellen en twee Kinderen, met *Campher* en *Mercurius dulcis* gedaan; en medegedeeld in een brief aan wylen den Hoogleeraar *GAUBIUS* (w): zy werden gedaan op pokjes, langs de natuurlyke weg medegedeeld, en koomen derhalven te meerder in aanmerking. Het was eerst in December van het Jaar 1768, dat ik gelegenheid bekwam deeze Waarneemingen te beproeven: ik begon myn bestuur volgens de beschryving van dezelve, en volhardde daar mede tot den zesden dag; wanneer ik my genoodzaakt vond, weder tot myne voorige Geneeswyze terug te keeren: welke déstyds bestond, in de goedgekeurde behandeling van *DIMSDALE*. In de eerste dagen bespeurde ik geene voordeelen van dit bestuur; maar het verbaasde my, op den 17 dag der ziekte, in welke zwaare samenvloeyende pokken de hoofdrol gespeeld hadden, te zien dat alle de toevallen bedaard waaren, dat geene *Febris secundaria* zich vertoonde, en dat de *Lyderes*, een meisje van

(w) Te vinden in de *Geneeskundige Bibliotheek van Prof: SANDIFORT*, IV Deel, pag. 205.

van 17 Jaren, zonder verder eenig middel te gebruiken, volkomen herstelde (x). Ik had, sedert, gelegenheid deeze proef in drie andere meisjes, beneden dezen ouderdom, te herhaalen; en de uitkomst was dezelve.

§ XLVII. Deeze geringe, doch wezenlyke, vorderingen gaven, aan den eenen kant, wel eenige hoop; dan, het mishaaide my zeer, een middel te bezigen, dat men in het hevigste der ziekte, wanneer den slyd eerst recht aanving, moest laten vaaren: waarom ik besloot daarvan aftezien, en eenen anderen weg te beproeven. Eenigen tyd daarna, daartoe gelegenheid bekoomen hebbende, gav ik kleine giften van *Calomel* met *Regulus Antimon. Medicin.*; welke, wel langer konden gebruikt worden, en de *Febris Secundaria* mede eenigermaate voorkwamen; doch niet genoeg aan het oogmerk voldeeden, om eene meer algemeene verzachting in deeze ziekte te bewerken (y). Sedert dien tyd verliet ik de *Mercurialia*, en bepaalde my tot die middelen waar van ik my tans bediene, en welke, door trapswyze verbeteringen, allengskens die volkomenheid verkreegen hebben welke zy thans bezitten, ter gemakkelyke geneezing van deeze Ziekte: de uitkomst was gelukkiger; de middelen konden, door alle de tydperken van de Ziekte, gebruikt worden; en op den *elfden* dag, zag ik myne poogingen, door den afloop der Pok-ziekte, bekroonen.

§ XLVIII.

(x) Men zie de Bylage B.

(y) [Onder de genen welke op deeze wyze behandeld werden, bevond zich een Lyder, in gevorderden Ouderdom, met allerfamenvloeiendste Pokken en voorafgaande allerysfelykste *lumbago*; welke echter, na de uitborring, slechts maatig Koorts had, geen *Febr. secund.* onderging, en in 23 dagen hersteld was.]

§ XLVIII. Er openbaarde zich geene *Epidemie* tot in 1773; wanneer zich de Kinderpokjes in verscheiden Plaatsen vertoonden. Een myner Vrienden, [nu wylen] de Heer M. J. DE MAN, *Med. Doctor* te N Y M E G E N, van myne poogingen verwittigd, schreef my den 7 April van dat Jaar, met verzoek om eenige opening omtrend de wyze op welke ik myne proeven deed. Ik vond geen zwaarigheid hier aan te voldoen, en deelde hem dus myne gedachten mede; ten einde hem in staat te stellen om dezelve te volgen en zynen medeburgers nuttig te zyn. De uitkomst beantwoordde hier wederom aan de verwachting; en den 15 Mey daaraanvolgende, schreef deeze verlichte beoefenaar der Geneeskunde my hier omtrend het volgende: „ Intuschen verplicht my Uw Ed. in-
 „ formatie aangaande den *Regulus Antimonii Medi-*
 „ *cinalis*, om myne plechtige dankzegging deswe-
 „ gens te doen. Tot hier toe heb ik denzelven in
 „ twaalf lyders met het uiterste *succès* gebruikt,
 „ zonder een eenigen te verliezen; en ik heb be-
 „ vonden, dat'er minder etter in de pokjes gefor-
 „ meerd word, en de *Febris Secundaria* weinig of
 „ niets zy. Onder anderen heb ik een volwas-
 „ schen Vrouwsperfoon behandeld, die mogelyk
 „ meer dan 10,000 pokken had, en geduurende de
 „ *suppuratie* altyd wel at, sliep enz.; ja byna niet
 „ ziek was. Dit aanvanglyk tot uwe en myne
 „ bemoediging: strekkende het my tot geen min-
 „ der vermaak, een ander de verschuldigde justitie
 „ te doen, als zelve eenigen lof te ontfangen.”
 Deezen Heer heeft, ná dien tyd, nog verschei-
 den' andere goede proeven gedaan; onder anderen
 nog in 1778, aan twee zyner eigene Kinderen en
 zyne Dienstmaagd; met het zelfde gevolg: alleen-
 lyk slaagde hy niet in *Vesiculosis*, in het Jaar 1773;
 zynde myne Waarneemingen alstoen nog niet
 ver

ver genoeg gevorderd, om den noodigen raad tegen dezelve te geeven (z).

§ XLIX. Ik vernam, wat myne eigen' Waarneemingen betreft, de goede uitwerkingen van dit middel, niet voor de maand July van het Jaar 1772, in een jong meisje, van Amsterdam met de besmetting alhier gekoomen, welke zich vervolgens ontwikkelde: het eerste tydperk wel bestuurd zynde, werd haar het middel, ten tyde van de uitbotting toegediend; met dit gevolg, dat, van de eerste openbaaring der ziekte te rekenen, zy met den *elfden* dag, geheel hersteld was; niettegenstaande men niet minder dan *zestig* pokjes op het aangezicht telde (†).

§ L. Kort daar aan, had ik gelegenheid dit middel te beproeven aan een myner eigen Kinderen, een meisje van 9 jaaren, welke hevig door de kinderpokjes aangetast werd: op een afstand van zes uren, van my verwyderd zynde, was het niet vóór den *zesden* dag der ziekte dat ik haar bezogt; wanneer ik haar in een harde koorts vond met een radde pols; de pokjes in groote menigte

(z) Men zie de briefwisseling hier omtrent gehouden, in haar geheel, in de Bylage C.

(†) [Zy heeft niet meer dan omtrent 24 gr. van den *Regulus* gebruikt, in kleine giften. Eerst van deeze formule: *Rx. Regul. Antim. Med. SCHULZII. gr. iij. Caphura. gr. j. Pulvis e chel. 69. c. gr. viij. m. f. pulvis.* Vervolgens, *Regul. Med. Antim. prapr. gr. iij. Caphura gr. j. Sacchar. Alb. ʒj.* Of wel, *Regul. Antim. Medicin. gr. iv. Caphura gr. j. Resin. Cort. Peruv. gr. xij. Sacchar. Alb. ʒj.* Eindelyk ook met byvoeging van *Antimonium diaph. non Abl.*, en uitslaating van de *Caphura*. Een bewys van de ongestadigheid myner toenmaalige behandeling. Zy gebruikte maar een half poeder, elk van 3 grein, telkens. Ik gav haar ook *Claret*, en schikte my voorts naar de aanwezige indicatiën: een *laxatif* van *Manna* of *Sal GLAUBERI* voorschryvende, wanneer'er ontlasting noodig was, enz.]

menigte famenvloeyende, fchynende het geheele aangezicht flechts eene enkele korst te zyn; de keel zeer bezet, de oogen geflooten, de hette en gloed hooggaande, en de overige toevallen naar evenredigheid: de noodige verkoeling, door *Enemata*, *Vesicantia* en *Refrigerantia* aangepreezen hebbende, ftelde ik den Geneesheer welke haar dus verre had behandeld, myne Geneeswyze voor, met verzoek die te willen volgen. Hy ftond zulks toe, en behandelde myn Dochtertje overeenkomstig dezelve; waar door zy, insgelyks zonder *febris secundaria* te ondergaan, gelukkig herftelde (†).

LI. De gelegenheid om proeven met deeze middelen te doen, kwam my weder voor in de maand *September* van het Jaar 1773, in de behandeling van drie Kinderen aan myn bestuur betrouwd; twee van welken, famenvloeyende pokjes hadden, en het derde, *copieuse discreta*. De koorts van het eerfte tydperk was, in twee deezer kinderen, allerhevigst: in het eene met geweldige ylhoofdigheid gepaard, in het andere met hevige ftuiptrekkingen. Zy werden in dit tydperk, overeenkomstig elks byzondere gefteeldheid (*constitutio*), behandeld. Op den derden dag openbaarden zich de pokjes; na het uitkoomen van welke, hun het middel, § XLVIII gemeld, naar gelang hunner jaaren, werd toegediend: waar door, na het gebruik van eenige giften, de ziekte dérmaaten gemaatigd werd, dat zy zich niet als des nachts, in het bed hielden, zich naar gewoonte vermaakten met fpeelen, en zeer goeden eetlust hadden, eetende het geene hun voorgezet werd; zonder dat ik naauw acht gav om hun dierlyk voedzel te doen ont-

(†) [Zy gebruikte den *Regulus Antim. Med.* in kleine giften van vier of vyf greinen, met drie deelen *Refin. Cort. Peruviani*; drie of viermaalen 's daags, naar de omftandigheid vereifchte.]

onthouden; de zwelling was op den zesden dag zeer matig, en de roodheid, welke zich anders over het geheele aangezicht verspreid, vertoonde zich niet dan rondom de pokjes; den gewoonen kring vormende. Ik zag met groot genoegen, de opgekome ne pokjes (*papulae*), hier en daar, met groote menigten verdwynen, zonder weêr te koomen (†). In alle deeze Kinderen begonden de pokjes, op den 7ⁿ en 8ⁿ dag, te droogen in het aangezicht; in het welke zy den 9ⁿ dag volkomen droog waaren; en op den elfden dag over het geheele lichaam. Deeze zelfde orde heb ik in andere Kinderen, sedert dien tyt waargenoomen. — Het was verwonderlyk den afloop deezer ziekte te zien, in een meisje van 14 jaaren, welke in de koorts van het eerste tydperk doodelyk ziek was geweest, en, na gedaane aderlaating en gebruik van ontlastende middelen, ook wormen loosde: de dyen waaren in deeze Lyderes, tegen het gevoelen van COTUNNIUS (a), wel degelyk met pokjes bezet. Onder het zelfde geneeskundig bestuur, was zy, naar maate van het groot aantal pokjes, byna niet ziek, na de uitbotting; zat dagelyks op, nam haare middelen met vermaak in en at en sliep wel, terwyl op den elfden dag, niet dan groote, drooge, verhevene rooven, zich op het aangezicht en het overige des lichaams vertoonden. Hier werden geene paersche kringen aan de pokken vernoomen; en zy herstelde volkomen, zonder eenig

(†) [Deeze drie Kinderen gebruikten in het tweede tydperk, een half *dragma* van den *Regulus Antim. Medic.*, twee *dragmen Sal Mirab.* GLAUBERI en *Campber*; verdeeld in zes poeders: om op de gezegde wyze te gebruiken.]

(a) Welke geschreeven had, dat dezulken die met wormen bezet waaren, geene pokjes op de dyen bekwamen. *de Sedib. Variol.*

eenig kennelyk litteken overtehouden (*). In drie andere Kinderen, aan welken ik dit middel, reeds by den eersten aanval der pokkoorts, toediende, werd dezelve daar door zodanig haare kracht be- noomen, dat de pokjes achterwege zyn geblee- ven, zonder zichtbaare *suppuratie*: men konde niet dan enkele stipjes zien ter plaatse daar de pokjes zich zouden vertoond hebben. Ik slaagde toen zoo gelukkig, dat ik in myne aantekeningen ſchreef: „ dit middel gaat de pokkoorts zoo krach- „ tig tegen, dat de Kinderen onder deszelvs ge- „ bruik geen ſchaduw van ziekte gehad hebben; „ dan alleen op den zesden dag, by het begin van „ de *febris suppuratoria*, of koorts van hettweede „ tydperk; op welken men beſpeuren konde dat „ ze min of meer koortſig waaren.” Alle deeze proeven ſlaagden naar wensch, zonder dat zich eenige *infortunia* openbaarden (†). Alleenlyk konde ik niet, naar myn genoegen, ſlaagen in een Kind

(*) [Deeze gebruikte, na de *eruptie*, dezelve poeders, uit *Regul. Med. Ant.* 3 β, *Camph.* 4 gr., & *Sal Mirab.* GLAU- BERT 3ij. m. f. *pulvis* vj. welke vyf of zes maalen herbaald zyn; zoo dat zy 3 dragm. *Regul.*, met 1½ ounce *Sal Glaub.*, en 24 gr. *Campher* heeft gebruikt. Op 't einde gav ik haar, *Pulv. Cornachini*, gr. 15. *Syr. Althae* q. f. ut fiant *Pillulae* No. V: en twee dagen daarna *Pulp. Caffie. cum Tamarind.* a 3 j β, *Sal Glaub.* 3ij. & *Pulv. Cornachini* 3 β. Zonder verder eenig ander middel voortſchryven; uitgenoomen alleen deeze eenvoudige formule: *Spir. Mindereri* 3iv. *Aq. F. Sambuc.* 3j. — In het eerſte tydperk, had ik haar doen gebruiken: *Decoſt. Hordei*, Lib. ij. *Sal Mirab. Glaubert* 3ij. *Rob. Ribesior.*, *Syr. rub. idai*, a 3 β. *Spir. Nitri d.* 3ij. Ik gav haar ook het *Elix. Vitriol.* met koud water. Een bewys van myne gehechtheid aan de *Acida*; doch waar van ik ſedert ben teruggekoomen; gelyk be- neden (II Afd § VII) nader word gemeld.]

(†) [In alle deeze proeven werden *Digestiva* by de pokmidde- len gevoegd; de *Tinctura aquosa rosarum* ter verkoeling als een geneesmiddel, en koud pompwater voor den dorst gegeven.]

Kind van elf maanden, 't welke men de middelen, (welke te dier tyd onaangenaam van finaak waaren,) niet behoorlyk konde doen gebruiken; welke hinderpaal ik naderhand heb uit den weg geruimd, door, zonder de Kinderen te kwellen, aan de Moeders of Voedsters de middelen in te geeven; welke proeven even gelukkig, zoo in de voorbehoeding als in de pokziekte zelve, geslaagd zyn. In dit Kindje, deden zich verscheiden' verzwaa- rende omstandigheden op, welke de proef twyfelachtig maakten: want, ten 1°, gebruikte dit Kind geen ander voedsel dan de borst; ten 2°, was de Moeder, door dit en een vorig Kind dermaaten uitgeput en afgemat, dat zy zelve ziek werd; en het Kind, eerst niet dan ontaart zog kon toedienen, terwyl daarna, de brandigheid der tepels weldra het zoogen geheel belette; waar door dit wichtje van zyn gewoon voedsel beroofd werd; ten 3°, konde men hetzelve, wanneer de ziekte op het hoogste was, de middelen niet meer inkrygen; waar door de pokjes die reeds verdweenen waaren, weder te voorschynkwamen; ten 4°, verzuimde men, toen het Kind eenigzins beter werd, my daarvan terstond kennis te geeven; zoo dat het, aan zich zelve overgelaten zynde, aan eene *peripneumonia* overleed.

§ LII. Den vorigen uitflag zoo gunstig zynde, beproevde ik het vermogen der pokbestrydende middelen, op een' andere wyze; doende dezelve, tot pillen gebracht, met koud pompwater gebruiken; en de uitkomst was even gewenscht (+). Ik begon

(+) [Deeze pillen bestonden, uit R^z. *Regulus Ant. Med* 3j *Sulphur Antim.* ʒj. *Bals. Peruvian.* q. s. *ut fiant pillulae* gr. iv. Van welke ik, om de drie uren, één deed gebruiken met koud water. Van dezelve *formule* bediende ik my in het geval 't gene vervolgens voorkomt.]

begon hier mede by een Meisje, welke door de eerste koorts hevig aangetast was, gepaard gaande met braaken: de pokjes zich openbaarende, deed ik haar het bed verlaaten, en gav haar myne pillen; welke zy, na de *eruptie*, vrolyk gebruikte, zonder verder over ziekte te klaagen; tot groote verwondering der aanschouweren: onder welken 'er waaren, die ontkenden dat het waare Kinderpokjes zouden zyn. Drie Geneesheeren onder de nieuwsgierigen zich bevindende, betuigden hunne geneigtheid om met dit middel proeven te doen; waar toe ik hun in staat stelde, verzoekende, in der tyd, my den uitslag te berichten. Zy deeden drie proeven; waar onder één, in een Lyder, met *petechiën* bezet; en getuigden, dat zy met hunne gewoone wyze, de pokjes zoo wel niet befluuren konden: zynde dezelve op den 11^{en} dag droog geweest, en de Lyders volkomen hersteld. In de maand *January* van 't Jaar 1776, heb ik, met dit zelvde middel, nog een eenig Zoontje van voornaame familie, (op wiens lyf, zoo men zeide, een Millioen Guldens stond,) behouden; en gelukkig, mede al spelende, geneezen: hebbende dit middel alleenlyk, in eene nabuurige plaats, waarheen het, ter beproeving, gezonden was, die gelukkige gevolgen niet gehad: het zy het aldaar te vroeg, of niet met de vereischte onderscheiding, toegediend werd. Waarom ik besloot het zelve van daar, gelyk ook van eene andere plaats, terug te eischen, ter voorkooming van kwaade proeven; naardien het gebruik van dit middel meerder oplettendheids vereischte, dan ik in den beginne gedacht had, en dan dat, van het welke ik, in de voorige gevallen, my had bediend; terwyl ik ook aan deeze Heeren *Doctoren*, voor als nog, alles niet mededeelen konde.

§ LIII. Dan, in de maand October van het Jaar 1773, werd de zaak voor my allerernstigst, en ik werd

werd in de gevoeligste beproeving gesteld: en, genomen ik konde geene andere gevallen dan dit, aanvoeren, zou het, (zoo ik achte,) genoegzaam zyn, om myne oprechtheid en welneemendheid in deezen, voor het oog van geheel de Waareld, te bewyzen. Myne zes overige kinderen werden door deeze ziekte aangetast. Ik had hen door de Inënting niet kunnen beveiligen, doordien myne geheele familie zich daar tegen verklaard had; ook hadden ze geene voorbehoedende middelen gebruikt, wyl ik in myn eigen' kinderen, zoo wel als in die van anderen, den goeden uitflag dier middelen beproeven wilde, welker heilzaamheid in het tweede tydperk der ziekte, reeds aanvanglyk gebleeken was. — Door zekere omstandigheden, drie dagen afwezig geweest zynde, vond ik, by myne terugkomst, myne derde dochter in een hevigen aanval van de koorts van 't eerste tydperk. Men had haar een *laxatif* toegediend, en echter *vomeerde* zy telkens: vermits het een zeer levendig kind, en de pols zeer opgezet was, liet ik haar een kleine aderlaating doen, en schreef vervolgens, verkoelende en verdunnende middelen voor. De pokjes uitgekoomen zynde, werd zy, op de wyze boven (§ LI) gemeld, behandeld; en gebruikte de *Tinctura aquosa rosarum*, en koud water voor den dorst: de proev slaagde ook in deeze, en de pokjes waaren den elfden dag droog; zonder byna eenige schaduw van *Febris secun aria* te verneemen. Ik zag in dit geval, allereerst, het verschynfel door F. HOFFMANN vermeld (§ XVI); 't gene my niet dan naderhand, door het leezen van die plaats, bekend werd; waarom ik my, in 't vervolg, daar niet meer van bediend heb. Myne overige vyf kinderen werden vervolgens aangetast; onder welke myne oudste Dochter, toen twaalf Jaaren oud, aan den oever des doods geraakte; doordien men haar uit het bed genomen, en met de voeten in 't water

gezet had; een middel, door veele Geneesheeren zoo zeer aangepreezen, ter afleiding (*b*): zy werd doodelyk benaauwd; de pols was klein en rad; de ademhaaling werd zeer belemmerd; en het aangezicht en de lippen zwart: alle middelen, uit *Spir. Mindereri* enz., vruchteloos bevindende, en niet dan den laatsten doodsnik te gemoet ziende, nam ik het besluit, haar ouden Rhynschen wyn, van 1680, te geeven; waarvan dien nacht, een halve *flacon* gebruikt werd, met dit gevolg, dat ze weder bykwam en de pols kloeker werd: waarop ik, om te beter de borst en benaauwde longen te gemoet te koomen, een' kleine aderlaating van 3 à 4 *oncen* beval; zynde het bloed zeer zwart. De pokjes uitgekoomen zynde, gebruikte zy dezelve middelen als boven; kreeg een groote pok op het wit van het oog, (*ad nata albuginea*) die even spoedig als de anderen, zonder letzel, droogde; en de ziekte was geheel afgeloopen met den elfden dag: op welken zy betuigde een onverdraaglyken honger te gevoelen; en, ziende het middagmaal gereed, gaf zy haare begeerte te kennen, om Stokvisch met aardappelen, by voorkeur boven andere spys die aangerecht was, te mogen eeten; 't gene haar wel bekwam, en binnen weinige dagen was zy volkomen hersteld. Welk een verschil van behandeling! – van myne vier andere kinderen, hadden twee die ziekte maatig: hebbende den een *discreta*, de andere *coherentes*; doch de twee jongsten werden allerhevigst door dezelve aangetast; zynde van den beginne af, van het *confluente* voort. Allen werden ze op dezelve wyze behandeld; en men deed hen, zoo goed men konde, op den tyd de middelen inneemen: in weerwil van het geweld der ziekte, bleev den eetlust hen bestendig

(b) Confer. F. HOFFMAN, M. R. S. Tom. II. [p. 58.]

dig by; doch, in eenen ouderdom zynde welke voor geen redenen vatbaar is, wilden zy gestadig in hunne wiegen blyven liggen; in welken ze door de Dienstbouden, na de gewoonte des Lands, geduurig vry warm werden toegedekt; het gene hun beroovde van de voordeelen welke de anderen genooten: terwyl, daar en boven, de scherpheid der *urine*, waar aan zy dus van tyd tot tyd blootgesteld waaren, hun zeer schadelyk was; en veroorzaakte, dat, hoezeer de *confluentes* in het aangezicht, in *discretæ* veranderd waaren, en, even spoedig als by de anderen, droogden, die van het onderlyf zoo gelukkig niet voortgingen, maar deden vreezen voor *gangræna*; welke echter, door het aanleggen van een uitwendig middel, uit eene *solutio Myrrhæ* in *Vino albo* bestaande, (†) overwonnen werd: zoo dat ook deeze kinderen, zonder merkelyke zichtbaare overblyvfels, gelukkig geneezen werden; en alle zeven bevinden zy zich nog in leeven, en in goeden welstand. In geene van deeze allen, heeft eenige Etterkoorts plaats gehad (*).

§ LIV.

(†) [Te weeten $\mathfrak{z}$ j. *Pulv. Myrrhæ cum S. q. Vini Albi v. g.* $\mathfrak{z}$ xii. vel $\mathfrak{z}$ xvi. zachtjes in een tinne kom gekookt, (in ander vaatwerk mislukt de oplossing) tot de volkomene ontbinding der Myrrhe; zoo veel vochts 'er weder by doende, als het verkookt, om niet te dik te worden, en tot een maatig vloeibaar vocht te dienen: 't welk doorgedaan zynde, om het half, heel, twee, of drie uren, weder ververscht word; naar maate van het gevaar en der *gangræna*.]

(*) [Nog vond men aangetekend: „In de maand October „[1773], gav ik aan een klein Kind, in het eerste tydperk, een „*Mixtuur* uit *Rz. Sp. c. c. Succ* $\mathfrak{z}$ β . *Syr.* 5 *rad. aper.* $\mathfrak{z}$ iv. „*Aq. F. Sambuci* $\mathfrak{z}$ ij β . De pokjes niet willende uitkoomen „met het *Pulv. Cinnab. Nativ.* gr. v. *Sulph. Antim.* gr. j. „*Sacchar.* $\mathfrak{z}$ i. tot drie poeders gemaakt, om daar van om de „drie uren, één te gebruiken, voegde ik den volgenden dag „daar by, gr. ij *Camph.* met $\mathfrak{z}$ i *Sacch.*, in twee giften verdeeld. „Het *Mixtuur* werd herhaald, als mede het poeder; en de uit-

§ LIV. In vervolg van tyd, deden zich niet minder doorflaande blyken op, van de pokbestrydende kracht deezer middelen en van hun vermogen ter verandering van *confluentes* in *discretæ*. Zonderling in een meisje van zeventien jaaren, welke in den eersten aanval insgelyks doodelyk ziek was: zy vloog in haare ylhoofdigheid, in weerwil van alle aangewende gewoone middelen, telkens uit het bed, zonder bedwongen te kunnen worden; het gene aanhield tot op den vyfden dag; wanneer de pokjes zich zichtbaar openbaarden; welke van de famenvloeyende foort waaren, en alles kwaads voorspelden. Het gewoone pokmiddel werd, gelyk in de vorige gevallen, toegediend; met deeze gewenschte uitkomst, dat zy, insgelyks binnen den gewoonen tyd, volkomen herstelde: door den dag zat zy op en at met smaak; gevoelde niet meer dan een' zeer geringe aandoening van de *febris secundaria*; en onderging niet het geringste verlies van haare schoonheid: kunnende men slechts eenige weinige flaauwe tekens der ziekte, ontdekken op het voorhoofd; tegen het welke, in de eerste dagen, een doek met azyn was aangelegd geweest. Verscheidene andere proeven in anderen, zyn op denzelvden voet in 't werk gesteld: in één van welke zich gelegenheid op deed ter beproeving, om de koorts van 't eerste tydperk in diervoorge tegentegaan, dat 'er geene pokjes op volgden; 't gene my, in eene vrouw welke de Kinderziekte nooit gehad had, en twee haarer Kinderen, door dezelve aangetast, (en waar van zy het eenethans zoogde) behandelen moest en oppaste, gelukte: gelyk ik ook in een ander

„ botting geschiedde. Ik gaf toen *Manna*, en vervolgens de
 „ poeders van *Regul. Antim. Medic.* ʒʒ *Sal mirab.* Glaub. ʒj.
 „ *Sacchar alb.* ʒij. in 12 giften. Daarna *laxantia*; en het Kind
 „ is volkomen hersteld.”]

ander dergelyk geval, op dezelfde wyze slaagde. Dan, deeze proeven geen en genoegsaamen trap van zekerheid hebbende, begeer ik dezelve niet als duchtige waarneemingen aantevoeren; schoon ik de mogelykheid daarvan, niet in twyffel zoude durven trekken (*). In alle deeze proeven was ik gelukkig geslaagd: alleen uitgezonderd een jongetje, dat zich in het aangezicht, aan de rechterwang, zodanig gekrabt en gehavend had, dat zich de *gangræna* daarin openbaarde; waardoor de huid van het aangezicht en van den hals, zoo hard als leder werden; even als men dit verschynfel beschreeven vind door BOERHAAVE (††), welke zulks ook ongeneeslyk verklaarde: gelyk dit kind dan ook dit noodlot ondergaan moest; hoewel de pokken voor het overige volmaakt wel stonden, en verder alles met de vorige proeven overeen kwam. Ter deezer tyd was my nog niet gebleeken, hoedanig het vermogen der ontdekte middelen zoude kunnen zyn, ingeval de *gangræna* zich in de pokjes mocht openbaaren: een toeval, door alle beoeffenaaren der Geneeskunde als hoopeloos beschouwd, en ook by my als zodanig aangemerkt: In de volgende waarneemingen zal ik zulks behandelen; terwyl ik, alvorens tot dit gewichtig stuk overtegaan, eerst aantoonen zal, wat 'er, uit de voorgaande waarneemingen, ten nutte der Geneeskunde, voortvloeyt. Dezelve hebben my doen zien:

I. Dat in alle myne lyders welke *samenvloeyende* pokjes hadden, dezelve veranderd zyn in *van één*
ge-

(*) [Dit zal niet vreemd kunnen voorkomen, aan hun die weten dat BOERHAAVE verklaarde, dat *een pokziekte dikmaals zonder pokken is*. *Aphor.* 1393. *cum. Com.* G. VAN SWIETEN, Tom. V, p. 53 & 55.]

(††) [*Aphor.* 429 & *Seq.*]

gescheidene; en dat, zoo wel in de eene als in de andere foort, een groot getal pokjes verdweenen en te ondergebracht zyn.

II. Dat deeze ziekte, volgens de medegedeelde waarneemingen, binnen zeer korten tyd, namelyk, van elf tot dertien dagen, naar maate van het vroeger of laater uitkoomen der pokjes, zy afge-loopen; en dat, wanneer die uit waaren, de be-handeling in acht dagen haar beslag verkreeg: en dus ook met ongelyk minder kosten, dan volgens de gewoone geneeswyze plaats hebben kan; naardien den grooten toefstel van geneesmiddelen by dezelve gebruikelyk (§ XXXIX), hier onnoodig is.

III. Dat, door het vermeesteren van het pok-gif, het overwinnen van de benaauwdheden in de keel en aan het hart, der bezetting op de borst, verwekte kwyling enz. (hebbende ik in geene myner lyderen *Salivatie* vernoomen,) veele der gewoone toevallen der ziekte werden afgesneden: het *delirium* hield, na het gebruik van eenige poeders of pillen terstond op; de nachtruft werd, zonder gebruik van *opiata*, bevorderd en genooten de eetlust bleef; en, om alles in het kort famentetrekken, de gansche gedaante van de *Morbis universalis inflammatorius & suppuratorius*, (of algemeene ontsteekende en veretterende ziekte) werd, in eene *Morbis particularis cutaneus, cum levamine omnium symptomatum*, of eene byzondere huidsziekte; met verzachting van alle haare toevallen,) op eene gewenschte wyze veranderd.

IV. Dat door deeze behandeling, de *febris secundaria*, of Etterkoorts, welke geoordeeld word de grootste slachting en de meeste besmetting te veroorzaaken, afgesneden of voorgekomen werd; waar door, bovendien, de schoonheid werd behouden: blyvende 'er byna geene gedenktekens van deeze wreede ziekte over. Slechts in één myner proe-

proevelingen, doch welken, niet voor den negenden dag der ziekte, onder myn bestuur gesteld werd, heb ik napokken vernoomen: en dit in eene Epidemie, welke byna allen wegrukte welke zy aantaste. (c)

V. En, gelyk door de spoedigere geneezing, en het achterblyven der *febris secundaria*, deeze ziekte eene gantsch andere gedaante bekoomt, zoo zyn ook de rooven, (welke, volgens den Heer PAULET, het meest de besmetting voortplanten, door het aanraaken, enz.) van eenen verschillende aart: bevattende weinig of geen etter, en zynde, voor 't meerendeel, groote drooge blaazen; waar door dan ook het linnen minder kan besmet worden: hier uit volgt dan tevens, dat by deeze Lyders minder reuk bespeurd word, en hunnen adem ook minder besmettelyk zyn moet. By alle de Lyders, welke ik op deeze wyze behandeld heb, werd naauwlyks eenigen reuk vernoomen.

§ LV. Tot dus verre dan, boven myne verwachting gelukkig geslaagd hebbende, had ik weinig gedachten dat my nog veel zwaarer proeven te doen stonden: veel minder nog, dat ook die met gewenschten uitlag zouden worden bekroond. SYDENHAM en BOERHAAVE stelden de gevallen waar het hier op aankoomt, hoopeloos te zyn; en de eerste, wist zich in dezelve niet te redden, dan door een *vomitif* te geeven uit het *vinum antimoniatum*. Het eerste geval was als volgt: by een Kind gevraagd zynde, 't welke door de Kinderziekte was aangetast, wilde de Moeder niet gedoogen, dat ik hetzelfde myne middelen, tegen welke men haar ongetwyffeld vooringenoomen had, zoude voorschryven; waarom ik verkoos te vertrekken, liever dan myne gelukkig-

(c) Men zie de Bylage D.

kig-slaagende geneeswyze te verzaaken en te oort-eeren: ik liet dan het kind aan de zinnelykheid der moeder over. Doch, tot myne groote verwondering, werd ik naderhand, en wel op den *elfden* dag der ziekte, verzocht hetzelfde te komen zien; wanneer ik het, in eenen allerverschrikelyksten en doodelyken toestand aantrof: de pokken, welke meestendeels samenvloeyden, waaren ingeslaagen, en de bezetting op de borst, welke vol was, was zeer groot, waar door de ademhaaling ten uitersten belemmerd werd; terwyl de keel niet minder bezet scheen. In deezen toestand het kind vindende, vertoonde ik aan de moeder, dat het nu te laat was, en dat zy eerder van goeden raad en goede middelen had behooren gebruik te maaken; daar het thans boven myn vermogen was haar Kind te redden. Dan, ik werd, door ik weet niet welk *Instinct*, (of hoe zal ik het noemen?) bewoogen, een middel te beproeven, dat, zoo veel my bekend is, nimmer op deeze wyze, door iemand anders is voorgeschreeven; offchoon ik voor als nog, onzeker was van de uitkomst: welke echter, zoo in dit geval als naderhand in andere, allergewenscht was. Ik besloot dan, bewoogen door den toestand van het lydertje, en getroffen door de traanen der moeder, eene onzekere proef te waagen; en begaf my dus tot mynent, ter bereiding van het middel, door deezen gelukkigen inval my ter hand gegeven. Ik deed vervolgens het Kind eene gifte van hetzelfde gebruiken: drie uren daarna, wederkoomende, en eenige vermindering in de pols bespeurende, gaf ik eene tweede; met verzoek my de uitwerking van dezelve te doen weeten. Het bericht was gunstig; en men bemerkte dat het Kind, op elke gifte, beter werd. Ik deed dan met dit middel voortgaan, en het Kind herstelde volkomen; en is nog, ten tyde van het sehryven deezer verhan-

handeling, steeds gezond en zeer welvaarende. Eene andere gelegenheid had ik, kort daarop, ter beproeving van dit middel, in een Jongen van omtrend tien Jaaren, met zwarte, *gegangraeneerde* pokken als overdekt; inzonderheid op de borst en in het aangezicht. Nier dan een gewislen dood, was ook hier te verwachten, in de kamer in welke hy zich bevond, was het, wegens de verstikkende hitte, byna niet te houden: in dier-voege, dat een naauwkeurigen *Thermometer* van PRINS, welke ik sedert eenigen tyd had nagegaan, 80 *graaden* in dezelve aanwees. Ouden Rhynschen Wyn, *Refina & Extr. Cort. Peruviani*, *Bezoârdica*, Engelsche *Lady KENT's* poeder, enz. alles was vruchteloos, en de krachten verminderden oogenfchynlyk: wanneer ik te raade werd, uit hoofde van den gelukkigen uitflag in het boven aangevoerd geval, ook hier dit middel te beproeven. De uitkomst was niet minder gunstig: het Kind herstelde voorfpoedig, en bevind zich, sedert, gelyk het voorige, in een zeer welvaarenden toestand. Het verdiend ook aangemerkt te worden, dat geen van beide deeze Kinderen, even weinig als de andere proevelingen, eenige ingedrukte putjes op het aangezicht gehouden hebben. Alleenlyk bespeurd men eenig verfchil in de kleur van de huid, ter plaatfe waar de pokken zich ver- toond hebben. Onder alle myne proevelingen, zyn 'er niet meer dan drie, welke eenige gedenktokens der pokjes behouden hebben; en dat alleen op het voorhoofd: namelyk, myne oudste dochter, de jonge dochter boven (§ LIV.) vermeld, en de *Abortiva*, van welke beneden gefproken worden zal; die de eenige is welke eenige gedenktokens der pokjes op den neus heeft: hebbende, voor 't overige, geene myner proevelingen, zoo veel my bekend is, eenige indrukzels op de wan-

wangen, beneden de oppervlakte der huid (d). — nu wylen de Heer JOB BASTER, alom zoo lof-
felyk bekend, vereerde my, op de geruchten van
deeze wonderbaare geneezingen, met zyne veel-
geëerde Letteren, in dato 13 Juny 1774, van
deezen inhoud: „ Voorleden Jaar fchreef reeds
„ de Heer MEUSCHEN, *Legations-Raad van*
„ *de Huifen van Saxen-Gotha en Hildburghaufen,*
„ my uit 's Hage, dat Uw. Ed. een geheim be-
„ zat, om de *variola confluentes*, zonder eenig
„ gevaar in *discretæ* te veranderen: dit is my door
„ een anderen, onzer beider vriend, bevestigd;
„ daar byvoegende, dat Uw. Ed. de menfchlie-
„ vende *genereusheid* zoude hebben, om dat ge-
„ heim *publyc*q te maaken. Deeze laatste *periode*
„ doet my de vryheid neemen, deezen aan Uw. Ed.
„ te fchryven, met ootmoedig verzoek, dat Uw. Ed.
„ dan de goedheid gelieft te hebben, my zulks,
„ als Uw. Ed. tyd zulks toelaat, te *communiceren*;
„ om dat voorleden Jaar de *confluentes* hier veelen
„ hebben weggefleept, en dezelve zich weder be-
„ ginnen te openbaaren. — Waarop ik, het
noodige zyn Ed. bericht hebbende, het volgend
antwoord ontving, in dato 1 July; het welke ik,
als een getuigenis van een groot Man, die niet
minder wegens zyne rondheid en oprechtheid, als
wegens zynen yver in de Natuur- en Genees-kun-
de, te overbekend is, te eerder hier by voege;
het was van deezen inhoud: „ Het geheele Men-
„ fchelyke geflacht is Uw. Ed. ten hoogsten ver-
„ plicht, voor Uw. Ed. onvermoeide poogingen,
„ om voor zoo een gevaarlyke-ziekte als de Kin-
„ der-

(d) Maar deeze drie had men, in de tyd der koorts het
bed doen verlaaten; ten beftuur, zoo zeer aangepreezen door
den Heer DIMSDALE: terwyl zulks, ten aanzien der anderen,
geen plaats gehad heeft.

„derpokjes, zulk een *Specificq* middel uitte vinden;
 „het welke den Almachtigen met zyne zegenin-
 „gen, door de allergewenschtste uitwerkin-
 „gen, schynd te bekroonen: volgens de getuige-
 „nisen van Uw. Ed. en den Heer *de Man*.”
 (dezelvde, van welke boven (§ XLVIII)
twaalf gevallen zyn aangehaald) — En, no-
 pens de *Metastasis ad pectus*, voegde zyn Wel Ed.
 'er by: „ik heb voorleden Jaar, door dit toeval,
 „eene voornaame Dame verlooren.” (†) — De
 Epidemie, op het einde van het Jaar 1773.
 door het zachte en natte weder, zeer in kwaad-
 aartigheid toegenoomen zynde, behandelde ik, in
 een aanzienlyk huis, drie kinderen; waar onder
 volwasfene, by welke zulke zwaare bloedstortin-
 gen plaats hadden, zoo door de neus in den ouds-
 ten jongen Heer, als door andere wegen in de
 jonge Juffrouw, dat ik nimmer de weërgaê daar
 van gezien heb: door de bekende middelen in dit
 gevaarlyk en veelyds doodelyk toeval, bracht ik
 hun zoo ver te recht, dat de pokjes begonden
 uittekoomen; wanneer ik, door een' hevige
 ziekte aangetast, verhinderd werd de geneezing
 voort te zetten; welke ik dus aan eenen anderen
 Geneesheer overgaf Zy zyn allen hersteld,
 doch

(†) [De Ontdekker had, namelyk, in zynen brief aan den
 Heer BASTER, onder anderen melding gemaakt, van de ge-
 wenschte uitwerkingen van zeker middel, ter beteugeling van die
 zorgelyk toeval, door hem gebézigd Het zelve was van
 deeze saamenstelling: *R. Cinnabaris Nativæ* gr. viij. *Regul. An-*
timonii Medicinalis SCHULZII. gr. iv. *Camphoræ* gr. ij. *Sul-*
phur fixat. Antimonii F. HOFFMANNI gr. j. *M. f. Pulv.* Alle
 3 uren één te gebruiken, voor een volwasfen mensch. Twee
 Jongens, aan welke het zelve, met gewenschten uitflag, werd
 toegediend, gebruikten 12 greinen.]

doch niet zonder eenige merkbaare littekens te hebben behouden. — Ter deezer tyd, was ik nog onbewust van de kracht van het Pokmiddel in dit gevaarlykst toeval; en durvde hetzelve des, uit vrees voor de gevolgen van eene onzekere proev, niet aanwenden. — De Dame, boven gemeld, welke, in *January* des Jaars 1777, zes weeken zwanger zynde, in den beginne der ziekte eene zwaare *hemorrhagia uteri* onderging en *abortiërde*, gebruikte het gewoone, nu verder verbeterde middel; met dit gewenscht gevolg, dat, onder dit toeval, de samenvloeyende pokjes nochtans in *discreten* veranderden, waarvan men weinig voorbeelden aantreffen zal; en dat, niettegenstaande dit doorgaans doodelyk verschynfel, op den *elfden* dag den gewoonen afloop der ziekte (gelyk in alle de vorige proeven waargenoomen werd) plaats had. De Vader deezer Lyderesse was, door zynen gewoonen Geneesheer verzeld, van *Amsterdam* herwaard overgekomen, om zyne Dochter te bezoeken; en door denzelven, indien het noodig ware, my hulp te bieden: dan, deeze den wonderbaaren voortgang der ziekte ziende, keerde, met den Vader, nog denzelvden dag weder te rug. Hy bleev echter van gevoelen, dat de *Febris secundaria* onvermydelyk ware; het tegendeel waarvan, ik, op grond myner vorige Waarneemingen, durvde staande houden: en de uitkomst bevestigde myn vertrouwen. Deeze Dame is sedert bestendig welvaarende; en ten tyde van het schryven deezer Verhandeling, voor de vierdenmaal zwanger.

§ LVI. Veele andere gevallen zoude ik hier kunnen byvoegen; als: de behandeling van een meisje met samenvloeyende pokken, voor welke men my eerst op den *elfden* dag, raad vraagde; en die zeer sterk *saliveerde*; 't gene echter, na het ge-

gebruik van eenige poeders ophield, terwijl zy voorts, binnen weinige dagen, volkomen herstelde; — het bestuur van een huisgezin, uit vyf Kinderen bestaande, in het welke de huisknecht aan zulk een kwaadaartig soort van pokken overleeden was, dat het geheele huis met een ondraagelyken stank vervuld werd; waartegen men buspoeder branden, en andere dergelyke middelen aanwenden moest, ter afweering der geduchte gevolgen eener zoo hooggaande besmetting: Ik schreef deezē kinderen toen, zoo ver de tyd strekte, voorbereidende middelen voor; en zy kreegen de pokjes zoo gemakkelyk, dat ze al spelende geneezen zyn: het jongste, een zuigeling, voor het welke de Moeder de middelen ingenoomen had, bekwam slechts twee pokjes in het aangezicht en vier op geheel het overige des lichaams (+). enz. — In de voorbehoeding heb ik het vervolgens zoo ver gebracht, dat de pokken in één kind, zonder de koorts van 't eerste tydperk, zyn uitgekoomen; zoo dat het geheel niet ziek was, en geene middelen verder gebruikte. — De proeven van het doen gebruiken der middelen door de Moeders, zyn nader, in een kind dat een groot aantal pokjes had, bevestigd. — In eene doorgaande zwaare *Epidemie* in eene nabuurige Stad, in veelē met zwarte en *gegrangreeneerde* pokken, slaagde het middel waar van boven (§ LV) gewaagd werd, op eene gewenschte wyze; en men deed verscheidene goede proeven met hetzelfde: by drie van welke ik tegenwoordig geweest ben; die alle verbeelding te bovengingen en nochtans voorspoedig terecht gebracht werden (+). — Eenige haperingen,

(+) [Dit huisgezin, was dat van den WelEd. Gestr. Heere Subst. Drossaerd P. VAN DER MEULEN, te T. selftein.]

(+) [Namelyk, te Delft, onder het bestuur van wylen den Heer Dr. J. VERBRUGGE.]

gen, echter, in andere gevallen (gelyk § LI, LIII) hebbende plaats gehad, verdubbelde ik myne poogingen om dezelve te boven te koomen; waarin ik gelukkig slaagde, en waardoor deeze nieuwe behandeling der Kinderziekte, langs trapswyze vorderingen, eindelyk die volkomenheid fchynd verkreegen te hebben, dat men deeze ziekte, onder een gefchikt gebruik van dezelve, met zeer geringen toefstel, gemakkelyk ziet geneezen, en spoedig afloopen: weinig andere hulpmiddelen behoevende; buiten de noodige *indicatiën* ter ontlasting, enz. — Het middel tegen de *gangræna*, benevens dat ter verandering van *confluenten* in *discreten*, hebben, ook in een andere Stad, in drie kinderen, hetzelfde vermogen betoond. Op deeze gronden, heb ik insgelyks nog verſcheidene andere goede proeven gedaan: in 't voorjaar van 1778, deed ik 'er drie, en één in 't najaar; in Kinderen, die na de uitbotting byna geene ſchaduw van ziekte gehad hebben: derzelver getal beloopt reeds meer dan honderd van allerleiën aart(†). — Dan, betreffende de byzonderheden van het beſtuur ten aanzien der Voorbehoeding, en de waarſchynlyke mogelykheid om de Koorts van het eerste Tydperk te kunnen voorkoomen, waaromtrent ik geene andere proeven gedaan heb als die boven (§ LIV) gemeld zyn, — vermits ik geene genoegzaame zekerheid, voor my zelven en anderen, aan die waarneemingen hechten kan, 't en zy het blyke dat het

(†) [Namelyk, in de Jaaren 1772-1778: terwyl van een aantal nadere proeven, in 1784 en 1785. gedaan, in der tyd eenig verflag gegeven is in de *Genees- Natuur- en Huisboud-kundige Jaarboeken*, No. 19 en 20; 't gene hier achter onder de Bylagen, Letter D voorkomt; gelyk des Schryvers oogmerk ook ſchynl te zyn geweest, blykends de noot (c) van het IVe *Corollarium* hier boven; vergeleken met het gemelde Verflag, in het geval op den 29den Oſtober voorkomende.]

het waarlyk pokjes waaren, kan ik van dezelve alhier niet gewaagen: gelyk ik ook hier by niet voegen zal de *Theoremata practica*, die uit het aangevoerde natuurlyk zyn voortgevloeid (*), wyl ik alvorens zoude dienen optegeeuen waarin eigenlyk myne wyze van behandeling deezer ziekte beftaa: het gene den inhoud zyn zal eener volgende Afdeeling; in welke ik als dan, tevens de *Cautela practica* die men in het oog te houden hebbe, aanwyzen zal, en den zekeren voet waarop men zonder ftruikefen kan voortgaan. Doch, alvorens hier toe overtegaan, maak ik het volgend —

B E S L U I T.

§ LVII. Uit alle deeze waarheden en waarneemin-

(*) [Elders, vond men de volgende *Theoremata practica*, als voortvloeiende uit het tot hier toe voorgedraagene, (en des, uit de proeven vóór het Jaar 1779 in 't werk gefield) afgeleid:

I. *Mercurialia*, vóór en na den uitflag, mogen met recht onder de *specificque* pokmiddelen gerekend worden: welke echter, by de *Febris suppuratoria* éer fchadelyk dan voordierlyk zyn; uit hoofde van de *turbæ* die ze in het lichaam maaken, terwyl ze de koorts en yling vermeerderen en de kwyling aanzetten.

II. *Antimonialia*, hoe heilzaam ook vóór en na de koorts van het eerste tydperk, zyn min veilig, zoo niet fchadelyk en zeer nadeelig, voor en aléer de *eruptie* daar is.

III. *Cinnabarina* met *Campher* gemengd, fchynen in dit tydperk de veiligften te zyn; en wellicht in ftat om de uitbotting voor te koomen.

IV. Van allen zyn de veiligften, welbereide *Antimonialia* met *absorbentia*, na de *eruptie* en onder den termyn van de *Febris facundaria*.

V. De hoofdzaak van deeze middelen beftaat, in het gefchikt geregeld en voortdurend gebruik; om niet alleen de koorts van het tweede en derde tydperk te fnuiken, maar ook die van het vierde aftefnijden.]

mingen, zoo bespiegelende als beoëffenende, door herhaalde proeven bevestigd en gestaafd, blykt dan, dat 'er een middel zy, dermaate vermogend ter verzwakking van het werkzaam vermogen der Poksmet, dat de ziekte eene geheel andere gedaante aanneeme, en die van eene huidsziekte, zonder de gewoone toevallen, bekoome. Dus word dan de voorzegging van BOERHAAVE (e) op eene gewenschte wyze vervuld; en aan het verlangen voldaan van geheel de geleerde Waereld, welke thans, haare tot 'heden plaats gehad hebbende *Problemata Theoretica*, in *Theoremata Practica* veranderd ziet: door eene reeks van Waarneemingen, welke, schoon in den aanvang gering schynende, door onvermoeiden yver en taay geduld, zyn voortgezet, tot op die hoogte welke zy thans bereiken; van waar zy, door grootere Vernuftten, wellicht verder opgevoerd zullen kunnen worden, tot den allerhoogsten trap van volkomenheid, waarvoor zy vatbaar schynen.

ADSPIRET COEPTIS, QUI REGIT ASTRA, DEUS!

(e) *Quale Specificum inveniri posse &c. (§ XXI. not. n.)*

TWEEDE AFDEELING

HET

G E H E I M

O P E N G E L E G D,

O F

HET BESTUUR, OM, OP EENE GEMAKKE-
LYKE WYZE, DE NATUURLYKE EN
KONSTIGE KINDERPOKJES, TE
BEHANDELEN, ONTVOUWD.

Nulla res consummata est dum incipit.

&

Etiam si omnia a Veteribus inventa sunt, hoc semper novum erit; usus est inventorum ab aliis Scientia.

SENECA.

Si quod in hodierno rerum statu corruptissimo est vivendi genus, si quod est Studium, cui quis absque conscientie laesione operam navare, ex quo verum & reale emolumentum in proximum derivare, quodque mentem ad Deum elevandi & celestia spectis terrenis aspirandi occasiones præbere potest plurimas, praxin Chymicæ-Medicæ id esse asseram. Ea enim sobrie, attente & prudenter exercita, egregia subministrati subsidia, morbis & infirmitatibus proximi, selectioribus medicamentis subveniendi, animum ipsius fractum forte & prostratum, Christiana paraclesi erigendi, morborum omnium scaturiginem, peccatum inquam, detegendi; ad summum Archiatrum, omnisque vitæ fontem deducendi, & toties inculcatum erga egenos amorem, realiter exercendi, dumque in ægris, tanquam in speculo, propriam quotidie miseriam conspicias, intime temet coram Deo prosternandi & humiliandi.

F. HOFFMANN, *de Sulphuribus Metallorum*

dat is.

Indien 'er in den tegenwoordigen zeer bedorvenen staat van zaaken en wyze van leeven, indien er, (zeg ik,) thans eenige oefening zy, waarin men, zonder gemoedsbezwaar, yverig allen vlyt kan aanwenden, — door welke men, voor zynen naasten waare en wezenlyke voordeelen kan bekoomen, — door welke de ziel tot God kan opgeleid worden, en meenigvuldige aanleiding ontvangen tot het betrachten van de Hemelsche dingen, met verasmaadiging van alle Aardsche, — betuig ik, dat het de beoefening is van de Geneeskundige Scheikunde. Want, gemaatigd, aandachtig, en voorzichtig uitgeoefend wordende, verschaft dezelve uitmuntende hulpmiddelen, om onzen naasten, in ziekten en ongesteldheden, door de keure der genesmiddelen, te hulp te koomen; zyn gemoed, wanneer het verbroken en nedergeflagen is, door Christelyke vertroostingeng optebeuren; den oorsprong van alle kwaalen, de zonde, te ontdekken; ons opteleiden tot den Oppersten Medicynmeester en oorsprong van ons aller leeven; en ons eene onafgebrookene liefde jegens noodlydenden te doen betoonen; dewyl men in de zieken, als in eenen Spiegel, zyne eigene elende beschouwd, op dat men zich, van gantscher karte, voor God vernedere en verootmoedige.

TWEDE AFDEEING.

*Verslag der Geneeswyze, van welke ik my thans
bediene.*

* * *

§ I. **D**e beginselen op welke deeze wyze van
behandeling gegrond is, genoegzaam
duidelijk, zoo ik achte, verklaard hebbende, en
haare trapswyze voortgangen, door eene reeks van
waarneemingen, omstandig hebbende voorgedraa-
gen, ga ik thans over om deeze Geneeswyze zel-
ve, aan welke ik my, na zoo veele proeven, ge-
houden hebbe, te ontvouwen.

Bestuur in het *eerste Tydperk*.

§ II. By een Lyder, in welken de pokjes te ge-
moet gezien worden, gevraagd wordende, wan-
neer de Kinderziekte heerscht, of wanneer het blyk-
baar een Pok-koorts is, handel ik overeenkooms-
tig de kennelyke *indicatiën* welke zich vertoo-
nen; te weten: [zelden, en alleen] wanneer de pols
uitermaaten rad is, of ingeval 'er drift naar 't
hoofd plaats heeft, doe ik een ader openen; ver-
mydende, insgelyks, zoo het mogelyk is, van
Vesicatoria gebruik te maaken, om door dezelve,
in den voortgang der ziekte of der geneezing, niet

E 5 be-

belemmerd te worden : geneigdheid tot braaken , [of geweldige hoofdpyn] zich vertoonende , geef ik een zacht *vomitivum* van *Pulv. cort. rad. Ipecacuanhae rec. contus.* ; 3, 6, of 9 greinen , naar de onderscheidene Jaaren , met een half *drachma Sacchar. alb.* tot drie poeders gemaakt ; welke ik , met tusfchenpoozing van een quartieruurs , achter malkander doe gebruiken , tot op het daadelyk braaken toe ; latende , alvorens zulks gefchiede , niet toe , te drinken (†). De tong bezet zynde , beveel ik een *Clyfma* ; gelyk ook in het eerftgemeld geval van ylhoofdigheid ; of wel een *laxans* , naar gelang der omftandigheden : alle geweld en hevigheid vermydende (a). De eerste wegen gezuiverd zynde , vergun ik zoo veel koud water [of flappe laau-

(†) [Ik wacht my ook zorgvuldig , in het eerste tydperk zieken uit het bed te neemen ; veel minder met de voeten in 't water te zetten : waarvan ik de droevige gevolgen , in myne ondfte dochter en in eene *abortiva* , welke ik mede deezer waereld meende te zullen zien overlyden , (zie boven § LIII , LV.) heb ondervonden.]

(a) Er hangd zeer veel af , van het beftuur van dit tydperk ; in het welke alles in de kracht der gifting is , en de natuur werkzaam om dezelve te beftryden : zoo dat men , door nog een derde hevigheid daar by te voegen , alles in verwarring brengt. De Vader der Geneeskunde heeft ons , omtrend dit beftuur , zyne wyze voorfchriften nagelaaten ; welke de groote F. HOFFMANN , zoo voortreflyk als zinryk , verklaard heeft , in de Vile Wet , *de methodo , ordine & legibus aëis in medendo*. Tom. 1, Sect. II, Cap. II. § XIII p. 417, 418. — aan de andere zyde , moet men ook het gif niet verftikken , nit vrees van fomwylen rampspoedige verplaatfingen (*metastases*) te veroorzaaken. Het is ryds genoeg het gif te beftryden wanneer de pokjes uitgekoomen zyn ; en alles komt hier neder , op het maatigen der gifting : het gene , alleszins , de veiligfte handelwyze is. Men zie F. HOFFMANN *lib. citat.* Cap. V , *Corol.* 1. p. 438.

laauwe Thee] te drinken, als de lyder begeerd (b); dienende terzelver tyd een *Mixtuur* toe, van de volgende samenstelling, waarmede ik doe aanhouden, tot dat zich de pokjes openbaaren:

R_o. *Antimonii diaphor. abluti* ʒi. (*)

Spir. Mindereri ʒij.

Syr. 5 rad. aper. ʒj.

Aq. F. Sambuci ʒiv.

Spir. Nitr. dulc. rect. ʒiʒ.

M. D. Om daarvan, om 't Uur, een Lepel te gebruiken (†); en in hevige benaauwdheden, zelfs fomwylen alle quartier-uurs.

§. III. Myn oogmerk, in dit eerste Tydperk der ziekte, is om al het kwaad, door het pokgif in de eerste wegen veroorzaakt, wegteneemen; trachtende, zoo veel in myn vermogen is, het *effect* der gisting te verbreeken, en te beletten dat de *digestive humeuren*, [of de vochten uit de verteering der

(b) Een groot *anti-fermentativum*, volgens BRINKMAN, *Beiträge zu einer neuen theorie der Gährungen* / s. 20.

(*) [Och die beproefd goed moet zyn (wit en niet geel) en waarop ik staat kan maaken: latende daartoe, eerst de *Antimonium* probeeren, of zy tot het *Antimonium diaphoreticum* wel vloeyen en gloeyen wil; waarop wel diend gelet te worden. En, indien er geene ontlasting is, voeg ik er by ʒʒ *pulveris Cornachini*; welke in 't vervolg blyven, of er uit gelaaten worden kan, na dat de natuurlyke aanwyzingen zulks vorderen: latende ik onder de *Specifique* behandeling, tegen het gevoelen der meesters, niet of weinig, wanneer zulks hoogst noodig is, *laxeren*; om het vermogen dier middelen niet te verzwakken, of buiten het Lichaam te brengen: my vergenoegende, dit in het eerste Tydperk te doen. — Elders treft men deeze formule aldus aan: R_o *Antim. diaphor. abl.* ʒij. *Syr. 5 rad. aper.* ʒj *Aq. F. Sambuci* ʒvj. *Spir. Mindereri* ʒij. *Nitri* ʒij, *Sal Glauberi* ʒiʒ. M.]

(†) [Voor kleine Kinderen, een kleine-, voor grootere, een grooter, en voor volwassenen, een volle groote Spys-lepel.]

der spyfen voortspruitende,] met het venynig be-
ginfel besmet, niet alzo in het bloed overgaan.
Waar na ik, de weerstandbieding der huid, zoek
wegteneemen, op dat het gif dezelve moge berei-
ken; het gene *convulsiën*, of vergaeringen (*con-
gestionēs*) in de hersenen en elders, voorkoomt: In-
zonderheid, wanneer ik de zieken niet voorbereid
heb; terwyl men anders zoo veel omslags niet behoeft.
Zeer hevige benaauwheden plaäts hebbende, en
de natuur ontoereikend zynde ter opwekking der
benoodigde krachten, doe ik, onbeschroomd, ou-
den Rhynschen Wyn gebruiken, (gelyk ik, in de
behandeling van myne dochter (§ LIII), heb ge-
toond,) om daar door de gisting optewekken:
gelyk de Heer BRINKMAN zulks ook verklaard.

In het tweede Tydperk.

§ IV. De Pokpuistjes beginnende te voorschyn te
koomen, blyv ik voortgaan met het *Mixtuur*, tot
dat de uitbotting haar beslag heeft: alsdan veran-
der ik van middelen, en dien myne Lyderen poe-
ders toe, van de volgende samenstelling:

R^o. Regul. Antim. medicinal. probe elu-
triatu ac tenuissime tritu.

Antimon. diaphoret. abluti a 3j.

Pulv. e chelis 6j compositu. 3ij.

Caphura gr. XIJ.

Sulphur purissimi Antimonii gr. VJ.

M. F. Pulveres No. XII. van welke ik,
om de 3 of 4 uren, een poeder doe
gebruiken; naar gelang der omstandig-
heden: dat is, wanneer de koorts he-
vig is in dit Tydperk, of zoo de pok-
jes samenvloeyende zyn, geef ik, om
de drie uren een poeder; en wanneer

zy

zy verminderd, vergenoeg ik my, om de vier of vyf uren (†), of wel, slechts driemaal 'sdaags, een poeder te doen gebruiken. Alles moet geregeld worden, overeenkomstig den staat der ziekte, de hoedanigheid van den zieken, en deszelvs krachten opzich- telyk zynen ouderdom: Al het welke, elk voorzichtig Geneesheer, door zich zelve, kan beoordeelen.

§ V. Dit middel is, voor het tweede Tydperk, genoegzaam, en toereikend vermogend ter maati- ging van de koorts in hetzelfde: gelyk het tevens aanmerklyk werkt, om reeds gevormde pokpuistjes te *disfipeeren*. Wanneer men al te sterk wil voort- gaan, loopt men gevaar de natuur te onderdruk- ken. Men moet deeze gisting, welke van een anderen aart is als de eerste (c), alleenlyk be- stuuren; en, dit doende, verricht men ge- noeg, ter hulpbieding aan de natuur, in de koo- king (*Coctio*), welke, onder deeze handelwyze, ongelyk minder etterstof in de pokjes voortbrengd: die tevens dermaate *gecorrigeerd* is, dat zy geen vierde deel der gewoone hoeveelheid opleverd; zynde de blaasjes, ten einde van dit Tydperk, by- kans ledig. Na het gebruik van eenige giften deezer poeders, bevinden de Lyders zich beter, hebben goeden eetlust, en eten smaaklyk geduu- rende dit bestuur; en het is verwonderlyk de aan- merkelyke verandering te bespeuren, welke door deeze eenvoudige Geneeswyze te wege gebracht word

(†) [By voorbeeld: ten 7, 11, 4 en 10 uren, en één des nachts, wyl de ziekte, als men 's nachts stilstaat, te veel velds wint.]

(c) BRINKMAN, l. c. p. 66 en 91.

word. Men behoeft geen toevlucht te neemen tot *Opiata* of *Anodyna*, wyl de Lyders wel flaa-pen, en over geen drift naar 't hoofd klaagen. Het eenige waarop men acht te geeven heeft, is, dat de buik niet verstoppt zy, wyl deeze middelen den stoelgang niet bevoorderen; 't gene méér plaats had, toen men zich van *Antimonialia* met het *Sal mirab. GLAUBERI* bediende. Intusfchen is het *abforbeereud* vermogen zoo groot in deeze bereidingen, dat het *Sal mirabile* ook niet veel uitricht. Men kan, daartegen, hulp verschaffen door een *Clyfma*, of eenig *laxatif*; gelyk het genoemde Zout van GLAUBER zelv.

§ VI. Thans doe ik myne Lyders het bed verlaaten en zich op-houden, of ook zoo zy daar toe inftaat zyn, in hunne kamer wandelen; latende hen zich vermaaken naar hun welgevallen; gelyk verfcheidene geduurende hunne ziekte gedaan hebben. Men behoord echter naauwkeurig acht te geeven op de pols: die geregeld zyn moet; en noch te zeer opgezet, noch te zeer néergedrukt of te zwak (†). In het eerfte geval, moet men met de middelen, om de drie uren, voortgaan, gelyk boven is gezegd; ten einde deeze, al te hevige, beweegingen te beteugelen en te doen ophouden. In het tweede, voegd men, tot elk poeder, nog een *grein Campher*, en een half *grein Sulph. pur. Antimonii*; of, wanneer men hetzelve niet bekoomen kan, bediene men zich van welbereid *Kermès minerale*, 't welke, op een gloeyende kool gelegd, geenerhande vlam of blaauwe rook opgeeft. En

(†) [Wyl dit middel op het *principium vitale* werkt, en door het te veel te bedwingen, te veel verdooven zoude: terwyl de natuur werkzaam blyven moet, om het vergif te onder te brengen.]

En indien het noodig was, kon men, om het uur, een lepel van het *mixtuur* (§ II) doen gebruiken. Doch, wanneer men in het bestuur wel voortgaat, behoeft men het zelve niet. — In den loop van dit bestuur, moeten de puistjes die overgebleeven zyn, (wyl verscheidene derzelve verdwynen,) naar maate van hunnen voortgang in de *suppuratie*, grooter worden en zich verheffen, en de huid moet zwellen; gelyk in den gewoonen loop van *discrete* pokjes plaats heeft. Doch bovenal, moeten de kringen of boorden der pokjes eene koraal-roode kleur hebben, en noch bleek-noch donker-rood of bruin-rood zyn: In 't laatste geval, is de natuur onvermogend, om het gif te boventekoomen, of men is in gevaar van door de *gangrena* aangetast te worden; en dit zyn die gevallen, voor welke men altoos zoo zeer gevreesd heeft. In deeze gesteldheid maakt men terstond gebruik, van de middelen welke ik daar tegen gepast bevonden heb, en waarvan ik boven (§ LV) gewaagde; gelyk ik de beschryving derzelve, beneden, mededeelen zal: men vind dit meerendeels in de *vesiculose* en *gangrenose*, in welke men dezelve dan ook, van den beginne aan, moet toedienen; en zelv zoo ras zich den kwaaden aart vertoond; want als dan blykt het waterige van 't bloed (*lympa*), dermaate bedorven te zyn, dat men geen oogenblik verzuimen mag, hetzelve te *corrigeeren*; aan de natuur tevens de vereischte krachten verschaffende, en de *disolutie* der *humeurs* door middel van de *putrefactie*, of de volslagene *destructie* door de *gangrena*, voorkoomende en tegengaande. In deezyn alle myne proeven beslissende geweest, en ik kan my niet één geval herinneren, waarin zy my gemist zouden hebben; even weinig als aan wylende Heeren VERBRUGGE te *Delft*, of DU BOIS HOOLEWERFF

WERFF te *Alkmaar*; gelyk zy zelve in hunne brieven verklaard hebben (†). — Zonder deeze buitengewoone en ongunstige toevallen, loopt de ziekte dit tweede Tydperk gelukkig door; uit het welke zy, met groote, van één gescheidene pokjes, (doch, 't gene tevens aanmerking verdiend, byna geene etterstof bevattende, als welke reeds voor het grootste deel *gedisfipeerd* is,) overgaat in het derde Tydperk, in het welke de ziekte afloopt; gelyk ik boven gemeld heb: in diervoege, dat den geheelen loop der ziekte geëindigd is in *elf*, of, ten hoogsten, in *dertien* dagen; te rekenen van het begin der eerste koorts; of wel, in *acht* dagen na dat de uitbotting geschied is.

§ VII. Geduurende deezen tyd, doe ik steeds voortgaan met het gebruiken van koud water (§ II), indien myne Lyders het willen drinken, of vergun anders ook eenigen anderen laauwen drank (‡). Vermydende, sedert het Jaar 1773, de *acida mineralia*; uit hoofde der verschynselen die ik van dezelve heb waargenoomen, en welke ik, sedert, ook heb bevestigd gevonden door den Heer HOFFMANN,

(†) Men zie de Bylaage E.

(‡) [Voor voedsel, laat ik het gewoote onder de Inenting gebruiken: doch by hun die zich wel bevinden, my weinig daaraan bekreunende. Kinderen kunnen hun genoegen vinden in timpjes, krentekoekjes en soortigelyk droog gebak: alleenlyk hebbe men zich, zoo veel mogelyk, van zuuren te onthouden, welke deeze middelen, in 't gemeen, niet zeer willen verdraagen: men moet ook niet, kort na het inneemen derzelve, melkspyzen of melk en water gebruiken; om geene walging of overgeeven te verwekken. Wie zich met een teug koud water kan behelpen, doet best: anders zyn een dun gerstenbloem van sago- of brood-water, met weinig Citroen en Suiker, dunne Water-Chocolaad of Koffy ook geëetloofd.]

MANN, gelyk boven (§ LIII) is aangewezen: en wanneer men het Stelfel van de *Fermentatie* of Gisting, dat op den aart der zaake zelve gegrond is (*d*), wil aanneemen, zal men zulks lichtelyk kunnen vereffen. Daarentegen, bediend men zich met goed gevolg van dezelve, in den staat der *putrefactie*, wanneer het bloed ontbonden is; in welk geval men *mineraale zuuren* behoord voor te schryven. Doch de werking der gisting in het waterige van 't bloed (*lymphā*), welke men in het tweede tydperk der Kinderziekte te bestryden, of te bestuuren heeft, duld geene wrange zuuren; wyl zy zelve door een *acidum* word veroorzaakt, het gene, door het bykomend gebruik deezer *mineraale zuuren*, toeneemd, en vermeerderd word. En deeze is de waare oorsprong der purpere kringen, welke men alsdan rondom de puistjes bespeurd; en die tot genoegzaame blyken strekken van eene *corrosive* verandering, welke te vooren niet aanwezig was, maar haaren oorsprong heeft ontvangen van deeze strydige en *heterogene* deelen. En, genomen 'er waare geene andere beweegreden, voor het gebruik der *Absorbentia* in de Kinderpokjes, dan deeze, zou zy voldoende zyn, om de tegenstreevers te overtuigen en hun stilzwygen op te leggen, omtrend de overeenstemming die 'er heericht tuschen het geneesmiddel en den aart der ziekte zelve: het gene de Goddelyke goedheid, in onze dagen, wel heeft willen doen bekend worden. — Indien de Heer BOERHAAVE de dierlyke gisting, of ten minsten de *animalisatie*, (*e*) had kunnen erkennen, in de aangenomene betekenis, en zich een recht begrip gevormd had van de veranderingen, welke, gedurende de

gis-

(*d*) Men zie BRINKMAN, *l. c.* p. 132, 142, 143.

(*e*) *Ibidem*, p. 21.

gisting, in het waterige van 't bloed (*lympha*), geschieden, zoo had hy gewisfelyk, door middel van zyn verheven vernuft, de *Théorie* en de *Practycq* der Kinderpokjes, tot den hoogsten trap van volkomenheid opgevoerd. En van deeze *Théorie*, ik herhaal het, hangd het gelukkig flaagen in de Kinderziekte, ten eenemaal af (*f*).

§ VIII. Ik bedien my van dezelyde handelwyze in de Inenting: geevende deeze middelen, wanneer de nood zulks vereifcht; inzonderheid in de *Rosalia*: welke door de beroemdste Inenteren, en daar onder de Heer DIMSDALE, altoos als zorglyk beschouwd werd. Ik doe alsdan myne Lyders het bed houden, en geev hun, naar gelang hunner Jaaren, poeders van de boven (§ IV) gemelde famenstelling; na eenige giften van welke, dit bekommerend toeval gemakkelyk te boven gekoomen word: het welke, zoo 't my toefchynd, niet anders is, dan eene roosachtige ontfteeking, die haaren oorsprong verfchuldigd is aan de gisting in de wey van het bloed; en welke, misfchien, meest-altoos zal worden waargenoomen in galachtige gestellen.

In het derde Tydperk.

§ IX. Dit is het tydvak, waarin de Kinderpokjes in haare volle *suppuratie* zyn. Wanneer men § IV—VIII aandachtig overweegd, kan men met grond zich vleyen, dat, de zaaken op de voorgestelde wyze bestuurd zynde, 'er in dit Tydperk niet veel meer waarteneemen vallen kan. Gemeenlyk bepaald zich zulks, tot de bevoordering van het afval-

(*f*) *Ibidem*, p. 102. alwaar hy aantoonde, dat de Kinderziekte in eene waare gisting bestaa.

vallen der drooge korsten: het gene men met de-
 zelfde middelen verricht, inzonderheid wanneer
 men die samensteld met de byvoegfels, § VI ge-
 meld (†): waar mede men voortgaat tot dat zy
 alle afgefallen zyn; tusfchen beiden eenig *laxatif*
 voorschryvende. Indien men in het tweede Tyd-
 perk geregeld heeft voortgegaan, zal men de voor-
 gestelde waarheden ten vollen bevestigd, en de
 uitkomst met eene gelukkige geneezing bekroond
 zien. Zoo ik hier meerder wilde byvoegen, zoude
 ik, in plaats van deeze stoffe verder lichts byte-
 zetten, haar verduisteren. Deeze Geneeswyze
 volgt van zelve, als zynde eenvoudig, klaar,
 en op onveranderlyke, zoo beschouwende als be-
 oefnende beginsels, gegrond: beginsels, uit den
 aart der ziekte zelve voortvloeyende, en het on-
 derzoek van volgende Waarneemeren overwaardig.
 — Wanneer men haar wel betracht, be-
 hoeft men zeldzaam eenige andere middelen; behal-
 ven die, welke het onderscheidene van eenige byzon-
 dere perfoonen, of eenige byzondere omftandigheid,
 vereifchen: en de *Febris secundaria*, het gevreesde
 toeval van het vierde tydperk, dat, van al de voorgaan-
 den, het meeste toebrengh tot de flachting, zal
 zich niet vertoonen. En, genoomen, men had met
 deeze geneeswyze niets uitgewonnen, dan alleen
 het voorkoomen van deeze koorts, dan zelv zou
 men meerder hebben uitgerecht, als (tot dus ver-
 te) alle de genen, welke zich met de nafpooring
 eener voldoende Geneeswyze bezig hielden, heb-
 ben kunnen te wege brengen.

VER

(†) [In de (in het Voorbericht genoemde) Handleiding tot
 het doen van proeven, vind men de poeders No 4 en 5, (hier
 achter in het Aanhangfel voorkoomende) als byzonder hier toe
 gefchikt, vermeld.]

VERDEEDIGING VAN MYNE GENEESWYZE.

§ X. Gaerne wil ik aan den Heer SCHÜSTER het recht doen, van te erkennen, dat hy, vóór my, zich van den *Regulus Antimonii medicinalis* met *Absorbentia*, bediend hebbe; dat hy ze insgelijks heeft doen gebruiken door de Voedsters van zuigelingen; en dat hem, hun vermogen ter verbetering der gebreken van de waterige deelen (*lymphæ*), en van de opslorping of opneeming (*resorptio*) der etterstof (*materia purulenta*), zeer wel bekend geweest zy: gelyk hy zulks beschreeven heeft (g), en ik daar van gewag gemaakt heb in myne *Proeve over de Voorbehoeding der Kinderpokjes* (§ XXI, XXXVII); doch, de regelmaatige wyze, om zich, *successivelyk*, van dezelve te bedienen, en de verbeteringen welke deeze middelen, in zekere gevallen, noodig hadden, heeft hy niet aangewezen; even weinig als de hoedanigheid van den *Regulus*, van welken men zich in deeze ziekte te bedienen hebbe: welke zoodanig behoord te zyn, dat het middel in evenwicht zy, met de natuur en de ziekte zelve. Ik stem in met deezē verdienstlyken Schryver, op 't voetspoor van zoo veele andere voortreflyke *Practici*, aan welken de Geneeskunde deeze ontdekkingen verschuldigd is, dat men deeze poeders aan de Kinderen, naar gelang hunner jaaren en hunner krachten, toedienen moet; doch, mynes oordeels, zou men, zich bepalende tot de gewoonlyke gifte van Geneesmiddelen, in den onderscheidenen ouderdom der

(g) *Nov. Act. Physico-medica. Tom. II, Observ. VIII & IX. p. 29. & seq.*

der Lyderen (*h*), daarvan, in de Kinderpokjes, weinig vruchts bespeuren. Ik heb aan myne eigene Kinderen, dezelve hoeveelheid toegediend, welke ik aan volwasfene perfoonen had doen gebruiken; en de kleinste gift die ik immer voorschreef, bestond in een *derde* deel, of wel de *helft*; met byvoeging van tweemaal zoo veel Suiker: doende hetzelfde inneemen met Chocolaad, of in een ouwel. De ziekte is te hevig, om met zulke kleine giften te kunnen beteugeld worden. — Boven alles waarop in deeze kleine flachtoffers dier wreede ziekte te letten staat, hebbe men vooral naauwkeurig acht te geeven, op de veranderingen welke in de pols ontstaan, benevens op het gene plaats heeft omtrend de puistjes; gelyk ik boven (§ VI) heb aangemerkt.

§ XI. De beweegreden welke my deed besluiten, by den *Regulus*, *absorbentia* te voegen, was gegrond in het beginsel van de verbetering (*correctio*) van dit *mineraal*; achtervolgends de *indicatiën* der *Parysche Academisten* (*i*), en de vermaaningen van den grooten F. HOFFMANN: welke laatste zelfs had aangeraaden, by deeze bereiding uit het *Antimonium*, in de Kinderziekte, te voegen poeders van *Bezoardica terrestria* (*k*); en welke dezelve, in de onzuiverheid der Wei (*serum*), op verscheidene plaatsen, had aangepreezen, ter bevoordering van de uitdryving naar de oppervlakte der huid (*l*): het gene overeenstemde

(*h*) H. D. GAUBII, *Libar de method. concinnand. formulas Medicam.* p. 18.

(*i*) *Memoires de l'Academie Royale des Sciences.* 1734. p. 133.

(*k*) *Not. ad POTERII Pharmacop. Spagyric. Lib. II.* Cap. XII. p. 261.

(*l*) *Ibidem*, loco citato, en' elders.

de met de Waarneemingen die ik reeds gedaan had, en van welke ik in myne *Proeve over de Voorbehoeding* melding heb gemaakt; en waar mede, voorts, overeenkoomt, het gene daaromtrent, in § XXXV van de vorige Afdeeling, is voorgedraagen.

§ XII. Ten tyde van het fchryven myner gemelde *Proeve*, omtrend het Jaar 1770, was ik nog onbewuft van de gewichtige ontdekkingen van SYLVIVS en Yvo GAUKES enz.; van welke in de voorgaande Afdeeling (§XXXIV, XXXV) melding is gemaakt. Déstyds nog zonder bepaald *Systema* zynde, en bevindende dat, niet zelden, de waarneemingen van deezen, ftrydig waaren tegen die van anderen, was het, midden door de duisterheden en nevelen heen, dat het licht moest nagefpoord worden. Ik had, daarenboven, nog geene andere proeven gedaan, dan die, waar van in de Bylage B verflag gegeven word; toen my, door den Heer DE MAN, verzocht werd, om eenig bericht omtrend myne wyze van behandeling; welke, déstyds, niet meer dan eene zeer ruwe fchets was, van het groot ontwerp, dat ik, by voorkomende gelegenheden, wenschte tot stand te brengen. Ik kon dés, niet dan algemeene en onbessissende raadgevingen mededeelen: volvaerdig om aan zyne begeerte te voldoen, bepaalde ik my tot den *Regulus medicinalis antimonii*, gepaard met eenig *neutraal* zout. In myne eerste proeven, bediende ik my van de *harst van Kina*, met byvoeging van *Suiker* tot dit mineraal. In vervolg van tyd, ging ik over tot het *Sal GLAUBERI*, uit hoofde van deszelvs overeenkomst met het Ys; dat RHAZÉS zyne pokzieken deed gebruiken: eene *analogie*, welke my toefcheen door den Heer DIMSDALE gevolgd te zyn, in het geeven van het *Sal GLAUBERI*, als een *laxatif*.
Aan

Aan de eerste proeve ontbrak déstyds de juiste evenredigheid; gelyk men in de gehoudene Briefwisselingen kan ontdekken: desnietteenstaande slaagden de proeven, blykends het bericht van den Heer de MAN, boven het gene ik had durven hopen. Eenige mingunstige gevallen, in het Verslag myner Waarneemingen (boven) gemeld, noodzaakten my echter, zoo wel in de bereiding van het *mineraal*, als in de bygevoegde *ingrediënten*, verandering te maaken.

§ XIII. In het begin, bediende ik my van den *Regulus medicinalis* van SCHULZ; gemaakt met vier deelen *Sal Tartari*, en één deel *Antimonium*. Ik deed ook proeven met dien van VOGEL, gemaakt met *Nitrum*: doch bevond denzelven, tot deeze proevneemingen niet geschikt; uit hoofde van zyne opeengepakte samenstelling (*compositio compacta*), door welke de zwavel niet genoegzaam vry, noch bekwaam ter uitdryving van het gif naar buiten, is: welk vermoeden ik ook bereids gevoed had, omtrend dien van SCHULZ. Ik verkoos dus de bereiding van MARCGRAAFF MAATS en CRAANEN, welke F. HOFFMANN gevolgd heeft (*m*). Ik heb ook eene andere bereiding van deezen Schryver (*n*) beproevd: van welke, zoo ik my niet bedriege, de *preparatiën* met zeezout gemaakt, tot het doen van proeven in de Kinderziekte, wel de bekwaamste zyn; doordien het *Sulphur Antimonii*, in deeze bereidingen, meerder vry is en minder vastgehecht aan

(*m*) *Observat. Phys. Chemic. Lib. III, Observ. VI. p. 524. Tom. IV. Pharmac. Boruff. Brandenb. p. 114. Ed. 1731.*

(*n*) *De Analyfi Chémico-Médica Reguli Antimonii medicinalis*, in eodem Tomo, p. 567.

aan de deeltjes van den *Regulus*: zoo dat het, het geheele vergif zoo niet nederploft, of zal ik zeggen, verstikt; maar veeléer, de natuur, op eene bekwaamere wyze, behulpzaam is, ter uitdrijving van hetzelfde naar de huid. De zwavel die ik uit dezelve deed bereiden, was ook beter *geappropriëerd* als die der andere; welke dezelve hoedanigheid hadden als hunne moeder, namelyk, dat ze te traag waaren in hunne werkingen. Ik moet echter erkennen, dat ik zeer goede uitkomsten gezien heb van de eerste bereiding, en de samenvoeging met het *Sal GLAUBERI*; en dat 'er, wellicht, niets ontbrak om haar vermogen te doen uitblinken, dan de byvoeging van het *Sulphur pur. Antimonii*, en de *Campher*: gelyk thans in de *formulen* plaats heeft. Voorts, moet ik verklaaren, dat de *constructie* van den *Regulus* met de *Resina Corticis*, my niet voldeed, (hoe zeer ik anderszins genegen was *MEDICUS* te volgen, uit hoofde van zyne *assertiën* omtrent het *specificq* vermogen der *Kina*; welke reeds door *LISTER* als zoodanig was voorgesteld,) wyl ik te veel verhitting, onder deszelvs gebruik, in myne Lyderen bespeurde; ik beproefde des, op 't voetspoor der bovenaangehaalde Schryveren, ter matiging deezer hitte, het *Sal GLAUBERI*: dan, deeze proeven werden, by middel van voldoende waarneemingen, afgekeurd. Men kan 'er zich echter, in groote *confluentes*, van bedienen, om die in *discreten* te veranderen, (wanneer de pokjes niet van het *vesiculeuse* soort zyn, want alsdan kan men zich op dit samenstel niet verlaaten,) het gene ik, meermaalen, met een gevoelig vermaak, heb waargenoomen; en, ingeval men bespeurde, dat de natuur of het gif te zeer onderdrukt werd, zou men de bereiding met *Absorbentia* (§ IV), kunnen bezigen; waardoor men

men zeker is, zonder eenig gevaar te kunnen voortgaan.

§ XIV. Bemerken dan, dat deeze proeven zoo veel omzichtigheids vorderden, verzocht ik myne Vrienden de hunnen te staaken, wyl ik gewaar werd, dat deeze Ontdekking verdere naspooringen vereischte, alvorens men algemeene regelen omtrend dezelve konde bepaalen. Ik maakte dan ook verandering in myne *compositie*; die vermeerderende en verminderende, gelyk boven (§ VI) gemeld is; en deed dezelve vervolgens, aan hun welke gene-gen waaren die te beproeven, toekoomen. Op deeze wyze ben ik de eenige bezitter gebleeven der laatstgedaane Ontdekkingen; welke my genoegzaam wezenlyk toefcheenen, om dezelve te eenigertyd gemeen te maaken, en aan het onzydig oordeel van bevoegde Konftrechters te onderwerpen.

Voorzorgen, by de bereiding der middelen uit het *Antimonium*, in acht te neemen.

§ XV. Om my te verzekeren van de goede hoedanigheid van het *Antimonium*, bedien ik my niet dan van dat, van 't welke ik zeker ben dat men goed *Antimonium diaphoreticum* kan maaken; doordien het bestuur niet wél voortgaat, wanneer het met ongelykäärtige deeltjes (*particulæ heterogenæ*) bezet is. Van weinig aanbelang is het, of de streepen regelmatig loopen of niet: men maakt thans goed *Antimonium diaphoreticum*, in 't welk men dit *caracter*, weleer zoo onderscheidende in het *Antimonium* geächt, niet aantreft; en men ziet, uit een zoodanig *mineraal*, dat niet dan ongunstige

kenmerken van zyne goede hoedanigheid vertoonde, goede bereidingen van het gezegde middel voortkoomen: daarentegen, slaagd men somwylen niet, met dat 't welk uiterlyk alles vertoonde wat men begeerde; en echter somtyds geen goed *Antimonium diaphoreticum* verschaft. Waar men zulks aan toeteschryven hebbe, 't zy aan eene vermenging van Lood, of aan eenige andere oorzaak, dit is zeker, dat dit *Antimonium* niet geschikt is tot Geneeskundige proeven.

§ XVI. Van de goede hoedanigheid van het *Antimonium* verzekerd zynde, ga ik over tot de vereifchte bereidingen; verkiezende ik, tot het maaken van den *Regulus medicinalis*, de wyze, § XIII aangewezen: met vyf deelen *Antimonium crudum*, vier deelen Zeezout, en één deel *Sal Tartari*. En, dat men zich op deeze samenstelling verlaaten kunne, blykt, doordien de Heer VOGEL zelv, daar aan de voorkeur gav, boven die van SCHULZ: terwyl ook de gedaane Waarneemingen, zulks nader hebben getoond.

§ XVII. Belangende de Zwavel uit het *Antimonium*, van welke ik my bediene; de samenstelling van dezelve is deeze: ik neem vier oncen *Regulus Antimonii*, van de bereiding boven (§ XIII) gemeld, en eene gelyke hoeveelheid *Sal Tartari*, tot een zeer fyn poeder gebracht; doende zulks, gedurende vier uren, kooken met acht ponden *Kalkwater*, waarna ik dit *decoctum*, nog heet, *filter*; latende het zich zelve *precipiteeren*, zonder eenig *acidum* daar by te voegen. Deeze zwavel komt het naaste by, aan die welke HOFFMANN beschreeven heeft, en die hy *vaste* noemde: gelyk ik dit alles uitvoerig verklaard heb in myne meêrgemelde *Proeve*.

§ XVIII. De middelen aldus bereid zynde, is 'er nog eene andere voorzorge in acht te neemen:

na-

namelyk, om dezelve, geduurende een geruimen tyd, in een porphyristeenen of marmeren vyzel, wel te wryven, of te vermengen met de *Absorbentia*: 't gene door den Heer HOFFMANN, op verscheidene plaatsen, ernstig aangepreezen werd; ten einde de werkzaame deeltjes (*particulæ activæ*) deezer bereidingen, te beter te kunnen verdeelen, en dezelve, verder, van hunne ongelykaartige natuur te ontdoen.

Geneesmiddel, waarvan ik my
bediene in de *Vesiculosæ* en
Gangrænosæ.

§ XIX. Ik neem één deel Zwavel (§ XVII), twee deelen *Campher*, drie deelen *Regulus Antimonii*, vier deelen *Myrrhe*, en acht deelen *Cinnaber*; vermengende dezelve nogmaals zorgvuldig met elkander, op dat alles volkomen in de juiste evenredigheid zy.

§ XX. Belangende deeze samenstelling: het pokbestrydend vermogen blyvt, in dezelve, op een gematigden graad, en de *Antimonialia* geëvenredigd aan hunne wyze van werking: zoo dat de *Regulus*, de uitwaasfeming niet te ontydig verhaaft, en de *Zwavel* dezelve niet meerder aanzet, dan zulks vereischt word; wordende zy tevens geholpen door de *Campher*, die hun tot aandryving of behulp verstrekt, om hun in deeze werkingen voorderlyk en behulpzaam te zyn: men voegd daar by de *Myrrhe*, die de Koningin onder de *anti-septica* genoemd

30 Over den waaren aart der Kinderpokjes,

noemd kan worden (o); als mede de *Cinnaber* (p), welke het vermogen van allen te famen verdubbeld. Van deeze *compositie* geef ik, aan een Kind, zes greinen, welke ik, met twee deelen *Suiker*, fyn gewreeven doe vermengen; om de drie uren, eene gifte daarvan doende gebruiken: aan volwasene perfoonen, geef ik 12 greinen; vermeerderende allengskens de hoeveelheid, tot 18 greinen uiterlyk. Voorts in acht neemende, het gene omtrend dit onderwerp gezegd is, in het bestuur van het tweede Tydperk.

C O R O L L A R I A.

§ XXI. Wanneer men zich thans, met oprechtheid en den vereifchten aandacht, herinnerd, het gene in de voorige Afdeeling deezer Verhandeling is voorgedraagen, en 't welke men uitvoeriger behandeld vinden kan in myne meergemelde *Proeve*, durf ik onderneemen de

(o) De Heer PRINGLE heeft aangetoond, dat de Myrrhe in de *menstrua aquosa*, ten minsten twaalf maal meerder antiseptisch bevonden is dan het Zeezout. — Met twee greinen *Campher* met water vermengd, bewaard men *Vleesch* beter tegen bederf, dan met zestig greinen van dit Zout. *Traité sur les Subst. Sept. & Anti-Sept. p. 170. Edit. de Paris 1755.*

(p) „ In febribus malignis, ubicumque serum quasi coagulatum, & incoctum est & sudor hinc nullus obtineri potest, „ & omnia quasi uruntur, *Cinnabarina* aliis prudenter maritata „ *Bezoardicis*, ejus fluxilitatem maxime promoveant. G. SCHULZII, *Scrutinium Cinnabarinum &c. Hallæ Saxon. 1680. p. 84. d. i.* In kwaadaartige koortfen, wanneer de Wei als gefremd en ongekoekt is, (en dit is juist het gene in de *vesiculosa* en *gangrenosa* plaats heeft) en daar men, uit dien hoofde, geen zweet verwekken kan; daar alles, als het ware, verbrand word, bevoordert de *Cinnaber*, met andere tegengiften voorzichtig vermengd, haare vloeybaarheid aanmerkelyk.

de *asfertiën*, welke ik, in § XLVIII der gemelde Afdeeling, beweerde, — namelyk, dat de *Aphorismi* van den Heer BOERHAAVE haare vervulling bekoomen hebben, — te verklaaren en te staaven.

En, in de eerste plaats, ten aanzien van zyn 1389^e *Aphorismus*: „*Stimulus videtur auferri posse* „*correctione per Specifica ita dicta, vel methodo univer-* „*sali antiphlogistica.*” — antwoorde ik —

Dat zulks, door de gedaane Waarneemingen, gebleeken is: daar de pokjes, zonder merkelyke *evacuatiën*, noch door den stoelgang, noch door de waterloozing, noch by wyze van uitwaasfeming, maar ongemerkt, door de *correctie* van het pokgif, het zelve binnen zyne paalen beperkende, *gedisfipeerd* zyn.

Ten tweeden. Betrekkelyk de 1390^e: „*Correc-* „*tio Specifica niti debet invento remedio opposito illi* „*veneno contagioso.*” —

Dit Leerstuk ziet men thans, door de gezondste *analogie*, en de Ontdekkingen, na het overlyden van deezen grooten Man, hieromtrent gedaan, gevoegd by myne herhaalde Waarneemingen, in het luisterrykste daglicht gesteld. Zoo baand, éénmaal, de waarheid zich een weg door de duisternissen heen, en verdryvd de nevelen, met welke zy door drieste vooroordeelen, maar al te vaak, verdonkerd werd! — Door deeze Ontdekkingen is gebleeken, dat 'er eene gisting plaats hebbe in 't Menschelyk lichaam, verschillende van die, welke men in de Planten waarneemd; dat deeze gisting haare onderscheidene tydperken en haare trappen hebbe; dat men dezelve kan verminderen en vermeerderen; dat deeze gisting plaats heeft in de waterige deelen of de wei van het bloed, terwyl daarentegen de verrotting, in deszelfs roode of vaste deelen, word waargenoomen; dat 'er in de Kinderpokjes eene byzondere gisting plaats

plaats hebbe, binnen haare eigene grenzen bepaald, die insgelyks haare zitplaats heeft in het weiächtige gedeelte van 't bloed; en, eindelyk, dat 'er middelen zyn, die het vermogen bezitten, om deeze gisting te maatigen, te *corrigeeren*, te vermeerderen, en te verminderen; gelyk 'er ook zoodanige zyn, welke deeze zelvde uitwerkingen hebben in de Kinderpokjes; zoo als door overtuigende bewyzen is getoond.

Ten derden. Belangende dat deeze middelen te zoeken waaren in het *Antimonium* en den *Mercurius*, volgens de 1392^e Aphor. „*In Stibio & Mercurio*
„*ad magnam penetrabilitatem arte deductis, nec tamen*
„*salina acrimonia nimium corrosivis, sed bene unitis,*
„*ut quæramus, incitat aliquis horum aliquando*
„*successus.*”

Hier doet zich eindelyk de waarheid hooren. Overbodig is het, zulks, ten aanzien van het *Antimonium*, te bewyzen: maar, de *Mercurius* word in het *Antimonium* gevonden; en is zoo sterk daarmede vereenigd, dat men denzelven niet dan met moeite, van het *Antimonium* kan afscheiden (q),
en

(q) De geächtste Scheikundigen stemmen deeze waarheid toe. Om hun alle niet te noemen, zal het genoeg zyn den beroemden F. HOFFMANN aantehaalen, daar hy zegt: „*Mercurius vivus*
„*sine additione Mercurii ex Regulo ejus, sed paucissimus, qui*
„*que crassioris est consistentiæ quam vulgaris, parari potest. Re-*
„*gulus Antimonii aliquoties per se sublimetur; deinde cum Sale*
„*Tartari & Sale Ammoniaco probe trituratus destilletur, de novo*
„*sublimetur, sic tandem abit in mercurium currentem: vide*
„*hanc præparat. in Epist. ad LANGELOTT.*” In Not. ad POTERIUM, Cap. XII. Lib. II. Oper. Suppl. I. p. 262. Deeze bereiding van LANGELOTT, vind men in de *Ephem. N. C. D. I. A. III. p. 88.* Vóór hem, gav BASILIUS VALENTINUS, eene beschryving van de wyze, om den *Mercurius* uit het *Antimonium* te haalen, in zyne *Curus Triumphalis*, edente KERKRINGIO, p. 248. welke G. WE-

en in de *Cinnaber* word hy gefixeerd door de Zwa-
vel (r). Dat zy eene groote doordringbaarheid moes-
ten bezitten, — dit is uit alle de gedaane proeven,
met den gunstigsten uitslag bekroond, ten vollen
gebleeken: in welken men een groot getal pokjes
geheel verdwynen, famenvloeyende in van één
gefcheidene veranderen, de pokstof in de puist-
jes *disfipeeren*, de korsten afvallen, de krachten
wederkeeren, en de Lyders tot voorige gezondheid
herstellen zag. Gelyk mede volledig is aange-
toond, dat *geenerhande zoute of bytende fcherpheid*
(*acrimonia salina vel corrosiva*,) — welke in deeze mid-
delen niet moest gevonden worden, — aanwezig zy
in die, van welke men zich bediend heeft; maar
dat dezelve, in tegendeel, *zacht* en van *alle fcherp-
heid* ontbloot waaren; en door de beroemdste be-
oeffenaaren der Geneeskunde aangepreezen. —

Voorzeker, indien Hy, onze *Bataavfche Hippo-
eraat*, tot deeze Ontdekking, van welke hy zoo
vernuftig het bestek ontworpen had, daadelyk had
mogen geraaken, zou hy den grootsten nadruk
heb-

DELIUS heeft aangehaald, in zyne *Pharmacia in artis formam
redacta*, benevens *ZWOELFER*, p. 172. Lib. II. Sect. IV,
Cap. III. Indiervoege, dat hy de bereiding of de handelwyze
bevestigd en goedgekeurd; terwyl hy, in de voorige §, gewaagd
van *mercuriaale deeltjes*, die in den *Regulus* gevonden wor-
den. Men zie ook *BARCHUSEN* en verscheidene anderen.
F. HOFFMANN verklaard denzelven, op verscheidene
plaatsen, inzonderheid in zyne *Observat. Phys. Chemic.* Lib.
III, Obs. II & III, en in zyne *Disfert. Chemic.* Disf. II,
van het geslacht van den *Mercurius* (*Mercurialis prosapia*) te
zyn.

(r) Eene zaak te overbekend, om nadere bevestiging te be-
hoeven.

34 Over den waaren aart der Kinderpokjes,

hebben bygezet; aan de juistheid zyner Zinspreuk;
met welke het my vergund zy, dit voorstel thans
te besluiten:

SIMPLEX SIGILLUM VERI!

AANHANGSEL.

Behelzende de byzondering der zes onderscheidene middelen, van welke in het Verflag der gedaane proeven, in de *Genees-, Natuur- en Huisboudkundige Jaarboeken*, 4^e Deels, 1^e en 2^e Stuk geplaatst, gewaagd is; en de nadere vermeerderingen en verbeteringen in de *Epidemie* van 1784 gemaakt:

N^o. I (†). R^e. *Regul. Antim. medic. probe elutriati ac tenuissime trit.*
Antim. diaphoret. abluti a 3j.
Pulv. e chelis 69 comp. 3ij.
Camphoræ gr. xij.
Sulphur. pur. Antim. gr. vj.
M. F. Pulveres N°. XII.

N°. 2.

(†) [Van dit middel is ook in de voorige Afdeeling, § IV, de samenstelling opgegeeven: doch men heeft hetzelfde hier wederom genoemd, om in dit Aanhangsel, elk der onderscheidene middelen van welken gewaagd was, naar rang opgegeeven. — Men vind van dit middel gemeld, dat deszelvs gebruik zeer veele opmerking vereischte: waarom de Ontdekker somwylen alleen No. 2 enz. aan zyne vrienden, ter proevneeming, toezond, met achterlaating van No. 1: waar deeze opmerking in bestaa, zal men boven (§ VI) hebben vermeld gevonden. Ten overvloede, hebben we zulks, by deeze gelegenheid, slechts willen herinneren.]

N° 2.

R_p. Sulph. fixat. Antim. ʒj.

Camphor. ʒij.

Regul. Antim. med.

Antim. diaphor. abl.

Pulv. e chelis 69 composit. a ʒiv.

M. ut F. Pulv. N°. LX. alle drie uuren, één te gebruiken. Men kan 'er ʒj Suiker byvoegen.

Dit poeder word gebruikt in de plaats van het eerste; maar is in *confluentes* niet voldoende, slaagende als dan zoo wel niet als het eerste; en het is minder vermogend als N°. 3. Ik geef het in gewoone *copieuse* pokjes, en die middelmatig zyn: aan een volwassen mensch, zelfs aan die boven de 12 of 14 jaaren zyn, een geheel poeder; in die beneden dezelve, of 6 a 8 jaaren zyn, de helft; met de tusschenpoozingen boven (IIe Afd. § IV) gemeld.

Wanneer de Pokjes samenvloeyen, en naar N°. 2 niet luisteren willen, bedien ik my van N°. 3; met inachtneeming van de gewoone bepalingen en voorzorgen; wanneer men doorgaans merkelyke verandering bespeurd: en ingeval de *confluctie* te voorzien is, is het best, van den beginne af hier mede een aanvang te maaken; op de gemelde wyze, voor zichtig en oplettend voort gaande: wanneer alles naar wensch zal slaagen. Dit middel is van de volgende samenstelling:

N°. 3A.

R_p. Sulphur. fixat. Antimonii ʒj.

Camphoræ ʒij.

Regul. Antim. medicinalis

Cinnabaris nativ.

Myrrhæ elect. a ʒiv.

Sacchar. albiss. ʒxij.

Fiant Pulv. N°. LX. datis, elk poeder van 27 gr.

Of-

Of -

N°. 3 B. R^o. Sulphur. fixat. Antim. 3j.
 Camphor. 3ij.
 Regul. Antim. med.
 Cinnab. Antim. ter sublimati
 Myrrhæ elect. a 3iv.

M. F. Pulveres N°. LX.

Men kan 'er weder 1½ once Suiker
 by doen: wanneer zy 27, en an-
 ders 15 gr. weegen.

Met dit middel doet men doorflaande proeven,
 en zal in de uitkomst zelden bedroogen worden.
 Het is sterker dan het voorgaande; en kan zoo
 wel, in *copieuse*, als famenvloeyende Pokjes, met
 vrucht, gebruikt worden.

Het gebeurd niet zelden in zwaare *Epidemiën*,
 of ook onder eene niet recht gepaste behande-
 ling, of wanneer men te laat by de Lyders gevraagd
 word, of deeze, door armoede of onreinigheid,
 verwaarloosd zyn, dat 'er zich zwarte stippen of
gegangræneerde plekken of blaasjes opdoen: als dan
 moet men van de beide voorige middelen afzien,
 en terstond tot N°. 4 overgaan; altoos het boven
 (§ VI) gemelde onder het oog houdende. Echter
 kan men nu, in de boven bepaalde jaaren, zoo lang
 het gevaar van *gangræna* duurd, alle drie uuren
 een poeder ingeeven; en, wanneer het poeder 'er
 uit mocht koomen, herhaale men het te vooren
 (§ II) gemelde zacht *vomitif*; en maake, na twee
 uuren wachters, alsvooren eenen aanvang: wan-
 neer de middelen 'er doorgaans in blyven; het
 gene men ook ten aanzien der voorige poeders, in acht
 neeme. Dit middel is van de volgende famenstelling:

N°. 4 (†). R^o. Sulphur. fixat. Antim. 3j.
 Camphoræ 3ij. Regul.

(†) [Deeze formule koomt overeen met die welke boven
 (§ XIX) is opgegeeven.]

Regul. Antim. medic. ʒiij.

Myrrhæ elect. ʒiv.

Cinnabar. nativ. ʒj.

F. omnium Pulvis subtilissimus & dividatur in doses LX. om de drie uuren, één. Men kan 'er xij dr. Suiker byvoegen.

In de *gangrænosa*, moet den *Regulus* verminderd, en de *Cinnaber* vermeerderd worden; wyl de ondervinding geleerd heeft, dat de *Regulus* wel de Pokjes, maar niet de *gangræna* bestuurd; waar toe de *Myrrhe*, vlug gemaakt door de *Cinnaber*, het waare middel schynt te zyn. Dit hebben alle gedaane proeven bevestigd; en zulks stemd ook over een met het getuigenis van SCHULZ, de *Cinnabarinis* (†).

En, ingevalle de ziekte hooggaande is, en 'er eene zichtbaar-verzwakte pols, verval van krachten, blaauwe en loodkleurige huid, of vlekken, plaats mochten hebben; of dat het bloed ten monde of elders uitkwam; doe ik myne Lyders tusſchen de poeders, het volgende Mixtuur gebruiken:

R. Extr. Cort. Peruv. elect. rubri ʒij.

Theriace Andromachi ʒj.

Syr.

(†) [Wanneer het bloed ontbonden is, moet de *Cinnaber* nitgelaten worden; gelyk ook SCHULZ leerd, dat de *Cinnaber* niet helpt, alwaar het bloed zoodanig gesteld is, maar wel daar *gangræna* gevonden word. Om de boven gemelde reden, is somwylen, zoo wel de *Regulus* als de *Cinnaber* achterwege gelaten; en des, in het eerste geval, voorgeschreeven: *R. Sulphur. fixat. Antim.* ʒj. *Camphor.* ʒβ *Myrrhæ* ʒj m. f. *pulv.* om van het zelve als vooren 13 *grein* te gebruiken; in het tweede geval: *R. Sulph. fixat. Antim.* ʒj. *Camphor.* ʒij *Myrrhæ* ʒβ. *Cinnab. nativ.* ʒj m. d. *dosis* 15 gr. alle drie uuren een poeder; gelyk ook het voorige.]

Syr. Balsamici [of *Vetonicæ rubr.*] 3vj.

Aq. arboris Vitæ 3vj.

Elixir Vitrioli ʒij. (*).

M. Om het uur een lepel.

Het welke ik, slechts in één Kind heb zien misfen; waar het bloed, by aanhoudendheid, zoo geweldig ten monde uitkwam, dat 'er geen mogelykheid was hetzelfde iets in te krygen. — Anderszins kan, in bloedspuwen uit de long en bloedwateren, de *Balsamus adstringens*, by LOBB voorkoomende, met vrucht gebruikt worden: bestaande uit R. *Ol. Therbentinae* ʒij. *instill. in vase vitreo, adde guttatim ac sensim sensimque Ol. Vitrioli* 3v. *agita hanc miscelam saepe cum spatula lignea, addendo lentiusculè Spir. Vini rectificat., agita denuo invicem, ut fiat Balsamum. dosis 30 gutt. vel 40. met eenig bekwaam vocht: puta aq. frigida cocta.*

Onder de *anomaliën* van de Pokjes, een gevreesd soort, onder den naam van *Vesiculosæ* en *Siliculosæ* bekend, zich bevindende, (doorgaans doodelyk onder de gewoonlyke behandelingen, doch welke ik echter, onder den Goddelyken zegen, heb mogen te recht brengen, waarvan eene doorslaande proev in de gemelde *Genees-Natuur- en Huishoudkundige Jaarboeken* (§) voorkoomt,) bedien ik my, in zoodanig

(*) [In plaats van de *Elixir Vitrioli* ʒij, is somwylen genomen *Liquor cornu cervi succin.* ʒij, of *Tr. Crôci* ʒiβ, volgens de kennelyke aanwyzingen: van oordeel zynde, dat deeze soort van een kouden aart is, en opwekking noodig heeft: gelyk my de gelukkige uitkomst daarin heeft bevestigd. — En op deeze wyze gaa ik voort, tot ik het gewenschte oogmerk bereikt heb: verminderende, wanneer het kwaad overwonnen, en de Pokjes aan het zweeren gebracht zyn.]

(§) [Hier achter onder de Bylagen, *sub. Lit. D*, medege-deeld. In welke Bylage men tevens nader bericht zal aantreffen, omtrent de gevallen welke vervolgens aangehaald worden.]

danig geval, van stonden aan van N°. 4; en zoo de krachten te veel bezwyken mochten, doe ik het *Mixtuur*, zoo even vermeld, gebruiken: terwyl ik, zoo dezelve niet genoegzaam worden opgewekt overgaat tot N°. 5, of myn zoogenaamd *Wonderpoeder*. Doch wanneer men naauwkeurig en oplettend *procedeerd*, zal men, (mits niet te laat gevraagd wordende, of de proev te laat in 't werk stellende) doorgaans gelukkig slaagen [met de bevoorens gezegde middelen.]

Een ander doodelyk toeval, en waarvan geene der foorten bevryd zyn, is het gevreesde inslaan, op het onverwachtst, der pokjes; dikwyls wanneer ze in vollen laai aan 't zweeren staan: een toeval, dat my niet zelden in grooten angst en verlegenheid gebracht heeft; en waarvoor de grootste *Practici*, van alle tyden, met reden, zyn bevreesd geweest. Tegen het welke ik echter, door gelyken zegen, op eene gewenschte wyze heb mogen slaagen; gelyk de aangehaalde proeven in de gemelde *Jaarboeken*, uitwyzen. In dit zoo allerzorgelykst geval, geef ik terstond het bovengemelde *Wonderpoeder*, als N°. 4 my niet voldoed; doch N°. 5 gaat vry zeker: hoedanig in het geval van het kind van den Heer *van der Hoek*, aldaar vermeld, gebleeken is. Het is van de volgende samenstelling:

N°. 5. R^p. *Sulphur. fixat. Antim.* gr. iij.
 Camphoræ gr. vj.
 Regul. Antim. med. gr. ix.
 Myrrhæ elect. gr. xvij.
 Cinnab. nativ. gr. XLviij.
 Sacchar. alb. 3ij.

M. F. Pulv. de gemiddelde gifte, 20 gr.
 Men zie, voorts, omtrent dit middel, de *Aantekeningen* [beneden]; in welke deszelvs nuttigheid en gebruik duidelyk genoeg voorkoomen.

Ein-

Eindelyk, heb ik een middel moeten uitdenken voor Kinderen, welke door de reuk en de smaak van de bovengemelde middelen afkeerig geworden, dezelve niet gebruiken wilden; het welke op gelyke uren en met gelyke voorzorgen toegediend word: en als dan gemakkelyk, zonder dat zy weeten een middel te gebruiken, kan ingegeven worden; evenaarende ook vry naa aan de voorige middelen Dit *Kinderpoeder*, het welke, behalven dien van Suiker, byna geen smaak heeft, word op de volgende wyze gemaakt:

N°. 6. ℞. *Sulphur. fixat. Antimonii* gr. vj.
 Regul. Antim. medicinalis
 Cinnab. Antim. ter sublim. aa 33.
 Sacchar. albiss. 3ij.

diu terendo F. Pulveres, N. VIII.,
 alle drie uren één, met water of dunne chocolaad, te gebruiken; of ten 7, 11, 4, 7 en 10 uren [en één des nachts]

Wanneer de Kinderen zeer zwak zyn, neem men *Antim. diaphor. ablut.*
 Men zie over dit middel, verder, ook de *Aantekeningen* [beneden].

Zuigelingen moetende behandelen, vind ik verkieslyk, dat de Moeders of Voedsters, voor de Kinderen de middelen gebruiken; welke als dan naar de onderscheidene gevallen, toegediend worden; doch het *Kinderpoeder* valt daar toe het gemaklykst en minst bezwaarende: wordende de middelen op gelyke uren door hun gebruikt. Het innemen der Voedsters, in de plaats der Kinderen, is verre beter dan den zuigelingen zelve de middelen te doen gebruiken; door dien de natuur deezer kinderen te zwak is, om pokziekte en tegengif tevens te wederstaan; en men veeltyds moeite met hun heeft in het 3^e en 4^e tydperk, met het droogen, en afvallen der pokjes, en het verplaatsen van de Etterstof; welke,

te veel of te weinig geäbsorbeerd; doorgaans die onheilen veroorzaakt: daar het middel, vooraf ge-
animaliseerd zynde, zeer geschikt voor deeze onder-
 werpen is. Het geene de schoonste proev, en het
 zonderlingste voorwerp van verwondering en verruk-
 king opleverd, die men immer beschouwen kan:
 naardien men aan het zog, niets hoegenaamd kan
 bespeuren; en nogtans het vermogen van het mid-
 del, aan den zuigeling zichtbaar medegedeeld word.

Ten besluite, voeg ik er by, dat men, na het
 afvallen der pokpuistjes, om den anderen dag, een
 zacht *laxatif* uit *Manna*, *Cassia* enz. voorschryve:
 wyl ik, onder de etterwording, niet gewoon ben
 zulks te doen; behalven in geval van nood, door een
Lavement; om de *Diarrhoea* voortekoomen, die in
 Kinderen wel eens plaats heeft (*).

AAN-

(*) [Nog vind men gemeld, in eenen brief van den 28ⁿ.
 November 1784, (deeze middelen begeleidend, benevens de
 opgaave van derzelver toediening) aan nu wylen den Heere
Med. Doctor A. SYMOONS te Amsterdam: „ Eindelyk, is 'er
 „ ééne treurige vertooning; en die dikwyls de beste poogingen
 „ te leur steld: te weeten, als 'er van den eersten beginne af,
 „ zwarte vlekken aanwezig zyn en de pokpuistjes voorafgaan.
 „ — Beteren raad weete ik in deezen niet, dan dien van wel-
 „ ken men zich in de Pest bediend, en welke door DIER-
 „ MERBROEK omstandig beschreeven is: waarom ik *Theriac*.
 „ zoude geeven, en myne handelwyze by (a) [overeenkomende
 „ met bl. 87-89 hier boven] houden; hebbende geleerd, dat de in-
 „ fusie van de *Pedro del porco* hier niets uitricht.” — En verder:
 „ In 't geval komende van te laat by de zieken geroepen te wor-
 „ den, en de elendigen moетende te hulpe koomen, bediene ik
 „ my, zoo de borst bezet is, van het *Decoctum P. FORESTI*,
 „ *Lib. I. Nitri, Spir. nitr. d. a 3j. Mann. Calabr. ʒiʒ*: den
 „ raad van FREUND en LOBB, in deezen, volgende; en
 „ geeve, om de 3 of 4 uren, het *Wonderpoeder*. Is 'er groote
 „ slaaperigheid, dan laat ik het *Mixtuur* [boven bl. 89] met den
 „ *Theriac*. gebruiken: geleerd hebbende, dat deeze uit zwak-
 „ heid geboren word, en door versterkende middelen geneezen
 „ moet worden.” Deezen eryaaren Arts heeft met deeze mid-
 delen,

A A N T E K E N I N G E N.

Van alle de proeven welke ik, sedert het Jaar 1772, met *Antimonialia* enz., op de Kinderpokjes gedaan heb, zyn 'er geene gunstiger geslaagd, dan eenvoudig met den *Regulus Antimonii medicinalis*, met weinig of geene byvoegfels uit *Kermès miner.* en *Campher*: En, 't en waare ik het Kind waarvan boven (I. Afdeel. § LIV) gewaagd is, aan de *gangraena* in het aangezicht verlooren had, zoude ik 'er mogelyk nimmer van zyn afgegaan. Alstoen ben ik aan het veranderen, en byvoegen van andere middelen geraakt; welke de pokziekte wel zachtelyk bestuurden, doch geenszins het vermogen hadden, om samenvloeyende pokjes, in *discreten* te veranderen. Het is voornaamelyk den *Regulus*, die dit doen moet; en wel, tusschen de *eruptie* en de

delen, verscheiden gewenschte proeven, en daar onder één in een allerzorgelykst geval, gedaan: van welke men echter, ter vermyding van min-noodige uitvoerigheid, geene opzetlyke melding heeft willen maaken. — Men vind door Zyn Wel-Ed., nopens één dier proevelingen, onder anderen, gemeld: „dat de „*vesicule in facie* [onder de *suppuratie*] alle zeer dor en droog „waaren”; waar op, in antwoord, gemeld werd: „het dorre van „de *vesicule* is niet altoos kwaad; maar wanneer ze het santsche „aangezicht bedekken, zelden van een goed voorteken. Ik „doe, in dit geval, een pap van haver-gort en somwylen een „weinig Vlierbloemen daar onder, (doch, om deszelvs zwaarte, „slechts dun besmeerd) tusschen twee doeken, op het aange- „zicht leggen; terwyl ik voorts, naar het byzondere, de proev „voortzet”. — En elders vind men gemeld: 't gene men hier, insgelyks als een toegift, volgen laat: „deze middelen doen „ook groote diensten in *Morb. feror. lymphaticis*, na een voor- „afgaand zacht *vomitif*. Men slaa, op deeze artikels, de *Con- „sultat. F. HOFFMANNI* na; en beproeve dan, of deeze mid- „delen zoo onvermogene zyn, als de groote BOERHAAVE, „HUNDERTMARK enz. gemeend hebben. Worden myne da- „gen nog wat gerekt, dan hoop ik te verneemen, wat zy in „*Phtisici* vermogen”.

de etterkoorts van het tweede Tydperk. Men moet hier mede echter voorzichtig zyn in *gangrænosa*, in welke men op denzelven niet vertrouwen kan; zo als de Heer DE MAN insgelyks bespeurd heeft: maar dien als dan met gelyke deelen *Myrrhe* en *Cinnaber* vermengen; of veeléer, verminderen, en de *Cinnaber* vermeerderen; gelyk in de allereerste proev met dit [dus samengestelde] middel, gebleeken is, en, nader, allerzonderlingst in het Kind van de Heer van der Hoek, in 't welke zich, van den beginne af, de *gangræna* aan den hoek van 't linker oog en in verscheidene puistjes, (die door de bovengemelde middelen tot *suppuratie* waaren gebracht) vertoonde; terwyl zich daarenboven, een groote zwarte blaas op de linker-wang gezet had, welke door de poeders waarin de *Cinnaber* de overhand had, mede aan 't *suppureeren* was gebracht, doende tusschen beiden het gewoone middel van *Extr. Cort. Peruv.* en *Theriac.* gebruiken; toen de pokjes eensklaps, alle wit werden, en op de handen met putjes zich vertoonden: doch welke men, door het gebruik van het gemelde middel, in weinige minuten zag opkleuren en zich opheffen; en dus alles uit het grootst gevaar in de aangenaamste hoop op herstelling overgaan: het samenstel van dit wonderbaare middel is boven [bl. 90] onder den naam van 't *Wonderpoeder* medegedeeld.

Dit zelve middel is ook van de meeste uitwerking geweest, in het geval waarin de etterkoorts in eene *febris hectica* scheen overtegaan; en waarin het bovengemeld *Mixtuur* uit *Extr. Cort. Peruv.*, *Theriaca*, & *Aq. arboris vitæ* niet voldoende was, noch *Diuretica* & *Laxantia* door FREUND en LOBB, als de beste ter te onderbrenging deezer koorts geoordeeld,) uit *Decoct. P. Foresti*, *Nitr.*, *Spir. nitr. d.* en *Manna* gegeven, genoegzaam bevonden werden wanneer men met het gebruik der poedertjes op-

hield

hield: terwyl men telkens wezenlyke voorderingen bepeurde, zoo ras die regelmatig gebruikt werden. — Dan, het is opmerkelyk, dat dit famenstel dat vermogen niet bezat, wanneer de *Cinnabaris Antimonii ter sublimata* hier toe gebézigd werd.

Dit zelve bleek ook in het Kind van den Koetsier van den Heer Lt. Colonel van Oyen: welk Kind geen zoet wilde gebruiken, waardoor ik my genoodzaakt vond, het gewoone *Kinderpoeder*, 't welk doorgaans met Suiker opgemaakt word, nu met *G. Arabicum*, tot een fyn poeder gebracht, famentestellen en te verzachten; 't gene echter geen genoegzaam vermogen had, om de pokjes behoorlyk uittedryven, en tot volkomenheid te brengen: men kon het kind deeze, hoewel smaakeloose poeders niet dan bezwaarlyk inkrygen; en de pokjes bleeven rood en vuurig, en wierden met putjes ingetrokken: waarop ik de zoogende Moeder voorfloeg, of zy, voor het Kind, de middelen wilde inneemen; 't gene zy volvaardig aannam, en (in den beginne om de 3 uren, vervolgens minder) de poeders gebruikte: met dit gewenscht gevolg, dat de pokjes regelmatig opkwamen, alle vol etter werden, en op den elfden dag hunne volkomene rypheid hadden en vervolgens afvielen. By deeze, bleek het zelve van de *Cinnab. Antim. ter sublim.*, welke hier insgelyks meerder bezwaarde en minder afdeed; terwyl de *nativa* meerder verrichte: daar echter, in proeven van het Kind van den Heer Donart en den Heer Berkelbach, zoo my voorstaat, *Cinnabar. Antim.*, met gelyke deelen *Myrrha* en *Regulus Antimonii medicinalis*, gebézigd zyn. — Voor het overige, schynd de *Cinnaber* dat vermogen niet te hebben, 't gene den *Regulus Antimonii medicinalis* bezit, om het getal der pokpuistjes te verminderen: gelyk ik duidelyk bespeurde dat de *Cinnaber*, met *Sulphur fixatum*, niet bewerken kon in het kind van den Heer Mondt; doch toen 'er den *Regulus* bykwam,

kwam, zag ik regelmaatigen voortgang van de ziekte; welke op den gewoonen tyd, zonder merkelyke littekens, noch *Febris Secundaria*, gelukkig afliep (*): door welk geval, de Kinderpoeders zyn te voorschyn gekomen. Hier uit blykt dus wederom, dat men met *Cinnaber* niet te veel moet willen doen: gelyk ook by het oudste zoontje van den Heer *Cherix*, de proev mislukte met *Cinnaber nativa*, die zevenmaal *gesublimeerd* en afgebrand was; daar driemaal *gesublimeerde Cinnaber Antimonii* met *Regulus*, by het Kind van den Heer *Mondt* voldeed; en ook in het Kind van den Heer *Berkelbach*, (beide boven vermeld) eene gewenschte werking deed.

De reden waarom ik my doorgaans van zoo veel Suiker bediene, is tweeledig: om de *vis drastica* der *Antimonialia* te *corrigeeren*; en, om dat *RHAZÉ*s zich met zoo veel vruchts van zyn *Tchirbachia* bediend heeft.

THEOREMATA PRACTICA.

I. De Voorbehoeding in deeze ziekte is wezenlyk en kan tot een hoogen trap gebragt worden, 't zy men de manier van *T. LOBB* volge, en die verbeterere; of dat men den weg van *ROSÉN VAN ROSENSTEIN* insla, en het *purgative* in de Pillen verminderere, in welke verandering men bevestigd word door verscheidene Proeven, en die van den Heer *VAN WOENSEL* (†).

II. In

(*) [Nog vond men aangemerkt: „de *Cinnaber* heeft in zich weinig vermogen, om het aantal puistjes te verminderen, „maar is allervoortreflykst om het kwaade er uit- en de traagen „op- te krygen: 't gene dus het tegengestelde is van den *Regulus*, „die vermindering in getal en etterwording te wege brengt; „daar de *Cinnaber* de gisting vermeerderd of maatigd, en het „gif naar buiten brengt.”]

(†) [*Nouv. Exper. faites avec le Mercure dans la petite Véro-
role; Geneesk. Bibl. II. Deel 4te Stuk, en elders.*]

II. In den aanval van de ziekte zelve, is het veiligst, het poksmet door *Antimonialia* niet te be dwingen: maar, in tegendeel, het zelve door zachte *Emetica* en *Diaphoretica*, gepaard met zachte *Laxantia* lucht te geeven; van het hart of het *centrum* des lichaams af, en naar de huid toe te dryven; en de Aderlaating zoo spaarzaam mogelyk in 't werk te stellen.

III. In samenvloeiende, doch geene *gangraëneerde* pokjes, of die zich als waterblaasjes vertoopen, is de *Regulus Antimonii medicinalis* van eene zekere bereiding, het meest vermogende om eene aanmerkelyke vermindering in het aantal pokjes te wege te brengen; en dat in den tyd van de uitbotting tot den overgang tot verettering, of in het tweede Tydperk.

IV. De weg in deezen tyd gebaad zynde, zal men de ziekte gemakkelyk, zonder etterkoorts zien eindigen, in den omtrek van 13 dagen: te weeten, de eerste beginfels van droogen den 9ⁿ dag in het aangezicht, den 11ⁿ dag geheel droog en den 13ⁿ in het zelve afvallende.

V. In *gangraëneerde* pokjes is het altoos een goed teken, wanneer de pokjes rondom de zwarte vlekken beginnen te etteren, of de randen van de pokjes zelve te zweeren: 't gene inzonderheid door de *Cinnaber* bewerkt word; hoewel de *Myrrhe* en de *Campher* ook hun aandeel hier aan hebben; en waar toe de *Regulus* op zich zelve onvermogende is.

VI. Het zelvde heeft plaats omtrent de *Vesiculosæ*, *Crystallinae* en *Siliquosæ*, tot welke insgelyks de evengenoemde middelen vereischt worden: met dit onderscheid, dat deeze meerder hoeveelheid van *Regulus* kunnen verdragen dan de *gangraenosæ*; hoewel ze de *Cinnaber* ook noodig hebben, ter voortstuwing van het smet; doch in eene mindere veelheid dan de evengemelde.

VII.

VII. Uit allen dezen (III—VI.) blykt, zoo als herhaalde Proeven dit buiten alle tegenſpraak geſteld hebben, dat de *Regulus Antimonii medicinalis* een werkzaam vermogen heeft om het pokſmet te beſtryden en te onder te brengen; daarentegen de *Cinnaber* om de verzwakte natuur-krachten op te wekken, de gifting te vermeerderen en het pokſmet uit te dryven, niet alleen geduurende het 2^e en 3^e, maar zelv in het 4^e Tydperk; wanneer alle zwelling geheel verdweenen en de zichtbaare gifting opgehouden heeft.

VIII. In 't gemeen echter, doen de *Antimonialia* hun meeste vermogen geduurende de gifting, en minder na de zelve.

IX. Uit deze Behandeling en de bekende Proeven hier mede gedaan, is het ten klaarſten gebleeken, dat de Pokziekte door dezelve eene gantsch andere gedaante bekoomt: als onderwelke de gewoone toevallen van ylhoofdigheid, bezetting in de keel en op de borſt zeer maatig zyn, ja zelfs niet te voorſchyn komen; en deeze ziekte zonder kwyling, en *Diarrhoea* doorgaans afloopt: vooral, wanneer men, volgens § III. en IV, den tyd wel waargenomen heeft.

E I N D E.

B Y L A G E A*

Van de *Gisting*, als den voornaamen grondslag, van alle *rechte en veilige behandeling* der *Kinderpokjes*; 't zy dezelve door de *Natuur*, of door de *Inënting* aangebracht worden.

Ik beken dat ik, ja, in navolging van verre de meesten, de Kinderziekte, in myne *Proeve over de Voorbeoeding derzelve*, (bladz. 9, vergeleeken met bladz. 17, 19 — 24.) als eene *crisis* heb aangemerkt: als toen niet in 't begrip zynde, dat de Hoofd-rol welke in deeze ziekte, inzonderheid, gespeeld word, haaren voornaamen grondslag in de *Gisting* hebbe (*a*), welk denkbeeld van

(*a*) Men zie het doorwrocht Traſtaatje van wylen den Heer J. P. BRINKMAN, *Beitrage zu einer neuen Theorie der Gährungen*; DUSSELDORFF, CLEVE und LEIPZICH. 1774. Overwaardig, in eene gemeenzaamer Taale vertaald te worden. [Men heeft van dit Werkje, benevens van des Heeren BRINKMAN's *Brief über die Wirkung des Pocken-Eiters bey der Inoculation* / ('t gene tot een *Supplement* of Vervolg van het eerstgenoemde strekt,) onder des Schryvers Papieren, eene Hollandsche Vertaaling aangetroffen; wel door eene onbekende hand geschreeven, doch blykbaar onder deszelve opzicht vervaardigd. Men zal dezelve, nader, met de oorspronklyken vergelyken, ('t gene andere bezigheden tot dus verre niet hebben toegelaaten) en als dan aan het Publycq mededeelen.]

van de tyden van RHAZES af (*b*), min of meer, heeft stand gegreepen; en door my in eene *Noot* (bl. 20. *a*) was aangehaald. — Hoewel BOERHAAVE de mogelijkheid om zodanige *crisis* voor te koomen, duidelyk had verklaard; en door my insgelyks (bl. 17.) was aangevoerd geworden. — Dan, vermits de dagelyksche ondervinding bevestigd heeft, dat de uitvoering hier van, door de gewoone wyze van *resolutie* en afleiding, niet altoos mogelyk zy; was 'er eenen anderen weg noodig, om dit ontvangen gift in zyn verband te ontwikkelen, te bestryden, te onder te brengen, en alzo deszelvs kracht te verminderen, en een spoedigeren afloop der ziekte te bezorgen; waar van ik ook reeds eenige flaauwe trekken gezien en (bl. 17.) aangeteekend hadde. —

Om dan dit gewigtig Stuk, waar van zo veel in de kennis der Kinderpokjes, en in derzelver bestuur afhangt, in deszelvs Aart en Natuur onderscheidener in te zien, zal het niet ondienstig zyn dit wat hooger op te haalen.

I. De groote BOERHAAVE, de *Gisting*, welke in het Planten-ryk geschiedt, in Dierlyke lichaamen niet kunnende begrypen te bestaan, (en dus in het gevoelen van VAN HELMONT niet kunnende instemmen, die dezelve ten duidelyksten, in de minste etterwording, meende te ontdekken, en met anderen, had omhelsd (*c*);) verwierp die geheel en al, en wilde dezelve, als in den Mensch te geschieden, geenszins gedoogen (*d*). — Naar zyne Verklaaring, bestond de *Gisting* in eene *motus intestinus* (inwendige beweeging), welke eene byzondere eigenschap van het Planten-ryk was; of schoon hy toestond dat de verrotting van Dierlyke Vochten ook wel in

(*b*) Confer. RHAZES *edente* HALLERO, p. 220, 26*, 283. cum FREIND *Hist. medic.* p. 525. edit. Lond. 1733. cum J. G. WERNER, *Diff. causam cur homines semel tantum variolis veris corripiantur adumbrans* Resp. A. J. ORLOVIO. *Comment. de reb. in scient. nat. & med. gest.* Vol. X. p. 363, 364.

(*c*) *Variis in locis.*

(*d*) *Element. Chemiæ*, Tom II. p. 166, 167, 168 & seqq.

in eene *motus intestinus* bestond, doch welke geenen zuuren, of brandbaaren geest, maar iets van den *Phosphorus* voortbragt, en alzo van alle *gistingen* onderscheiden was; kunnende hy, volgens zyne gemaakte bepalingen, geene *gistingen* aan de Dierlyke Lichaamen, (en dus ook niet in den Zieken staat) toestaan: welke hy geloovde alleen tot de Plantgewassen te behooren. —

II. Hy had ze nochtans in de Spysverteering (*Digestio*) erkend (e). En men heeft reden om te denken, dat, in dien dit schitterend Licht aan *Leidens* trans nog scheen, de groote Man, na zoo veele Ontdekkingen op dit stuk gedaan, en door de duidelyke Proeven, by de Inënting zoo zichtbaar, tot de omhelzing van dit Leerstuk, genoopt zou zyn geworden: daar hy zelve toetsemde, dat de Lucht zich gelyktydig met het speeksel vermengd, en zich invoegd in het lymige der spyzen, speeksel, slym van de tong, het verhemelte enz. (f); en dat 'er een beginfel van gisting voortgebracht worde (g): „'tgene, zegd DE LA
„METTRIE, betekend, dat het wel waar is, dat de gisting,
„ja, de eerste werking van de spysverteering zy; maar
„dat ze, naauwlyks verwekt of in beweging gebragt zyn.
„de, terstond, (en, om zoo te spreken, by haar eerste
„begin,) bepaald of stil gehouden word; uit hoofde van
„den geduurigen nieuwen aanvoer van vochten, die ge-
„stadij worden afgescheiden en zich met de spyzen koo-
„mente vermengen; doch voornaamelyk van wege de *Gal*,
„die een groote Vyandin van alle gistingen is, (b); gelyk
„VAN HELMONT gedrongen geweest is, eene gisting te
„erkennen in de *Chyl*, geheel verschillende van die, welke
„ in

(e) *Institut. Medic.* § LXVII. [cum Comment. HALLERI & DE LA METTRIE, in hunc locum.]

(f) *Ibidem*, § LXIX.

(g) *Ibidem*, § LXXVIII.

(b) [Waar mede de Heer BRINKMAN, *lib. cit.*, insgelyks instemt.]

„ in de voedsels plaats heeft” (i). -- En, offchoon BOERHAAVE stelde, dat 'er zonder Lucht geene Gisting geschiedde, stemd hy nochtans met de meesten, (uitgenoomen HALLER) volgens HALE toe, dat 'er Lucht in het Lichaam koome (k): waar op DE LA METTRIE ter verklaringe zegd: „ daar nu de twee soorten van Lucht, de uitwendige, en de „ inwendige, overvloedig gevonden worden in het speek- „ selen de voedsels, welke zich met hetzelfde vermengen, „ *wie kan verbinderen dat ze gisten?* Het is waar, dat „ de inwendige Lucht hier zonder veerkracht, en byge- „ volg zonder werking zy;” (’t welk echter geen *wettig* gevolg is, gelyk beneden nader blyken zal;) „ want 'er „ bevinden zich in het lichaam geene van die oorzaaken, „ die wy verklaard hebben, door welke de verbor- „ gen lucht haare werking kan wederkrygen” (l). (hoe- wel in den zieken staat het tegendeel word waargenoo- men). — „ De Heer BOERHAAVE kan niet ontkennen, „ dat 'er in de Longen eenige van deeze samengestelde „ vloeistoffe koome; welke men Lucht noemt; maar hy „ stemd niet toe, dat deeze deeltjes die zich met het bloed „ vermengen, veerkrachtig zouden zyn; en deeze haare „ kracht in het bloed kunnen behouden: of, 't gene op „ het zelvde neêrkoomt, hy kan niet toestaan, dat 'er in het „ bloed, eigenlyk gezegde Lucht koome”(m). Het gene hy alleen ontkent had: naamelyk, dat, offchoon de lucht [door de Long] in het bloed kwame, zy in het zelve van veer- kracht beroofd was. MACBRIDE stemd dit toe, maar zegt: dat ze *vlug* is (n): mogelyk uit hoofde van de

(i) *Institut. de Médecine de Mr. H. BOERHAAVE; avec un Commentaire par M. DE LA METTRIE. Tom. I. p. 372.*

(k) *Aphorism. § LXXIX.*

(l) DE LA METTRIE. *Livre cité, Tom. I. p. 250.*

(m) *Ibidem.*

(n) *Lib. citat. p. 30*, waar in de geleerde *Leipsichers* mede instemmen. *Comment. de reb. &c. Vol. XIV. p. 337.* bewyzende echter, dat zy door gisting weder *vast* worde. *Ibid. p. 338.*

de warmte des lichaams; en dus genoegzaam in staat, om die veranderingen te ondergaan, welke de Natuur ons, in iedere byzondere afwyking van den gezonden staat, met opzicht tot de Scheivochten (*humores inquilini digestivi*) allerduidelykst aanwyst. — Vooral wanneer men acht geeft op de *Gal*, in den zieken-staat voor zoo veele veranderingen vatbaar; en welke wy boven als de *Vyandin* der *Gistingen* zagen voorgesteld. — Want, let men op die eerste en eenvoudige ontaarting, of afwyking van derzelver natuurlyken staat, welke men by de walgingen, bittere en vetachtige oprispingen en daadelyk overgeeven gewaar word; en die men alleen aan byzondere spyzen, door de hitte des Lichaams ontaart en scherp geworden, wil toeschryven (*o*); zal men bezwaarlyk de *Gal*, in haar onvermogen beschouwd, om deze werking naar boven tegen te gaan, kunnen uitsluiten. — Waarom men wel degelyk te onderscheiden hebbe, in den gezonden en zieken-staat des Lichaams; en welke ongesteldheden, uit ontaarting, of veranderingen, gelyk in verre de meeste soorten van vergiften, en zoo ook in de *Poksmet*, plaats hebben, gebooren worden. — Blykt dit niet ten allerduidelykste, ten —

III^a. In de benaamingen zelve, welke men aan verscheidene deezer verschynselen gegeven hebbe? — Zyn de *Lacnismi* van HIPPOCRATES, ὀγκασμοὶς, ὀγκασμοδὶς, τὸ ὀγκᾶν, in deezen buiten betekenis? Worden dezelve, benevens de *Meteorismus*, niet duidelyk verklaard door de woorden *uitzetten*, *zwellen*, *opgeeven*; (gelyk het Fransche *lever*, 't welk *levain*, by ons *gist*, voortbrengt,) en waar van de voornaame oorzaaken in de *Maag* en in de *Gal* huisvesten? gelykerwys WEDELIUS dit dèrwyze verklaard en tot verscheidene Ziekten overgebracht heeft (*p*);

en

(*o*) DE LA METTRIE, *Livre cité*. p. 339.

(*p*) *Pharmacopœa Acromatica*, Lib. I. Cap. II. N°. 1. seq. p. 87 &c.

en de beroemde STAHL, die de *Gisting* zoo naauwkeurig heeft beschreeven (*q*), eene soort van gisting toestaan moest, om de oorzaak der Galkoortsen te verklaren. — Overtuigd ons de zuure reuk van den *Spiritus rector*, welke men in zoo veele ziekten aantreft, niet, dat de vochten met zuure deeltjes als dan vervuld zyn? — Daar men weder eene andere reuk by de verettering van wonden en zweeren, (vooral ook in de Kinderpokjes,) eene andere in de verrotting, gewaar word; en dat wel van elkanderen onderscheiden, in de byzondere soorten, die dezelve voortbrengen. — Heeft niet wylen de beroemde Hoog-Leeraar GAUBIUS, die het Stelsel der *Ziektekunde* zo meesterlyk verbeterd heeft, in zyne verklaaringen over dit Leerstuk, (zoo al daar in niet duidelyk, schoon hy 'ergantsch niet afkeerig van was; maar byzonder in zyne gemeenzaame gesprekken,) wel degelyk eene gisting in de Pokziekte erkend (*†*); die verklaarende uit de gisting der vloeistoffen in het Plantenryk; als waar in de gisting eenmaal geëindigd zynde, niet meer konde opgewekt worden; en daar uit de reden afleidende, waarom de Pokstof eenmaal wel gevat hebbende, zoo zelden ten tweedenmaale treffe, en den mensch aandoe (*r*): ten minsten, onderscheiden genoeg leeraarende, dat 'er zich eene byzondere verandering in de vochten, naamelyk, eene andere by de Euterwording, en eene andere in het *corrosive* van de Kankerstoffe, opdeed; welke dezelve aan eene *motus intestinus* verschuldigd was; daar toe de vergelyking van de *Vegetabilische* gisting weder bybrengende (*s*); en welke, met die veranderingen die in de dierlyke Lichamen plaats hebben, weinig van de *Animalisatie*, (van welke be-

(*q*) *De Febr. bilios. &c.* in *Collect. Differtat.* HALLERI, Vol. V. p. 165. § XXX.

(*†*) [Men zie hier omtrent de Bylage C, in den Brief van den 7 Juny 1774.]

(*r*) Vergelyeken met I. G. WERNER, boven (*b*) aangehaald.

(*s*) *Institut. Patholog. Medicinal.* ad § 313, 407.

beneden nader) verschild. — DE LA METTRIE stemde, gelyk boven reeds is aangewezen, volgens het onderwijs van den Heer BOERHAAVE, toe, dat de *gisting* en de *verrotting*, hierin met elkanderen, over een koomen, dat ze *motus intestini* des lichaams zyn; welks samenweefsel zy verbreeken, en niet alleen *zouten*, maar ook eene *veerkrachtige Lucht* voortbrengen (t). — Weshalven het verschil, van naby beschouwd, zo groot niet zyn zal, als het zich in den eersten opslag vertoonde: en, wel gezien zynde, minder in eene daadelyke wezenlykheid, dan wel in eenen *woordenstryd*, 't gene de *vegetabilia* alleen toekomt, of door de werking van het vuur word voortgebracht, bestaat. — En waaraan de latere ontdekkingen van de Heeren PRINGLE, MACBRIDE, BRINKMAN en anderen (u) geen gering licht hebben bygezet; terwyl het te hoopen is, dat de opgegeevene Prys-vraag, in 1785 door de Academie van *Berlin* voorgesteld, dit Stuk eenmaal van alle nevelen ontdoe. — Vergelykt men nu, ten —

IV^a. Dit Leerstuk by de hehandeling der Kinderpokjes, zoo, die door Inënting worden medegedeeld, als die door den gewoonen weg worden aangebragt, (met ter zyde stellen van alle vooringenomenheid, en een bedaard oordeel,) zoo zal alles uit derzelver onderscheidene behandeling ten duidelyksten blyken. — Immers, indien men de Wetten der Gisting in aanmerking neeme; welke hoofdzakelyk op deze drie nederkomen: naamelyk, de vereeniging van de gistende vermogens onderling, of met die lichaamen, welke vatbaar voor gisting zyn; — het houden van dezelven in eene diepe rust; — en, het vermeerderen van de warmte tot op eenen zekeren trap. —

Dit, in de *eerste* plaats, op de Inënting toegepast zynde, zal de waarheid van het boven gezegde al ras blyken: te weeten, dat men hier stilzwygende voldoet, in het gene men

door

(t) *Livre cité*, p. 335.

(u) *Commentar. de rebus &c.* Vol. XXVII. p. 678 & seq.

door *Specifique* middelen daadelyk betracht. Wyl — (1) door eene mindere veelheid van de Pokstof, en op afgelegener deelen des Lichaams als de longen zyn, mede te deelen, eene kennelyk-maatigere gisting, of opzieding, in het bloed, of deszelvs wei, bespeurd word; — (2) in plaats van de lichaamen in eene diepe rust te houden, zy integendeel tot eene geduurige beweging worden aanzet; — (3) in plaats van de warmte tot eenen zekeren trap te vermeerderen, men door het weeren van alle gisting-verwekkende spyzen en dranken, en ruim gebruik van de vrye en ververschte lucht, die alleszins tracht te maatigen.

In de *tweede* plaats. In eene omgekeerde rede, ziet men het tegendeel, in de behandeling der natuurlyke Kinderpokjes, in welke eene broeiende behandeling en de gisting vermeerderende Geneesmiddelen plaats hebben. Als door welke de Poksmet den ruimen teugel verkrygende, deszelvs geweld in eene onbepaalde maate uitzet, en alle de gevolgen van eene onbepaalde Gisting gewisfelyk na zich slepen moet: de dagelyksche bevinding hier van, allerwege, onwraakbaare getuigenissen geëvende.

In de *derde* plaats. Allerduidelykst, ziet men het nut van het beweezen Leerstuk, in de behandeling door *Specifica*, overeenkoomstig de Wetten der Gisting, en in evenredigheid van de beproevde uitkomst in de Inënting. Als die de gisting beteugelen, daar die te sterk is; en opbeuren, wanneer zy te zwak is; en dus, het vergif bedwingende, de koorts maatigende, de krachten opwekkende, en, door het te onderbrengen, bestuuren, en maatigen van het vermogen der Poksmet, haare werking beteugelende, eenen spoediger afloop der ziekte en vermindering van haare gewoone toevallen bezorgen. — Al het welke, ten —

Vⁿ. By elkander genoomen, ons genoegzaam overtuigen moet, dat de kennis der Gistingen, alleen ons in staat kan stellen, om waare begrippen omtrent de behandeling der Kinderziekte, in wat opzicht ook genoomen, te vormen,

men; en ons op den zekeren weg eener veilige bestuuring van dezelve, en tot de behandeling door eigenlyk gezegde *Specifica*, die de Poksmet bedwingen, en de daar uit voortgebragte Gistingen maatigen, te doen geraaken. -- Want in de gantsche uitgebreidheid der Natuurwetten, zyn 'er immers tot heden maar twee wegen van Voortplanting bekend: de *Generatie*, door voortteeling; en de *Affimilatie*, door mededeeling van het zelvde vermogen aan een ander. — Daar nu, zelv door het Zonne-Microscoop, geene levendige Schepseltjes in de Poksmet hebben kunnen ontdekt worden, (wat anderen hier omtrent ook hebben voortgebragt,) en de meeste Verschynselen met de Wetten der Gisting instemmen, blyvt 'er niets anders voor ons over, dan die in gehoorzaamheid te omhelzen; en, even eens als in alle Natuurwetten, hoewel het *quomodo* niet altoos blykt, ons aan de zelve te onderwerpen. — Echter met deeze voorbehouding, dat de Pokziekte bestaa in eene *Affimilatie*, tot haare eigene beginfelen bepaald: en dat men, om verwarring te ontgaan, dezelve niet verder uitstrekke, als de Verschynselen daar van opgeeven.

Om alle duisterheid te vermyden, kan men —

1. Zich bedienen van het woord *Animalisatie*; 't weik de *Franschen* op dit Stuk vernuftig hebben uitgedagt (*v*): en uitdrukkende, eene gisting in bezielde Lichaamen, door haar eigen gist voortgebracht.

2. Toestemmen, dat dezelve zich door het gantsche Lichaam verspreidde (*w*), en zonderling de wei van het bloed, als de gewoonlyke baarmoeder van alle Etterwordingen en gewoone ontaartingen aandoe; waar van PRINGLE gantsch niet afkeerig was (*x*).

3. Er-

(*v*) [BRINKMAN, *Lib. cit.* p. 21 & seq.]

(*w*) [*Ibidem*, p. 32.]

(*x*) [PRINGLE, *Traité sur les substances septiques & anti-septiques*, Exper. XXXVI, p. 246 & seq. Edit. de Paris, benevens G. A. HOFFMANN, *Deconomisch-Physicalische*

3. Erkennen, dat deze *Animalisatie* haare trappen, of onderscheidene Tydperken hebbe (y), van begin, staat, voortgang, vermindering en overgang in eene gantsche ophouding of vernietiging van het geheel door het koudvuur (*gangraena*); of, door verkeerd bestuur, in verrotting (z). waar uit, ten —

4. Onbegrypelyke nuttigheden in de Geneeskunde voortvloeyen: zoo, om die onderscheidene trappen te bestuuren; als, om een zeker middel ten dien einde uit te vinden.

Abhandlungen, IV Theil. Leipf. 1752. Vid. Comment. de rebus Sc. Vol. XIV. p. 336 & MACBRIDE, Experimental Essays of Alimentary Structures. Efs. 1. London 1764. Comment. Cit. Vol. cit. ook is dit ten allerduidelykste betoogd door BRINKMAN, in zyn meergenoemd Tractaatje.]

(y) [BRINKMAN, *Lib. cit.* p. 66.]

(z) [*Ibid.* p. 91.]

B Y L A G E A.

MISSIVE van wylen den Heere
A. VAN ROYEN, *Hoogleeraar in
de Geneeskunde &c. &c., aan 's Lands
Hooge Schoole te LEYDEN*; ten ant-
woord op de toezending, van een *Exem-
plaar van de Proeve over de Voorbehoeding
der Kinderpokjes.*

WEL EDELE ZEER ERVAAREN HEER!

Eindelyk heb ik my, door den lastigen post van het
Rectoraat geduurig geoccupeert, by het invallen van
deeze Kers-Vacantie, kunnen verledigen en mogen
verlustigen in de beschouwingen van Uw Ed. pryswaardigen
arbeid: Twee volle avonden heb ik met veel atten-
tie en met niet minder vermaak en genoegen daar toe be-
steedt, en twyffel ook geenfins, of dit onderwerp ver-
dient wel deegelyk met Uw Ed. uit dat oogpunt beschouwt,
en met aanhoudenden yver door daar toe bekwaame Ge-
neesheeren verder gepousfeerd, en, wyl 't niet onmogelyk
voorkomt, voltooyd te worden: nadien men als dan de
Inënting, (welke, ten zy de Persoonen tot Jaaren van
onderscheid gekoomen dezelve uit eige beweeging gelieven
te ondergaan, gemoedszwaarigheden ontmoet, welke tot
hier toe onoplosbaar zyn) niet zoude noodig hebben.

Danke daarmed voor dit aangenaam præsents, en wen-
schende dat deeze en alle Uw Ed. verdere poogingen ten
nutte van het algemeen welzyn aangewendt, mogen ge-
zeegent zyn, hebbe de eer met de meeste hoogachtinge
te zyn.

WEL EDELE ZEER ERVAAREN HEER!

UW Ed. Ootmoedige Dienaar

(was getekend) A. VAN ROYEN

LEYDEN,
den 24 December
1770.

H 5

BYLAGE

B Y L A G E B.

GENEESKUNDIGE WAARNEEMING wegens de Behandeling van samenvloeyende Kinderpokjes; in het begin volgens het voorstel van den Heer Dr. ROUPPE (a), en vervolgens naar dat van den Baron DIMSDALE: met gevolg van eene voorspoedige herstelling.

Longum iter est per Præcepta, breve & efficax per Exempla.

SENECA.

Den 23sten December 1768, werd ik des avonds om 9 uuren gevraagd, by Juffr. N. N., by welke een Meisje aan haar vermaagdschapt, dien dag van *Rotterdam* gekomen was; alwaar zy eenige dagen in een huisgezin verkeerd had, waarvan twee Kinderen aan de Kinderpokjes ziek lagen. Het Meisje, dat weinig tyds te voren, door zekere omstandigheden, zwaare schrikken ondergaan had, was sedert dezelve, telkens aan ongeregelde beweegingen in het Zenuw-gestel, op de minste aandoening, onderhevig; waar door het Lichaam zich in eene geduurige onbedaardheid bevond, en waar door noodzaakelyk, alle bykomende ongesteldheden vermeerderen en verzaaren moesten. Zy had den gantschen dag geklaagd over onlydelyke pyn in het hoofd, rug en lendenen, en over ondraaglyke benaauwdheden voor het hart, welke omtrent den avond hoog gaande werden; zoo dat zy, by tyden, luidskeels schreeuwde, ysfelyk gilte, en als getrokken werd; en waar door zy van haare legerstede, zynde een Rustbank

(a) Deeze Geneeswyze is te vinden, in eenen *Brief* aan nu wylen den Hooggel. Heere GAUBIUS geschreven; en te vinden in de *Geneesk. Bibl. van den Hooggel. Heere E. SANDIFORT*, IV D. p. 389.

bank, herhaalde maalen opsprong: alle welke toevallen, my niet dan kwaad vermoeden inboezemden; en zwaare, gevaarlyke Kinderpokjes deden te gemoet zien. — Dés-tyds noch niet overreed zynde, van de bestaanbaarheid om de behandeling der Inenting, met hoope van goeden uitkomst, in de Natuurlyke Pokjes over te brengen, noch zeker, dat deeze handelwyze door andere Geneesheeren in gebruik waare gebragt, — scheen het my te gevaarlyk, tegen den algemeenen Stroom van denken en beoeffenen aan, my het eerst te waagen, in het beproeven van een zaak, die als nog *problematicq* scheen. Weshalven ik besloot, myne Lyderes op de bekwaamste wyze, voor het tegenwoordige, te gemoet te komen; intusschen myne gedachten nader willende regelen: ik begon dan de geneezing op de volgende wyze.

De Pols die zeer ongestadig, dan opgeheeven, dan neêrgedrukt was, verzeld van groote magteloosheid en benaauwdheid, gav genoegzaam te kennen, dat eene aderlating van groote nuttigheid zyn konde; ter vermindering van de benaauwdheid, en gemakkelyker bloeds-omloop door de longen: ik beval dezelve dés: na de aderlating, op welke eenige flaauwte volgde, werd alles wel wat verminderd, doch niet geheel weg genoomen. Vervolgens deed ik twee Spaansche-vliegen aan de scheenen, benevens Zuurdeeg aan de Voetzoolen aanleggen; terwyl ik den volgenden drank voorschreef:

R. Decocti Hordei ℥xvj.

Nitri depurati ℥j.

Capburæ gr.vj.

Syr. e limonibus ℥j.

M. S. Alle uur een Theekopje vol in te neemen.

De Nacht werd zeer onrustig, en met geduurige verrooning der bovengemelde toevallen, (gepaard met een ysfelyk geschreeuw, somtyds met trekkingen en schielyk opvliegen uit het bed,) doorgebragt: tegen den morgenstond be-

bespeurde men echter eenige vermindering derzelven: gelyk ik, den 24sten, wanneer ik des morgens by haar kwam, de pols wat bedaarder vond; terwyl de pynen in het hoofd en de lendenen als nog, (schoon minder hevig) bleeven aanhouden. Alles my, als boven, eene zwaare Kinderziekte blyvende voorspellen, trachtte ik, zoo veel mogelyk, derzelver geweld in de beginselen tegen te gaan: En vermits my (in het jaar 1763) de heilzaame vruchten van Buikzuiverende middelen, in eene zwaare, algemeen-doorgaande Kinderziekte, in veelen van Wormen verzeld, (by welken de benaauwdheden aan het hart, de zwaarste toevallen der genen die van dezelve bevryd waren, overtroffen.) gebleeken waaren, in welke ik dezelve, in de meeste gevallen, met goed gevolg gebézigd had; schreef ik het volgende Buikzuiverende middel voor:

Rp. Rhei Electi ʒj.

Merc. dulc. gr. v.

Capburæ gr. iij.

Conserv. Ros. rub. q. s.

Ut Fiat Bolus.

De *Campber* werd by den *Mercur. dulc.* gevoegd, om de kracht van denzelven, zoo veel mogelyk, te bedwingen; vermits ik sedert lange van oordeel geweest ben, dat in alle Koortfige gestellen dit middel zeer omzichtig behoord te worden gebruikt, en het zelve door het tegengiftige van de *Campber*, hier in zeer kan beteugeld worden. Niettegenstaande myne voorzorge, namen de benaauwdheden na den middag zoodanig toe, dat de Lyderes, tegen den avond, aan de genen die haar oppasten, in groot gevaar scheen; gelyk ik, haar toen op nieuw bezoevende, de benaauwdheden zwaar en hoog-gaande bevond: geene ontlasting gehad hebbende, beval ik, ten spoedigste, eene gemeene, laxeerende *Clysteer* toe te dienen; dan, door dezelve geene genoegzaame ontlasting bekoomende, terwyl de benaauwdheden even zeer bleeven woeden, deed ik de volgende vervaardigen:

Rp. Decoct.

Rp. Decoct. Emoll. & Carmin. pro Clyster. ℥x.
Nitri depurati ℥ij.
Mell. comm. ℥ij.
M. F. Clysma.

Intusfchen, van het onderstaande drankje, alle halv uur
 een lepel doende gebruiken;

Rp. Spir. Mindereri ℥ij.
Liq. anod. min. Hoffm. destill. ℥j.
Aq. st. flor. Sambuci ℥iv.
M.

Door eenige ontlastingen, en het gestadig gebruik van
 dit middel, scheenen de genoemde toevallen, allengskens
 tot bedaaren te komen: gelyk ik, des avonds om 10 uren
 haar weder bezoekende, duidelyk vernam; wanneer ik de
 pols redelyk bedaard vond. De volgende nacht werd ook
 geruster dan de voorige doorgebracht. Waarom ik, des
 morgens, (intusfchen door de waarneemingen van den Heer
 ROUPPE (b) in myne handelwyze gesterkt,) andermaal
 een *Mercuriaal* purgeermiddel met *Campher* gav, bestaan-
 de uit:

Rp. Merc. dulcis
Caphura a gr. iij.
Rad. Gialappæ pulv. gr. viij.
Syr. Althææ q. s.
Ut Fiat Bolus.

De benaauwdheden wederom, bevoorrens dit middel
 zyne werking verricht had, vermeerderende, werden
 vervolgens, na eenige ontlastingen, zeer verminderd.
 De drank was, overvloedig gersten-water, gekookte
 kaarnemelk en flappe thee; terwyl de vrye lucht, door het
 open.

(b) *Lib. cit. p. 406.*

openzetten van de deur, telkens bezorgd, en de Lyderes door dekking niet bezwaard werd: des avonds werd een once *Syr. e Meconio* gegeven. Deeze nacht was tamelyk gerust: tegen den morgenstond, openbaarden zich de Pokjes in een groote menigte, zelv in den neus, mond en keel; en maakten de doorzwelging zeer moeilyk. De Koorts was wel minder, maar eene aanhoudende walging nam hand over hand toe, en werd door herhaalde braakingen gevolgd; die den gantschen dag hevig waaren. Dés ik genoodzaakt werd, dezelve door eenig bekwaam middel tegen te gaan; waar toe ik, het bekende middel van RIVERIUS, voorschreef:

Rp. Sal. Absynthii ʒʒ.

Succ. limonum ʒvj.

M. atq. in actu effervescentiæ exhibend.

Waar door, de gemelde bovenwaardsche moeilyke ontlasting weggenomen zynde, de uitbotting naar wensch voortging. De drank door den Baron DIMSDALE (c), onder de uitbotting, aangepreezen, bestaande uit:

Rp. Decoct. Hordei ʒxxx.

Crem. Tart. ʒij.

Mann. Calabrin. ʒij.

M.

werd vervolgens aanbevoelen te gebruiken; en tevens de vorige *Clysteer* des avonds herhaald. Den 27sten, was er weinig Koorts; de Pols zeer bedaard; de Uitslag vertoonde zich, van tyd tot tyd, allengskens meerder, en werd met evenredige zwelling, naarmaate van de veelheid der Puistjes, (die menigvuldig waren) gevolgd; de benaauwdheid in de Keel begon, naar evenredigheid der Ziekte, toe te neemen; en alles zich tot eene ligte *Salivatie* te

(c) *Verhandeling van, de tegenwoordige manier van Inënten der Kinderpokjes.* 's H A G E 1768, pag. 52.

te schicken. Het Meisje had, by verkiezing, grooten trek naar Kaarnemelk, waarin Pruimen gekookt waren: ik liet haar toe dit te gebruiken; om door deeze Voedsels, met de Geneesmiddelen geholpen, te beter myn oogmerk te bereiken, en eene maatige ontlasting te blyven behouden: gelyk zy, deezen dag eenigemaalen Stoelgang gehad hebbende, des avonds wederom één once van den *Syr. e Meconio* gebruikte. De nacht was echter, in weerwil van deeze voorzorge, wegens de benaauwdheid in de Keel, welke van tyd tot tyd toenam, niet rustig; maar alles verërgerde integendeel zoodanig, dat men zich genoodzaakt achtte, des nachts myne hulp te verzoeken. De Lyderes werd uit het bed genoomen, de Voetbaden herhaald, de Zuurdeeg ververscht, en op nieuw de voorige *Clysteer* in 't werk gesteld; terwyl den volgenden gorgeldrank werd voorgeschreeven:

Rp. Capburæ gr. x.

cum amygd. dulc. ecortic. n^o. ij. trit.

adde

Sal. pharyngæi a Zobelio descript. 3j.

Aq. fortiter infus. flor. Sambuci ʒviij.

Mell. Rosarum ʒj.

M.

Gelyk een sterke waessem van den damp van Vlierbloemen, zoo veel de Lyderes konde, ingeademd werd. Welke poogingen dan ook niet vruchteloos afliepen; maar integendeel den volgenden nacht draaglyker maakten; gelyk, op den 29sten, de Pols en alle uitwendige verschynselen vertoonden. De Pokjes stonden in groote menigte, op de plaatsen daar zy van een gescheiden waren, met roode ringen, en evenredige zwelling van handen en aangezicht, naar buiten; de kwyling begon ook meerder toe te neemen: weshalven de Voetbaden, des morgens en des avonds, met verversching van het Zuurdeeg, herhaald werden. In het derde Tydperk dus verkeerende, werd het insgelyks aangepreezen middel van den

den genoemden Heer DUMSDALE, met byvoeging van *Limoenen Syroop* gegeven: beitaande het zelve uit —

R ϕ . *Decoct. Hordei* ℥xxx.

Spir. Vitrioli debilis ℥℔.

— — — *dulcis*. ℥j.

Syr. e Limonibus ℥i℔.

Met de gorgeldrank werd voortgegaan, en des avondse en once *Syr. Diacodii* gegeven.

Den 30sten, myne Lyderes des morgens bezoekende, vernam ik dat de nacht, by tusschenpoosen, naar maate van de hevigheid der toevallen, redelyk wel was doorgebracht. De pols kwam my echter minder kloek voor; de zwelling was niet zo sterk; de pokjes scheen ook niet zoo vlug te staan; en begonnen met ingedrukte stippen van boven, zich samengetrokken te vertoonen; 't gene my deed vreezen dat dezelve mogten inslaan: waarom ik, ter opwekking van de krachten, zes *dragmen* van het attraksel van den Peruviaanschen Bast, by het voorige middel voegen deed; het Zuurdeeg vernieuwde; versche Lucht in de kamer deed koomen; en de Voetbaden, benevens het opzitten, zoo veel de krachten toelieten, aanprees; als mede, dat de middelen koud gegeven zouden worden; het gene niet dan met schroom, door de oppasferen werd verricht. Des avonds werd de gift van de *Syr. Diacodii* herhaald. De nacht van den 31sten, werd zeer onrustig doorgebracht; gelyk ik des morgens, ongaarne, gewaar werd, dat de zwelling van de handen en armen en van het aangezicht, merkelyk vermindert was en de kleur der ringen veel bleeker geworden; terwyl de kwyling insgelyks gering was, en, uit allen deezem, de benaauwdheid aan het hart meerder: waar uit de natuurlyke gevolgen, in den polsflag bespeurd werden.

De hevigheid der ziekte, en de daar uit voor myne Lyderes voortspruitende gevaarlykheid, benevens de *problematische crisis*, waar in zich de voorige met de hedendaagche manier opdedden, deden my in deezem de party kiezen,

kiezen, om, na het aanleggen van twee versche Spaansche-vliegen, in dit geval den raad in te neemen van den Heere M. W. SCHWENCKE, wiens heusche vriendelykheid, en beproevde ervarenheid in de Geneeskunde, zonderling in het bestuur der Kinderziekte, overbekend zyn. Na het geval aan deezen Heer te hebben voorgesteld, was Zyn Hoog-gel: van oordeel, om, by het aanleggen der Spaansche-vliegen, het zuurdeeg tot aan de kuit en tot tegen de Spaansche-vliegen uit te breiden; met de kouden drank gerustelyk en vrymoedig voort te gaan, en zelv terstond by myne wederkomst een glas koud pompwater aan de Lyderes te geeven; echter zorgdraagende, van geene al te sterke vrye lucht my te bedienen; en met het gebruik van den *Cortex Peruvianus* aan te houden.

Hoe zeer ik dit wys en genegen *advys* billyken moest, en my door veele gevallen, het heilzaame van dit eenvoudig, maar waarlyk groot hulpmiddel genoegzaam en overtuigende gebleken ware, (waar in de Heer SCHWENCKE my, nader, door twee aanmerkelyke gevallen, uit de *Disfertatio Medica* van J. C. DIETZ, *de nova Variolas inferendi methodo*, had zoeken te bekrachtigen,) beken ik nochtans gaerne, hetzelve niet dan met vrees aan de Lyderes te hebben toegediend. Zoo groot is de kracht der vooroordeelen, tegen middelen, waar van het gebruik niet algemeen aangenoomen is! En de dagelyksche onder-vinding leerd de meesten onzer, hoe moeilik het zy, zyne oude gronden te verlaten, en nieuwe (wanneer wy zelve door onze *eigene* proeven, niet eenige zekerheid bekoomen hebben,) aan te neemen. De uitwerking was nochtans allergewenschtst; en het meisje, dat geen genoegzaamen koelen drank, van de genen die haar oppasten gekreegen had, schoon zy telkens riep: *geev my koud water; myn keel brand!* gevoelde nu eene aanmerkelyke verligting; terwyl zy zich stil in het bed hield, en in eene zachte uitwaesfeming geraakte; welke verder geholpen werd, door het volgende middel met het *Extract* van den koorts-bast:

R̃. Extract. Cort. Peruviani ℥iij.

Syr. Diacodii ℥j.

Aq. St. Melisfæ ℥v.

M. Alle 2 uren een lepel, tusſchen den drank.

De nacht van den 1ſten January 1769, werd, echter, door de hevigheid der toevallen, zeer onrustig, met geduurige ſchrikken zo ras de oogen door den ſlaap waaren aangedaan, en opvliegen uit het bed, doorgebracht: alleenlyk verkwikte de ſlaap, in den morgenſtond, eenigen weinigen tyd. Door het aanhoudend kwylen, 't gene weder toegenomen was, en de zwaare brand in de keel, was 'er geſtadige ongeduurigheid: de koorts was, nochtans, onder alle deeze verzwaarende toevallen, niet vermeerderd, maar integendeel, merkelyk bedaard; 't gene my zeer verwonderde, zoo wel als dat zich deezen dag, aan het voorhoofd, eene en andere opdroogende pok vertoonden; 't welk my zeer ſpoedig voorkwam. In het voorbygaan, moet ik hier aanmerken, dat de pokjes, ſchoon wel groot, en met ontfteekene randen, op die plaatſen daar zy *discreet* waren, (want de meelſten vloeiden ſamen,) echter niet zeer verheeven, maar meerendeels ingedrukt waren. De benaauwdheid in de keel, was door den dag merkelyk minder; de pols den gantſchen dag zeer bedaard; en de ontlaſting van de *urine* gemakkelyk en overvloedig: zynde 'er hier in, nimmer belemmering of pynelykheid, geduurende het gantſche beſloop der ziekte, beſpeurd. Met het opzitten werd des morgens, en des avonds met de voetbaden en ververſching van zuurdeeg, aangehouden; inſgelyks met het *Decoctum* en het *Mixtuur*: maar de *Syroop* des avonds niet gegeven.

De nacht tusſchen den 1ſten en 2den, werd weder onrustig doorgebracht: de laſt in het hoofd vermeerderde zeer, zoo wel als de benaauwdheid in de keel; waar door de pols ook radder floeg, en daar op volgende verheffing van koorts beſpeurd werd. 't Welk ik, des morgens, verneemende, en door het gebruik van den koortsbas

bast en der *Syroop* van *Diacodion*, den stoelgang traag zynde; vond ik goed het volgende voor te schryven:

R_o. Mercur. dulc. gr. ij.

Capburæ gr. iij.

Pulv. Cornachini gr. x.

Syr. Altheæ q. s.

Ut Fiat Bolus.

Dit middel, gelyk gewoonlyk plaats heeft, vóór deszelfs werking de benaauwdheden vermeerderende, werd tegen den avond, met de voorige *Clysteer* geholpen; waar door eenige ontlastingen volgden, tot groote verligting van de Lyderes; gelyk de nacht van den 3den, tamelyk gerust werd doorgebracht: hoewel, door den brand in de keel, het gestadig kwylen, nog twee ontlastingen, en daar door veroorzaakte onrust, de slaap telkens afgebroken was. Het scheen my ook, des morgens, toe, dat de pokjes zich niet zoo vlug op de armen en handen vertoonden, dan de voorige dagen; en dat de pols zeer flauw was: waarschyntlyk grootendeels veroorzaakt door gemoeds-aandoeningen van haare Moeder, welke, op de tyding, ter hulpe van haar zieke Dochter was overgezoomen. Ik raadde aile omzichtigheid aan, en het vermyden van alles wat de hartstochten konde gaande maaken; terwyl ik het gebruik der voorgeschreevene middelen, het drinken van koud water, en het opzitten zoo veel de krachten toelieten, aanbeval. Onder het in acht neemen hier van, werd den dag tamelyk wel doorgebracht, en alles scheen ten goede te zullen schikken; wanneer 'er door de onvoorzichtigheid van iemand, de beenen ontbloot ziende, ter verbinding van de Spaansche-vlieg pleisters, gezegt werd, *wat zyn de Pokken ingeslagen!* 't gene van dit onaangenaam gevolg was, dat het Meisje, hier door nu alle hoop ter herstelling meenende afgesneden te zyn, uitriep: *nu moet ik sterven!* En 'er groote benaauwheid aan, het hart en in de keel ontsloot;

met een ingetrokken pols: alle welke omftandigheden, weinig goeds voorfpelden. In den vóóravond, het *lavement* herhaald zynde, werd, voor het tegenwoordige, een fterk *Sinapismus* aan de beide beenen gelegd, een glas koud pompwater gegeven, de Lyderes maatig toegedekt, en haar bevoolen zich in het bed ftil te houden: intusfchen fchreef ik het volgende middel voor:

R_p. *Extract. Cort. Peruvian.* ʒiij.

Aq. flor. Napbæ ʒij.

— *St. Melisæ* ʒiij.

Syr. Violarum ʒj.

M. Alle uur een lepel vol in te neemen.

Het drinken van het koud pompwater, was van dit gezegend gevolg, dat, weinig tyds daar na, de pols ruimer en de benaauwdheid minder werd; gelyk een uitbottend zweet over het gantsche lichaam daarop volgde: het welke, door het voorgeschrevene middel geholpen, al het oogenfchynelyk gevaar wegnam; de zwelling weder te voorschyn bragt; en de pokken meêr deed uitkomen; terwyl alles met eenige verkwikkende flaap verzeld werd: 'tgene ik, des morgens van den 4den, met genoeg vernam. Alles zich deezen dag, naar de hevigheid der ziekte, en gemerkt het tydperk waar in wy verkeerden, naar wensch fchikkende, en de Lyderes, tweemaal natuuriyke ontlasting gehad hebbende, werd des avonds alleen een once *Syrop* van *Diacodion* gegeven.

De volgende nacht was, echter, minder rustig dan men verwacht had; 't zy de Moeder, die haar bewaakte, onpaffelyk zynde, de noodige hulp van drinken, (dat zy dikwyls eifchte,) en andere behoeften, naar vereifch niet had kunnen toedienen, of anderszins: De benaauwdheid in de keel, was hooggaande geweest, welke men, echter, door het drinken van koud water, grootelyks verligt had, waar op zy fterk had gezweet; en van 12 uren des middernachts, tot 6 uren des morgens, geflaapen: de pols was maatig; fchoon

ſchoon zy over grooten laſt in het hoofd klaagde; de keel bleev moeilyk, hoewel die niet zoo naauw was, of zy konde eenige vygen, naar welke zy begeerte had, doorzwelgen; des morgens was 'er ook ontlaſting geweest, van harden ſtoelgang: waarom ik, tevens ter verligting van hoofd en keel, het volgende vooſchreev:

R_o. Mann. Calabrin. Zij.

Sal. mirab. Glauberi Zij.

Solut. cum aq. fervent. q. ſ. exhib.

't gene aan het oogmerk beantwoorde: Alzoo zy, na ontlaſting van dunne ſtoffen, in ſlaap geraakte; waar in ik haar, des avonds komende, bevond, en welke ook eenige uren van duur was; doch daar na, was zy, volgens gewoonte, weder woelende. Den gantschen dag van den 6den was gewenſcht. De pokjes, die in het aangezicht meest droog waren, en op de armen, hier en daar, ook al begonnen hadden, maakten nu op de laaſte, ſterken voortgang met droogen; gelyk men ook aan de beenen, hier en daar, beſpeurde. De kwyling verminderde allengskens; inſgelyks de benaauwdheid aan het hart. Tegen den avond, was 'er een ruime natuurlyke ontlaſting, welke door eene andere gevolgd werd en grootelyks verligtte. Des avonds werd eene ounce *Syr. Diacodion* gegeven, om daar van, des benodigd, gebruik te maaken.

Den 7den, vernam ik, dat de voornacht woelende geweest was; doch, na het geeven van de *Syroop* geruſter. De dorst begon allengskens af te neemen, en de eetluſt daarentegen op te wakkeren, met byzondere trek tot deeze en geene Voedſels: als appelmoes, haver-gort met korenten enz.: welke ook waarſchynlyk, (gelyk daags te vooren, het eeten van vygen en korenten,) tot de daar op volgende ontlaſtingen hebben medegewerkt. Ik kan, hier ter plaatſe, niet voorby te melden, dat ik nimmer in eenige pokziekte, zoo ſterk heb zien drinken als van dit Meisje: hebbende zy, buiten het menigvuldig koud Water, geduurig gebruik van Medicynen, Thee, en andere dranken,

dranken, in den tyd van 14 dagen, 18 koppen (†) kaarnemelk, 't zy enkeld, of met meel of gepelde gerst gekookt, gedronken.

Den 9^{den}, haar bezoekende, vernam ik den aanhoudenden voortgang der volkoomene geneezing, in zoo verre, dat de Pokken, aan het meerendeel van het Lichaam, droog, en de korsten in het aangezicht en op de handen en beenen, wit waaren, die aan het Lichaam bruin van kleur; de kwyling van geen aanbelang: dus deeze zwaare Ziekte, zoo goed als geëindigd was in den tyd van 17 dagen; daar men zich, volgens den gemeenen loop, omtrent deezen tyd, dikwyls nog in het grootste gevaar bevind. De afgeloopene nacht was wel doorgebracht; gelyk zy nog twee ontlastingen in dezelve gehad had, zoo als in de voorige. De eetlust wakkerde allengskens aan; zoo dat zy deezen morgen reeds, vóór haar ontbyt, een goede Boterham met zoogenaamde Ponds-koek gegeten had; en een uur of twee daar na, nieuwen trek naar Voedsel te kennen gav.

Den 11^{den}, haar bezoekende, bevond ik alles, als boven, ten goede voortgaande. Ik achtte het d's onnodig, haar verder met Geneesmiddelen te bezwaaren; wyl de Natuur in alles haaren plicht deed; en de ontlastingen geëvenredigd waaren aan het gebruik der voedsels. Den 14^{den}, ging ik haar nog eens zien, om myne nieuwsgierigheid te voldoen; wanneer ik vernam dat zy, twee dagen te vooren, twee leevendige Wormen met den Stoelgang geloost had: weshalven ik haar eenige Pillen deed gebruiken uit Purgeer- met Kwik-middelen samengesteld; waar op zy nog een Worm ontlastte: waar na, zy geene Geneesmiddelen meer gebruikt heeft; maar in korten tyd, tot haare voorige gezondheid is hersteld. De beenen en voeten, vertraagden het meeste de volkomene geneezing: daar de herhaalde trekken- de middelen en Voetbaden, de Vaten zeer verwyderd hadden; waar door de Eiterstof, hier niet zoo ras dan aan

het

(†) [Zekere maat in 's Hage gebruikelijk.]

het overige des Lichaams, konde opdroogen; maar, integendeel, door den samenvloeienden aart der Pokjes, hier een aanmerkelyke veelheid Stofs ontlastte; waar door eene langduurige gevoeligheid aan deeze deelen werd toegebracht.

A A N M E R K I N G E N.

Uit de flauwe schets van dit geval, in vergelyking van de geheele Geneezings-wyze des Heeren DIMSDALE, blykt nochtans, (in aanmerking neemende den kwaadaartigen en samengestelden aart der Pokjes in het bovengemelde geval,) genoegzaam de voortreffelykheid deezer Behandeling, boven die, welke tot heden, van de beroemdste Geneesheeren, (offchoon veeltyds ook met gewenschten uitslag,) in het werk gesteld is: want, daar men in dezelve de Kinderziekte, als eene tot het geslacht der Onsteeke Ziekten behoorende behandeld, verzwakt men, volgens deeze, het samenstel der Vaten niet zoo zeer; terwyl men de zondigende Stoffe, of het gene deeze *Gisting* (laat het my voor een oogenblik gegund zyn, dit woord te gebruiken) bekwaam is voort te brengen, door Purgeermiddelen buiten het Lichaam voerd; en op eene beproevder wyze, meester blyft van het evenwigt, tuschen de binnenste oppervlakte der Darmen en de buitenste van het Lichaam, of de Huid: in welke bestuuring toch, naar de uitspraak van HIPPOCRATES (*d*), de vermeerdering of vermindering der ontlastingen in een van beide, malkanderen altoos volgen: gelyk dit ten allerklaarsten blykt, in den bovenmaatigen Stoelgang, welke, veeltyds, door eene vermeerderde uitwaesfeming, gelukkig verminderd word; en daarentegen het sterk zweeten, door eene vermeerderde Buiks-ontlasting. Men ziet dit zelve goede gevolg, in de behandeling der *Petechie*; gelyk hierom reeds de ontlastingen, door Pur-

(*d*) *Epidemior. Lib. VI. Sect. VI.*

Purgeermiddelen, tot den *eluden* dag, met gewenschten uitslag, door den beroemden VOGEL (e) zyn in 't werk gesteld en aangepreezen. Maar daarenboven, komt men, door deeze handelwyze, beter voor, de doodelyke benaauwdheden aan het hart, welke allen uitslag, of huidsziekten pleegen te verzellen, (en de waarheid van het zoo evengestelde krachtdaadig bevestigen,) dan men met eenige *Opiata* immer doen kan: wyl dezelve, offchoon in eene meerdere gifte toegediend, de benaauwdheden eindelyk wel overwinnen, maar de kwaadaartige stof niet verminderen, en dus ook niet die des uitslags kunnen tegengaan. 't Gene my toefchynt ook min of meer gebleeken te zyn in myne Lyderes: aan welke herhaalde maalen *Syr. Diatodii* gegeven is, met oogmerk om derzelver nuttigheid te blyven onderzoeken, (als toen nog niet kunnende instemmen met LANGTON, nopens de schaadelykheid der *Opiaten* en blaartrekkende middelen in de natuurlyke Kinderpokjes,) terwyl ik echter, het meeste nut en de gerustste nachten bespeurd heb, na voorafgaande ontlastingen door de Natuur of de Konst verwekt.

Deeze ontlastingen dan, op eene bescheidene wyze, en na de veelheid der stoffe, de grootheid en aanhoudenheid der benaauwdheden, en daar uit ontsaane gevolgen in het hoofd enz., (want eene al te sterk verwekte, of te dikwyls herhaalde, kan ruim zoo schadelyk als nuttig zyn,) ingericht, verschaffen de allerbekwaamste gelegenheid voor eenen kouden teug; naardien de eerste wegen telkens gezuiverd wordende, de gewaarwording van het koud gedronken Water, aan de inwendige oppervlakte der Darmen een allerbekwaamst middel verschaffen kan, om, door eene vernauwing van derzelver Vaatjes, het vergift der Pokjes, door dezelve opgeslorpt, naar de huid te dryven; (en dus *in effecte* te doen, 't gene men in vroeger tyden, niet zonder gevaar, door *Bezoardica* heeft zoeken uit te werken,) of, 't gene het zelvde is: door eene zachte uit-

(e) Hamburgisches Magazin.

uitwaasfeming, de Pokken uit te dryven. Onnodig is het, hier breed op te geeven van de vermogens van dit eenvoudig, doch krachtig Geneesmiddel (*f*): daar het hiertoe genoeg is, deszelvs natuurlyke werking op het famenstel der Vaten slechts te kennen; benevens deszelvs gebruik, zoo algemeen by sommigen; welke zich, met vrucht, daar van bedienen in verkoudheden, om daar door eene zachte uitwaasfeming te bekoomen. Het is over bekend, dat de Ouden het zelve bezigden in Rotkoortsen en heete brandende Ziekten (*Febres Ardentes*) (*g*): gelyk insgelyks deszelvs

(*f*) Men zie de doorwrogte Verhandeling van den beroemden F. HOFFMANN, *De Aquæ frigida potu salutari*. Tom. III. Sect. II. Cap. XI.

(*g*) Den zelve op de aangehaalde plaats: inzonderheid in § X. &c. — gelyk men, deszelvs gebruik in koortsen met uitflag verzeld, in § XIV, op eene zeer aanmerkelyke wyze aangepreezen vind: om deszelvs merkwaardigheid den Nederlandschen Leezer geenszins te onthouden, dus luiden 's Mans woorden: „Waarom wy des te „meer wraken, en de verkeerde gewoonte, zo wel van sommige „Geneesheeren, als der omftanderen, oordeelen te moeten verwerpen, welke in het dringen der brandende hitte in Koortsen, zelv met uitflag, (als Kinderpokjes, Mazelen, Purper- en Rotkoortsen,) den zieken het koude drinken volstrekt onthouden, „en niet dan warme dranken van Thee en Koffy toestaan; en „dezelve, daar en boven, in de vertrekken en bedden opsluiten „en verftikken: vermits zy, daer door, niets anders uitwerken, dan dat ze de hitte en brand vermeerderen, de krachten ontbinden, de benaauwdheden inroepen, en zelv dikwyls den uitflag naar buiten, meer beletten dan bevoorderen. Daar, integendeel, den kouden drank, indien de zelve maar verftandig „en voorzigtig word toegediend, de krachten terftond hersteld, „en den loop der ziekte zelve gemakkelyker maakt; want dezelve „verfterkt en bewaard het famen weefsel van het bloed en de vochten, welke de hitte tracht te ontbinden; en verfterkt de, door de „ontftuimige beweegingen verzwakte, vefelen, en haald dezelve naauwer toe; waar door zy, het gene tot nadeel strekte, „te spoediger uitwerpen.” Deeze plaats is des te opmerkelyker, „wyl dezelve alles bevat 't gene men tans aan dit middel toefchryvt; „en door deszelvs geduurig gebruik by de uitkomst dagelyks bevestigd ziet. Zoo dat 'er niets krachtigers verder bygevoegd kan worden.

deszelvs gebruik, in twee gevaarlyke Ziekten, de uitwerking der gewoone Artzenyen heb zien overtreffen.

De één, zynde een Grysaart van 80 Jaaren, werd door eene hevige *Peripneumonia* aangetast, in welke de belette uwerping der fluimen hem dikwyls doodelyke benaauwdheden veroorzaakten; welke door niets spoediger werden weg genomen en de fluimen losgemaakt, dan door het geduurig drinken van koud water. De andere, eene Vrouw, van meer dan 60 Jaaren, uit eene hevige ziekte, aan eene zwaare Sprouw krank liggende, welke een en andermaal overwonnen was, doch telkens wederkwam; eindelyk, met alle oogfchynelyk - doodelyke toevallen verzeld, inde zwarte overgine, en niet dan eengewissen dood dreigde, had insgelyks haare behoudenis, naast God, aan dit middel te danken: want de ondraagelyke droogte van den mond en verdere inwendige deelen, niet genoeg kunnende lesfen, door alle bekwame hulpmiddelen welke men haar toediende, deed zy door haare gebaarden, aan de omftanders verftaan, dat zy haare Kwaa-len wenschte met koud water tegemoet te mogen koomen; 't gene men, echter, uit vreeze van nadeelige gevolgen, zonder myne toestemming niet geeven durvde; doch ik stond zulks, als een *Instinctus Naturæ*, gereedelyk toe: waar op zy, na 30 kleine Thee-kopjes, succesfivelyk na elkanderen, gedronken te hebben, groote verligting van alle haare toevallen ondervond; terwyl ook daar op eene heilzame *crisis* volgde: en zy, daarna, nog veele Jaaren gezond geleevt heeft. Men wraake dan niet het gebruik van een Middel, dat zoo door zyne algemeenheid en oudheid, als door zyn uitfteekend nut, alle aanmerking verdiend.

Het tweede voordeel, uit deeze behandeling voortvloeiende, is het voorkomen van de *Febris Secundaria*; welke, door de wederkeering van den etter, en deszelvs vermenging met het bloed en andere vochten des lichaams, veeltids onvermydelyk is, in weerwil van de oplettendste behandeling. Daar, integendeel, het *miasma Variolosum*, of de Poksmet, volgens deeze behandeling, in den beginne door

door eene getemperde lucht, meer van de huid afge-
weerd, (b), en door geduurige ontlastingen ten stoelgang
uitgeworpen word; en uit dien hoofde, by vervolg in
mindere veelheid, en door eene gemakkelyker verdeeling
in de vaten, (door het gestadig gebruiken van kouden drank
en verkoelende geneesmiddelen,) by wyze van eene zachte
uitwaesfening, naar de huid gedreeven word en aldaar een
geringere menigte etters vooribrenge. Zoo dat de pokjes
spoediger opdroogen, en het tydperk van deeze zoo ge-
vaarlyke ziekte merkelyk verkort word.

Eindelyk blykt uit dit geval, den hardnekkigen tegen-
stand, welke de wormen in de darmen, veeltyds, onder
het gebruik van de bekwaamste middelen tot derzelver
dooding en t'onderbrenging, bieden: in weerwil van der-
zelver aanhoudend gebruik, in het lichaam blyvende; daar
dezelve anders ook wel eens gemakkelyk geloost wor-
den, en als van zelve den uitgang zoeken: gelyk ik,
elders, breeder betoogd hebbe (i).

T W E E D E G E V A L.

Des Maandags morgens, den 6^{den} February deezes Jaars
[1769], werd ik gevraagd by de Zuster van de eerstge-
noemde Pokzieke, welke, herwaards gekoomen en by
dezelve geslaapen hebbende, van haar besmet was. De
gewoone toevallen welke zich, des Zondags avonds, met
huivering en vermoeidheid, geopenbaard hadden, werden
van hitte, benaauwdheid aan het hart en pyn in de lende-
nen vry hevig gevolgd; zoo dat zy het hoofd naauwlyks
konde

(b) De Heer DIMSDALE meld in zyne 26e Waarneeming,
dat hem by eene naauwkeurige opmerking schein te blyken,
dat het getal der puistjes in het aangezicht, door zyne behandeling,
minder was, dan wanneer hy het eerst den Lyder zag; en dat ge-
volglyk eenige puistjes te rug gedreeven waaren, na dat zy alreeds
te voorschyn waaren gekoomen. Men zie de aangehaalde plaats,
pag. 121.

(i) *Historia Constitutionis Epidemicæ Verminose &c.* Lugd.
Bat. 1769.

konde opligten: het aangezicht was zeer opgezet, en de pols zeer driftig. Dienstbaar zynde, werd zy uit het huis alwaar zy diende, met een Koets gebragt, ter plaarfe daar haare zuster zoo hevig deeze ziekte had doorgestaan.

De Tong was tusſchen de verhevene roode tepeltjes, met eene geele korst zeer beſlagen; en den adem benaauwd: waar uit, de bezetheid der eerſte wegen met kwade Stoffen, natuurlyk afteleiden was. Weshalven, de volgende *Bolus*, terſtond werd voorgeſchreeven:

Rp. Merc. dulc. gr. v.

Camphor. gr. iij.

Rad. Gialapp. ʒj.

Oxymell. Scillit. q. f.

Ut Fiat Bolus.

Dit middel traaglyk werkende, werd des avonds door een gewoon *Clyſteer* geholpen; waar op eenige ontlaſtingen volgden.

Myne poogingen waaren den gantschen dag vruchteloos geweest, om haar te doen opzitten; alzooy zy door machteloosheid, het hoofd niet konde ophouden; 't gene dés, met het inlaaten der buitenlucht door de opgeſchooven raam, getracht werd te vergoeden.

Den 7den haar niet erger vindende, ſchreev ik haar pillen voor, uit eenige greinen *Merc. dulc.* en *Pulv. e. chel.* 69. *composit.* en één grein *Tart. Emetic.*, *cum Mucilag. G. Tragacanth.* (†); en beval daar op een glas koud water te drinken: tevens haar, met allen ernſt, raadende het bed te verlaaten, en zoo veel mogelyk hier toe alle krachten in te ſpannen. Het drinken van het koud water en het opzitten, verligten haar merkelyk; en verminderden grootelyks haare toevallen. De Pil geene ontlaſting bewerkt heb-

(†) [De hoeveelheden van den *Merc. dulc.* en het *Pulv. e. chel.*, in het oorspronglyk handschrift zeer onduidelyk uitgedrukt zynde, heeft men dezelve niet met zekerheid kunnen bepalen.]

hebbende, dan alleen een weinig overgeeven van Galachtige stoffe, werd, den 8ten, den onderstaanden drank voorgeschreeven; en daar mede, den 9^{den}, aangehouden:

R_p. *Fol. Senn. mundat.* Zij.

Tamarindor. Zij.

Coq. cum. f. q. aq. & colatur Zij.

adde

Sal. mirab. Glauberi Zij.

Mann. Calabrin. Zij.

M.

De uitflag kwam zeer gemakkelyk te voorschyn; terwyl met het opzitten, aangehouden werd; en het getal der pokjes, naar maate van de zwaare toevallen, niet groot was, en (zoo ik my niet bedrieg) minder dan in het eerste uitkomen toefcheen: waarom ik, myne nieuwsgierigheid willende voldoen in het verder tegen gaan der pokjes, den 10^{den} en 11^{den}, 's morgens en 's avonds een *Bolus* gebruiken deed, van

R_p. *Merc. dulc.*

Campbor. a gr. vj.

Pulv. rad. Gialappæ gr. xij.

Syr. Altheæ q. f.

Ut fiant Bol. no. ij.

Het Meisje bleef opzitten en met het drinken van koud water voortgaan; en zy kon naauwlyks gezegd worden ziek te zyn. Geene merkelyke ontlasting onder het gebruik der *Boluli*, gehad hebbende, werd den 12^{den}, de drank van *Senebladen* en *Tamarinden* &c. herhaald.

Den 14^{den} werd de pil, wegens eenige koorts en last in het hoofd, dit tydperk gewoonlyk verzellende, met $\frac{1}{2}$ gedeelte van den *Tart. Emetic.*, en drie uren daar na een Theekopje van den volgenden drank, gegeeven:

R_p. *Decoct.*

R ρ . *Decoct. Hordei* ℥xxx.

Crem. tartar. ℥ij.

Mann. Calabrin. ℥ij.

M.

en daar mede vervolgens, alle uur, voortgegaan; 't gene den 16den herhaald werd: en welke geneesmiddelen de laatste waren, die zy gebruikt heeft. Ik bezogt haar den 17den voor het laatst; wanneer de pokken in het aangezicht en op de handen volkomen droog waren. Eenige dagen daarna, trad ik, om myne nieuwsgierigheid te voldoen, in 't voorbygaan, in huis; wanneer ik haar, volkomen gezond en gekleed vond, zittende te arbeiden. Dit was den 23sten van dezelve maand, en den 17den dag van het eerste begin der ziekte.

Ik heb, op dit geval, geene andere aanmerkingen te maaken, dan dat uit het zelve, gelyk uit het voorige, de gegrondheid der behandeling, met herhaalde buikzuiverende middelen*, door alle de Tydperken en vooral in het eerste, met bescheidenheid toegediend, ten klaarsten blykt. En dat de voorzorgen in het eerste Tydperk genoomen, en, overeenkomstig den aart der toevallen, naar eisch ingericht, inzonderheid hoop geeven kunnen om de zwaarste toevallen gelukkig te keer te gaan; en de mindere spoedig geheel te overwinnen: en daar door deeze gevaarlyke ziekte te verkorten en draaglyker te maaken.

*Commenta delet dies, Experimenta Judicium
confirmant.*

B Y L A G E C.

UITTREKSELS van Brieven, gewisfeld met wylen den Heere M. J. DE MAN, *Med. Doctor 'en Archiater des Quartiers van NIMEGEN, Lid van verscheiden geleerde Genootschappen enz.*, te NIMEGEN; omtrent eene verbeterde Geneeswyze der natuurlyke Kinderpokjes.

Na eene voorafgaande behandeling van het *Ignis sacer*, *Erysipelas urticatum*, en *intertrigo gangrænosa*, waar over wy onderling eenige brieven gewisfeld hadden, drukte ik my, in deeze bewoordingen, aan Zyn Wel Ed. uit:

„ Nu nog een enkel woord van den boven afgeknip-
 „ ten draad. Vooraf moet ik melden geen vyand van de
 „ Inëntingte zyn; maar in tegendeel, hoe langer hoe gun-
 „ stiger, in zeker opzicht, over haare welgeördineerde uit-
 „ voering te denken: Doch begrype tevens, dat men
 „ allen niet inënten kan; in 't gemeen, de natuurlyke
 „ Pokjes niet genoeg gade slaat; en te veel over de verbe-
 „ tering van derzelver behandeling heenen loopt: zaaken,
 „ die ik in myne *Proeve* breeder behandeld heb. De be-
 „ handeling dan van de natuurlyke pokjes, van tyd tot
 „ tyd, naauwkeuriger dan voorheen in 't oog gehouden
 „ hebbende, winne ik meêr en meêr, (door het bestry-
 „ den van de eerste koorts en uildryven van het *virus*,)
 „ in een gemakkelijker behandeling en spoediger afloo-
 „ pen der ziekte. Voorleden maand heb ik een Meisje,
 „ van Amsterdam herwaards koomende, dat zoo veel
 „ pokjes had, dat men 'er 250 in het aangezicht tellen
 „ konde, zoo gelukkig behandeld, dat de geheele genee-
 „ zing en volkomene herstelling in *elc* dagen ten einde
 „ liep.

„ liep. Buiten eene aderlaating, en een *purgans*, *ex Sale*
 „ *mirabili* GLAUBERI, gebruikte zy, des morgens en
 „ des avonds, een poeder van den *Regulus Antimonii*
 „ *medicinalis* & *Resin. Corticis Peruviani*. De tyd is thans
 „ te kort, om in een breeder *detail* te koomen. — Intus-
 „ schen bidde ik Uw Ed:; eens te willen doordenken op
 „ dit onderwerp. Behaagen eenige van myneruwe voor-
 „ stellingen; ik wil gaerne daar over vriendelyke *criti-*
 „ *quen* ontvangen, en het gene ik verder, van deezen
 „ aart, mogt gisfen, of my verbeelden opgemerkt te
 „ hebben, mededeelen: ten einde wy te samen aan
 „ een zoo nuttig stuk, voor het welzyn van onze mede-
 „ burgeren, werkzaam mogen zyn. *Sed hæc & alia*
 „ *inter nos.*” enz.

’s H A G E den 21ⁿ. Augustus 1772.

Geene Kinderziekte zich, intusfchen, te *Nymegen* op-
 doende, leed het tot den 7ⁿ. April 1773, altoorens deezen
 Heer, over dit onderwerp my onderhield: welken brief ik
 alhier woordelyk laate volgen; niet om hier door eenige
ostentatie te maaken, maar om daar door te doen blyken
 het belang dat de Heer DE MAN stelde in myn aanbod.

„ Sedert een korten tyd, de *variola* alhier *epidemicè*
 „ beginnende te *grasfeeren*, zynde nu het vyfde Jaar
 „ waarin ik dezelve gewacht hebbe, zoo hecht ik thans
 „ meer dan ooit, op middelen, om dezelve, volgens
 „ Uw Ed: zeer geleerde *Proeve over de Voorbeboeding der*
 „ *Kinderziekte*, (waarin ik niet weinig den ongemeenen
 „ arbeid, *stupende lectuur*, en oordeelkundige redenee-
 „ ringen, bewonderd heb,) of te *præveniëeren*, of mer-
 „ kelyk te *cicureeren*.

„ Derhalven worde het my gegund, deeze volgende
 „ vraagen te doen:

„ 1° Wat Uw Ed: het meest verkiest: den *Regulus*
 „ *Antimonii medicinalis*, of het *Sulphur auratum Antimonii*
 „ *tertiæ præcipitationis*?

„ 2° In-

2° „Indien den eersten, (gelyk my voornaamlyk uit Uw Ed. jongste Misfivetoefchyne), of Uw Ed. gewoon zy te gebruiken den gemeenen *Regulus Antimonii Med.*, zoo als die gewoonlyk in onze Apotheecken bereid word met het *Sal marinus decrepitatus* & *Sal Tartari*; dan wél, of Uw Ed. de Methode van HOFFMANN, of van SCHULZ, en welke van deezen, veiliger zoude achten?

3° „Hoe groot de *boeveelheid* zy van dit middel, by Uw Ed. voor Kinderen gebruikelyk, en welke de *proportie* van het zelve, tot de *Calomelas Turqueti* en de *Campbora*?

4° „Wanneer; *hoe lang*; en *hoe dikwils*, Uw Ed. dit driemanschap van tegenpökkige middelen ter hulp neeme?

5° „Of Uw Ed. daar ook tevens eenige *purgantia* by voege, of tusfchenbeiden laate gebruiken; dan in 't geheel niet?

6° „Of 'er ook eenige *Cautela* ten opzichte van de *Calomelas* zy waar te neemen: en welke?

„Uw Ed. zal my zeer verplichten door eene spoedige rescriptie op deeze vraagen; en ik daar tegen verbinde my, om Uw Ed. deelgenoot te maaken, van al het gene my ter deezer materie merkwaardigst ontmoet: ten einde onze Konst meer en meer toeheeme". enz.

(getekend) M. J. DE MAN, *J. W. Zn.*

A N T W O O R D.

's Hage den 8° April 1773.

— „Belangende de voorgestelde Vraagen:

1° *Wat ik het meest verkies* enz. Onbewimpeld den *Regulus medicinalis*. En konde ik altyd een *Salpbur* krygen, gelyk ik eens byna vast gehad heb, als dan vereenigd met het *Sulphur fixatum Antimonii*.

2° Ik bedien my van den *Regulus*, naar het voorschrift van SCHULZ: *ex 4 part. Antimonii crud. & p. i Salis Tart.* ('t *Sal marinus* behoevd 'er niet by, gelyk HOFFMANN naderhand zelv aangetoond heeft.) Van deezen

K

Regu-

Regulus heb ik aan een *Podagricus*, in verscheiden maalen 's daags 36 greinen gegeven, en daar by 2 à 3 greinen van myn toenmanlig *Sulphur fixatum*; zonder zichtbaare alteratie in het Lichaam, dan eene dagelyksche heilzaame beterschap.

3° De *hoeveelheid* kan eenigermaten blyken uit 2°. In *Variolosis* ben ik nooit zoo hoog gekoomen; maar achte, dat men die veilig *ad scopum prophylacticum*, tot die gifte kan toedienen; reflecteerende op de quantiteit van den *Ætbiops* by LOBB en ROSENSTEIN. By Kinderen heb ik nooit minder dan 3 greinen gegeven, 2 à 3 maal 's daags; en dat met Suiker, of *Resina corticis Peruviani*, of beiden te gelyk. SCHUSTER gaf gr. v, en even zoo veel *Antim. diaphor.*, met 2 deelen *cornu cervi*, zeer gelukkig. — De *Calomel* heb ik met dezelve niet vereenigd, als in de Pillen naar de wyze van ROSENSTEIN, waar mede ik niet slaagde in myn Dochtertje te *Middelbarnis*, dewelke, toen zy in het grootste gevaar was, door den *Regulus Antimonii*, *Resina corticis* en *Campher* wonderbaarlyk gered wierd: de omstandigheden kan ik thans niet uitbreiden. — In 't gemeen moet ik melden, dat ik niet zeer voor *Mercurialia* ben, vooral wanneer 'er koorts is: de reden zal Uw Ed. in myne *Proeve* vinden. De aanmerking van den Heer CAMPER, nopens de *formule* van BOERHAAVE, is ook zeer gegrond.

4° *Wanneer, boelang*, enz.? Onmiddelyk na het be-
daaren van de eerste hevigheid der uitflag-koorts: dewelke ik, na de byzondere indicatiën, met eene aderlaating, *vomitif*, *laxans*, of ruime drank, zoo goed my mogelyk, tegengaa, en daar op direct geeve den *Regulus*, zoo als boven reeds gemeld hebbe; waar door ik gemeenlyk de *febris secundaria* voorkome, en de Ziekte, zonder zichtbaare koorts, in weinig dagen afloopt: de langste uit myne proeven in 21, de gemiddelde in 17, de kortste termyn in 11 dagen. — By elk poeder kan een grein *Campher* worden gevoegd, en zoo veel *Cortex*, als de byzondere indicatiën vereisfchen. Gelukkig heb ik, alleen met

met den *Regulus* en *Suiker*, geslaagd. Naderhand heb ik 'er de *Cortex* bygevoegd; en ik begin haast in het denkbeeld te koomen, of de *Cortex* de gantsche Ziekte niet zoude kunnen overwinnen. Behalven de Waarneemingen van LISTER & MEDICUS, dunkt my zulks uit de *Analogie* te blyken. Lees, bid ik U, myne *Ægrot. XV de Petechiis* (†), en slaa dan VAN SWIETEN eens op, Tom. V p. 57. Wanneer het blyken zal, dat de *Variolæ* zyn *naturæ malignæ*; dat zy in den beginne moeten tegengegaan worden; dat de *Cortex* dit vermogen heeft in *malignis*: en waarom dan ook niet in de *Variolæ*? 5° en 6° zyn duidelyk uit het voorige." enz. —

[*En, nader, den 27° derzelve Maand.*]

— „Nopens de *Voorbeoeding der Kinderpokjes*, verzoek ik Uw Ed., de noot z op pag. 214 van myne *Proeve* te willen inzien, en met de daar aangehaalde Auteurs te vergelyken, en ze tot een voorwerp uwer attentie te maaken. My dunkt, indien wy gelegenheid hebben van eenige experimenten te doen, dat dit articul nimmer uit het oog behoorde verlooren te worden. — De volgende noot (a), geeft een formule op, die beflist heeft; maar doot meer andere proeven behoord gesterkt te worden. — De kracht van het Teerwater moet groot zyn, volgens de aanhaalingen, p. 216; en van den Jeneverboom, op p. 117. Ik bidde U, kan het zyn, laten ze in uwe Proeven gedacht worden. — Het middel van WALDSCHMIDT heeft, meene ik, volgens HALLER bestaan uit de *Tinctura aquosa Rosarum*. — De tegengiftige kracht van de Campher moet hier groot zyn, zoo als uit de proeven van ROSENSTEIN en ROUPPE blykt. HIRSCHHELL heeft ze tot een Voorbeoedend middel, met *acetum destill.* gebruikt. Deszelvs Brieven diend

(†) [Te vinden in des Schryvers *Historia constitutionis Epidemice Verminosa &c. Lugd. Batav. 1769, pag. 111.*]

diend Uw Ed. te leezen: te vinden in de *Geneeskundige Bibliotheek*, VII Deel, p. 779; en overwaardig zyn nagelaaen te worden, LOBB & HILARY. CANTWELL heb ik niet kunnen magtig worden. — Laat het my by dit weinige, nog geoorloofd zyn het volgende *problematic* te voegen. Zoude het *Acetum SWEETENII & HARTSOEKERI*, *tanquam malignis accomodatissimum*, in deeze Ziekte niet in aanmerking kunnen koomen? — Zoude men den *Regulus Antimonii medicinalis*, van den beginne af, met de *Magnesia alba*, of eenig ander *Sal medic.*, (by voorb. *Sal mirab. GLAUBERI*,) op deeze wyze, niet gerustelyk durven geeven: *R^o Salis alicujus medii ʒvj. Regul. Antimonii medicinalis SCHULZII ʒij. Camphoræ gr. viij. div. in dos. xvj. ter de die i. sumend.*?

Mag men, in deeze kwaadaartige Ziekte, niet billyk denken, aan het *Elixir. antipestilientiale CROLLII*: waar van Uw Ed. omstandig kan nazien DIEMERBROEK, *de Peste*, Lib. III. p. 146? — Veel waarschyntlykheid heeft zich hier in, aan my opgedaan: en ten einde zulks te beproeven, heb ik, in voorraad, diergelyk middel laaten vervaardigen; *loco Flor. Sulph.*, de *Kerm. miner.* neemende, die byna de proef van eenen vasten *Sulphur hield*". enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[A N T W O O R D.]

Nymegen den 15ⁿ Mey 1773.

— Ik ben reeds lang verschuldigd geweest op Uwe verplichtende jongste Missiven te antwoorden: dan, aangezien de Rotkoortsen, Kinderpokjes enz. my dagelyks de handen vol geeven, en dezelve daerenboven zoo zaakryk zyn, heb ik tot hier toe niet daar aan kunnen voldoen; en kan ook thans niet: maar hoope, myne gedachten daar over nader te laten gaan.

On.

Ondertusfchen verplicht my Uw Eds. informatie, aan-
gaande den *Regulus Antimonii medicinalis*, en deszelvs
gebruik in *Variolis*, myne plechtige dankzegging deswegen
te doen. — Tot hier toe heb ik denzelven, in twaalf
Lyders, met het uiterfte fucces gebruikt, zonder eenen
eenigen te verliezen; en bevinde, dat 'er minder Etter
in de Pokjes geformeerd, en de *febris secundaria* weinig
of niet zy. Onder anderen, heb ik een volwasfchen
Vrouwsperfoon behandeld, die mogelyk meer dan 10,000
Pokken had; en welke, geduurende de fuppuratie, altyd
wel at, fliep, enz. ja byna niet ziek was". — enz.

(getekend) M. J. DE MAN, *J. W. Zn.*

[BRIEF aan den Heer DE MAN.]

's Hage den 18ⁿ. Mey 1773.

— „Uw Ed. vriendelyke Misfivè, my gister geworden
zynde, kan ik niet afzyn zoo fpoedig mogelyk eenige
refcriptie te rug te zenden; gemerkt my, federt mynen
laaften, nog eenige aanmerkelyke zaaken zyn voorgekoo-
men, die foms van nut zouden kunnen zyn in het behande-
len der grasfeerende Epidemie. Onder het leezen, naa-
melyk, van de Verhandeling over de uitwerkingen van
de *Campber* en *Calomel*, in de Gal- en Rot-koortfen, enz. —
door DANIEL LYSONS, *M. D. te Batb*, vertaald
door Dr. J. VEIRAC, zyn my zulke reflexiën voorge-
koomen, die van groote nuttigheid zouden kunnen zyn;
indien gelyke waarneemingen, in het tegengaan van de
koorts in het eerfte tydperk, flaagden: wanneer men,
myns oordeels, het zeer verre zoude kunnen brengen
in het bestryden van die wreede ziekte; veele moei-
lykheden ontgaan waarin men thans, met *al* of *niet* in te
enten, gebracht word; en de pokziekte op eenen zeer
vasten en zekeren voet gelukkig kunnen behandelen. De
analogie ftrookt hier zeer wel mede: de koortfen die LY-
SONS behandelde, waren *continuae*; hy merkte ze aan
als *malignae*. VAN SWIETEN heeft de pokjes ook zodanig

nig aangemerkt; en, nevens DIMSDALE en anderen, (het gene ik doorgaans in myne *Praeve* in het oog heb zoeken te houden) geleerd, dat men die ten eersten bestryden moet; want, laat men die den gewoone loop houden, komt men veeltyds te kort. LYSONS bemerkte dit insgelyks in zyne zieken: behandelde hy ze volgens de gewoone wyze, zoo liep het slegt af; ging hy de koorts ten eersten tegen, zoo kwam hy in 2 à 3 dagen alles te boven. — Ten aanzien van het Pokgif, is 'er een dubbelde *prærogative* in de *Campber*; van, naamelyk, de koorts te snuiken, en de Poks met krachteloos te maaken. — Ik twyffel derhalven geenszins of Uw Ed. nieuwsgierigheid zal hier door opgewekt worden, om dit kleine Tractaatje zelve te leezen, en het nut, met uwe eigene reflexien, te beoordeelen: geenszins bekommerd zynde, of Uw Ed. zal insgelyks wel eenige Proeven, ter nadere bevestiging, in het werk stellen. — In dit werkje zal Uw Ed. ook eenige fraaye kleinigheden over de *Calomel* vinden; die insgelyks zeer met myne *præmissen* strooken: in welke ik heb zoeken aan te toonen, dat, zal men *Mercurialia* geeven, die zeer zacht zyn moeten. — Uit deeze consideratiën, zoude men de *Calomel* in *propylaxeos Scopum* kunnen gebruiken, de *Campber* in het bestryden van de eerste koorts, en de *Regulus Antimonii medicinalis*, benevens de *Tr. aquosa Rosarum* voor het verdere beloop der ziekte. Sedert mynen laatsten, heb ik verscheiden plaatsen over de *acida* nagezien; en bevinde, dat men in Pesttyden daar al zeer sterk op vertrouwd heeft, en dat zy, in de Pokziekte, den onderzoekeren zelden te leur gesteld hebben" enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[A N T W O O R D.]

Nymegen den 19ⁿ Mey 1773.

— „Betreffende Uw Ed. voorgeslagene onderscheidene middelen, ter voorbehoeding der Kinderziekte; zoo geloof ik

ik zeker, dat er eenige onder zyn, waarvan men iets zoude durven hoopen. De meeste prys echter, zoude ik stellen op den *Regulus Antimonii medicinalis* en de *Campber*; welker laatste *vis anti-septica in malignis*, reeds overvloedig bekend is, edoch de byzondere *vis anti-variolosa*, (behalven uit het gene door Uw Ed. is bygebracht geworden,) allerduidelykst blykt, uit het gene C. L. HOFFMANN vermeld, (te vinden in de *Geneesk. Bibl.* V Deel p. 184 enz.) en door den Heer TROMPEL, (*ibid.* p. 191) bevestigd. Ook zegd P. PETERSEN, *Koninkl. Zweedsche Reis-apotheek*, p. 67., dat de *Campber*, in 't gemeen, de veröttering belet; en keurd daarom af, dezelve in eene groote hoeveelheid en langduurend, in Roos en Ontsteeking, uitwendig te appliceeren. Aangaande verdere merkwaardige heilzaame krachten der *Campber*, verdiend geleezen te worden, C. DE PONTEAU, *Mélanges de Chirurgie, Lions* 1760, in 8°., welke op p. 183, verhaald, ('t gene my echter zeer bedenkelijk, en tot nog toe twyffelachtig voorkoomt) waargenomen te hebben, dat eene Lyderes, aan welke binnen een half uur, 60 greinen *Campber* waaren toegediend, daar van eene byna doodelyke koude had ondervonden; willende daar uit de verkoelende kracht der *Campber* aantoonen: hoewel ik liever zoude van meeninge zyn, *non aliam hujus remedii, quoad refrigerium, rationem esse, quam quæ Vini, Vini Spiritus & Emplastorum vesicantium est, quibus & sæpe ad moderamen reducatur pulsus, quatenus removeantur causæ, præsertim spasmi, qui eundem, aucto vasa inter & humores attritu, incitaverant. Ceterum iis adstipulor, qui Camphoræ non minus, ac Vino & Cantbaridibus virtutem calefaciendi tribuant* (a). Excuseer deeze kleine digressie.

Dan,

(a) [Dat is: dat 'er geene andere reden is te geeven, van de verkoeling door dit middel, als die, waar door de Wyn, Brandewyn en Spaansche-Vliegplaasters hetzelfde bewerken: door welke insgelyks, niet zelden, de pols tot bedaaring gebracht word; voor zoo vër de oorzaken, en byzonder de spanningen, welken de pols, door de vermeerderde wryving der vaten en

Dan, hoe het zy, 't is zeker, dat de *Campber*, ter rechter tyd gebruikt, veelvuldige merites, en waarſchynlyk ook tegen de Kinderpokjes, hebbe." enz.

(getekend) M. J. DE MAN, *J. W. Zn.*

[BRIEF aan den Heer DE MAN.]

's Hage den 12ⁿ. October 1773.

— „Nimmer had ik kunnen denken, dat myne gedachten over het beſtryden van de pokſmet zoo ſerieuſ zouden geworden zyn; zulks dacht ik zelv nog niet, wanneer ik aan Uw Ed. myne gedachten wegens den *Regulus medicinalis* communiceerde. Thans echter, is de *analogie* tuſſchen deeze Ziekte en het Geneesmiddel, door herhaalde proeven van verſcheiden ſoort, zoo hoog geklommen, dat ik geen ogenblik meer twyffele, aan de volkomene ontdekking van het waare tegengift in deeze wreede ziekte. Om deeze reden verzoeken ik Uw Ed. op het vriendelykſte, dit middel voor als nog te willen blyven voor zich zelve houden: niet, om dat het niet nuttig is en betaamelyk zynen medemensch van dienſt te zyn, en, was 't mogelyk, uit de kaaken des doods te redden; maar, op dat, door kwalyk genomene Proeven, of een niet wel bereid middel, het goede dat in het zelve is, niet in verdenking koome; en wyl ik, nu ik zie dat myne poogingen niet vruchteloos zyn, het ontwerp gaerne tot die verheid zag, dat het als een algemeen geneesmiddel konde voortgebracht worden. Mag ik my vry, en in eene vooronderſtelde ſecreſſe aan Uw Ed. openbaaren, zoo manqueeren 'er twee dingen aan den *Regulus*; naamelyk: dat, wanneer hy niet wel *geëdulcoreerd* is, 'er ſommige deelen

vogten op elkander, hadden aangeprikkeld, weggenoomen worden. Voorts ben ik het met die genen éénſ, welke aan de *Campber* geen minder verwarmende kracht, als aan den Wyn en Spaanſche-Vliegen toekennen.]

len van den gemeenen *Regulus* aan blyven hangen; en dat hy, op het einde van de ziekte, te zwak is, om het *miasma* dat in de *papulae* is blyven hangen, zoo vaardig als den eersten aanval, te overwinnen; waar door de bobbels te lang overblyven. Dit moet verholpen worden; en ik ben 'er werklyk mede bezig: insgelyks met proeven te neemen, *ab ipso morbi invasione*; waar van ik 'er reeds drie heb, die wonderbaar geslaagd zyn. Men zag de stippen waar de Pokjes zouden gekoomen zyn, maar de pokjes zelve bleeven achterwege, en de Kinderen waaren niet ziek. Die genen welke ik den 3den dag, volgens deeze nieuwe manier heb gaan behandelen, zyn allen in *elv* dagen de ziekte te boven geweest, zoo dat alle de Pokken, over het gantsche Lichaam, droog waaren. Ik heb 'er twee met samenvloeyende behandeld en de uitwerking was dezelve. Op het aangezicht zag men ze, met hoopjes van vyf en twintig te gelyk verdwynen. Allen hadden zy op den 6den dag, eene ligte vermaaning van koorts; waaren voor het overige niet ziek; en aten smaakelyk het gene de keuken dagelyks opdischte." enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[A N T W O O R D.]

Nymegen den 16ⁿ October 1773.

„ Ik verblydde my, uit Uw Ed: jongste Misfive te verneemen, dat Uw Ed: gegronde hoope vermeende te hebben, om, door herhaalde Proeven, in onzen *Regulus* een volkomen tegengift tegen de Pokjes, met vernietiging en uitroeying van derzelver *miasma*, eerlang te zullen vinden. Ik wensch dat de Allerhoogste, met wien Uw Ed: dit werk, gelyk betaamelyk, begonnen heeft, Uwe poogingen verder zegene; en wy ons eerlang verrykt mogen zien met een middel, waar onze Konst reeds zoo lange, als naar een *Lapis Philosophorum*, reikhalzende heeft uitgezien.

Ik had, in eene myner voorigen, Uw Ed: gemeld, dat ik reeds een gewenscht effect in de Kinderziekte, welke alhier grasfeerde, echter nu geheel ophoud, van onzen *Regulus* ondervonden hadde.

Dan, sedert dien tyd, heb ik, onder deszelvs gebruik drie Patiënten verlooren; als: 1° Een jonge sterke Dienstmaagd, die over het geheele Lichaam de *Confluentes* had, en den 15den dag overleed; hebbende in het midden der ziekte, eene sterke storting door de *Menses* gehad. 2° Een Kind van byna anderhalv Jaar, mede met de *Confluentes* over het geheele Lichaam bezet; by wien op den 17den dag, de Pokjes op de beenen, in plaats van te droogen, als ontledigde zakjes t'samenfloegen, waarop een doorloop, stuiptrekkingen, en den 20sten dag, de dood volgden: zynde het my echter twyffelachtig, of de *dentitio* mede alhier niet te beschuldigen zy. 3° En laatstelyk, eene adelyke Dame, waar van ik eene breedvoerige en gearticuleerde *Historia morbi*, (of die somwylen Uw Ed: in deszelvs poogingen van dienst zoude kunnen zyn) niet ondienstig geoordeeld heb, hier te laten volgen. Ik heb de gebruikte middelen *nominatim* daarby opgegeeven, ten einde Uw Ed: van alle omstandigheden, geene uitgezonderd, een volkomene onderrichting zoude hebben. Dan, Uw Ed. gelieve hierin zich altyd voor oogen te stellen, dat deeze Lyderes, door voorgaande ziekte, zeer verzwakt was geworden; en haare krachten dienvolgens telkens ondersteuning en opwekking vereischten (*b*).

Het nur der *Campber*, dunkt my, word hier uit ontegenzeglyk beweezen.

Ook heb ik van den *Regulus medic.* alom ondervonden, dat onder deszelvs gebruik, de Koorts zeer gemaatigd, ja by veelen zeer gering was, en alle de Lyders by hun volkomen verstand gebleeven zyn.

Dan,

(*b*) [Men heeft deeze *Historia morbi* aan het einde deezer Bylage, als een *Supplement* tot dezelve, eene plaats gegeeven.]

Dan, uit aanmerking van deeze twee laatste gevallen ben ik in vermoeden geraakt, of dit middel fomwylen (gelyk het *Sulphur. aurat. Antimonii* in *intermittentibus*) de Koorts niet al te zeer wederstaat; en daar door, vooral in zwakke voorwerpen, gelyk deeze geweest zyn, oorzaak zy, dat, of de Etterstofte niet genoeg naar buiten gehouden, of, door opflorping van het eene deel, *statis suis temporibus*, naar binnen gekeerd zynde, wederom *pro morbi sui genio*, naar andere en gewoone deelen, (by voorbeeld, van de handen naar de voeten,) niet uitgedreeven worde: met dat gevolg, dat de pokjes eensklaps, zonder tot de verdrooging te koomen, met eenen doodelyken uitgang, nederflaan." enz.

(getekend) M. J. DE MAN, *J. W. Zn.*

[W E D E R - A N T W O O R D.]

's Hage den 9ⁿ November 1773.

— „Uw Ed. weet, hoe ik in mynen laatsten, over den *Regulus Antimon. med.* dacht, en op wat wyze ik dien verhoopte te verbeteren. Ik vley my, in deezen niet geheel bezyden het waare gedacht te hebben: ten minste, ik heb in drie Kinderen, waar onder een van myne Dochttertjes, een spoediger afvallen van de Pokpuisten bemerkt; die onder het gebruik van den *Regulus* te lang bleeven staan zonder afvallen. Het middel is nu zeer eenvoudig, en alleen door het *Sulphur fixatum Antim.* verholpen; van welke compositie de Kinderen om de drie uren, een Pil van 4 gr. inneemen. Het eerste Meisje heeft, ná de *eruptie*, niets anders gebruikt; en heeft, ná zwaare Pokjes, ligte, zonder ziek te zyn, gekreegen; en is den *elvdn* dag volkomen hersteld geweest: met afvallen van alle de puisten. In myn Dochttertje heb ik het *virus* zoo veel bot gelaaten als ik konde, en niet gelaxeerd: zelv zoo, dat 'er pyn en benaauwdheid in de keel kwamen; toen heb ik beginnen te geeven, alle 3 uren, *R^o. Regul. Ant.*

Ant. med. gr. v. Sal. mir. Glaub. gr. x. Cons. rosar. rub. q. f. ut fiat bolus. Hier mede twee dagen aangehouden zynde, wierd, om de 3 uren, de Pil met wat *Elect. e Casia* gegeven. De Pokjes zyn maar een dag laater droog geweest, en twee dagen laater afgevallen. Had ik maar gelegenheid een meerder aantal Proeven te doen, komt het my voor, dat men dit middel ras tot eene genoegzaame volkomenheid zoude kunnen brengen". enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[BRIEF van den Heer DE MAN.]

Nymegen den 13ⁿ November 1773.

— „ Uw Ed. zal my verplichten, per naaste, my te informeeren:

1° Of Uw Ed., in het bereiden van het *Sulphur fixatum Antimonii*, BOERHAAVE volge (*Chem. process.* 220), of eene andere *methode* beter keure?

2° Hoe dit middel in gedaante van Pillen door Uw Ed. gebracht worde?

3° Wat Uw Ed. denke van F. C. MEDICUS, von der Ausrottung der Kinder-Blattern: willende, dat de Kinderpokjes uit een byzonder venyn oorspronglyk, maar alleen eene *febris inflammatoria* zyn, waar in het bloed, en ontflooken, en in den Vet-rok uitgestort word; met gevolg van *suppuratie* enz.: welke echter geprævenieerd zoude kunnen worden; indien men slechts door bekwaame middelen, in het begin, de inflammatie tegen ginge". enz. —

(getekend) M. J. DE MAN, J. W. Zn.

[ANT-

[A N T W O O R D.]

's Hage den 1ⁿ Maart 1774.

— „Belangende de voorgestelde Vraagen in Uw Ed. Mislike van 13 November :

1° In het bereiden van het zoogenaamde *Sulphur fixatum Antimonii*, vel potius per se præcipitatum, volge ik de beschryving door my uit F. HOFFMAN opgegeeven, zoo na mogelyk: neémende *Regul. Antim. SCHULZII & Sol Tart.* a ζ iv. *Aq. Calcis* Lib. viij, welke te samen eenen geruimen tyd gekookt hebbende (*puta* 3 a 4 uren) zoo word het Vogt zachtjes af- of door-gegooten, (zy hebben het hier laten *filtreren*) en doorgaans uit deezen *Processus*, ruim één Once zuiveren fraay gecouleurden *Sulphur* bekoomen; welke veel zachter is dan de *Kermes Mineraal*: ten minsten geene *vis drastica*, in eene behoorlyke gifte toegediend, bezittende; maar wel eene heilzaame *vis alexipharmaca*. —

2° Hoe tot Pillen? *Balsami Peruviani*, *Vitelli ori* q. s. *subacti ope*. En wel doorgaans van 3 deelen *Regulus*, 1 d. *Sulphur*; maakende eene Pil uit, en eene geschikte gifte voor een Kind.

3° Wat ik denk van *MEDICUS*? Het eerste laat ik onbesslist: maar ten aanzien van het tweede, stemme ik hartelyk met hem in; engeloove dat het onvergeevlyk is, dat men geen méér moeite aanwende; en die *Resolutie*, welke zoo menigmaal mogelyk gehouden en verklaard, ja, door de Natuur zelve gedemonstreerd is, niet meer bewerkt, bevoorderd, doorzet, en met nieuwe Proeven staavd. De vooroordeelen zyn nog te groot, en daar zal meer præparatie noodig zyn, om deeze styfhoofdigheid te overwinnen. — Intusschen heb ik dit werk niet geheel onmogelyk gevonden, vermits ik my verbeelde, in drie onderscheidene onderwerpen, blykbaare uitwerkselen [daarvan] gezien te hebben: naamelyk, door het geeven, (onmiddelyk naden eersten aanval en het volvoeren van de

natuurlyke indicatiën,) van een *Bolus ex gr. v. Camphoræ*, 's avonds en 's morgens. Ik geloov 'er eens *Myrrba* bygedaan te hebben. Altans daar is in deeze drie, op of na deezen aanval, geene Pokziekte gevolgd; en de Lyders zyn, tot heden, gezond gebleven. Ik zoude gaerne meer Proeven hebben willen doen, maar konde niet zeer daarin voortgaan, wyl ik liever eerst myn oogmerk bereiken wilde, in het voortzetten myner Proeven op de *Febris secundaria*: waarin ik al vry wel geslaagd ben". enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[En, omtrent de Gisting in de Pokjes, in eenen naderen Brieu, als volgd.]

's Hage den 7ⁿ Juny 1774.

— „Ik heb dit Stuk over en weder doorzien, en één en andermaal daar over, met onzen gemeenen grooten Leermester, de Heer GAUBIUS, gesproken; die my niet weinig over het zelve voldaan heeft. — Zyn Ed. stelde my, met kracht van redenen, voor, dat den grooten Maaker van 't Heelal, maar twee wegen van vermenigvuldiging heeft gelieven daar te stellen; en dat aan ons menschen geene andere bekend zyn: te weten, alleen de *Generatie* en de *Fermentatie*. En dat 'er geene bewyzen genoeg zyn [in deezen], voor de *Generatie*; die wel tot sommige Huids-kwaalen, maar niet tot alle kan gebracht worden: weshalven de *Variolæ* allerwaarschynlykst tot de *modus assimilandi per fermentationem* behooren. (Lees nu, uit dit oogpunt, de § 500 van de *Instit. Patbolog*.) zeggende wyders, dat dit Stelsel eene aangenomene Leere is geweest by de oude Alchemisten, en dat zy zoodanig eene *fermentatie* erkend hebben in de Lighaamen, onderscheiden van die der *Vegetabilia sive vinosa vel cerevisiaria*; dat zy de verrotting als eene *fermentatie, sive ex motu intestino* voortgebracht, aanmerkten: ja, dat VAN HELMONT, op verscheidene plaatsen leerde, dat 'er

er in elk byzonder deel eene *fermentatie* geschiedde; het oog hebbende op alle *secretiën*, zoo wel in den gezonden als zieken staat; dat STAHL dit Leerstuk nog zuiver heeft voorgestaan; maar dat de groote BOERHAAVE, (dit niet met zyne mathematische denkbeelden kunnende overeenbrengen,) hetzelve verworpen had: mogelyk ten nadeele van veele zaaken welke hier door licht ontvingen; dat de Heer BRINKMAN te Cleve, een vry duidelyk denkbeeld over dit Stuk, in een Hoogduitsch Tractaatje over de *Fermentatio vegetabilis*, en een ander over de *Fermentatio animalis*, had opgegeeven: zynde het alleen jammer, dat deezen Heer zich niet genoeg op de Chemie verstond, en de Inënting al te vër gepousfeerd had. —

Appliceer nu deeze dingen eens op de Kinderziekte, en dan zullen veele zaken vry klaar worden. *Wat begunstigd het meest de gewoone fermentatie?* Na de vereeniging der beide Lichaamen, eene bepaalde warmte en ongestoorde rust. *Wat bevoordert het meest de Kinderziekte?* Eene zekere Luchtsgesteldheid volgens HUXHAM; wakker broeyen tusfchen de Dekens, en stil, toegestopt, in het Bed te blyven liggen. *Wat leerd ons de behandeling van RHAZÈS en de Inënting*, welke (myn's oordeels) daarvan ontleend is, ten minsten door SUTTON, naar dezelve is verbeterd? De Lichaamen in eene maatige beweëging te houden, en de warmte dezelve omringende, zoo veel mogelyk te verminderen. *Wat doen bunne Geneesmiddelen?* het medegedeelde gif levendig te houden, het naar buiten te dryven en daar door te verminderen, of de stilte en rust aan hetzelve te beneemen; of de hitte in het Lichaam indiervoëge te maatigen, dat de *Gisting* daar door niet merkelyk kan worden aanzet. *Was dit niet de handelwyze van SUTTON en de zynen*, met zoodra de Koorts verhefte, hunne Pillen te geeven? *Moet men, tot dit oogmerk, niet een groot vermogen in de Campher zoeken?* Deeden zy dit niet met bunne Pillen, in welke veel Campher kwam? *Welke myner Proeven slaagden het best?* Immers die, by welken de Campher gevoëgd was. Over-

Overweeg dit weinige eens. — Alles, beken ik, kan men niet doorzien; maar dit worden wy dagelyks gewaar, dat de Wetten in de Natuur, eenvoudiger zyn dan wy ons zelve dikwerf daarvan verbeelden". (*) enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[Deeze Briefwisseling werd, wat deeze Onderwerpen betreft, eerst door eene ernstige Ziekte welke den Heere DE MAN aantastte, vervolgens door dien 'er zich geene gelegenheden tot Proeven voordeeden, (uitgezonderd alleen één geval in de maand Juny van het Jaar 1775 (c)) voor een geruimen tyd opgeschort: tot dat de Heer DE MAN, op het medegedeeld bericht, van den ongunstigen uitflag welke eenige Proeven, te *Delft* met deeze middelen genoomen, (zo als zy destyds ingericht waaren) hadden gehad, op de volgende wyze antwoordde, op den 18ⁿ January 1777: tevens bericht geevende van zeven wel geslaagde Proeven.]

„ Ik

(*) [In het vervolg van deezen Brief, vind men het volgende als een staaltje daarvan gemeld. -- „Zeker voornaam Doctor te *Amsterdam* behandelde vruchteloos eene waterzuchtige Dame; des een Vriend haar aanprees, $\frac{1}{8}$ [pond] beste Potasch, waarop gegooten $\frac{1}{2}$ pint kookend water; de asch wel gesmolten zynde, moest alles door een wollen lap gegooten, en daar van driemaal 's daags vyftien droppels, met Wyn of Bier, worden gebruikt. Haar Medicus lachte met het Geneesmiddel; vergunde echter dat men het beproevde: en, op den derden dag van het gebruik, vond hy zyne Lyderes dermaate veranderd, dat hy raadde daarmede voorttegaan. Zy is hersteld; en nu gebruikt de Doctor dit middel by alle zyne waterzuchtige Lyders: van tien die het zelve gebruikten, zyn 'er zeven of acht hersteld." „het gene men als eene toegifte, hier nog heeft willen byvoegen.]

(c) (Men heeft geacht, déskundigen geenen ondiensst te zullen doen met de mededeeling van dit zonderling geval, en de onderscheidene aanmerkingen daaromtrent gemaakt. Men heeft het zelve des, achter deeze Bylage, als een tweede Supplement tot dezelve, geplaatst.)

„ Ik verwonder my zeer, dat, daar de Proeven met Uw Eds. *Antimoniaale* middelen te *Delft* genoomen, (even als te vooren by Uw Ed. en my) eene gewenschte uitwerking gehad hebben, dezelve naderhand met eenen ongelukkigen uitflag zyn achtervolgd geworden.

Uw Ed. meend dit te moeten toefchryven, aan den te vasten ſamenhang van den *Regulus Antim. Medicinalis*; die ook boven dien, niet genoeg gewreeven zoude zyn geweest, enz.

Maar, was het niet dezelve *Regulus*, waarvan Uw Ed. voormaals met vrucht gebruik gemaakt, en den Heer Dr. *Verbrugge* voorzien had? of was deeze nieuw toebe- reid? mogelyk van *Antimonium*, dat een menigte lood (gelyk het Engelsch *Spiesglas*) in zich bevattede; of, genoomen van het onzuivere bovenſte en breede gedeelte van den *Antimonie-kegel*.

Indien dit laafte mogt plaats gehad hebben, zoo zoude Uw Eds. vermoeden my niet ongegrond voorkoomen: maar, is het eerſte waar, zoo zoude ik liever die fatale gevolgen toekennen, of aan eene toegenoomene kwaad- aartigheid der regeerende ziekte, of aan de byzondere geſteldheid der Lyderen; wier natuurkrachten, noodig om de Pokſtoffe uit te dryven en buiten te houden, ſom- wylen te zeer door den *Regulus*, weêrhouden en ver- ſlaauwd konden zyn geworden. Immers onzen *Regulus Antim. Medicinalis*, is het waar koortsverdryvend Poeder van CRAANIUS (zie *Pharmacop. Boruſſ. Brandenb.* Edit. 1734. p. 107) en ten hoogſten aangepreezen (in de *Pharm. Argentor.* Ann. 1725. p. 252.) in alle ſoorten van Koortſen; zoo geduutige als afgaande: in voege dat ééne gifte, of twee, gezegd worde dikwyls deeze ziekte te hebben verdreeven.

Dit zoo zynde, zoude daar door ſomwylen, in *na- tuurlyk-zwakke* Lyderen, de Koorts al te zeer kunnen bedwongen worden; en, daar door, of de Pokſtoffe niet naar behooren uitgezet; of, uitgezet zynde, weder naar binnen kunnen keeren: En dit laafte,

heb ik vermoed by myne overledene Lyderes; van welke ik, ruim drie Jaaren geleeden, Uw Ed. omftandig de gefchiedenis mededeelde (d).

Ook is het, onder anderen, aan deeze koortsverdryvende, en den drift des bloeds stillende kracht, dat men kan toefchryven (1°) de achterblyving of geringheid der *Febris secundaria*; (2°) de mindere hoeveelheid van Etter in de verzweerende Pokpuistjes; (3°) de *Resolutie* dier Pokjes, fomwylen zonder verettering; waarvan ik, in het gepasfeerde Jaar, nog twee voorbeelden gezien heb: één, naamelyk, in een Meisje, welke eene menigte van Pokjes, byna *confluent*, in het aangezicht had, die allen eene geringe hoeveelheid Etters droegen; terwyl 'er 30 of 40 op de beenen, zonder de minfte verettering, *per resolutionem* verdweenen; met eene gewenschte herftelling van deeze kleine Lyderes. Een ander Meisje, by den afloop van het vorig Jaar, kreeg de Kinderziekte, na voorafgaande aanhoudende en geweldige Koorts; waar tegen ik, den eerften en tweeden dag, met een gezegend gevolg, een braakmiddel, enden derden dag een *purgans refrigerans* gav: de pokjes, den vierden dag te voorschyn koomende, met achterblyving der koorts, konden geen twintig in getal bereiken; en deeze zyn alle, onder het gebruik van den door my voorgeschreeven *Regulus*, zonder de minfte *Suppuratie*, verdweenen. Ook wierd ik, voor weinige dagen, door een buiten-Predikant geraadpleegd, wiens vyf kinderen successive de Kinderziekte kreegen: ik heb ze allen, na voorafgegaane *Emetica*, met onzen *Regulus* behandeld; en ontving eergister de aangename tyding, dat zy, tot den laaften toe, gelukkig geneezen waaren: en 'er onder deezen, één geweest was, by wien de pokjes byna zonder eenige ettermaaking waaren heengegaan." enz.

(getekend) M. J. DE MAN, J. W. Zn.

(d) [Men zie hier boven p. 142.]

[Terwyl]

[Terwyl dezelve Heer, den 2ⁿ Maart 1778, van de volgende Proevneemingen bericht gav :]

„ Het zal Uw Ed. tot genoegen strekken, wanneer ik tevens melde, dat myne twee jongste Kinderen, in de afgeloopene Maand November, door de Kinderziekte aangetast zynde, door my op de gewoone wyze, alleen met den *Regulus* behandeld zyn geworden; met zoo een gelukkig gevolg, dat zy, na de *eruptie*, byna niets anders gedaan hebben, dan den geheelen dag om eeren te roepen, te zingen, en vrolyk en dartel te zyn; zonder eene schaduw van Etterkoorts te gevoelen: ja dat, by de jongste, de meeste Pokjes geresolveerd zyn, zoo dat 'er maar achttien op 't aangezicht bleeven staan; waar van slechts twee gezwooren hebben, terwyl de overigen allen verdroogd en afgefallen zyn: den twaelfden dag was by beiden alles gedaan. Zy waaren aangestookten door een myner meiden, welke allerzwaarst de samenvloeyende had; met eene *salivatie*, welke van den 6ⁿ tot den 23ⁿ dag, in weerwil van herhaalde buikzuiveringen en andere bekwaame middelen, hardnekkig voortdauorde.

Ik heb den *Regulus*, na twee voorafgaande *Emetica*, aanstonds na de *eruptie*, ook by deeze gebruikt, en haar daar door van de *Febris secundaria* bevryd. Maar den 14ⁿ dag, stonken schielyk haare anders zeer gezwollen beenen, en zy geraakte op eenmaal sterk aan het ylen; als iemand wien de Pokstoffe naar het hoofd ware geslaagen.

Ik gav haar aanstonds, alle twee uren, een theekopje van een *decoctum*, van een once *Manna*, een once *Kina* en een half lood *Sénébladen*; het welke, slechts viermaalen genomen, 12 of 14 ruime stoelgangen verwekte, en myne Lyderes tot vollen verstande wederbracht.” (e) enz.

(getekend) M. J. DE MAN, *J. W. Z.*

[ANT-

(e) [De Heer DE MAN doet hier op volgen: „ Ik kan Uw Ed. dit buikzuiverend *Decoctum*, wegens zyne zachte en echter ter overvloedige werkingen, niet genoeg aanprijzen. — Het

[A N T W O O R D.]

’s Hage den 5ⁿ Juny 1778.

— „ Ik zeg Uw Ed. dank, voor de communicatie van de behandeling der Kinderpokjes in uwe lieve spruiten; als mede van het andere zwaare geval: waar in het *Purgant* zeker veel goëds gedaan heeft, om het gevaar aftewenden waarin zy door het inslaan der Pokjes gebracht was. Mag ik hier myne gedachten op uiteen, zoo kan het wellicht van den *Regulus*, of te veel van den zelven, gekoomen zyn; welke, te veel *absorbeerende*, zulke toevallen veroorzaaken kan. Sedert myne eerste ontdekking aan Uw Ed., heb ik, zoo ik my niet bedrieg, meer geleerd; en bevonden, dat dezelve eene vermogende *correctie* ondergaan kan, en met andere middelen, geene *Salia* zynde, moet verbeterd worden; dat de *Regulus* geene *Vesiculosa*, veelmin *Gangraenosa* geneezen kan, maar wel [de geneezing] bevoorderen; en dat deeze en de voorige wyze altoos en alleen moet nederkomen, in het evenwicht in deeze ziekte tusfchen de Natuur en het Pokgift te bewaaren. De Heer GAUBIUS en andere voornaame Mannen, hebben lang van my gevergd, dat ik myne waarneemingen zoude openbaaren: en ’t gene my hiervan weerhouden heeft, is, grootendeels, de tegenftand die ik allerwege hier ontmoet heb; anderdeels, wyl ik niet gaerne, zonder wel beflaagen te zyn, voor den dag wilde koomen.” enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH. (f)

[Deeze

„ bestaat uit eene *Colatuur* van 7 oncen, waarmede ik een once „ *aqua Cinnam.* doe mengen. Het is onbegrypelyk hoe twee „ drachmen *fol. Senn.* met een once *Manna*, een zoo krachti- „ afkookfel geeven kunnen.” ’t Gene men, als eene toegift, „ alhier nog heeft willen byvoegen.”]

(f) [Uit deeze briefwisseling blykt, dat de Ontdekker aan deezen zynen byzonderen Vriend, den Heere DE MAN, de *beginselen* van zyne Ontdekking, onder vooronderftelde geheimhouding, wel heeft willen mededeelen; ten einde door nadere

Proe-

[Deeze verdere Briefwisseling bevat, voor zoo veel dit onderwerp betreft, weinig aanmerklyks. Het gene uit dezelve, boven, is medegedeeld, zal, (zoo men vertrouwd) aan dèskundigen, eenig nader licht nopens den trapswyzen voortgang deezer Ontdekking hebben verschaft: zynde deeze briefwisseling voorts geheel afgebrooken, door het overlyden van den Heere DE MAN: wiens gedachtenis nog lange in zegeninge zyn zal, by allen die deezen ervaaren Geneesheer en waardigen Menschenvriend hebben mogen kennen.]

[Eerste SUPPLEMENT tot BYLAGE C.]

„Eene ongehuwde, voortreffelyke, adelyke Dame, oud ruim 45 Jaaren, was Jaarlyks, vooral in de Lente en Na-Zomer, aan *Rheumatique* pynen door het Lichaam, in 't byzonder door den Rug, tusfchen de Schouderbladen, fèderd lange onderhevig, en, nu en dan, door bykoomende koortfen, genoodzaakt geweest, het bedde te houden.

Hier door was haar gestel merkelyk verzwakt geworden; hoewel zy, in 't begin van dit jongste voorjaar, onder het gebruik van bewaame middelen, zeer in krachten scheene toegenoomen.

Dan, in 't laatst van Mey wierd zy aangetast van eene aanhoudende, nochtans aflaatende (*remittens*) koorts; welke niet dan na veertien dagen overwonnen werd, en dusdanig haare krachten benoomen had, dat zy dagelyks maar eenen korten tyd, in een Leuning-Stoel, buiten haar bedde, opzitten kon.

Dit

Proeven, in zyne Waarneemingen bevestigd te worden: echter is hy zelv de eenige bezitter der Ontdekking gebleeven, dewyl hy, de van tyd tot tyd gemaakte verbeteringen aan denzelven niet medegedeeld heeft, verkiezende die altoorens, door nog meerdere proeven gestaafd te zien; en doordien de eindelyke voltooying der Ontdekking, eerst na het overlyden van den Heer DE MAN heeft plaats gehad.]

Dit naauwlyks vier dagen gedaan hebbende, werd zy, des nachts tusſchen den 14ⁿ en 15ⁿ Juny, door eene hevige Koorts, welke aanhoudende was, echter haare kennelyke aflaatingen hadde, beſprongen.

Ik zag dezelve, in 't eerst, aan, als eene *recidive* der voorige Koorts, en gav den 15ⁿ Juny het *Decoctum* sub A.

Den 16ⁿ, de Lyderes zich niet beter, en eenigszins walg-agtig bevindende, ſchreev ik voor het Braakmiddel sub B; 't welke zeer gemaklyk werkte.

Den 17ⁿ, werd, mede ter bevordering des ontbree-kenden Stoelgangs, gegeven het *Decoctum* sub C.

Den 18ⁿ, geene Stoelgang gevolgd zynde, en de Koorts even ſterk byblyvende, werd haar toegediend de Wey sub D, benevens het Mengzel sub E.

Dien zelven dag, aan den avond, werd ik, op het onverwagte, en niet zonder verbaazing, de Pokjes op haar aangezicht, en hier en daar op de handen ontwaar.

Den 19ⁿ was 'er geen Koorts; en ik ſchreev voor de Poeders sub F.

Den 20ⁿ, klaagde de waardige Lyderes over pyn in de Keel, en eene belemmerde doorzwelging, waar tegen men haar een matrasje van de Kruiden sub G, en de Syroop sub H, deed gebruiken; leggende tevens de Spaansche-vliegplaaster sub I, tusſchen de Schouder-bladen.

Den 21ⁿ was de Keel byna toe, en de doorzwelging geheel onmogelyk.

Ik bediende my dè, volgens den raad van THO: CAMERON (zie *Comm. Lips.* Vol. II. p. 344 & 345) van het middel sub K; welks waesem, door hulp van een Tregter, met een pyp van ongevaer drie voeten lang, (daar toe afzonderlyken met allen haast vervaardigd,) door den mond, in de keel werd gebracht, en van eene zoo gezegende uitwerkinge was, dat, aanstonds daar op, de Lyderes, met gemak, drinken konde; en een aanhoudend gebruik van dit middel verder niet vereischt werd.

Op

Op het voorhoofd en den neus waaren de Pokjes famenvloeyende; doch op het overig gedeelte des aangezichts, almede op de armen, voeten enz. onderscheiden of *discreet*.

Ook ontdekte ik, dienzelfen dag, op het voorhoofd, hier en daar, als van onder de meenigte der famenvloeyende Pokken doorschynende, eenige paers-blaauwe, of zwartagtige plekken, waar van deeze en gene de grootte van een stuiver had: terwyl zich tevens op de armen, overal, tusfchen de (aldaar *discreet* zynde) Pokjes, duizenden van paers-blaauwe *Stigmata* of Stippen, openbaarden; welke niet grooter waren, als de punt van eene naald, en veel al, by wyze van kleine trosgelyke verzamelingen, kleine en onderscheiden vlakken uitmaakten.

Het was my twyffelagtig, of ik deeze Stippen tot de *Petecbie*, of tot de *miliaria* brengen moeste, hoewel het eerften my waarschyntlyker voorkwam; dan dezelve, als ook de opgemelde groote plekken van het voorhoofd, maakten my niet weinig bedugt.

Ik deed aanstonds het Mengzel *sub L.* vervaardigen, en, daar by, tevens tweemaal 's daags een der Poeders *sub M.* innemen: leggende op het voorhoofd *Compressen*, nat gemaakt in den *Spiritus* van Campher met water vermengd.

De Lyderes, welke zich flauwhartig gevoelde, door den reuk van deezen *Spiritus* verkwikt wordende, en ik my te gelyk herinnerende de nuttigheid van het uitwendig gebruik der *Campher* in deeze ziekte, wierden de Lakens daar en boven, op myn bevel, rykelyk met dien *Spiritus* besprengd.

Aan den avond van deezen dag, begon men eenige koorts te bespeuren; welke echter, nu en vervolgens, zeer gemaatigd gebleven is.

Den 22sten waaren de plekken aan het voorhoofd flauwer, gelyk ook de *Stigmata* op de armen. Het aangezicht begon te zwellen. Men bleef by de middelen van den voorigen dag.

Behalven de besprenging met den *Spiritus*, deed ik, overal tusfchen de Lakens, het poeder van *Campher* strooijen;

herhaalende zulks, in 't vervolg, dagelyks, eenige reizen: zoo dat 'er eenige oncen van *Spiritus* en poeder van *Campber*, op deeze wyze, gebruikt zyn geworden; waar van, onder anderen, het gevolg was, dat men geen benaauwende reuk, by de *Lyderes*, ontwaar werd.

Den 23sten schreef ik voor, het Mengzel *sub N*; waar mede tevens tweemaal 's daags een der *Reguline Poeders*, als te vooren, werd ingenoomen.

De paers-blaauwe plekken aan het voorhoofd, en de *Stigmata* op de armen, waaren nu geheel verdweenen: Edoch, tusſchen de bovenſte oogleden en de winkbrauwen, alwaar byna geene Pokken waren, toonde zich nu, wederzyds, eene gelyke, groote, maar langwerpige, zwartagtige, vlak; welke, na 3 of 4 dagen, onder het gebruik der *Campber-Spiritus*, mede verdweenen zyn.

Den 24sten was 'er niets aanmerkenswaardig. De Koorts was maatig, als te vooren; de ſlaap doorgaands, des nachts, gering; maar des daags, nu en dan, by afgebrooken poofen.

Den 25sten was, na eene onſtuimige en bennaauwende nacht, het aangezicht merkelyk geſlonken; en de Pokjes, op de handen, begonnen eenen rooden rand te vertoonen; terwyl die van het aangezicht aanvingen te droogen.

Den 26sten werd, wegens gebrek aan ſtoelgang, een *Glyſteer*, maar vruchteloos, ſchoon by herhaaling, gezet; en, uit dien hoofde, met gevolg van 1 of 2 ſtoelgangen, gegeven de *Weydrank sub D*; de overige middelen tevens, tot hier toe gecontinueerd wordende.

Den 27sten waaren de handen maar een weinig gezwollen; de Pokjes aldaar echter niet veel opgezet; doch derzelver randen rooder en vuuriger.

De *Lyderes*, eenen afkeer van den ſtinkenden reuk van voorn. *Regulus* hebbende, wilde dien niet verder gebruiken. Ik ſchreef haar voor het Mengfel *sub O*.

Den 28sten, na eene bennaauwende en rusteloofe nacht, was 'er, des morgens, meerdere bedaardheid. De Pokjes aan de handen waaren meer opgezet; en leverden, by doorſnydinge, eenen goeden Litter op. Aan de beenen

begonnen, rondom dezelve, mede roode randen te verschynen.

De Lyderes sliep genoegzaam deezen geheelen dag; en zeide, des avonds, by herhaalinge, dat zy ongemeen wel was; eischende, voor het eerste, eenige spys.

Door den voorgigen nacht, en deezen langwyligen slaap, was de besprenging met den *Campher Spiritus*, eenigen tyd, verwaarloosd geweest; en men bespeurde toen, by onze Kranke, eenen, byna ondraagelyken, stank; welke daadlyk, na eene ruime besprenginge, verdweenen, en niet meer opgemerkt is.

Den 29sten weinig en ongerust geslaapen.

Des morgens vond ik de Pokjes op de armen nog in volle verzweering; en, eene en andere, met eene schar doorknippende, verwonderde ik my over de meenigte van etter, die 'er uit te vooren kwam.

Aan de beenen waaren ook de randen rood en de Pokjes meer opgezet.

Dan, des namiddags, wederkoomende, stond ik verbaasd over de spoedige en doodlyke verandering.

Het aangezicht was bygeslaagen; de handen en voeten waaren koud; en de Pokjes alomme van haaren etter, door opslorpinge, beroofd, vertoonden zich, als witte en ledige blyntjes; terwyl mede alle de roode randen, om dezelve, geheel verdweenen waaren; zynde de Pols zwak, maar schielyker, als te vooren.

Aanstonds appliceerde ik twee ruime Spaansche-Vliegplaafters aan de kuiten, deed de Lyderes, en zulks om de 3 of 4 uren, eene maatige hoeveelheid Wyn gebruiken, en voorts, gezet op den tyd, inneemen het Mengzel *sub P*: blyvende zelv dien geheelen nacht by haar.

Edoch, onaangezien, voor eenen korten tyd, hier en daar, de Pokjes wederom scheenen op te koomen, en roode randen te krygen, zoo wierd ik nochtans

Den 30sten, 's namiddags, genoodzaakt, dit beminnellyk voorwerp, als overleden, met alle goeden en vroomen, schoon in eene Zalige Heerlykheid haar naöogende, te betreuren.

Aanmerkelyk is het, dat de Zieke tot het laatste toe,
by volkoomen verstand gebleeven zy.

A.

R ϕ . *Mannæ puræ* ℥ij.
Cort. Peruv. opt. ℥j.
Rhei Elect. ℥ij.

Coq. c. aq. comm. ℥xiv.

Colat. ℥vij. adde

Aq. Cinamom. ℥j.

S. alle twee uren een Theekopje vol.

B.

R. *Pulv. Rad. Ipecacuanh.* dr.β.

Oxymell. Squill.

Aq. menth. a. dr. x.

M. S. alle halv uur twee Lepels vol.

C.

R ϕ . *Mann. puræ* ℥iij.

Cort. Peruv. ℥ij.

Coq. c. aq. comm. ℥xxx.

ad residuum ℥xv.

Colat. adde

Aq. Cinamom. ℥j.

S. alle twee uren een Theekopje vol.

D.

R ϕ . *Lactis dulcis* ℥xxiv.

Mann. puræ ℥ij.

Fruēt. Tamarind. q. f.

Coquendo f. serum lactis mannatum.

S. alle uur een Theekopje vol.

E.

E.

R_ç. *Extract. Cort. Peruv.* ʒβ.
Aq. Cinamom. ʒvj.
 — *Cort. Citri.*
 — *Ceras. nigr. simpl.* a. ʒij.
Syr. Cort. aurant. ʒvj.

M. S. alle twee uuren twee Lepels vol.

F.

R_ç. *Reguli Antim. Med.* dr.j.
Sacchar. conici dr.jβ.
M. F. Pulv. No. vj.
 S. driemaal 's daags een Poeder.

G.

R_ç. *Flor. Sambuci*
Chamæm. a pts æq.
 M. D.

H.

R_ç. *Syrup. Moror.* ʒj.
 D.

I.

R_ç. *Empl. vesicator. super alut.*
instar palm. conspergend.
Camphor. scrup. β.

K.

R_ç. *Hb. Malvæ m.* jβ.
Flor. Sambuci m. β.

Coc.

Coc. c. aq. comm. f. q. vase clauso
Colat. unc. vj adde
Acet. vini
Mell. comm. a ʒij.
Tinct. Myrrh. ʒj.
D.

L.

R. Extract. Cort. Peruv. ʒij.
Camphor. Sacchar. trit. gr. xv.
Aq. Cinamom.
— Cort. Citri a ʒj.
— Ceras. nigr. ʒjβ.
Syr. Cort. Aurant. ʒβ.
M. S. alle twee uren een Lepel vol.

M.

R. Regul. Antim. Med. ʒij.
F. Pulv. No. iv.
S. 's morgens en 's avonds een Poeder, met
een lepel vol van 't voorgaande mengzel.

N.

R. Extract. Cort. Peruv. ʒjβ.
Syrup. Kermesin.
Aq. Cinam. a. ʒβ.
— Cort. Citri
— Ceras. nigror. a ʒj.
Camphor. Sacchar. tritæ ʒj.
M. S. alle twee uren een Lepel vol.

O.

O.

℞. *Extract. Cort. Peruv.* ʒj.
Camphor. tantillo Sp. vini solut. gr. xv.
Elix. Vitriol. acid. Lond. gtt. xxx.
Syr. Cort. aurant.
Aq. Cinam. a ʒβ.
 — *Cort. Citri* ʒjβ.
 M. S. alle twee uren een Lepel vol.

P.

℞. *Camphor. tantillo Sp. vini solut.* gr. xij.
Extract. Cort. Peruv. ʒj.
Aq. Cinamom. ʒij.
 — *Cichor.* ʒjβ.
 — *Cort. Citri*
Syr. Cort. aurant. a ʒβ.
 M. S. alle twee uren een Lepel vol.

[Tweede SUPPLEMENT tot BYLAGE C.]

Een Dochtertje van aanzienlyken huize, had zich, sederd Zondag, den 12den deezer maand [Maart 1775], geheel niet wel gevoeld, wanneer ik, dingsdags den 14den, desnamiddags, verzocht werd tot haar te koomen.

Ik vond haar zeer koortſig; haare oogen waterig, en op haar aangezicht eenige roode vlakjes, die geheel uitgebott waaren; terwyl 'er eene menigte van anderen, als van verre onder de huid ſcheenen te zitten. Op de armen waaren die vlakjes in een grooter getal; aan den hals en op de borst weiniger.

Ik gav haar aanſtons een Braakmiddel, van de *Ipecacuanba*; 't welk eene voortreflyke werking deed, en der *Lyderesſe* eene merkelyke verlichting aanbracht.

Den

Den 15ⁿ, 'smorgens, was myne Patientte minder koortfig; zy had 's nachts nog al eenigszins geflaapen; haar aangezicht en armen, waaren met eene menigte van vóórstaande vlakjes, echter door groote *interstitia* van elkander onderscheiden, uitgeslaagen; de oogen waaren zeer waterig; de oogleden rood en gezwollen; de neus mede eenigszins, en zeer verstop, zoo dat zy 'er zelfs naar sprak. — Ik deed haar, alle twee uren, een lepel van een *Jalapium* gebruiken. Des avonds stonden de vlakjes wat vuuriger, en 'er waaren 'er nog eenigen bygekoomen. Het kwam my in allen deelen vóór, de *Variolæ discretæ*, van eene groote soort, te zyn; immers *nec ovum ovo similis*: zynde zy van grootte en gedaante als vloobeeten, eenigszins verheven boven de huid.

Donderdag, den 16ⁿ, was de nacht minder gerust geweest; de koorts wat meerder; de vlakjes op het aangezicht en armen, als gisteren; op de borst en beenen, de uitbotting ongelyk minder, en de meeste vlakjes scheenen aldaar nog onder de huid te zitten; de zwelling der oogleden en verstopping der neus, alsvooren. — Ik deed haar een verkoelend *Clystee* appliceeren; en schreef haar, die elv jaaren oud was, de volgende poeders voor:

R_p. *Reguli Antim. medicin.*

Sacch. conici a gr. xv.

Camphor. gr. iij.

M. F. Pulveres N. iij.

Hiervan gelastte ik driemaal 's daags een poeder te neemen; en verder niets: behalven eene dunne amandelmelk tegen den dorst.

Dagelyks herhaalde ik het voorschrift dier Poeders; en de J. ffionw welke over de Kinderen gesteld is, gedroeg zich in alles, als of dezelve op hunnen gezetten tyd gebruikt werden: en in dat denkbeeld, deed ik dagelyks twee visites.

Vrydag, den 17ⁿ, werd ik 's morgens verzocht, de eerste visité by deeze Patientte te doen. Zy had dien nacht met eenige ylhoofdigheid doorgebracht; in den

mor-

morgenstond eene soort van Stuipegad, met verdraaying van de oogen, enz.; en de Koorts was heviger. — Behalven een *Clysteer*, dat aanstonds veel verlichting aanbracht, deed ik twee Spaansche-vliegen, ter grootte van een schelling, aan de kuitlen leggen.

Des anderendaags, zynde naar myn rekening (wanneer ik den dag der uitbotting voor den vierden telle,) den achtsten dag der ziekte, verwachtde ik het begin der *Suppuratie*. Dan, de Patient, schoon nimmer zonder Koorts, was des nachts bedaarder geweest; en, in plaats van *Suppuratie*, vond ik de vlakjes 's avonds platter en bleeker in het aangezicht; maar op de armen en het overige des Lichaams, als den voorigen dag; de Spaansche-vliegen hadden wel getrokken, en hebben vervolgens wel gedraagen; de oogleden waaren minder gezwollen; de oogen echter nog waterig; de neus minder verstopt,

Zondag, den 19ⁿ, was de nacht zeer onrustig geweest, en de Lyderes wat ylhoofdig: de vlakken vond ik 's avonds in het aangezicht allen verdweenen; ook waaren die van den rechter-arm bleeker geworden, maar op den linker-arm nog vuurig. Het Kind nochtans was vrolyker; en by myne avondvisite, met eenig poppen-goed spelende.

Maandag, den 20sten, had de Lyderes wel geslaapen. De Koorts, die eene *Febris continua* was, *cum exacerbationibus nocturnis*, was veel minder; op den rechter-arm konde ik geene vlakjes meer bespeuren, noch op de borst en beenen; en die van den linker-arm waaren ongelijk bleeker, en scheenen mede te zullen verdwynen.

Dingsdag, den 21sten, had het Kind wel geslaapen, en driemaal, van zelve, *purgative* stoelgang gehad; de Koorts was weinig of niets; de oogen stonden vrolyk; de neus was van alle verstopping bevryd; en nergens konde ik eenige vlakken vinden: als alleen op den linker-arm, nog eenige zeer flauwe en naauwlyks zichtbaare overblyfsels derzelven.

Den 22sten, had zy wederom drie stoelgangen, als vooren. Zonder Koorts, vrolyk en dartel zynde, ontfloeg

Soeg ik haar van de Poeders, (gelyk ik meende) en schreef, om den volgenden dag te gebruiken, een *infusum* voor, *ex fol. S. S. f. Zij & Mann. ʒβ*; waar van zy, donderdags, vier stoelgangen had: doch de volgende dagen, verviel zy tot eene *diarrrhoea*, die tot den avond van den 26sten, geduurd heeft; en toen van zelve ophield en het Kind volkomen gezond liet.

Tot den 22sten, in het vast vertrouwen zynde, dat de Poeders, op hunnen tyd, gebruikt waaren geweest, konde ik niet anders, dan deezen gunstigen afloop der Ziekte, *sine suppuratione*, daar aan toeschryven: gemerkt, dat Uw Ed. my, den 12^{en} October 1773, gemeld had, in drie onderscheidene Kinderen, daar mede wonderbaar geslaagd te hebben; zeggende: *men zag de stippen, waar de Pokjes zouden gekoomen zyn, maar de Pokjes zelven bleeven achter wege.*

Ik wenschte Uw Ed. reeds in myn hart geluk, met dit nieuw bewys voor uwe Stelling, — wanneer den Heer Vader van het Kind, des avonds van eene Commissie geretourneerd zynde, my onderrichtede, van de Gouvernante zyn'er Kinderen verstaan te hebben, dat men het Kind, uit vreeze voor de nieuwe en ongewoone wyze van behandeling, niet meer dan drie Poeders gegeven; en my alzoo schandelyk bedroogen hadde.

Ik kan dienvolgens, bezwaarlyk aan deeze drie Poeders, de verdwyning dier vlakjes toekennen; maar word eerder genoodzaakt my zelven af te vraagen: *zyn het wel Pokjes, of zyn het ook andere Exanthemata febrilia geweest, die met de Pokjes eene naauwe overeenkomst hebben; te meer, wyl 'er eenige anomalie, die echter der Pokjes niet ongewoon zyn, mede gepaard hebben gegaan? —* maar, dan vraag ik my zelven weder: *wat naam zal ik 'er aan geeven?* De *Petecbie* kunnen, wegens hunne platte gedaante en *maligniteit*, in geene aanmerking koomen. Met het *Erysipelas racematum*, hadden zy geen het minste gelyk. De *Morbilli* zyn het mede niet geweest: immers myne vlakjes waaren eenigszins boven de huid verheven, en werden door geen den minsten
hoest

hoest verzeld; behalven dat het Kind, in voorige jaaren, de Mazelen gehad hebbe. Het konnen ook de *Rubeolæ* niet geweest zyn, wyl die ongelyk kleiner zyn, en met eenen hoeft aankoomen. Zie het gene SENNERTUS daarvan zegd, *Oper. Tom. II. p. m. 829*, vergeleeken met HOFFMANN, *Oper. Tom. II, Cap. VIII*, en BLANCARD, *Lexicon sub hoc titulo*. Veel minder is het de *Rossalia* of *Rossania* geweest; aangezien die, door den tyd, tot geheele Roos-plekken ove gaat, waarmede het gantsche Lichaam als overdekt word; daar myne vlakjes *interstinctæ* gebleeven zyn: Men zie wyders, 't gene SENNERTUS, *Lib. cit. p. 830*, over de *Rossalia* zegd.

Maar, wat dan? zyn het ook *Variolæ* geweest, welke de Natuur zelve *geresolveerd* heeft? het *Systema van MEDICUS de Variolis*, (zie E. SANDIFORT, *Biblioth. I Deel bl. 697* en verv., vergeleeken met IV. Deel. bl. 507,) maakt zulks mogelijk; maar daarenboven, vind men 'er, hoe zeldzaam ook, fomtyds voorbeelden van: als te zien is by VAN SWIETEN, *Comment. Tom. V, pag. 67. in fine, & pag. 68. usque ad Calcem*.

Zoude de *diarrhœa*, (waarvan hier vooren) ook eene *diarrhœa critica* geweest zyn, waardoor de *geresolveerde* ziektestoffe, vervolgens uit het lichaam gedreeven zy? immers, het toegediend *laxans*, komt my niet voor in staat te zyn, om zoo lang achter elkanderen, zoo veele stoelgangen te verwekken.

Intusfchen kan Uw Ed. begrypen, hoe my deeze be-
handeling, waar voor zich geen Genee-ärts immermeer
behoeden kan, *gefmaakt hebbe*". enz. —

[De Heer DE MAN ontving hier op, het volgend
antwoord:]

's Hage den 31^{en} Maart 1775.

„Ik had wel gevreesd dat 'er iets gaande zoude zyn
geweest; alzoo ik onlangs vernam, dat men van myne

M

be-

behandeling zegd, „ dat myn oogmerk is de pokken „ niet te doen zweeren, het gene zeer nadeelig was, wyl „ het kwaad hier door in 't Lichaam bleev, en men dus ander „ maal voor eene nieuwe beïmetting blootstond. ” Ik vertrouwde dat Uw Ed. redelyker denkt, en met my begrypt, dat het voornaame doel is, de koorts te snuiken; en door deezen weg, alle doodelyke *Symptomata* voortekoomen: het gene alle braave Gencesheeren van alle tyden gepoogd hebben. — Wat nu het medegedeelde geval betreft, daaromtrent vinde ik geene de minste zwaarigheid, om dat als eene goede proev van het gelukkig bedwingen eener *Febris exanthematica*, te houden.

Ik moet alleen vraagen: zyn 'er thans *Variolæ* te Nymegen; en welke? — Ik heb, in twee lyders, de gantsche pokkoorts, door *Emetica*, zien achterwege blyven. Dacht WOODWARD niet dat dit moogelyk was? Betrachtte RHAZÈS dit zelvde oogmerk niet? — Maar, ten tweeden: Is het thans niet een aangenoomen regel, dat de *Ipecacuanba* eene *vis anti-venenosa* hebbe? Dacht DE MONCHY zoo niet? Blykt dit niet in het *Pulvis Docceri*, waar in het vermogen van het *Opium*, door de *Ipecacuanba* beteugeld word? — Verder: heeft MEAD niet geleeraard, dat de Campher dit zelvde vermogen bezitte; en wel in *Variolis*, *antequam Inflammatio abeat in suppurationem*? — Maar, behalven dit: Is de ziekte niet *critice* afgeloopen? heeft de *Diarrhœa* niet alles beslist? Hebben wy niet veele getrouwe Waarneemingen van dit soort? Mag men geen *Morbus inflammatorius* resolveeren? Dwaalde BOERHAAVE zoo, als hy dit leerde? Is de Natuur zoo tegen haar zelve, als zy dit in sommige gevallen, onder eene goede directie, doet? — Overweeg deeze, door gebrek aan tyd afgebrookene, redeneeringen, met ruimer aandacht; en zie, of 'er geene gronden genoeg overblyven, om uwe zaak mannelyk te verdedigen. ” enz.

(getekend) I. J. VAN DEN BOSCH.

[ANT-

[A N T W O O R D.]

Nymegen den 5ⁿ April 1775.

„ Het is eene volstrekte leugen- en laster- taal , dat Uw Ed. oogmerk , in het behandelen der Kinderziekte met den *Regulus Antimonii medicinalis* , zyn zoude , de verzwearing der Kinderpokjes , onverminderd en onveranderd derzelver schadelijk venyn , te beletten : Dit zoude ten uiterste nadeelig zyn ; en zekerlyk daardoor (gelyk Uw Ed. te recht aanmerkt) het kwaad in 't lichaam blyven.

Nooit ben ik van die gedachten geweest : maar wel , gelyk ik als nog denke , dat Uwen *Regulus medicinalis* een overheerlyk middel zy , (waar voor de Posteriteit Uw Ed. nog dank zal moeten zeggen ,) om het pokvenyn in zynen eigen gevaarlyken aart te corrigeeren , te verzachten , ja , in sommige gevallen in welke de zelfs kwaad-aartigheid niet zeer groot is , geheel te infringeeren , en (even als het Vuur het Water , het *Alkali* het *Acidum* doet) te dooden ; met dat gevolg , dat alle nadeelige uitwerkingen , die anderszins daar uit te wachten waaren , gesnuikt worden : de *febris secundaria* , naamelyk , niet alleen zeer gemaatigd , maar somtyds zelv geheel voorgekoomen word ; ja , by sommigen , het poksmet tot zoodanig eene zachtheid gebracht , dat de pokvlakjes (gelyk ik Uw Ed. uit myne eigene ondervinding , in mynen brief van den 15 Mey 1773 , mededeelde) tot eene geringere en lichtere verettering koomen ; ook wel eens , (gelyk Uw Ed. , in deszelvs geëerde letteren van den 12den October 1773 , met drie onderscheidene voorbeelden van Kinderen , by welken Uw Ed. , naamelyk , den *Regulus* gebruikt had *ab ipsa morbi invasione* , my bevestigd heeft ,) geheel buiten verettering blyven ; en , onder eene gezegende herstelling der Lyderen , wederom verdwynen. —

Dan , ik gaa ter verdere beantwoording van Uw Ed. Missive over :

Uw Ed. vraagt my: of 'er thans *Variolæ* by ons zyn?

Ik moet antwoorden, dat, ongevaer vyf of zes weken voor dat het bewuste Kind ziek werd, een Officier, die uit een ander Guarnisoen herwaerd gekoomen was om zynen Broeder te bezoeken, die ziekte alhier gekreegen hebbe, en daar aan gestorven zy.

Dat, door de ingeënte Poksmet van dien zelven Heer, zynen Broeder, als ook een Kind van een ander Heer, de Pokjes bekoomen hebben; doch beiden gelukkig hersteld zyn, schoon de eerstgemelde dagelyks uitging.

Dat wyders, in het Dorp *Bemmel*, één uur van hier gelegen en van waar dagelyks veele Inwooners in deeze Stad koomen, die ziekte allersterkst, en (zoo als my gezegd is) byna huis aan huis, regeeere.

Dat het, alzoo, aan geene gelegenheid ontbrooken heeft, of nog ontbreeke, om deeze smet in het midden onzer Burgeren te zien woeden.

Dat intusschen, (of het mogte hier of daar in een achterbuurt zyn, zoo als my, ten tyde dat het bewuste Kind ziek werd, schoon met geene genoegzaame zekerheid, gezegd is geworden) myns weetens, thans niemand aan de Kinderziekte krank zy.

Ik beken, dat, indien deeze ziekte by ons, *Epidemicæ*, grasfeerde, 'er een sterker argument uit gebooren zoude worden, om de vlakjes myner Lyderes, schoon zonder verettering verdweenen *cum diarrhœa critica*, voor waare pokjes te verklaaren.

Dan, dit niet zoo zynde, beslist echter niets; gemerkt:

1° Dat men noch niet weete wat geschieden zal; en, in geval van eene *Epidemische* ziekte, één altoos de eerste moete zyn, welke daar mede aangedaan word.

2° Dat de *Variolæ* niet altyd *Epidemicæ* zyn, maar ook somtyds *Sporadicæ*; en 'er byna geen Jaar voorbygaat, dat men binnen onze Stad, niet een enkel persoon de pokjes zie hebben.

Van even weinig belang en gewicht is de *desquammatie*

sio Epidermicks, die ik, eerst gepasfeerden Vrydag den 31° Maart, uit een myner goede vrienden, vernam dat het meergemelde Kind ('t welke ik reeds, als geheel hersteld, verlaaten had) sedert twee dagen had ondervonden; en waar door, (gelyk my 'sanderendaags, by eigen onderzoek, bleek,) voornaamelyk op den linker-arm, ter plaatse daar de uitslag geweest was, (maar byna niets op den rechter-arm, alwaar de vlakjes nochtans in geen minder getal waaren waargenoomen,) de opperhuid by afschilfering of ontvelling, was afgescheiden geworden. — Immers, die afschilfering of ontvelling, bewyft niets, dan alleen dat myne vlakjes (gelyk ik ook, in myne vorige, Uw. Ed. gemeeld hebbe) boven de huid verheven zyn geweest: door welke verhevenheid, zóó hier als in alle andere uitlagen die verheven zyn, (b. v. de *Miliaria*, *Eryspelas*, *Rosalia* enz.) ook zelfs in de verhevene bobbels, welke *post suppuratas Variolas* overblyven, de opperhuid van de onderliggende huid, als van eene voedende moeder, word losgemaakt, opgeheven, verwyderd, en vervolgens, indien zulks eenigen tyd duure en tevens met eenen opdroogenden brand verzeld gaa, verdord; en by wys van schilfering of ontvelling, zich afscheid: zie het gene ik van de afschilfering der *Miliaria* heb opgemerkt, in myne *Verbandeling over de Rotkoorts*, bladz. 41 in nota. — Kunnende ik geene andere reden geeven, waarom de rechter-arm genoegzaam niets verveld zy, dan alleen, om dat de uitslag, één dag korter aldaar geduurd heeft, en alzoo de opperhuid, nog niet geheel verdord, tot haare voedende huid te eerder is wedergekeerd; op nieuws daar mede vereenigd; en tot haare gewoone gemoeizaamheid, door de *herstelde* uitwaesfeming van noodige vochtig- of vettig-heden, wedergebracht.

Ondertusfchen is my Uw Ed. Misfivè zonderling aangenaam geweest, wegens het appui, 't welk ik, ter manmoedige verdediging myner zaake, daar in vinde: het was my des te aangenaamier, naarmate het voortkoomt van eenen Perfoon, wiens fchitterende Geleerdheid en beproev-

proevde Kunde, de Nyd zelve, al is het ook met tandknerfing, erkennen moet." enz.

Naschrift. Voor zeer weinige dagen, verhaalde my een Dame van de eerste distinctie, wel te weeten, dat, wanneer de Kinderziekte zeker aanzienlyk Huisgezin alhier aandeed, de tweede Zoon van het zelve de meeste pokvlakjes had; die echter alle, met eene *Diarrhoea critica*, en volkomene herstelling van den Edelen Lyder, zonder te verzwennen, verdweenen zyn. Dit zoude veel overeenkomst met myn geval hebben."

[En, nader, den 31ⁿ Mey daaraanvolgende.]

— „ By het dagverhaal, aan Uw Ed. reeds gedaan, weet ik niets meer te voegen; als alleen, dat voor omtrent vier weeken, binnen onze Stad, eene Burgervrouw twee Kinderen aan de pokjes hebbe ziek gehad; zonder dat ik thans weete, dat 'er iemand aan laboreere: *ita quandoque non nisi sporadice, tantâ secus sævitia dirus sæpe, tamque deleterius, hic morbus observatur*; 't gene ter staaving diend, van het voortreflyk *Specimen Medicum Inaugurale* van zeker onlangs gepromoveerd Medicus.

En betrekkelyk het gemelde Kind, zoo behoeft men zich niet te verwonderen, dat deszelvs pokjes, in dat huisgezin geene anderen hebbe aangestooken, wyl zy, niet *ad suppurationem* gekoomen zynde, geene kracht ter besmetting gehad hebben: *in pure etenim sola contagionis vis delitescit.*

Ondertuschen kan Uw Ed., in alles gelykluidende gevallen, als het myne geweest is met evengemeld Meisje, vinden by den Heere M. GIRARD over de *Inenting*; zie onze *Hedendaagsche Vaderlandche Letteroeffeningen*, IVe Deels 4^e Stuk; en wel, bladz. 152: *Als ik den van myne ingeenten* enz. —

Men vind ook een gelyk geval van Dr. HANNES, by E. SANDIFORT, *Geneeskundige Bibliotheek* VIIe Deel bl. 720 op 't einde, en 781 aan 't begin." enz.

(getekend) M. J. DE MAN, J. W. Zn.

B Y-

B Y L A G E D.

VERSLAG van de laatste gedaane
geneezingen, in de *Epidemie* te
's H A G E, in 1784 en 1785.

Juny en July. De Kleinzoon van Monsieur BOUWMAN, Chirurgyn onder de Hollandsche Guardes, die met menigvuldige Pokjes bezet was, en, onder het gebruik deezer Middelen, byna niet deed als om eten vraagen; en zeer gelukkig, in den tyd van 13 dagen, volkomen hersteld was.

Zes Kinderen van den Heer Kamerbewaarder MAY, in de Papestraat, waar van 'er twee met *copieuse* Pokpuistjes bezet waaren, welke op zich zelven gelaaten zynde, in samenvloeiende zouden overgegaan zyn, die echter alle, deeze Ziekte zeer gemakkelijk zyn doorgekoomen (+).

Twee Meisjes van den Armen op *Loosduinen*, die op eene verschrikkelyke wyze door de Pokziekte waaren aangedaan; de eene met eene *Febris Scarlatina*, en de *Menstrua* onder dezelve daarnevens, en van welke men alle hoop van herstelling ten eenemaal had vaarwel gezegd; die echter beide gelukkig door dezelve middelen geneezen zyn.

De Zoon van den Jood LEVI, te *Loosduinen*, die in het tweede tydperk bovenmaate ziek was, doch op het gebruik der Middelen beterde, en vervolgens zeer gemakkelyk door deeze wreede ziekte gekoomen is.

Augustus. Een Kind van Monsieur DONART, Mr. Paruikmaaker, in het Noordëinde, zynde een Meisje van 6 Jaaren, waar van de Vader, eerst des avonds vanden twaalfden dag der ziekte, myne hulp verzocht; zynde het Kind van het hoofd tot de voeten als met ééne Pok overdekt, die alle ingeslagen waaren, en niet dan ééne neêrgeplofte Blaas vertoonden. Myne vrees voor eene goede uitkomst te kennen geevende, besloot ik echter, op het aanhouden van den bewoogen Vader, hem twee Poeders mede te geeven; verzoekende tevens, over twee of drie uren weder te koomen, om my de uitwerking van het middel te melden. Het gevolg was, dat de Pokjes op het gebruik van de tweede Poeder opgekoomen waaren, en het Kind zich merkelyk beter bevond; waarna het op dezelve wyze heeft blyven voortgaan, en zeer gelukkig dit doodsgevaar ontworfeld is. 4 *Augustus.*

(+) [Het getuigenis deswegens door den Heer Vader gegeven, vind men in de *Algem. Genees- Natuur- en Huisbondk. Jaarboeken*, IV deel 2 Stuk, bl. 69.]

4 Augustus. Een Kind van Monsieur MONDT, Kruidenier, in de Vleersteeg, zynde een Jongetje van tusschen de 3 en 4 Jaaren, 't welk met zeer *copieuse* Pokjes bezet was, die samengevloeid zouden hebben, 't en ware zulks door deeze middelen verhoed was geworden: hy nam het Kinderpoeder, op den gestelden tyd, zeer gewillig in; en is de ziekte, binnen den gewoonen tyd van 13 dagen, zonder merkelyk letsel, zeer gelukkig doorgekoomen.

Een Kind van Monsieur TORNES, in het Kasteel van Namen, by 't welke deeze ziekte met een *Coma Somnolentum* gepaard ging, welke echter te gelyk met dezelve middelen is behandeld geworden, en gelyktydig met het onderbrengen der Pokjes, zeer gelukkig geneezen is.

Een Kind van den Heer BERKELBACH, Clercq van den Heer Griffier FAGEL, oud omtrend 8 Jaaren, op den agtsten dag der ziekte, vertoonende zich reeds eene *gangraeneuse* vlek aan de Knie; en liggende het Kind onbeweeglyk als een blök, op de linkerzyde, byna spraakeloos, in het Bed. — Op het aanhoudend smeeken van de Ouders, gav ik een Poeder en beval over drie uren een tweede te geeven, wanneer ik zoude weder komen; en bevond toen het Kind zoodanig veranderd, dat het zich gemakkelijk omkeeren konde: dit haar genoeg aan de Ouders zelve betuigende, met te zeggen: *ja ik ben beter!* en het welke, dus voortgaande, zeer gelukkig hersteld is; terwyl de zwarte vlek, onder het bestendig gebruik der middelen, allengskens verdween. Men zeide dat dit Kind door den gewoonen *Medicus* was opgegeeven. (+)

20 Dito. Een Kind van omtrend 5 Jaaren, by den Wachtmeester ROUST, in 't Westeinde, op den twaalfden dag der ziekte, in 't welke de Pokjes volkomen waaren ingeslagen, en het Kind in het zichtbaarste gevaar verkeerde: 't welke nochtans onder het gebruik deezer middelen, by den Godlyken zegen, volkomen hersteld is geworden.

22 Dito. Een Kind van Monsieur VAN DER MEER, Koopman in Minerale Wateren, op het Spui, 't welke, schoon lastig, echter, naar gelang der ziekte, dezelve zeer gemakkelijk heeft doorgegaan.

Een Kind van een Sergeant, van de Compagnie van den Heer Collonel BENTINCK, mede in het eerste tydperk des leevens, 't welke by zyne Pokjes sterk met de *Rosalia* in 't aangezicht bezet was, is mede op den gewoonen tyd, zonder *Febris secundaria*, zeer gelukkig hersteld.

23 Dito. Een Kind van den Kruidenier KLEIN, in de Boekhorsstraat, tusschen de 5 en 6 Jaaren oud zynde, by 't welke ik op

(+) [*Ibidem*, bladz. 71.]

op den agtsten dag der ziekte gevraagd werd, wanneer de *gangraena* zich reeds in de Pokpuistjes openbaarde, (en, zoo men zeide, door den gewoonen Geneesheer opgegeeven,) werd na het gebruik der middelen van tyd tot tyd beter; en was byna niet ziek: de *gangraena* verdween, en het herstelde spoedig (*).

Een Dochtertje van den Heer FEERING, Kastelein in het Logement van Haarlem, met zeer zwaare toevallen van Colyken en *Catarrhals* ziekte verzeld, kwam mede alle deze belemmerende toevallen, en haare pokziekte gelukkig te boven.

Een Kind van Monfr. CHERIX, in de Breëstraat, nog in de Wieg liggende, stond, de middelen naarstig toegediend worden, deeze ziekte zeer gemakkelyk door.

27 Augustus. Een Kind van den Schryver der Comp. van den Colonel ZWEERTS, in de Vleersteeg, genas al spelende en eetende.

2 September. Drie Kinderen van den Sergeant ERLI, in de Comp. van den Heer Colonel MAY, herstelden zeer gemakkelyk, al eetende.

7 Dito. Vier Kinderen van den Heer Procureur VAN DER VEN, in de Bagynestraat; die mede zeer gemakkelyk deeze ziekte hebben doorgestaan: zoo als uit het getuigenis van den Heer Vader blyken kan (†).

11 Dito. Het tweede Kind van Mr. VAN DER MEER, 't welke mede gemakkelyk herstelde; hoewel lastig en tegenstrubbelede.

12 Dito. Het Kind van den Koetsier van den Heer Baron NAGEL, oud 3 Jaaren, by het welke ik op den agtsten dag der ziekte, (en na, zoo men zeide, van den Geneesheer verlaaten te zyn,) gevraagd werd, was met *gangraenose* Pokjes, en een groote bloedblaas op de muis van de hand, bezet: — Dit Kind was zeer lastig, en onwillig in het gebruik der middelen in dit geval noodzaakelyk; echter is het, hoewel met langer sukkelen, ten vollen te recht gekoomen, zonder verminking.

Een Kind in het Leidsche Veerhuis, in 't zwarte Paard, 't welke binnen den gewoonen termyn van 13 dagen ten vollen hersteld werd; en vanden gewoonen *Medicus*, van welken het reeds eenige middelen, volgens zyn Ed. eigen getuigenis, te vergeefs gebruikt had, aan myne zorg was toebetrouwd.

Een

(*) [*Ibidem*, bladz. 73.]

(†) [*Ibidem*, bladz. 74.]

Een Kind van Monfr. GIEZEKAM, in het Westëinde, op den agtsten dag der ziekte, (volgens gezegde der Moeder, van den gewoonen Geneesheer opgegeeven,) zwaar ziek zynde, en met veelvuldige Pokjes bezet, kon men (zeer jong zynde, en nog in de Wieg liggende) bezwaarlyk de middelen doen inneemen; waar mede de Moeder ook achterlyk was: in weerwil echter van allen deezen tegenstand, is het Kind, onder den Goddelyken zegen, volkomen hersteld.

Het Kind van Schipper VAN VECHELEN, op de Veerkade, 't gene zwaar met de *Scarlatina* en eenige *gangraneeerde* Pokjes in het aangezicht bezet was, en altoos in het bed gehouden werd, was, hoewel ik het vanden beginne af zelfs behandeld had, door het onregelmatig gebruik der middelen en toegeevenheid der nabestaanden, bovenmate ziek: echter werd ook hier alles gelukkig overwonnen, en het Kind is tot volkomen gezondheid geraakt: doch meer nagedachtenis zynen ziekte, dan eenige myner Lyderen, draagende.

16 September. De Zoon van den Boekverkooper VAN DRECHT, in de gedempte Raam, met ontallyke Pokjes, welke dreigden te *conflueren*, 't gene nochtans verhoed werd, onderging deeze ziekte zoo gewenscht, dat 'er naauwlyks Koorts te ontdekken was; en is op den gewoonen tyd volkomen hersteld (+).

17 Dito. Vier Kinderen van den Stukadoorer BERETTA, twee van welke zeer zwaar gepokt hebben, werden, tegen den regel, in het Bed gehouden; het jongste beneden het Jaar zynde, werden de middelen door de Moeder, die het Kind nog zoogde, ingenomen; 't gene in deeze proeven even goed slaagde, als of zy aan de zuigelingen zelve waaren toegediend.

De Dochter van den Heer P. DE WAAL, Mr. Timmerman in 't Voorhour. Dit lighaam was zeer stug, en wilde naauwlyks buigen, zoo dat deeze eenige putjes in het aangezicht heeft overgehouden: 't gene anders onder deeze behandeling zeldzaam is.

Een Kind van den Molenaar te Loosduinen, met kwaadaartige Pokjes, verzeld van eene hevige *Scarlatina* in het aangezicht en eenige zwarte Pokjes in het zelve, (aan welk soort in dit Huis, weinige dagen te vooren, een Kind was overleeden,) by 't welke ik na de *eruptie* en in deezen staat der Ziekte gevraagd werd, beterde onmiddelyk na het gebruik der middelen; de *Scarlatina* en *Gangrena* verdweenen oogenschynelyk, en het Kind herstelde spoedig.

Nog twee Kinderen in het zelvde Huis: naamelyk een Meisje en een klein Kind, welke beide even gemakkeelyk door de ziekte gekomen zyn.

Twee

(+) [*Ibidem*, bladz. 76.]

Twee Kinderen van Schipper OORDENBACH, op de Bierkade, die zwaar gepokt hebben, en zonder kennelyk letfel hersteld zyn.

19 September. Twee Kinderen van Monfr. KOPPELMAN, in de Toorenstraat, die al speelende, en zonder gedaante van ziek te zyn, door deeze ziekte zyn gekomen.

21 Dito. Een Kind van den Notaris GOEDERSON, op de Plaats, in het Magazyn van Kindergoed, oud omtrent 8 jaaren, zynde dit Kind byna levenloos, en als op den oever van den dood en met dezelve worstelende, by 't welke ik op den zesden dag der ziekte, des avonds, gevraagd werd. — Het was paersch en blaauw, met *gangraena* in de pokpuistjes, byna over het geheele lighaam, en een zwarte *gegangraeneerde* plek op de linker wang, ter grootte van byna een stuiver. Na het gebruik van eenige poeders kwam het Kind by, en beterde van dien tyd oogenblikkelyk; zynde voorts, tot een ieders verwondering, zonder merkelyk letzel, tot volkomene gezondheid hersteld.

22 Dito. Het Kind van Mr. ORTH, Juwelier in de oude Molstraat, met verschrikkelyke samenvloeyende pokken, gepaard met zwaare toevallen van stuiptrekkingen, uit wormen ontstaan; 't welke nogthans alle deeze wreede bykoomende toevallen doorgestaan hebbende, tot volle gezondheid is weder gebragt.

27 Dito. Een Kind van Monfr. GRAVENS, in de Komeny, op de Luizemarkt, dat bezwaarlyk wilde inneemen, zeer ziek geweest is, en echter ten vollen hersteld is geworden.

Twee Dochters van den Heer MAAS, Binnenvader in het Tuchthuis te Delft, welke meest opzittende, zonder kennelyke letzels, zeer spoedig hersteld zyn, niettegenstaande zich de *Scarlatina* by dezelve openbaarde.

Het Kind van Monfr. POTTER, Kruidenier in de Vleersteeg, met *scarlatina*, zwaare samenvloeyende pokjes, dreigende *gangraena*, tandgekniers enz.; 't welke echter zeer wel is te recht gekomen.

1 Oktober. Drie Kinderen van de Wed. VAN DUIN, Slagteres op het Zand, welke successive, niettegenstaande de veele pokken in het Meisje, gelukkig 'er door geraakt zyn, binnen den gewoonen tyd van 13 dagen.

2 Dito. Een geval, waaraan ik niet dan met afgryzen gedenken kan, (waar van ik daar na nog een diergelyk gezien heb,) in 't welke de Bloed-vloed uit den mond zoo groot was, dat de bellette neêrzwelging het gebruik der middelen verhinderde: zynde het Zoontje van den Boomkweker VAN HEYNINGEN, op de Loos-

Loosduinsche Weg, by 't welke ik op den vyfden dag der ziekte gevraagd werd. — Ik vond het byna leevenloos, paarschen blaauw, zonder bewustheid, met een bezweken pols, beweegingloos, met zwarte pokken en vlekken over het ligbaam verspreid, voornamelyk in het aangezicht, en op de dyen en beenen. — Eene niet oneigenlyke vertooning van de Pest! — Het middel tegen de *gangrena* werd hier onmiddelyk gegeven, 't gene zeer bezwaarlyk toeging; met moeite kwam het binnen: van 3 tot 3 uren moest zulks herhaald worden. Het leed lang, eer 'er beweeging in het ligbaam te krygen was; maer toen deeze opgewekt werd, kwam het bloed ten monde uit; waar op ik besloot dit Lydenisje, even als eenen Pestzicken te behandelen, en eene ruime veelheid *Extract* van den *Cortex Theriaca Andromachi*, *Aqua Arboris Vita*, en *Elix. Vitrioli*, tuschen het Pokmiddel te doen gebruiken; met welke middelen zoo lang aangehouden werd, tot alle de doodelyke toevallen overwonnen waaren: zynde het Kind, door den Goddelyken zegen, ten vollen hersteld geworden, en sedert by volkomene gezondheid gebleeven.

3. *Osloer*. Drie Kinderen van den Beeldhouwer VAN MALSEM, in het Vosfentuintje, successive na elkanderen; onder welke een Kind van 3 Jaaren, zwaare en kwaadaartige Pokjes gehad heeft, met zwarte stippen.

14. *Dito*. Een Kind van den Timmerman VAN DER VALK, in de Lorrestraat, by 't welke ik op den agften dag der ziekte gevraagd werd, hebbende kwaadaartige Pokjes, die niet wilden uitkoomen. Dan, op het gebruik der middelen reezen ze speedig op, en het Kind herstelde, van tyd tot tyd, tot de volkomene geneezing.

De Nicht van den Kok VAN BORN, in de Nieuwstraat, welke, vooraf eenige dagen met eene *Febris Miliaris* zynde aangetast geweest, op eene allerhevigste wyze door de Kinderpokjes werd aangedaan; die door hunne menigvuldigheid en aanéénstaan, op sommige plaatien in het aangezicht, in elkander moesten vloeijen: welke nochtans, geduurende het gantsche beloop der Ziekte, steeds gezond van harte gebleeven is, wel sliep, geduurig trek tot eeten had, en deeze ziekte, op den gewoonen tyd, zeer voorspoedig is te boven gekoomen.

18 *Dito*. Een Kind van den Soldaat TROOST, in de Brielpoort, met weinige Poeders spoedig geholpen.

Een Kind van den Sergeant Grenadier HART, by Gravens, op de Luizemarkt, dat zwaar gepokt heeft, niet vry van de *Risalia* was, en nochtans gelukkig hersteld is.

Een

Een Kind van den Kruidleezer VAN DEN BERG, op den hoek van de Grootte Markt, met veelvuldige Pokjes, kwam, byzonder gedaante van ziek te zyn, gelukkig en spoedig door deeze ziekte heen.

Juffrouw ANRECH, in de Bagyneststraat, welke zeer gemakkelijk de ziekte te boven kwam, en meest altyd opzat: niettegenstaande haare menigvuldige Pokjes.

23 October. Mejuffr. SAFIN, in de Assendelftstraat, welke, in het begin der *eruptie* door hevige koorts, gepaard met *delirium*, werd aangetast: doch deeze spoedig overwonnen zynde, liep de ziekte gemakkelijk en genoegzaam zonder koorts ten einde.

24 Dito. Een Meisje by A. FARENHOUT, 't welke steeds opgezeten en gewandeld heeft, en zonder koorts of ziekte 'er doorgekomen is.

27 Dito. Het Dochtertje van den Messemaker DAWANS, by welke ik na de *eruptie* kwam, leed zonder smerte het overige der ziekte, met gevolg van spoedige geneezing.

29 Dito. De Dochter van Monfr. GOLDSMEEDING, in de Snuifwinkel, in de Boekhorststraat, zynde een wéék en zwak gestel, welke de *menstrua* had, en by welke ik eerst in het tweede tydperk gevraagd werd, was de eenige, zoo ver my bewust is, die nepokken gehad heeft.

2. November. Een Kind, omtrend 3 Jaaren oud, van den Spiegelmaker VAN DER HOEK, by 't welke zich driemaal de *gangrena* in het aangezicht heeft geopenbaard, eens met eene Bloedblaas op de wang, welke overwonnen zynde, door formeel inslaan van alle de Pokjes gevolgd werd: die, alle vol met rypen Etter gevuld staande, eensklaps wit en ingetrokken werden, met doedelyke benaauwdheid op de borst; 't gene eene allerysfelykste vertoonning, en een akelig vooruitzicht opleverde! Dan, dit geval gav aanleiding tot de samenstelling van een nieuw middel, 't gene, om deszelvs prompte werking, den naam van *Wonder-poeder* bekomen heeft. Dit middel tweemaal gebruikt zynde, vertoonde zich alles weder in vollen gloed. Doch waarop weder eene *Peripneumonia*, verzeld van bloedspuwen, ('t gene ik nimmer elders waargenomen heb) volgde. Alle welke toevallen echter volkomen overwonnen zyn, en het Kind ten vollen hersteld, zonder eenig letzel over te houden. — De Ouders hebben, door hun schriftelyk getuigenis, zeer gaerne het zegel der waarheid aan dit zonderling geval willen hechten (*):

10 Dito.

(*) [*Ibidem*, bladz. 76.]

10 November. De Dochter van Monfr. VAN DER BURG, Mr. Lystemaker, in de Boekborsstraat, zat meest altyd op, en heeft de ziekte gemakkelyk, genoegzaam zonder koorts, of eenig letzel over te houden, doorgestaan.

12 Dito. Het Dochtertje van wylen den Heer Dr. VAN DALEN, welke myne hulp verzocht in het vierde tydperk; betuigende zyn te kort komen in deelen. Het lag in eene geweldige *Febris secundaria*, doorgaans met *Coma* verzeld, en als met de dood worstelende: zy heeft zeven weken blind gelegen; de *Coma* bleef haar meest by. Dan, door het aanhoudend gebruik der gezegde middelen, is dit Kind, met den Goddelyken bystand, tot volkomene gezondheid gekoomen, en tot heden gebleeven. — De Poksmet had een vinger byna doorgewreeten, en 'er was eene *gangrenöse* plek op de knie, zoo groot als een stuiver of meer. (†)

Een Kind by de Wed. VAN HEYNINGEN, 't gene ziek was, zwaar de Kinderziekte ondergaan heeft, en echter gelukkig, op den gewoonen tyd, de ziekte te boven gekoomen is.

13 Dito. Een Kind van een jaar, van Monfr. KRAMER, aan de Wal, zeer kwaadsappig, en altoos in Wieg onder verstikkende Dekens, wel toegestopt, als begraven liggende, kwam, met weinig gebruik van de Kinderpoedertjes, insgelyks de ziekte gelukkig door.

Een Kind van den Bleiker BELT, aan de Veenweg, 't welke ik niet gezien, maar waar voor ik, op 't bericht van den Vader, de noodige middelen gegeven heb: welke, op den gewoonen tyd, van gewenschte uitwerking geweest zyn.

Het Kind van den Koetsier van den Lt. Colonel VAN OYEN, nog zuigende: voor 't welke de Moeder de middelen gebruikte, en door haar toereikend voedsel, de kracht derzelven haaren zuigeling mededeelde; waardoor zy het genoeg had, gelyke gelukkige uitwerkingen te ondervinden, als zy van anderen vernoomen had.

21 Dito. Het Zoontje van den Heer STROINK, Castelein in het Logement van Amsterdam, 't welke tweemaal den aanval der Pokziekte heeft ondergaan; terwijl 'er intusschen zich eene *Febris Catarrhalis Stationaria* opdeed, welke den twintigsten dag *critice* afliep; wanneer zich weder een enkel Pokpuistje vertoonde.

6 December. Het Kind by Monfr. BEKKER, onder de Uileboomen, mede een zuigeling van één Jaar, voor 't welke de

Moc-

(†) [*Ibidem*, bladz. 78.]

Moeder, even als de bovengemelde, de middelen innam, en haar Kind, even als de voorige, het gevaar onttrokken zag.

14 *December*. De jonge Juffr. BASTER, Nicht van den Heer Pikeur, onderging de ziekte gemakkelyk, zat meest op, en was byna niet ziek.

15 *Dito*. Het Dochtertje van den Bakker VAN MARLE, op de Heerograft, welke kwaadaartige Pokjes had, spaarzaam de middelen gebruikte, en echter, even als de voorigen, het gevaar ontworfeld is.

31 *Dito*. Het Kind van den Heer Schout VAN DER HARST, te *Scheveningen*, oud $5\frac{1}{2}$ Jaar, op den agtsten dag, wanneer de Pokjes zeer flauw en waterig stonden: doch die onder het gebruik der middelen opreezen en vol etters geraakten, terwyl de kwyling ophield: dan op den elvden dag neêrsloegen, doch door 't zoogenaamde *Wonder-Poeder* weder opkwaamen; waarop het Kind eetlust bekwam, de drooging volgde, en den vyftienden dag alles, als met koeken, afviel, en het Kind zyne voorige gezondheid bekwam. Alles volgens eene uitgebreide verklaring, welke de Vader van het Kind, en de beide wederzydsche Groot-Vaders daar van gegeven hebben (*).

Dit zyn de voornaamste gevallen, welke ik met meer anderen, gelyk van de Kinderen van den Heer J. P. KEMPF, Apothecar, wiens schriftelyke getuigenis de behandeling bevestigd (†), zoude kunnen versterken.

'Er hebben zich nog drie aanmerkelyke gevallen in 1785 ver-toond; als één in den Zoon van den Castelsin STRAATMAN, te *Scheveningen*, die, na het gebruik van N°. 3., zeer hongerig werd, en byna niet meer ziek was.

Benevens twee Kinderen, een van 3 Jaaren, en een zuigeling. Met eerste nam het Kinderpoeder zeer wel in, en herstelde als de voorige. Voor den Zuigeling nam de Moeder, even als de bovengenoemde Heldinnen, het middel in, en mogt zich, in de even gelukkige uitkomst, verblyden.

Deeze

(*) [*Ibidem*, bladz. 79.]

(†) [*Ibidem*, bladz. 81.]

* * * * *

Deze Proeven maaken een getal van omtrent *negentig* uit, welke, gevoegd by die van 1772-1778, (die ongeveer *honderd* be-
loopen hebben, en van de eerste waren (*),) benevens die, welke
onder myn bestuur te *Loosduinen* en 's *Graavenzande* gedaan
zyn, (in de eerste plaats by de *tweehonderd*, in de laatste plaats
omtrent *honderd*,) te samen niet veel van de *vyfhondert* zullen
verschillen.

(*) [Hier boven in den Text (I. Afdeeling § XLVII-LVI,) medegedeeld].

B Y L A G E E.

[UITTREKSELS van Brieven, van wylen den Heere JACOB VERBRUGGE, *Medicinæ Doctor*, enz. te DELFT, omtrent de gewenschte uitwerkingen der middelen in *Gangranosæ*, in de kwaadaartige *Epidemie* aldaar, van het Jaar 1776.]

Delft den 19ⁿ November 1776.

„ — Dagelyks doe ik Proeven, te veel om hier thans te melden, *doch overal tot hier toe met het uiterste succès.*

Onze Patiënt, de jongen van den Bakker, dien Uw Ed. heeft gezien, is nog in leeven; de handen en 't gezicht zyn niets meer gezwollen geweest; doch, zoo ik my niet verkeerdelyk vleije, hebben de voorgeschreevene middelen, paal en perk gesteld aan den verderen voortgang van *gangrana* in de Pokken: zelv zyn 'er reeds verscheidene in het weezen droog; en zyne voeten zyn heden, buiten de voorige dagen, zeer gezwollen. De loodverwige couleur, door ons gepasseeerde Saturdag gezien, en die hem continueel is bygebleeven, was heden aan de beenen in eene aangenaame roode couleur veranderd. De Jongen neemt zyne Middelen allerzorzvuldigst in, om dat hy zelv een gezicht heeft, van het gevaar waarin hy is. Ik durv my zelven nog niet vleijen; schoon dit alles nog eenig bod schynd te bieden: echter sta ik verstomd over het gene ik zie". enz.

[En, nader, den 23ⁿ derzelyde Maand:]

„ Met leedweezen vernam ik, uit Uw Ed. Misfive van gisteren, de ongegronde inquietude, waarin Uw Ed. over het Kind van *Macor* was gebracht. Het zelvde geval, wensch ik, zal ons nieuwe stoffe geeven tot verblyding: vier dagen lang, hadden by deezen Jongen, de

N

Pokken

Pokken zeer gunstig geftaan, zynde *discrete*, echter wat weinig verheven; ik gav hem om die reden tot hier toe (om het middel niet buiten noodzaak aan te fpreken) de Pillen of Poeders niet: doch, den 5ⁿ dag, ftond ik verbaasd over de fchielyke ontaarting zyner Pokken; niet alleen in zyn wezen, maar zelv verſcheidene aaneengeſhakeld, waaren aan het lyf te zien, die donker paerſch en zwartachtig zagen. Hier op deed ik *de facto* de gewoone Poeder, om de drie uren, in de quantiteit van 10 *greinen*, met Suiker en Water gebruiken; en, om het uur, een lepel van een ſterk *Mixtuur* met *Extr. C. Peruv.*, en van tyd tot tyd, een teug Rhynſchen Wyn inneemen. Den 6ⁿ dag, was ik niet minder verwonderd, dat de *gangrena* niet ſlechts niet verder *geproſerpeerd*, maar zelv op verſcheidene plaatſen merkelyk verminderd was; de Jongen begon te zwellen; de Pokken begonnen te *ſuppureeren*; en tot gister avond, zynde den 8ⁿ dag na dat de Pokken uitgekoomen zyn, gedraagd zich de ziekte redelyk: hier en daar waaren nog eenige ſtippen, die dagelyks afneemen, te zien. —

De Jongen van den Bakker (*), die heden den 13ⁿ dag zyner ziekte beleevd, was, tot gisteren, nog in denzelvden toefland als ik aan Uw Ed. laatſt beſchreef: uitgenoomen, dat de Pokken in het wezen meerder gedroogd zyn, en min of meer beginnen te ſchuiven; aan zyne handen en voeten, welke laatſte nog eenigszins gezwollen zyn, gaat de opdrooging zeer langſaam voort. De ſtank die hy gisteren van zich gav, was ſchier niet te weêrſtaan, waar tegen ik direct de noodige præcautiën gebruikte: voorts was zyne tong zeer zuiver, de eetluſt ſcheen beter, en de krachten waaren niet verminderd; zoo dat men byna eenige hoop op den te vooren reeds halv-dooden, zoo hem den Hemel verder gunſtig is, zoude beginnen te ſtellen". enz.

[Twee

(*) [Dezelvde waarvan in den voorigen Brief gewaagd werd.]

[Twee dagen daar na, berichtte zyn Wel Ed., ten aanzien deezer twee gevaarlyke Lyders:]

„ De Jongen van den Bakker, geeft steeds meerder hoop op herstelling: de opdrooging der Pokken geschied wel langzaam, doch zyn eetlust word beter; de tong was frischer, en de krachten neemen eenigszins toe.

De Zoon van *Macor* verbeterd dagelyks: de zwarte Pokken zyn byna weg; de handen en voeten zyn meer gezwollen; en de *suppuratie* der Pokken gaat gelukkig voort”. —

[En, laatstelyk, vind men, in eenen Brief van den 29ⁿ derzelve Maand, omtrent dezelveu gemeld:]]

„ De Jongen van den Bakker, en de Zoon van *Macor*, beginnen dagelyks meer en meer te *reconvalesceeren*”. —

[En, dewyl hier vooren (I. Afd. § LII en Bylage C p. 148.) gewag gemaakt is van mingunstige uitkomsten der middelen, tot bestryding van de Poksmet, te *Delft* plaats gehad hebbende, zal men, om eenigszins nader te doen blyken wat hier van zy, nog den volgendeu Brief, (welke een zaakelyk verslag behelsd, van de Proeven tot op dien tyd gedaan) hier by voegen.]

Delft den 30ⁿ November 1776.

— „ Thans heb ik de Eer Uw Ed. te melden, dat de Proeven door my genoomen, *niet dan in gevallen, die zich, van het begin af, kwalyk lieten aanzien*, met elkander belooopen op een getal van zeventien: waar onder zes stervgevallen; welker sommige aan verzuim te imputeeren zyn. Negen zyn ’er uit groote gevaaren gered; twee nog in critique omstandigheid.

1° Onder de zes stervgevallen, is het eerste, van een Meisje van 13 Jaaren, die aan *confluenten* laboreerde; by welke zich,

reeds op den 5ⁿ dag der ziekte, *gangræna* in sommige Pokken vertoonde, doch die op het gebruik der middelen, reeds op den zevenden dag verdweenen was: de ziekte ging gelukkig voort tot op den 12ⁿ dag derzelve, wanneer de kwyling (de eenigste, die ik onder alle de gevallen heb gezien) cesseerde, en de daar op volgende benaauwdheid, het gebruik der middelen (zelve van eenig dun vocht) belette, en de Patient, op den 13ⁿ dag der ziekte, overleed. — Het tweede Stervgeval verfeerd omtrent een Jongen van 3½ Jaar, die op den 14ⁿ dag der ziekte, *convulsiv* stierv; doch by wien het gebruik der middelen zeer gebrekkig is geweest en afgebroken. — Het derde raakt een Jongen van veertien Jaaren, by wien de ziekte denzelvden loop als by den Bakkers Jongen, van het begin af, hield; wien ik derhalven op dezelve wys, zeer zorgvuldig heb behandeld; doch die, des niettegenstaande, op den 10ⁿ dag, aan zyne ziekte overleed. — Het vierde geval, was by een Jongen by wien ik, eerst op den 5ⁿ dag der ziekte, wierd gevraagd; by wien dus de middelen, te laat in 't werk gesteld, vruchteloos zyn geweest; en welke, op den 13ⁿ dag, *convulsiv* stierv. — Het vyfde betreft een Meisje van 3½ Jaar, by welke den 2ⁿ dag der ziekte, de Pokjes reeds in menigte opkwamen, en direct de Pillen gebruikt werden; den 4ⁿ dag waaren de Pokken allen in één gevloeid; den 5ⁿ dag was 'er *gangræna* in dezelve. Ik begon des, van de Poeders, alle 3 uren, 6 *greinen*, (met tuschenvoeging van een *linctus* met *Extr. C. Peruv.*) in te geeven; den 6ⁿ dag waaren 'er, hier en daar, onder de huid *effusiones Ignis* te zien; den 8ⁿ dag overleed zy. In dit geval was de kwaadaardigheid der Pokken, grooter als ik ze in eenig ander heb ontmoet. — Het zesde geval, is direct gelyk aan het vyfde: met deeze uitzondering, dat de *gangræna* langzaam^{er} toenam; en het Meisje tot den 10ⁿ dag het leeven behield.

2°. Uit de negen gunstige Proeveningen, is Uw Ed. van drie gevallen ooggetuige geweest. Onder de overige zes, is

is de Jongen van *Macor*, die zwarte Pokkerree g
drie, by welken ik voor *confluenten* vreesde, doch die
vol van *discretæ* waaren, en zonder eenig interval, in den
tyd van 11 à 12 dagen alle gevaar te boven waaren; de
twee overigen, dreigden *gangræna*, het welke gelukkig
(by de eene door de Pillen, by de andere door de
Poeders) wierd overwonnen.

3° Van de twee die nog critiq staan, is er één, gelyk
aan den Bakkers Jongen; hy beleevt thans den 12ⁿ dag
der ziekte: met dit onderscheid evenwel, dat hy in het
begin, onder het gebruik der Pillen, *gangræneuse* Pokken
kreeg, die thans door de Poeders gelimiteerd worden.
De tweede, is op den vyfden dag der ziekte; en dus nog
niet in het grootste gevaar.

Dus is het met de Proeven gesteld. — De kwaadaar-
tigheid der Pokken alhier, schynd, in de verscheidene
gevallen te groot, om door een anderszins heilzaam mid-
del, te worden gestuit.

Daar ik my het meeste over beklaag, is, dat (1°)
deezze ziekte in 't algemeen in Kinderen valt, wien zelden
de noodige hulp kan worden toegebracht; (2°) men
menigmaal te laat by dezelve ontboden word; en er,
eindelyk, zeer dikwils, verzuim omtrend het gebruik
der beste middelen, van den kant der oppasseren, plaats
heeft". enz.

(getekend)

J. VERBRUGGE.

[En, in de BRIEVEN van wylen den Heere J. DU BOIS HOOLEWERFF, Stads *Med. Doctör* te ALKMAAR, mitsgaders Schepen en Raad dier Stad enz., vind men, nopens het effect der middelen in *Gangrænoscæ* en *Vesiculosæ*, het volgende gemeld.]

Alkmaar den 14ⁿ July 1777.

„ In het Roomsche Weeshuis is in de voorleden week, op Maandag of Dingsdag, een Meisje, oud vyf Jaaren, ziek geworden: geene andere Zieken in dit huis zynde, wachte men het wat af, om my te vraagen. Donderdag werd ik gevraagd, doch toen buiten de Stad zynde, kwam ik Vrydags; en zag terstond dat het Pokken zouden worden: 'er was nog dagelyks ontlasting geweest, de Tong scheen redelyk zuiver, de Koorts was niet zeer zwaar; ik beval, het Kind op eene luchtige (echter niet koude) plaats te brengen en schreev een *Julapium* voor.

Zaturdag morgen vond ik het in een geheel anderen staat: onnoemelyk vol allerkleinste Pokjes en niet als *Vesiculosæ*; op het lichaam vol met blaauwe en zwarte stippen; de Pokjes bleek; somtyds was het Kind nog al present, doch benaauwd; het drinken ging goed: terstond heb ik gebruikt van de roode poeders; ik zond 'er vier na toe, om 'er, om de 3 à 4 uren, één van in te geeven. Er zal in ieder van de poeders 7 *grein* geweest zyn, en tweemaal zoo veel Suiker. 's Avonds vond ik het Kind in denzelvden toestand: de poeders waaren wel gebruikt doch met moeite, met behulp van een rype kers. — Voorts, had zy dikwyls gedronken.

Zondag morgen ten 7 uren het Kind bezoekende, vond ik het niet slimmer: de nacht was redelyk doorgebracht; de blaauwe en zwarte stippen waaren niet vermeerderd; het aangezicht meer gezwollen; en de Pokken
rooder;

rooder; vier Poeders waaren 'er weêr gebruikt en tusschen beiden eenig vocht. — Ik begon, des morgens, met het geeven van ieder Poedertje uit 10 *grein*, met twee deelen witte Suiker. Des avonds vond ik het Kind in denzelvden toestand: het aangezicht meêr gezwollen, zoodat de oogen eenigermate geslooten waaren, en de neus zeer verstopt; de Pokken iets rooder; de Koorts zeer gemaatigd; de blaauwe en zwarte stippen niet vermeerderd. Ik belastte voorttegaan, met alle 3 uren een Poedertje, en tusschen beiden een teugje Rhynschen Wyn te geeven.

Maandag morgen, had het Kind eene onrustige en woelige nacht gehad: het kwam my voor presenter te zyn, en meêr gevoel van de ongemakkelykheid der ziekte te hebben, dan den vorigen dag; de zwellling van het aangezicht was nog veel vermeerderd; oogen en neus waaren geheel dicht; de Pokken rooder, iets verhevener, en meer met eenig vocht opgevuld; de blaauwe en zwarte stippen vond ik niet vermeerderd, behalven hier en daar een enkele in het aangezicht, doch van niet veel belang. De Poedertjes waaren, op zyn tyd, gebruikt; doch met wat moeite. — Ik moet Uw Ed. betuigen, dat ik tot dus ver, zeer voldaan ben; en het buiten myne verwachting gaat, dat dit Kind nog leevd: en op deeze wyze voortgaande, heb ik hoop, dat het zelve dit doodelyke gevaar ontworstelen zal. Myne vermaaningen zyn geduurig en allerernstigst, om eene zorgvuldige oppassing te houden". enz.

Naschrift. Deezen avond omtrent 9 uren, het Kind bezoekende, zag ik met verwondering, de Pokken over het geheele Lichaam merkelyk gezwollen en verhevener geworden; de zwarte stippen verdwynen; het Kind is woeliger en lastiger, doch dit schryv ik aan meerder gevoel toe; de Pols is ruimer, en wakkerd beter op; de Koorts komt my voor gemaatigd te zyn. Ik schep groote hoop en ben recht verblyd". —

[En, nader, in eenen Brief van den 20ⁿ,
derzelvde Maand.]

„Dingsdag morgen (den 15ⁿ deezer) vond ik het Kind, 's morgens, redelyk: doch de Poeders waaren met geen mogelykheid meer in te krygen. Des nachts had men het Kind, om de drie uren, 12 druppels van de *Tinctuur* gegeven, met koud water; en hier werd den geheelen dag mede aangehouden, 't gene gemakkelyk ging. Des avonds was het Kind mooy; de Pokken begonnen goed te zweeren.

Woensdag morgen vroeg, vond ik het zoo wel niet: de nacht was zeer onrustig geweest, de tong sterk bezet en droog; ik twyffel of de oppassing wel zoo goed als te vooren geweest was: de Pokken waaren platter; echter waaren de zwarte stippen geheel weg. Ik beval eene zorgvuldige oppassing, en veel te doen drinken. Dien morgen uit de Stad moetende, belastte ik een Apothecar, eenige maalen te gaan zien of alles wel in acht genoomen, en met het gebruik der druppels aangehouden werd.

Donderdag 's morgens, vond ik het weder alles naar wensch: den geheelen voorgaanden dag had het niet breed geweest: de Apothecar meende, dat 'er vry wat Koorts geweest was; alles was zorgvuldig in acht genoomen en 's nachts was 'er ontlasting van afgang geweest. De Pokken stonden in vollen zweer en rypheid; en het kwam my voor dat alles naar wensch ging: met de druppels werd nog aangehouden. — 's Avonds was het ook mooy; ook was 'er wederom ontlasting geweest.

Vrydag morgen, was alles naar wensch: hier en daar begonnen al Pokjes te droogen: doch 's nachts had het Kind de handen weeten los te krygen, waar door zy zich sterk de Pokken, in het aangezicht, door-gekrabt had; ik belastte, hier voor zoo veel zorg te draagen als mogelyk was. 'Er begon trek tot eeten te koomen; het aangezicht was merkelyk geslonken, daar en tegen de handen goed gezwollen.

Zaterdag

Zaterdag morgen vond ik het weder gewenscht; en geen Koorts van eenig aanbelang: zynde deeze dag nu den 13ⁿ; en ik ben tans voor weinig gevaar meer beducht. Het Kind begon nu ook al weder te zien; en tweemaal daags was 'er ontlasting, zoo dat ik geene *laxantia* noodig oordeelde.

Heden morgen heb ik het Kind bezocht, en vind het zoo wel in alles, dat ik niet noodzaakelyk vind, dat 'er iets meer aangedaan worde: het eet, driakt, en slaapt wel, dagelyks is 'er goede ontlasting, enz". —

[En, laatstelyk, in eenen Brief van den 19ⁿ

Augustus 1777; als volgt:]

„Met veel genoegen heb ik uit Uw Ed. laatste Misfive gezien, dat Uw Ed. voldaan was, over den uitslag van de Proevneeming aan dat gevaarlyke Lydertje: het Kindje is zoo fris en gezond, dat haar niets deerd; en het fraaiste van allen daar by, is, dat de oppervlakte van het aanzicht zoo gelyk en egaal is, dat men mogelyk zal twyffelen, het Kind tot volwasfen ouderdom gekomen zynde, of het wel gepokt heeft". enz.

[Terwyl gemelde Heer, in het vervolg van deezen]

Brief, nader, het volgende meld:]

„Ik heb, over eenige dagen, ook gebruik gemaakt van de bleeke Poeders, by een Kind, zynde een Jongen van circa 10 Jaaren oud: de Pokken waaren op zyn tyd, en wel uitgekoomen; de *Symptomata*, gelyk gemeenlyk, waaren na het uitkoomen, ook veel geminderd: doch twee dagen daarna, kwam 'er eene aanhoudende Koorts, met groote hette, benaauwdheid, en allersterkst ylen nacht en dag; de Pokken waaren menigvuldig, en ik vreesde voor dat kleine blaasachtige soort. *Epispastica* deed ik wel aanleggen, doch ik stelde hier niet veel vertrouwen in. Stipt alle drie uren, liet ik 15 *grein* van de bleeke Poeders, met 30 *grein* Suiker gemengd,

gebruiken; en zoo veel drinken als het Kind wilde: tus-
schen beiden, nu en dan een kopje geevende van een
Fulapium; om dat de hette en dorst zoo groot waaren:
verder beval ik, vooral eene gemaatigde luchtigheid in het
vertrek, en by het Kind in acht te neemen. Het is hier
ook naar wensch gelukt: den volgenden dag veranderden
de Pokken, van het kleinste in het allergrootste soort
dat ik ooit gezien heb; machtig vol wierden dezelve met
Etter; ik kon ze nu wel noemen, *discretæ cobarentes*.
De ylhoofdigheid en koorts bedaarden geheel. De Pok-
ken zyn al droog. Ik heb een *laxans* gegeven om den
afgang te bevoorderen; en ben byzonder, ook over dit geval,
voldaan. — Dezelve Poeders heb ik ook, doch maar
2 of 3 dagen, doen gebruiken door een Jongetje in het
Roomsche Weeshuis, daar de zwelling der Pokken my
niet voldeed, en de ylhoofdigheid te groot was: spoedig
wierden de Pokken groot; toen hield ik op, en het Kind
is ook al hersteld". enz.

(getekend)

J. DU BOIS HOOLEWERFF (*).

(*) [In de volgende Brieven van deezen verdienstlyken Ge-
neesheer, worden nadere gevallen gemeld, in welke deeze mid-
delen met gelyke uitkomsten gebezigt werden: doch welke men,
ter vermyding van min-noodige uitvoerigheid, met stilzwygen
voorby zal gaan.]

NAAMLYST

N A A M L Y S T.

IN A M A I

N A A M E N
 D E R
 D E E L N E E M E R E N
 I N D I T
 O N T W E R P (*)

A L K M A A R.

M. S. DU PUI, *Stads-Medicinae Doctor & Profesfor.*

B. LULIUS, *Stads-Medicinae Doctor.*

VAN DEN BERG, *Medicinae Doctor.*

Het Collegium Medico-Pharmaceuticum.

AMERS-

(*) Men heeft, met de meestmogelyke nauwkeurigheid, de overgezondene berichten, in het samenstellen deezer Naamlyst, gevolgd; en zich stiptelyk aan dezelve gehouden. Waar men de qualiteiten niet gemeld vond, heeft men gemeend, het daar voor te moeten houden, dat zulks, uitverkiezing, niet geschied waare; wyl men de mededeeling, ook hiervan, verzocht had: de tyd liet ook niet toe, daaromtrent, nader onderzoek te doen. — De naamen der respectie Heeren welke zich, het zy van den beginne aan of sedert, met het bestuur deezer zaake hebben gelieven te belasten, zyn, aan het hoofd der Intekenaaren van elke Stad, met eene onderscheidene Letter, gedrukt: en de naamen der Heeren Intekenaaren, gesteld naar de Plaats hunner Wooning: waar door dezelve, des, niet altoos zullen worden aange troffen onder die naamen, aan welker hoofd de gene, by welken hunne Intekening geschiedde, geplaatst is. — De spaade inzen ding der berichten van verscheidene Plaatsen, heeft ons genood zaakt, deeze Naamlyst aan het einde der Verhandeling, in stede van vóór dezelve (gelyk gebruikelijk is) te plaatsen.

AMERSVOORT.

Dk. VROOM Dn. Zn., <i>Medicinæ Doctör</i> (fe- dert overleden.)	B. (G.) B. (W.) B. (W. A.) Brandis (G. Brender à) Bruyn (George) Bruyn (Jb. van Oosterwyk) Bruyn (Willem) Bruyn (Martinus de) Budde (Johs. Lamb.) C. (J.) Coevenhoven (Pieter van) Fabricius (A. H.) Fabricius (J. T.) Geuns (S. J. van) <i>Phil.</i> & <i>Med. Doctör.</i> Geus (Jacob de) Hekman (J. A.) Heurn (J. V.) Heyder (Dk. de) Heyliger (T. Hope) Hinloopen (D. van) Infinger (H. A.) Jolle (P. J. Le) Ketwich (A. v.) Klick (J. C.) Klinkenberg (Dk. J. van Nuys) Leknates (Jan) Marwyk (G. M. van) Meurs (A. G. van) Meurs, Geb. Brandt (E. E. van) Moerel (Pieter) N. N. N. N. Nolthenius. Oosterwyk (Lambertus van) Posno
H. BERGHUIS, <i>Me- dicinæ Doctör</i> , <i>Schepen der Stad Amersvoort.</i>	
Boshuizen Craanen (Dr. D. van)	
Deventer (C. A. van)	
Goudoever (H. van)	
Hana (H.)	
Hoog (Do. Ths.)	
Kolff (Mr. N. C.)	
Moesberg.	
Philippo (Do. C.)	
Pul C. z. (W.)	
Rootelaar (Jan van)	
Verschuur (E.)	
Vogelefang (G.)	
Vroom (Dk.)	
Wildschut (Do. J.)	

AMSTERDAM.

L. L. VAN MEURS, <i>Medicinæ Doctör.</i>	
M. NIEUWENHUY- ZEN, <i>Medicinæ Doctör.</i>	
J. ALLART, <i>Boekhan- delaar.</i>	
Antena (Jacobus d') <i>Me- dic. Doctör.</i>	
B. (C. E.)	

Posno (J. L.)
 R. (A. v.)
 Rensfelaar W. z. (A. van)
 Rensfelaar (J. J.)
 Ryninks (J. F.)
 Sande (Gt. ten)
 Schumer (Ls. Hs.) *Chirurg.*
 Schuttrup (A. C.)
 Soudden (B. C.)
 Sylvius (Gebroeders)
 Tange (van)
 Tayspil, *Jansz.* (Franc.)
 Teerink (Jan)
 Thomeze (*Wed.* H. de)
 Tittingh (Gulielmus)
 Tonneman (Jeronimus)
 Vaillant.
 Wayenburg (A. van)
 Wayenburg (Hk. van)
 Wilda (Harmen)

A R N H E M.

AHAZUEER VAN DEN
 BERG, *Predikant in
 de Hervormde Gemeente.*

G. J. VAN WY, *Anat.
 Chirurgia & Artis
 Obstetr. Lector, Stads
 Operateur en Vroed-
 meester.*

B. (R.)
 Bekking (*Mr.* Schievelberg)
Advocaat, te Huisfen.
 Boonzaier (M.)
 Boot (*Do.* J. C.)
 Brantsen (B. M.)

Broek (Herms. van den)
 te Barneveld.
 Brown (John)
 Cranenburgh (*Dr.* Hendrik
 van) te Cuyk.
 E. (J. N. V.)
 Eck van Overbeek (*Baro-
 nesfe*)
 Esfen (*Baron* van) *Heer van
 Schaffelaar*, te Barneveld.
 Everts (Gerh.) te Twello.
 Feriet (*Dr.* P.) te Span-
 keren.
 Geer (B. van) te Velp.
 Haas (Abm. de)
 Haersolte (*Baron* van)
 Heeckeren, *Geb.* van West-
 renen (*Baronesfe* van)
 Hesfels (J.) te Apeldoorn.
 Hoff (*Dr.* F. H. C.) *Bur-
 gemeester.*

Hoogland (D.) te Barne-
 veld.

Hoogland (E. L.) te Bar-
 neveld.

Huisman (*Do.* D.) *Predi-
 kant* te Appeldoorn.

Inconnue (*Une*)

Jacobi (D. A.) *Rector der
 Latynsche Scholen.*

K. (C.)

K. (*de Wed.*)

Kastele (*Do.* R. P. van de)
Predikant te Roosendaal.

Knipschaar (*de Wed.*)

Langebeek (*Do.* A.)

Martens (*de Juffren*)

Mensinga

Mensinga (*Do. J.*) *Predikant* te Barneveld.

Meurs (*Mr. H. W. van*) *Advocaat.*

Meyer, *Geb. Cohen* (*de Wed.*)

Nilo (*J. D. W.*) te Elberfeld.

Nyvenheim (*Baron van Nieuwkerken en*) *Heer van Eck en Wiel.*

Op ten Oord (*de Juffren*) *Post* (*Do. E. J.*)

Prinsen (*Mr. J. J.*) *Land-schryver en Griffier van den Lande van Cuyk.*

Raders (*Mevrouw*) te Doesborg.

Raders (*A. W. van*) te Doesborg.

Raeber (*F. H.*) te Appeldoorn.

Randwyk (*Reyndert, Baron van*)

Ruuk (*Dr. O. de*) *Stads-Medic. Doctor.*

S., tot B. (*Baron V. S.*) te Velp.

Schusler.

Serrurier (*de Wed. L.*)

Stolk (*Do. J.*) *Predikant* te Velp.

Tengnagel (*L. D. W. C*) *Baron van*

Torck, *Geb. Baronesse Roode van Heeckeren* (*Baronnesse*) te Roo-sendaal.

Troost (*A.*)

Troost (*W.*)

Umbgrove (*de Wed.*)

Vielhaber (*T.*)

Viervant (*R. R.*)

A X E L.

JULIUS HENDRIK WIEBEN, *Stads-Medicinæ Doctor.*

Sprong (*M.*) *Chirurgyn en Vroedmeester.*

Stark (*Joh. Georg*) *Chirurgyn-Majoor van het tweede Battaillon van Baden.*

BERGEN OP ZOOM.

VAN RIEMSDYK en VAN BRONKHORST.

B E R K E L.

J. VAN ZWIGT, *Heel-en Vroedmeester; Lid van de Natuur- en Geneeskundige Correspondentie-Societeit in 's Hage.*

Bik (*Dirk*) *Koopman, te Pynaker.*

Bosch (*Nicolaas van den*) aan den Leydsen Dam.

Bravenboer (*Willem*) aan den Bergsen Hock.

Buifen

Buifen (Huyg van) <i>Veenman</i> , te Pynaker.	Noordermeer (de Weduwe Kornelis) aan den Bergsen-hoek.
Buifen (Jan van) — —	Noordermeer (de Weduwe Leendert) — —
Coert (Jn. Hk.) <i>Genees- en Heelmeester</i> , — —	Noordhoek (Jan) — —
Dros (Cornelis) <i>Koopman</i> , aan den Bergsen-hoek.	Nozeman (Cornelius) <i>Predikant onder de Remonstrantsch Hervormden</i> , te Rotterdam, <i>Lid van de Maetschappij der Nederlandsche Letterkunde</i> , te Leiden, enz.
Erbervelt (Gerard)	Oosten (Johannes van) <i>Genees- en Heelmeester</i> , aan den Bergsen-hoek.
Groenëveld (Samuel) aan den Bergsen-hoek.	Puffelen (Jan van) <i>Veenman en Turfschipper</i> , te Berkel.
Hoogstad (Do. Joannes) <i>Predikant</i> , — —	Roscam (S. L.) aan den Leidsen-dam.
Kerkhooven (Jacob) <i>Schout van Soetermeer</i> , aan den Leidsen-dam.	Schröder (Jan) aan den Bergsen-hoek.
Kindt (A.) <i>Genees- en Heelmeester</i> , te Zoetermeer.	Taay (Do. Barend) <i>Predikant</i> te Berkel.
Koot (Jan) <i>Bouwman</i> , onder Berkel.	Verduyn (Helena Dros, Weduwe Eldert) aan den Bergsen-hoek.
Kouwenberg (Lambertus van) <i>Secretaris van de Hoge en Vrije Heerlykheid Bleiswyk</i> .	<i>Voor myne Natuurgenooten.</i> (onder de Spreuk:)
Langeveld Jr. (Jan) <i>Secretaris van Berkel en Rodenrys</i> .	Werkhoven (Marinus van) <i>Gaarder van des Gemeenlands middelen</i> , aan den Bergsen-hoek.
Leeuw (Jan de) Mr. <i>Timmerman</i> .	Westmaas (Cs.) <i>Genees- en Heelmeester</i> , te Pynaker.
Lengkink (Arie) <i>Genees- en Heelmeester</i> , te Rhoon.	
Lodensteyn (J. v.) <i>Genees- en Heelmeester</i> , te Bleiswyk.	
Looyaart (Klaas) aan den Bergsen-hoek.	
Mouton (Isaac) <i>Genees- en Heelmeester</i> , te Benthuizen.	

Zurcher (I. I.) *Med. & Chirurg. Doctor*, aan den Bergsen-hoek.

BEVERWYK.

H. VERVEER, *Medicinae Doctor*.

J. H. HANSEN, *Apothecar*.

Hooft Gt. Z. (D.)

Husling (I.) *Med. Doctor*.

Wael (I. Schouten de)

BODEGRAVEN.

J. L. LOGGEN,
*Predikant in de Luther-
sche Gemeente.*

*Dirigeerende Leden van 't
Kinder-Fonds.*

Grasstek (D. F. van)

Marchant (J. P.)

Rhyn (A. van)

's BOSCH.

ROBERTUS AL-
BERTHOMA CHE-
VALIER, *J. U. D.*
*Predikant in de Her-
vormde Gemeente.*

Bonn (Joh.) *Med. Doctor
& Profesfor*, en Raad
der Stad 's Bosch.

Bronkhorst (Mr. J. H. Breu-
gel van) *Secretaris te
Heesch.*

Deckers (J. H.) *Medicinae
Doctor.*

Goyarts (J. B.) *Medicinae
Doctor.*

Heurn (Mr. J. van) *Griffier
van de Leen- en Tolkamer.*

Jonge (F. A. de) *Oud-
Pensionaris Honorair der
Stad Zierikzee.*

Kempenaar (Mr. D. D.)
Raad der Stad 's Bosch.

Martini (A.) *Oud-Pen-
sionaris der Stad 's Bosch.*

N. N.

Niepoort (R. F. v. d.) *Raad
der Stad 's Bosch.*

Oever (Do. H. H. ten)

Velingius (*Profesfor* A.)

Verster (F.) *Med. Doctor.*

Walraven (A.) *Med. Doctor.*

B R E D A.

H. MIRANDOLLE
VAN GHERT, *Med.
Doctor.*

Camphuizen (C.)

Gils (J. van) *Pastor.*

Hofstede (Do. J. J.)

Huyfers (B. V.)

Leesgenoodschap: *de Lees-
lust wyst ons &c.* (Het)

Motman (Mr. G. W.)

Segers (C. A.)

CAMPEN.

CAMPEN.

Mr. M. TYDEMAN,
*Griffier van Ridder-
schap en Steden 's Lands
van Overysfel.*

CULEMBORG.

W. VERHAGEN,
*Predikant in de Her-
vormde Gemeente.*

HENDRIK TEESSEN,
Stads-Apothecar.

Hees (van)
Joosten (Johs.)
N. N.
N. N.
N. N.
Stegerhoek.
Vos (J. P. de)
Walbeek.

DELFT.

A. VAN WILLIGEN.

Boogert (Dr. François)
Raad en Burgemeester.

Broek (Vrouwe P. M.
Pauw, Weduwe van den)

Duyn (Dirk van) *Med.
Doctor.*

Man (Christiaan Joän de)
*Soldy- Boekboudier van de
Oost-Indische Compagnie,
ter Kamer Delft.*

DEVENTER.

LODEWYK SCHEM-
KES, *Predikant in de
Hervormde Gemeente.*

Themmen (I.) *Med. Doct.
Chirurg. en Vroedmeester.*
Vries (S. de)

DORDRECHT.

J. B. CROL, *Medicina
Doctor en Oud Lectör
Anat. & Artis Obstetr.*

FREDERIK VAN DEN
BERG.

Aken (Joh. van)
Attenhoven (E. M. van)
Backer (H. J.)
Bank (Elias van der)
Bank (Do. Gme. van der)
Bank (Joh. van der) *Apothec.*

Blusfé (Pieter)
Bosveld (Do. P.)
Bracht (Hn. van)
Brandeler (A. B. V. D.)
Breda (I. van)
Breur (Mr. J.) *J. U. D.*
Brouwer B. z. (Do. P.) *S. S.
Theol. Professor.*

Bruyn de Neve (W. I. de)
Buck (Wr.)
Crans (Dirk)
Daals (Jakobus van)
Dam (R. L. van)

Doorslag (*Do.* Jacob Hendrik van den)

Elst (*J.* van der)

Gevers (*Hugo*)

Gregoor (*Nikolaas*)

't Hooft (*Corn.*)

't Hooft (*Jacobmina*)

Hordyk (*Wm.*)

Horst (*E. L.* van der)

Kastendyk (*Joh.*)

Keman (*Jan*)

Kuipers (*Do.* *Gs.*)

Kuyfer (*If. de*)

Lidt de Jeude (*H.* van)

Loon (*M.* van)

Morjé (*P.*)

N. N.

N. N.

N. N.

Nerum (*H.* van)

Noteman (*Arn.*) *Vroedschap.*

Pasteur (*J. D.*)

Pot, *gebooren* Onderwater
(*G.* van der)

Rhyn (*D.* *N.* van)

Roodenburg (*Nicol.*)

Smak (*S.*)

Spar (*Dr.* *H.* van der)

Sterling (*Hs.* *U.*)

Stoop (*A. A.*)

Stoop (*A. B.*)

Tricht (*Adr.* van)

Veth (*G.*)

Vries (*T. N.* de) *Medicinae*
Doctor.

Walpot, Thomas Zoon
(*Hendr.*)

E D A M.

CORNELIS VAN GALEN,
Stads Medicinæ Doctor.

ENKHUIZEN.

BROËRIUS VAN DER
VELDEN, *Oud-Schepen.*

Alting (*M. M.*) *Schultes*
van Runewold, te Meppel.

Arentz (*Johannes Reichardus*) *Medicinae Doctor.*

Blok, Pietersz. (*Anthony*)
Apothecar.

Jongh (*Jan de*) *Oud-President*
Commissaris van de
kleine Gerichtszaaken.

Jungius (*Reinhardus Johannes*) *Medicinae Doctor.*

Kaempff (*C. F.*) *Procureur,*
te Oldemarkt.

Kok (*F. A.*) *Med. Doctor.*

Poorte (*I. v.*)

Reuter (*Carcus*) *Medicinae*
Doctor.

Robbé (*Pieter Fredrik*) *te*
Steenwyk.

Sombeek (*Mr.* *Cornelis*)
te Oosthuizen.

Witt (*Pancras de*) *Koopman.*

Witt (*Wouter de*) *Koopman.*

E L B U R G.

C. VAN MANEN, *Med.*
Doctor.

F R A.

FRANEKER.

A. YPEY, *Med. & Anat. Profesfor.*

G. COOPMANS, *Med. Doctor.*

H. VAN BLANKENDAAL, *Med. Doctor.*

DE FYNAART.

P. VAN DUUREN, *Predikant in de Hervormde Gemeente.*

Biert (M.)

Breda (G. A. van)

Burgers (I.)

Hollander (C. de)

Linden (P. van der)

N. N.

N. N.

N. N.

N. N.

Ryvenberg (C.) *Chirurg.*

G O E S.

M. SLABBER, *Raad der Stad GOES, Bailuw van Baarland en Bakendorpe en Secretaris van Oudelande; Lid van de Keizerlyke Maatschappij te Ober-Lausnitz, en van de Hollandische en Zeeuwische Maatschappijen der Wetenschappen.*

Cére (I. P.) *Stads Medicinæ Doctor en Operateur.*

Noel (D.) *Med. Doctor.*

Tielens (H. I.) *Med. Doctor.*

Walckiers (P.) *Med. Doctor.*

GORINCHEM.

H. VAN GENNEP, *Med. Doctor, Schepen der Stad Gorinchem.*

Bly (Rich. de)

Cruyskerken (Ad. van)

Eybergen (J. v.)

Goetzee (J.)

Heyligers.

Kneppelhout (Do. J.)

Rom (R.) *Med. Doctor.*

Schoor (A. v.)

Vogel (Wm.)

G O U D A.

J. BLEULAND, *Med. Doctor.*

J. VAN STEEL, *Stads Chirurgyn.*

Berg (I. van den)

Besfan (I.)

Bleuland (Jacob)

Brummeler (G. ten)

Carlier (A.)

Carlier (Q.)

Elsnerus (A. S. P.)

G. (H. V.)

Hickart, Marinusz. (D.)

Hoven (P. R. V.)
 Jacobi (J. C.)
 Jager (P. de)
 Kempen (J. M. van)
 Kerkhoven.
 Lohoff (D.)
 Maas (Gerrit)
 Mullart (A.)
 Muys Wz. (Wm.)
 Neomagus (R. E.)
 Ofstade (Boon van)
 Ofstade (M. E. Boon van)
 Pierfon (P.)
 Polyn (H.)
 Roosendaal.
 Routeshoufer.
 Slicher (I. I.)
 Smit (Dr. J. A.)
 Stomman (P.)
 Trouw (D.)
 Vatebender (G. C. C.)
 Verblauw (W.)
 Verboom. *Medic. Doctor.*
 Verryst (Dr. Albert) *Raad
in de Vroedschap en Oud
Burgemeester der Stad
Gouda.*
 Verschoor (I.)
 Verfluyts (Jan)
 Visscher (Dr. J. de)
 Vooy's (H. de)

GRONINGEN.

A. PH. G. LOOFF,
Medicinae Doctor.

Graatsma (Abr.)

Graatsma (J.) *Chirurg.*
 Muller (J. H.) *Med. Doct.*
 in de Wildervank.
 Nievelt, van den Brielert.
 (Baron van Zuylen van)
 Pol (Dr. W. H. van de) *Pre-
dikant* in de Wildervank.
 Steege (Jacobus van der)
Med. Doctor.
 Wolvendyk (D.) *Med.
Doctor.*

H A A R L E M.

JAQUES ROCQUETTE,
*Medicinae Doctor, Anat.
Chir. & Artis Obstetr.
Lector.*

Berkhout (I. Teding van)
 Boesses (A.)
 Boge (C. M. Bugge V. D.)
 Couderc (H. Z.)
 Couderc *qq.* (H. Z.)
 Diepen (Dr. D. van)
 Enschede (Joh.)
 Groenou (J. van)
 Heshuyfen (Ad. Jan)
 Hœuft, geboren Geelvinck
 (M. L.) *Vrouwe van
Velzen.*
 Hoofd (Jacob Penninck)
 Hovens (Kd.) *voor de Na-
latenschap van aen Heer
P. Teiler van der Hulst.*
 K (de Weduwe G.)
 Kakebeen (C.)

Kasteel

Kastele (P. L. van de)
 Kastele, *gebooren* Delo
 (*Weduwe* van de)
 Kuenen Ph. z. (J. D.)
 Malefyt (A. de Waal)
 Marken (*Do. N. van*)
 N. N.
 N. N.
 N. N.
 N. N.
 Oordt (*Do. G. van*)
 Oudenaarden (W.) *Med.*
Doctor.
 Penninck (M. Hoofd, *Wed.*
Dr. A.)
 Pluym (A.)
 Pluym (M.)
 Pluym (Willem)
 Quaet (*Do. W. Mobachius*)
 Ravekes (*de Weduwe*)
 Roest (*Do. J. van der*)
 Roos.
 Rutgers (*Do. A.*)
 Schneevogt (G.)
 Spillebout (I.)
 Spillebout (P.)
 Spillebout (*de Weduwe*)
 Styrum (Jan van)
 Sypesteijn (W. van)
 Vinne (V. Huurkamp van
 der)
 Vollenhoven (W. J. van)
 Yfermans. *Medic. Doctor.*
 Zand (*Do. J. van der*)
 Zeebergh (A. van)

HAASTRECHT.

A. LEDEBOER, *A. L.*
Mag., Philos. Doctor,
Emeritus Predikant te
Haastrecht.

Hanzon (Pieter) *Chirurg.*
Lees-Collegie te Haastrecht.
 (*Het*)

Leusen (Pieter)

's H A G E.

Mr. P. VAN SWINDEN,
's Lands Advocaat.

A. LAURILLARD dit
 FALLOT, *Stads-Me-*
dicinae Doctor, Secreta-
ris van de Natuur- en
Geneeskundige Corres-
pondentie-Societeit te
's Hage.

Beaufort (Mr. J. M.)
 Dame (J. C.) *Lector in de*
Ontleed-, Heel- en Vroed-
kunde; Stads en 's Lands
Heel- en Vroedmeester.

Hees (Mr. Johan van)
Heere van Berkel en Ro-
denrys.

May de Huninguen. *Ge-*
neraal-Major.

Mom (I. G. Zanders, voor
 Arnolds. Const.) te BA-
 TAVIA.

Muysfon (H.) *Colonel.*

Overklift (D.)
 Ponse (Allart) *Notaris.*
 Rengers (L. *Baron*)
 Saumaise (W. A. de) *Colonel onder de Guardes Dragoners.*
 Zanders (I. G.)

HARDERWYK.

M. VAN GEUNS, *Med. Doctor, Prax. Botan. Chem. & Obst. Professor, en's Lands Archiater* (sedert aan de Hoogeschool te UTRECHT).

JOHANNES WILH. TILANUS, *S. S. Theol. Doctor en Predikant in de Hervormde Gemeente.*

Aken (B. van) *Koopman.*
 Berghuys (Wynand) *Med. Doctor te Nykerk op de Veluwe.*

Bunskerken (L.) *Schepen der Stad Harderwyk.*

Cooth (Dr. M. S. van) *Schepen — —*

Grooten (R. den)

Gumster (J. L. van de) *te Nykerk op de Veluwe.*

Harr (S. van der) *Ontfanger — —*

Heringa E. Zn. (Do J.) *Predikant, — —*

Heydendaal (B.) *Med. Doct.*

Luyken (Do. W. C.)
 Mol (J.) *J. U. & Med. Doctor, te Medenblik.*

Muntinghe (H.) *S. S. Theol. Doctor & Professor.*

Nieuhoff (B.) *Philos. Doct. & Professor.*

Of het nut deed.

Dezelvde Zinspreuk

Idem.

Om mee te doen.

Op hoop van Zegen.

Pypers (Arnoldus) *Apothecar te Nykerk op de Veluwe.*

Rhoer (C. W. de) *J. U. Dr. Histor. Eloq. & Ling. Græc. Professor.*

Roscam (P.) *J. U. Dr. & Professor.*

Scheidius (E.) *S. S. Theol. Doctor & Professor.*

Scherpencamp (J.) *te Nykerk op de Veluwe.*

Schot (Dr. G.) *Schepen der Stad Harderwyk.*

Van goeder harte.

Veen (E.) *J. U. Dr. te Medenblik.*

Vries (J. C. F. de) *Secretaris der Stad Harderwyk.*

Westervelt (A. P. van) *J. U. Dr. &c.*

HEERENVEEN.

H. VAN WEERDEN, *Medicinae Doctor.*

Heloma

Heloma (M. van) *Commissar der Gemeenelands Middelen*, te Oude-Bercoop.

Semler (Jan Georg) *Notaris*.

Sloterdyk (Willem Augustinus Posthumus van) *Premier van de Stad Slooten*.

HELVOETSLUIS.

Mr. RUGIER VAN ALDERWERELT, *Heere van Rosenberg; Commissar van 's Lands Magazynen*.

Andel (Hugo van) te Brielle.

Blanken Jansz. (I.) *Opzichter van 's Lands Werken* — —

Bruch (I. H.)

Bruch (Pieter)

Donner (C. H.) *Medicinae Doctor*, te Brielle.

Rosfen (Joh. van)

Sluis (Mr. A. van der) *Raad en Burgemeester der Stad Brielle*.

H O O R N.

C. W. R. SCHOLTEN, *Medicinae Doctor* (sedert overleden)

R. PRINS, *Medicinae Doctor*, *Schepen der*

Stad Hoorn, Examinator by de Oost-Indische Compagnie ter Kamer aldaar.

M. J. DE CRANE, *Rector der Latynsche Scholen te Hoorn; Lid van de Nederlandsche Maatschappij der Letterkunde te Leyden*.

Arends *Junior* (Gerrit) Binkhorst (Mr. Fr.) *Præsident Schepen*.

Blocquery (Mr. Chr. J. van de) *Oud-Schepen en Secretaris*.

Blocquery (J. Chr. van de) *Oud-Burgemeester*.

Carbasius (Mr. B. F.) *Hoofd-Officier*.

Courech (Do. J.) *Predikant in de Noordzype*.

Dirxs (Dr. J.) *Raad in de Vroedschap en Oud-Schepen*.

Engelberts (Do. E. M.) *Predikant te Hoorn; Lid van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, enz.*

Gallis (Mr. D.) *Oud-Schepen*.

Grasstek (Do. G. van) *Predikant te Asfendelft*.

Hesfelberg (Q. G.) Rit-
meester by de Armée van
den Staat.

Hofmeester (Carel) Chirurg.
Hoolwerf (Mr. Jac. van)
Oud-Raad en Præsident
Burgemeester.

Jongemaats (Dirk) Raad
in de Vroedschap en Oud-
Schepen.

Kerk (Jan)

Kerk Cornelisz. (Jan)

Koper (M.) Oud-Schepen.

Merens (Mr. Allard) Raad
in de Vroedschap en Oud-
Schepen.

N. N.

N. N.

Nieuwstad (W. van) Oud-
Schepen.

Rookhuysen (E. van)

Schagen (Mr. J.) Oud-
Schepen en Secretaris.

Sem (D.) Capitein by de
Ed. Oost-Indische Com-
pagnie ter Kamer Hoorn.

Straten Jansz. (H. van)
Secretaris van de Heeren
Magistr. en Gedeput. van
de Zeven Steden van West-
vriesland en het Noorder-
kwartier, en van de Heeren
Gecommitteerde Raaden
van de Staaten van Hol-
land en Westvriesland,
resideerende te Hoorn.

Velius (J. Codde van der
Burg, Weduwe)

Vicq (G. de) Oud-Schepen.
Wolf (C. van de) Oud-Com-
missaris der mindere Ge-
richts-zaaken.

H U L S T.

J. H. GALLANDAT,
Medicinæ Doctor.

Bacot (H. A.) Chirurgyn
in Hulster-Ambacht.

Endthoven (P. J. van)
Med. Licent.

N. N.

Steffers (J. H.) Med. Doct.
in Hulster Ambacht.

DE LANGSTRAAT.

S. MAGNET, Predi-
kant te RAAMSDONK.

DIRK ELEMANS, Heere
van Sprang, Secretaris
der Stede KLUNDERT.

Mr. J. P. KLEYN, Ad-
vocaat, op de HOOGE
SWALUWE.

Amya (I.) Secretaris op
de Hooge Swaluwe.

Groshans, Med. Doctor, te
Raamsdonk.

Hardeveldt (Do. K. W. V.)
te Made en Drimmelen.

Hoek (C. H. van der)
Bailluw der beide Heer-
lykbeden, de Hooge en
Laage Swaluwe.

Knook

Knook (D. C.) in de
Klundert.

Lind (W. de) — —

Meerhout (Cornelis) — —

Paling (Mr. C. L.) *Secre-*
taris te Raamsdonk.

Raupp (J. W.) *Medicinae*
Doctor.

Silvius N. Zn. (J. C.)
geadmitteerd Chirurgyn
op de Hooze Zwaluwe.

Son (Mr. S. de Jongh van)
Heere van Raamsdonk.

Verkouteren (I. H.)

LEEWARDEN.

Mr. J. BOREEL VAN
HAERSMA, *Ontvan-*
ger Provinciāl.

Mr. F. RINIA VAN
NAUTA, *Burgemeester*
der Stad Leeuwarden.

Beekerk (Haye)

Gorter (Claas Oene)

Ruitinga (Watse)

Scheltinga (*Vrouwe* A. A.
van)

Staal (Abraham) *Leeraar*
der Doopsgezinden.

Sybouts (Sytse)

Veen (Johs. van der)

Vries (Feike de)

Zeper (Pier)

LEYDEN.

CORNELIS TERNE,
Medicinae Doctor en
Stads Vroedmeester.

Bemmelen (van) *Kost-*
schoolbouders.

Blom (A.) *Med. Stud.*

Coeverden (J. v.) *Kapitein*
der Schuttery.

Couwenberg.

Harmelen (F. van) *Chirurgyn*
te Zegwaard.

Hartenos (A.) te ———

Houël (L. G.) *Apotbecar.*

Kruijff (R. de) *Med. Doc-*
tor.

Leesgezelschap te Leyden
(Een)

Luymes (Aeg.) *Med. Stud.*

Meerman (Mr. Johan) *Vry-*
beer van Dalem, Schepen
en Raad der Stad Leyden.

Muys (J. H. W.) *Med.*
Doctor.

P. (T. S. A.)

Schadee (Cornelis) *Bailluw*
van den Tempel, Officier
en Schout van Berkel en
Rodenrys.

Schippers (Adr. Wilh.
Brans) *Medic. & Chir.*
Doctor te Zegwaard.

Sleurs (C. A.) *Med. Doctor.*

Terne (Engelina Sophia)

Verhoeven (H. P. Timmers)
Med. Stud.

Wie.

Wieman *Junior* (Hendr.
Christ.) *Med. Stud.*

DE LEMMER.

G. VAN BLEISWYK,
Predikant in de Hervormde Gemeente.

Agesz (Tjeerd)
Binkes (F. H.)
Boele (J.) *Chirurgus.*
Buwalda (Arrien)
Bylsma (Nyske)
Dingemans (I.)
Donker (Jeen)
Feitema (Feite)
Graad (Jan de)
Haga (B.)
Halbes (Tjeerd)
Hanseus (Johannes)
Hoeksma (Feyte H.)
Kleinhouwer (I.)
Lehux (Thoma)
Minzesz (Frans)
Molenaar (Wiebe Nolkész)
N. N.
Poppes (Poppe Jansz)
Poppes (Poppe Idskész)
Ruurdsz (Folkert)
Sieboltsz (Bouwe)
Sieboltsz (Jelte)
Sleeswyk (Cornelis)
Stapert (Jouwert N.)
Stapert (Nanne I.)
Stapert (Sybrand I.)
Stoffelsz (Wouter)

Vlot (Dr. J. G.) te
Workum.

Vry (Siebe Uilkesz de)
Wesfelijs (Do. Joh.) *Predikant te Langweer.*

Willemsz (Ane)
Witteveen (Ane)
Witteveen (Bartelt)
Witteveen (Cornelis)
Witteveen (Frederik)
Witteveen (Gabriel)
Witteveen (Harmannus)
Ygramsz (Hans)

MAASSLUIS.

E. MOLL, *Predikant
in de Hervormde Gemeente.*

Bezoien (Mar. van)
Burch (Do. Matthys van der)
Predikant te Maasland.
Burgh (Jacobus van den)
Doimaker (Job.)
End Steph. z. Aay van der)
End (Hendrik van der)
Fortuyn (C.)
Jellico (Do. Abr.) *Rustend
Predikant van Schipluiden.*
Leeuw (J. van der)
Lely (Corn. van der)
Meer (Maria Adriana van
Hoey, *Wed.* van der)
Oosterveen (Jacobus)
Schelvisvanger (L.)
Schim (P.)
Valk (Hendr.)
Valk (G. van der)

MID-

MIDDELBURG.

EGBERT PHILIP VAN
VISVLIET, *J. U. &
Med. Doctor; Kiesheer
der Stad Middelburg,
enz.*

GERARDUS DE WIND,
*Med. Doctor, Anat. Chir.
& Obstetr. Professor.*

J. P. ERMERINS,
Medicinae Doctor.

* * * *

Voorde Stad MIDDELBURG.
als Griffier ter Secretarje
B. P. van de Coppello.

* * * *

Abeele (Ds. van den) *Chir-
urgyn.*

Ackermanis (Pieter)

Allaart (Johs.)

Armand (D.)

Ballot (Do. C. H. D.)
Philos. Professor.

Becius (J. A.)

Berkers Jr. (Dr. Hk.)

Beveren (W. A. de)

Bisdom (M. D.)

Blinde (Jac. de)

Bruyn (J. J. D.)

Boddaert (C. J. V. D. Helm)

Bogaard (Jacob Jan)

Boom (Leonardus Louys-
sen) *Med. Doctor.*

Brande (Mr. J. P. van den)
Baronet.

Bruistens (N.) *V. D. M.*

Buisson (J. Brungné Du)

Catsman (Isaac)

Catsman (Pieter)

Changuion (Paul)

Chuy (Catharina Reyniersen
Thoren, *Weduwe de*)

Citters (A. S. van)

Citters van Duynbeek
(Fred. van)

Citters (G. van)

Citters (Jacob van) *Oud-
Burgemeester.*

Citters (Jan Cornelis van)

Citters (Wilhem Aarnout
van)

Columba (J. S. Schorer,
Weduwe)

Coppello (B. P. van de)
Griffier ter Secretarje.

Danckaerts (H. S.)

Dasfevael (Steven)

Denis (D.)

Dryfhout (Do. A.) *Secre-
taris van het Zeeuwscb
Genootschap te Vlislingen.*

Dryfhout (Do. A.) *voor het
Middelburgsche Departement.*

Evertsen (M. M. van Gel-
re, *Weduwe*)

Ferny (Daniel Kornelis van)

Fremery (Do. Joannes de)

Geene (M.)

Haringman (Jan)

Horst (Diik van der)

Houte

Houte (Johannes van) <i>Phar-</i> <i>macopæus.</i>	Radermacher (D.) <i>Heere</i> <i>van Nieuwerkerk.</i>
Hurgronje (Paul)	S. (J. P.)
Huysfen van Kattendyke (A. Hurgronje, <i>Weduwe</i>)	Schelvisvanger (Do. J.)
Huysfen de Kattendyke.	Schippers D. z. (Adriaan)
Kakenberg (B. H.)	Schorer (D. J.)
Klemme (H. v.)	Schorer (J. A.)
Koster Pietersz. (Simon de)	Schorer (J. H.)
Kreke (B. van de)	Schorer (M. van Citters, <i>Weduwe</i>)
Kreke (Jacob van de)	Serlé (Cornelis Johannis) <i>Pharmacopæus.</i>
Kruysfe (Jan van de)	Serlé (Pieter Jacobus)
Lampfins (M. Sautyn, <i>Wed.</i>)	Sinclair (S. M. V. D. H.)
Lang (Ericus de)	Sinclair (W.)
Lantsheer (J. P.)	Smit (Abraham de)
Liebert. <i>Chirurgyn.</i>	Smith (Jacobus)
Linde (v. d.)	Soelen (Johannes van)
Lynden (van)	Solingen (A. V.)
Mahieu (Pieter Le)	Steengracht d'Oosterland.
Meertens ab Z. (Jacobus)	Superville (D. J. de)
Meyners D. V. z. (G. F.)	Thehoff (Jacobus)
Mounier (M. G. de Mon-	Tim (Pieter Johan)
chy, <i>Weduwe</i>)	Turcq (B. J.)
Mulder (Matthys) <i>Chirur-</i> <i>gyn op Borsfelen.</i>	Turing (Johan)
Mulder M. z. (Cornelis)	Vermeule (C.)
Noofe (J.)	Visvliet (Anna Henrietta van)
<i>Onbekende (een)</i>	Visvliet (H. G. J. van)
P. (V. D.)	Visvliet (M. van)
Perre (Jacoba van den Brande, <i>Douariere</i> van de)	Visvliet (R. Bodt, <i>Wedu-</i> <i>we</i> van)
<i>Pbilantropie</i> (de Loge <i>de</i>)	Visvliet (Wybo van)
Poort (P. H. <i>Wed.</i> vander)	Wind (Samuel de)
Pous (S. C. Mathias, <i>Weduwe</i>)	Wybo (Anna Elizabeth)
Puyt J. z. (Jacobus de)	Zeebergh (P. S. Wybo, <i>Weduwe</i> van)

MUYDEN.

DELPIERRE (Mr. J. H.)

Storm (Rutger) *Stads
Chirurgyn.*

NAARDEN.

J. H. VAN MUNSTER,
Stads Medicinæ Doctor.

C. SWAVING, *Predi-
kant in de Hervormde
Gemeente.*

Achter (Do. C. G. van)

Bolten Senior (Jan)

Brouwer (Cornelis)

Cos (J.)

Ham (Do. F.) te Hilversum.

Leek (Cornelius van)

Merkus (J. G.)

Port (Jacoba van der)

Port (Margareta van der)

Quykingh (de Weduwe P.)

Schrieck (de Weduwe C.)

Thielen (W. van)

Thierens (Hendr.)

Thierens (Jacobus)

Thierens (J. A.)

Thierens (Joh. Pet.)

Wydenbrugh (J. van)

NYMEGEN.

P. N. LOTICHIUS,
*Med. Doct.; Quartiers-
en Stads-Archiater.*

M. W. DE MAN M. J.
*Z., Med. Doctor; Raad
der Stad Nymegen.*

B. B.

B. (V. D.)

Berkhoff (G.)

Brouson. *Landfchryver.*

Brouwer.

Harencarspel (Do. F. J. van)

Kop.

L. (V.)

Looyen (A. A.)

N. N.

Saloutha (A. Salouthay de)

Schenk van Nydegghem.

Smits. *Schepen der Stad
Nymegen.*

Wyck (Do. H. J. van)

OLDENZAAL.

A. L. MEYER, *Medic.
Doctor en's Lands Physicus.*

Hinderinck (J. P.) *Apo-
thecar te Northoorn, in
de Graaffschap Bentheim.*

Kersbergen (Barths. van)
*Chirurgyn te Ootmarfum.
Lees-Collegie te Oldenzaal.
(Het)*

OUD-BEYERLAND.

JOH. DE BRUYN, *Med.
Doct. te Oud-Beyerland.*

Cs. SNIP, *Heelmeester te
Zuidland.*

MATTHEUS

MATTHEUS WEYMANS,
Heelmeester te Zuidland.

Geer (A. van der) te Oud
Beyerland.

Gyn (Jan van) *Cbirurg. te—*
Haupt (H. C.) *Cbirurgyn*
te Zuidland.

Houven (Do. J. H. van der)
te Nieuw Beyerland.

Jager (Do. J. G. de) te Heer
Simonshaven en Biert.

Kluyt (Cornelis) *Cbirurgyn*
te Spykenis.

Meyer (Adrianus) *Cbirurg.*
te Korendyk.

OUDENBOSCH.

AD. VINGERHOEDTS,
Medicinæ Doctor.

HENR. VAN ETTEN,
Procureur.

OUDEWATER.

J. W. VAN NOORT,
Medicinæ Doctor.

OVER-FLACQUÉ.

S. A. DE MORAAS,
Medicinæ Doctor, te
Sommelsdyk.

L. KOLFF, *Bailluw enz.*
te Middelharnis.

Anemaet (Corn.) te Oolt-
gensplaet.

Fauel (Th.) *Cbirurgyn te*
Sommelsdyk.

Kolff (Adr. Quir.) te Mid-
delharnis.

Oldenborgh (P. van) *Secre-*
taris te Willemstad.

Sprangers (Jac.) te — —

PURMEREND.

A. J. MENDER, *Med.*
Doctor, Oud-Raad en
Burgemeester.

Appel (Simon)

Balen (Bernardus Arnoldus
van)

Blauw (Jan)

Hoog (Hend. Corn.)

Klinkert (A.)

Lees-Collegie. (Het)

Louwen (Albert)

Peereboom (B.)

Rynink (Herm.)

Schaïnk (Mart.)

Selleger (Bernard.)

Vischer (Klaas)

Woltman (J. M.)

Wormer (Jacob)

RIDDERKERK.

JOAN HUGO VANDER
GROE, *Predikant te*
Ridderkerk.

Bom (A. J.)

Bra-

Bravenboer (C.)	Lagendyk (D.) <i>Kerkmeester.</i>
Bravenboer (H.) <i>Schepen.</i>	Lagerwerff (J.) <i>Pond-</i>
Broeling (B.) <i>Schout en</i>	<i>gaarder.</i>
<i>Secretaris te</i> Heer Jans-	Lagerwerff (M.) <i>Ouderling.</i>
Dam.	Leeuwenburg (de Wed. A.)
Clement (Do. Boudewyn)	<i>te Krimpen aan de Lecq.</i>
<i>Predikant te Voorthuizen.</i>	Leeuwenburg (Jan) <i>te</i>
Dikke (A.) <i>Ouderling.</i>	<i>Ysfelmonde.</i>
Dolder (Do. V. van) <i>Pre-</i>	Maaskant (de Wed. Fr.)
<i>dikant te Ysfelmonde.</i>	Metselaar (B.)
Donker (C.) <i>Chirurgyn,</i>	Molenaar (Pieter) <i>te Ys-</i>
<i>te Heer Jans-Dam.</i>	<i>felmonde.</i>
Faassen de Heer (Do. P.)	N. N.
<i>Predikant te Ryfoort.</i>	N. N.
Groot (P. de) <i>Kerkmeester</i>	Nugteren (A.) <i>Ouderling.</i>
<i>te Heer Jans-Dam.</i>	P. <i>te Hendrik Ido-Ambacht.</i>
Groot (W. de)	Plaaisier (F.) <i>Ouderling te</i>
Heiningen (B. van) <i>te</i>	<i>Ryfoort.</i>
<i>Charlois.</i>	Roos (J.)
Heinoort (W.) <i>Ouderling.</i>	Schippers (W.) <i>School-</i>
Huyfer (C. H.) <i>Diacon.</i>	<i>meester.</i>
Huyfer (P. K.) <i>Schepen.</i>	Smouter (J.) <i>Ouderling</i>
J. (A.) <i>te Hendrik Ido-</i>	<i>te Ryfoort.</i>
<i>Ambacht.</i>	Solingen (W. van)
Jong (H. de) <i>Diacon.</i>	Staay (A. v. d.)
Karsenboom (G.) <i>Diacon</i>	Staay (de Gebroeders J. M.
<i>te Ryfoort.</i>	<i>F. van der) te Ryfoort.</i>
Kranendonk (de Wedu-	Staay (P. W. v. d.) — —
<i>we A.)</i>	Steehouwer (A.) <i>te Hen-</i>
Kranendonk (A. P.) <i>Substit.</i>	<i>drik Ido-Ambacht.</i>
<i>Dykgraaf &c.</i>	Sterk (Do. Jan) <i>Predikant</i>
Kranendonk (de Wedu-	<i>te Zwyndrecht.</i>
<i>we G.) te Ryfoort.</i>	Stoop (N.) <i>Chirurgyn</i>
Kranendonk (H.)	<i>te Heer Jans-Dam.</i>
Kulk (A. van der) <i>Ou-</i>	Streso (Do. Phil. Jac.)
<i>derling.</i>	<i>Predikant te Krimpen aan</i>
Kulk (W. van der)	<i>de Lecq.</i>
Lagendyk (A.) <i>Schepen.</i>	Thuyt (W. van) <i>Heemraad.</i>

Veld (H. in 't)
 Veur (P. T. van der) te
 Krimpen *aan de Lecq*
 Vries (Do. Elias de) *Predikant* te Puttershoek.
 W. te Hendrik Ido-Am-
 bacht.

Waal (W. Bl. van der)

ROTTERDAM.

DANIEL BARBE,
Predikant in de Hervormde Gemeente.

PETRUS GODOFRE-
 DUS SPRENGER
 VAN EYK, — —

JAN SCHARP, — —

WILH. GREVE, *Med.*
Doctor; en Examinat.
by den Ed. Hove en
Hooge Vierschaare van
Schieland, als mede
Doctor by de Nederd.
Gereformeerde Diaconie

GUALTHERUS JACOB
 VAN DEN BOSCH.

* * * *

De Stad ROTTERDAM.

* * * *

Arrenberg (Reinier)
 Arrenberg (Gerard Abr.)
 Barre (Christiaan) *Stads*
Apothecar in het Diaconie
Huis.

Charante (N. H. van)

Cornel (N.)

Costerman Corn. zn. (G.)

Diekamp (G.)

Eynden (Gerardus van)

Greve (Do. Wilh.) *Emer.*
Predikant van Berckel.

Herklots (W. H.)

Hoog (Joh.) *President-*
Schepen.

Hoog (Mr. Marinus) *Raad*
in de Vroedschap.

Hoogerwaard (Ary) te
Kralingen.

Hope (Agatha Maria)

Hoppelsteyn (S.)

Hubert (Isaac)

Jong Ads. zn. (Daniel de)

Klerk (Cs.) *Apothecar en*
Chemist.

Kloppenburg (B.)

Kolff (Cornelis)

Kolff (Eliza)

Laan (J. van der)

Laurillard dit Fallot (If.)

Leesgezelschap, onder de
Zinspreuk: Onderzoekt
de Schrift. (Het)

Lezenne (Joh. de) *Breuk-*
meester.

Loeff (M. M. van der)
Notaris en Makelaar.

Lurkus (M.) *Heel- en*
Vroedmeester te Colyns-
plaat.

M. (V. V.)

Mees (Adr.)

Mees (J. Rud.)

Moll (H.)

Monté (Johan Ph. de)

Raad in de Vroedschap.

Neve

Nève (As. de Bruyn de)
Medicinæ Doctör.
 Noorden (J. van) *Medi-*
cinae Doctör.
 Obyn (D.) *Apothecar.*
 Oordt (A. van)
 Oordt (Greg van) *Raad*
in de Vroedschap.
 Prey (Johs. Zs. Simon)
Konst Schilder.
 Prill (W. de) *Notaris.*
 Schemmer (H.)
 Sieburger (Hermanus)
Chirurgyn te Kralingen.
 Staal (Mr. C. van der)
Raad in de Vroedschap en
Oud-Burgemeester.
 Sterke (G. de)
 Sterke (M. de)
 Sterke (S. de)
 Stolk (Jan van)
 Suermondt (B.) *Oud-*
Schepen.
 Suermondt (W.) *Raad in*
de Vroedschap.
 Uytendenbroeck (R.)
 Vink (H.) *Med. Doctör,*
Anat. & Chirurg. Pro-
fessor, en Raad in de
Vroedschap.
 Veen (Ph. van)
 Westerhout (Do. Martinus)
Emeritus Predikant van
Brouwershaven.
 Yzendoorn (P. van) *Raad*
in de Vroedschap en Bur-
gemeester.

SALTBOMMEL.

TH. OTTO, *Stads-*
Medicinae Doctör &
Profesor (sedert over-
leeden.)

SCIPPIO DE KANTER,
Stads Medic. Doctör.

SCHIEDAM.

Mr. WILHEM VAN
 WALWYK, *Raad in*
de Vroedschap en Oud-
Burgemeester.

SCHOONHOVEN.

F. A. HONDORFF BLOK,
Medicinae Doctör.

Het Gezelschap: *Voor*
Waarheid en Godsdienst.

SLUIS IN VLAAN-
 DEREN.

G. W. CALLENFELS,
Medicinae Doctör en
Regeerend Burgemeester
der Stad Sluis; Lid van
het Zeeuwsche Genoot-
schap en Lid-Consul-
tant van de Natuur-en
Geneeskundige Corres-
pondentie - Sociëteit in
's Hage.

Bye (Anthonye de) *Burgemeester en Chirurgyn te Yfendyke.*

Heulen (Do. I. H. van) *Predikant op het Retranchement.*

Janssen (J. Q.) *Chirurgyn te Aardenburg*

Melmer (A. A.) *Chirurgyn Major onder het Regiment van den Generaal Lewe Second (J.)*

STEENBERGEN.

Mr. J. C. VAN DE LEUR,
Secretaris der Stad Steenbergen.

Allebes (A. I.) *Chirurgyn en Vroedmeester.*

Anemaet. (A. J.) *Weduwe wylen den Heere Burgemeester en Secretaris A. Anemaet.)*

Boer (Heyliger) *Weesmeester en Substit. Secretaris*

Bruce (Robert) *Capitein in 't Regiment van den Lieutenant Generaal Nieuwenheim.*

Cornelisse (Abraham)

Diepenbeek (C. J. van) *Oud-Schepen.*

Dongen (Do. J. van) *Predikant te Steenbergen.*

Druten (J. van)

Giljam (A.) *Oud-Schepen.*

Groot (W. de) *Med. Doct.*

Molenschot (L.) *Med. Doct.*

Neömagus (Benj.) *Stadhouder en Subst. Dykgraaf.*

Nieuwenhuyzen (Gerard van)

Oftayen (Cornelis van)

Overbroek (D. A.) *Weesmeester.*

Quist (Johannis)

Schindler (D)

Spelt N. z. (A. van der)

Stuten (A.) *Schepen.*

Weert C. z. (E. de) *Burgemeester.*

Winckel (Do. C. P.) *Predikant te Halteren.*

T H I E L.

Mr. J. D. VAN LEEUWEN, *Ontvanger der 's Lands - Middelen.*

N. VAN LOKEREN,
Medic. Doctör-]

N. N.

N. N.

N. N.

N. N.

T H O L E N.

G. NIEUWENHUIS,
Medicinae Doctör.

Greep (Bernardus) *Chirurgyn.*

Hancke (Do. B.) *Predikant te Oud-Vosfemeer.*

Labee

Labee Ks. zoon (Leendt.)	L. (N. N.)
<i>Chirurgyn.</i>	Otterloo (H. van) <i>Boek-</i>
Moor (Pieter de) <i>Chirurgyn en Vroedmeester van Scherpenisse.</i>	<i>bandelaar.</i>
Wagtho (Anna van den Bosch, <i>Weduwe K.</i>)	Pothuyfen (Dr. H. van)
Wagtho (Cornelis) <i>Schepen en Notaris.</i>	Schalkwyk à Velden (H. N.)
Was (J.) <i>Chirurgyn en Vroedmeester te St. Maartensdyk.</i>	<i>Schout van Zuilen &c.</i>
	Schalkwyk (J. van)
	Schuppen (S. van)
	Stuart (M.) <i>Remonstrantsch Predikant.</i>
	Swanenburg (<i>de Weduwe wylen Do.</i>)
	Velden (Abraham van de)
	Weyland (<i>Do H</i>)

UTRECHT.

PETRUS LUCHTMANS,
Anat. & Chirurg. Profesfor.

A. VAN PADDENBURG,
Academie-Drukker.

* * *

Het Provinciaale UTRECHT-
SCHE *Genootschap van*
Konsten en Wetenschappen.

* * *

Bachiene (*Do. P. J.*) S. S.
Theol. Profesfor.

Boterhoven (I.) *Schout*
van Nederlangbroek.

Diedenhoven (N. M.)

Doelen (*Do. van*) *V. D. M.*

Doelen (I. van)

Driel (D. van)

Drieling (F. H. A.) *Ca-*
nonnik.

Doude (*Dr. Hermanus*)

K. (A. M.)

VEERE.

JAKOB JOHAN AN-
DRIESSEN, *Medic.*
Doctor; Raad, Oud-Bur-
gemeester en Schepen
der Stad Veere.

J. A. ARDESCH, *Raad*
en Schepen der Stad
Veere.

* * * *

De Stad VEERE.

* * * *

Boddaert (Johan)

Bricheau (Jean)

Bruining (*Do. Hermannus*
Adrianus)

Byleveld (C. G.)

Byleveld (Jan)

Ch. (*Jonkvr. Jac.*)

Ch. (*Jonkvr. M.*)

Chalmers (J. M.)

Cliever (D. Wm. de)
 Cliever (D. Wm. de) *qq.*
 Enfants de la Vertu (la
Loge:)
 Evera (Jacob) *Med. Doct.*
 Gregory (George John)
 H. (J. S.)
 Hoyinck (*Mevrouw*)
 Jacobze (Aⁿ)
 Loeff (M. S. van der
Tbesaurier der Stad Veere.
 Mauregnault (de)
 Moser (N.)
 Murray (Peter)
 Neve J. z. (W. de)
 Schadden (*Do. Casp. Joh.*
Alb.)
 Steenhart (Pieter Haak)
 Thuring (J.)
 Tiffelen C. z. (Johannes van)
 Tollé (*Do. Henrik Antoni*)
 Visvliet (M. J. van)
 Wanders (*Do. A.*)

V I A N E N.

P. TOPPEN, *Medicinae*
Doctör en Schepen.

VLISSINGEN.

J. C. BAERTS, *Medicinae*
Doctör.

* * *

Het Zeeuwsche Genootschap
van Kunsten en Weten
schappen te VLISSINGEN.

als Secretaris.

A. Dryfhout.

WAGENINGEN.

D. B. MOSBURGER,
Med. Doctör, Burge-
meester der Stad Wa-
geningen.

Jacobs (M.) *Med. Doctör.*
 Klinkenberg van Echten.
Burgemeester.

W E E S P.

J. HOUTMAN, TH. Z.,
Medicinae Doctör.

Honert (*Do. T. H. van den*)
Predikant te Nichtevecht.

Poll (*Do. R. van der*) *Pre-*
dikant te Abcoude.

Schouten (J.) *Cbirurgyn.* —
 Spruit (Gerrit) — te
Nichtevecht.

Timmer (Gerrit) *Cbirur-*
gyn en Apotbecar te Weesp.

WOERDEN.

T. VAN VLIST.

Asfum (C. van)
 Baarsel (I. H. van)
 Blanken (W. M. Resler,
Wed: wylen Do.

Bogaard (C.)

Buyt (*Do. P.*)

Gerlagh (J. H.)

Ham. *Hoofdgaarder &c.*

Isfendorp (*Dr. Fredrik*)

Koo.

Kooning (Hk. de)

Por (W.)

Sprenger (J. P.) *Chirurg.*

Valk (C. D.) —

Vos (Do. M. C.)

DE YOUWRE.

W. SICCAMA, *Pre-
dikant in de Youwre.*

YSSELSTEIN.

Mr. P. VANDER MEULEN.

[*Substituut Drosjaerd, enz.*

Baggen (N. J. V.)

Bruggen (Herms. Ter)

Codde (Corn. Joh. van As-
felen)

Falck (L. C.)

Graves (Cornelis) *Schout
van Benschop en Noord-
Polsbroek.*

Griethuizen (Jan van)

Hugenholtz (Johs.)

Hugenholtz (Do. P. A. C.)

Oeveringh (W. H.)

Paschen, *geb. Tra Kranen
(de Weduwe)*

Roest (H. van der)

Rosier (Do. J.) *Predikant
in Lopiker-Kapel.*

Tra Kranen (J.)

Tra Kranen (S. E.)

Vollenhove (J. N.)

Willeumier (Jan)

DE Z A A N.

F. LE MAIRE, *Medic.
Doctör, te West-Zaan-
dam.*

ALBERT MASKER,
*Chirurg en Apothecar
te Oost-Zaandam.*

HEND. TOBBE, *Chi-
rurgyn, te Zaandyk.*

P. VAN DER SMISSEN,
*Chirurg. & Apothecar,
te Wormerveer.*

Te West-Zaandam.

*Lees-Collegie aan de Zaan
(t Geneesk.)*

Breda (Fians van)

Mareland M. z. (J. van)

Nieuwstad (Do. W. van)

Nomes (Dirk)

Schoorel (Claas)

Spiers Corn. z. (Willem)

Zomer (Abraham)

Te Oost-Zaandam.

Beeldsnyder (W. J.) *Medic.
Doctör.*

Willige (W^m.) *Chirurgyn
en Apothecar.*

Te Zaandyk.

Breet (Arent)

Breet (Cornelis)

Graftdyk (Klaas)
 Honig Jacobsz. (Cornelis)
 Honig Jacobsz. (Jan)
 Honigh (Adriaan Corne-
 lisz.)
 Honigh (Cornelis Adriaansz)
 Honigh (Gerrit Corne-
 lisz.)
 Kee (Maarten)
 Kool (Jan)
 Kop (Simon)
 Ley (Aris van der)
 Neven Molsz. (Claas)
 Swart (Pieter)
 Vis (Jan)
 Vis (Pieter)
 Vleuten (Adriaan van)

Te Wormerveer.

Aalsmeer (Claas) *Koopman.*
 Dekker (Jan) *Koopman.*
 Gelder (Pieter Smit van)
Koopman.
 Haan (Jacob Tysz.) *Koopm.*
 Kuyper (Cornelis) *Koopm.*
 Makkis (Willem) *Koopman*
 Mol Louwerensz. (Cor-
 nelis) *Koopman te Wor-*
mer.
 Neilius (Antonie) *Chirurg.*
en Apothecar.
 Peeting (Jan)
 Rysfel (P. C. I. van) *No-*
taris en Procureur.
 Schenk (Dirk) *Stud. Chir.*
 Steenmesfer (Joh.) *Boek-*
bouder.

ZIERIKZEE.

ADR. BRUYNVISCH
 MAATJES, *Stads-*
Med. Doct'or en Raad
der Stad Zierikzee.
 R. C. ERMERINS,
Med. Doct'or.
 Bal (Cornelis) *Chirurgyn*
op Dreifchor.
 Boeye (Samuel)
 Coenraats (D.) *Chirurgyn*
te Nieuwkerk.
 Gelre (Mr. Pieter Paul van)
Raad der Stad Zierikzee,
en wegens dezelve, Gecom-
mitteerd Raad van de Ed:
Mog: Heeren Staaten van
Zeeland, en Raad ter Ad-
miraliteit.
 Graafeilandt (Leendert van)
Stads-Chirurgyn en Vroed-
meester te Brouwershaven.
 Haman (Arnöldus Jacobus)
Chirurgyn te Renisse.
 Hocke J. z. (Corn.) *Secre-*
taris te Bommeneede.
 Hocke (Daniel) *Schepen der*
Heerlykheid Dreifchor.
 Hocke J. z. (Jacob)
 Lange (Mr. Adriaan de)
Radenregeerend Burge-
meester der Stad Zierikzee.
 Liens.
 Maatjes (Daniel Joh.) *Stads-*
Chirurgyn te Zierikzee.
 Meer-

Meerten (L. van) <i>Heem-</i>	N. N.
<i>raad van den Lande van</i>	N. N.
Schouwen.	N. N.
N. N.	N. N.
N. N. <i>Predikant.</i>	N. N.
N. N. te Brouwershaven.	N. N.
Potter (Pieter de) <i>Chirur-</i>	N. N.
<i>gyn en Vroedmeester te</i>	N. N.
Zierikzee.	N. N.
Vis (Cornelis)	N. N.
Wilkes (Andr. Andr.) <i>Chirur-</i>	N. N.
<i>gyn te Brouwershaven.</i>	N. N.

ZUTPHEN.

ZWOLLE.

J. F. MARTINET, <i>A. L. M., Philos. Doct.,</i> <i>Predikant in de Her-</i> <i>vormde Gemeente te</i> <i>Zutphen; Lid van de</i> <i>Haarlemfche, Vlisfing-</i> <i>fche en Rotterdamfche</i> <i>Maatschappyyen der We-</i> <i>tenschappen.</i>	J. H. STOLTE, <i>Medic.</i> <i>Doctor, Oud - Burge-</i> <i>meester der Stad Zwolle.</i>
	Maurik (Matthys van)
	Sonsbeek (R. van) <i>Medic.</i> <i>Doctor, Burgemeester en</i> <i>Cameraar der Stad Zwol-</i> <i>le.</i>

OVERGESLAGEN NAAMEN:

Onder Amsterdam.	Heringa (Do. Joh.) <i>Predikant</i> <i>in 's Hage.</i>
Swart (Steven)	Huygens (Johannes) <i>Notaris</i> <i>en Procureur.</i>
Onder 's Bosch.	Kuibbe. <i>Schout van den Leyd-</i> <i>fchen-dam.</i>
Haar (J. van der) <i>Heelmeester</i> <i>te 's Bosch.</i>	Schepman (Mr. H.) <i>Advocaat.</i>
Lisse (Louis J. van der) <i>Med.</i> <i>Doctor te Vechel.</i>	Spyk (Mr. J. A. van der) <i>Advocaat.</i>
Onder Gorinchem.	Washington (J. J.) <i>Clercq ter</i> <i>Griffie van Hun Hoog Mog.</i>
Lintner (D. C.) <i>Apothecar.</i>	Onder Naarden.
Onder 's Hage.	Bruins, <i>gehooren Pronckert (de</i> <i>Weduwe)</i>
Baelde (Mr. P.) <i>Oud-Raads-</i> <i>heer in den Hove van Holland.</i>	
Hamel (Mr. P. Th. van) <i>Ad-</i> <i>vocaat.</i>	

B U I T E N L A N D S C H E I N T E K E N A A R E N.

DUITSCHLAND.

J. G. LEIDENFROST,
*Medicinæ Doctor & Pro-
fessor, aan de Koninkl:
Pruissische Academie te
DUISBURG aan den
RHYN.*

CARSTANIEN, *Medic.
Doctor & Professor. —*

H. F. DELIUS, *Præ-
sident van de Keizerlyke
Academie der Natuur-
onderzoekeren enz. te
ERLANGEN.*

**De Medicynsche Faculteit
van de Universiteit te
ERLANGEN.**

**LEONARDUS LUDO-
VICUS FINKE,** *Me-
dicinæ Doctor & Pro-
fessor, Biblioth. &c.
aan 't Konigl. Pruis-
sisch Gymnasium te
LINGEN.*

**CHRISTIAN FRIEDRICH
TRENDELENBURG,**
Med. Doct. te LUBECK.

**THEODOR FRIEDRICH
TRENDELENBURG,**
Med. Doctor, — —

Ackermann. *Med. Doctor.*

Curtius (Carl Werner)
Med. Doctor.

**Lemcke (Hans Bernhardt
Ludewig)** *Physicus &
Med. Doctor.*

Paarmann. *Med. Doctor.*

Sche-

Schetelig (Jacob August)
Med. Doctor.

LENTIN, *Hofmedicus*
te LUNEBURG.

Ebeling. *Medic. Doctor.*

MÜNCH, *Stads Physicus*
te RÄTZEBOURG
by HAMBURG.

ENGELAND.

MELCHIOR JUSTUS VAN
EFFEN, *Predikant in de*
Hollandsche Gemeente te
LONDON.

C. SCHWIERS, *Predikant* — — —

Bosma (D.)

RUSLAND.

G. VAN DER WEYDE,
Major en Capitein Ingenieur
ten dienste van Haare Keizerlyke Majesteit
aller Rusfen: Correspondeerend Lid
van de Natuur- en Geneeskundige
Correspondentie Societeit te s'Ha-
ge enz. te RIGA.

Borreman. *Med. Doctor.*

Hofman (Carl Ferdinand)
Medic. Doctor & Professor
te St. Petersburg.

Kill. *Overste by de Artillerie,*
te Riga.

Marpurg. *Verb. Div. Minister*
in Lyfland.

Sixt. *Med. Doctor* te St.
Petersburg.

Witte (J. E. de) *Lieut. Colonel*
Ingenieur, Ridder der Orde van St. Wo-
lodimir enz.

Zadig. *Medic. Doctor.*

SURINAAME.

ISAAC VIEIRA, *Raad in*
den Ed. Hove van Politie
en Crimineele Justitie,
te PARAMARIBO.

Engelen (Jacob Voegen van)
Medic. Doctor; Raad in
den Ed. Hove van Civile
Justitie; Lid van de Hol-
landsche Maatschappij der
Wetenschappen te Haarlem
enz.

Kammel. (C. M.) *Prac-*
tiseerend Chirurgyn; Oud-
Commisaris van 't Colle-
gie van kleine zaaken.

't Leesgenootschap: *Nuttig*
en Vermaakelyk.

Mey-

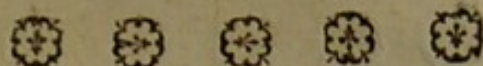
Meyers. *Medic. Doctor.*

Wirtheym (Joseph) *Chirurgyn.*

Z W E E D E N.

J. REFTELIUS, *als Secretaris van het Collège Royal de Medecine, te STOCKHOLM.*

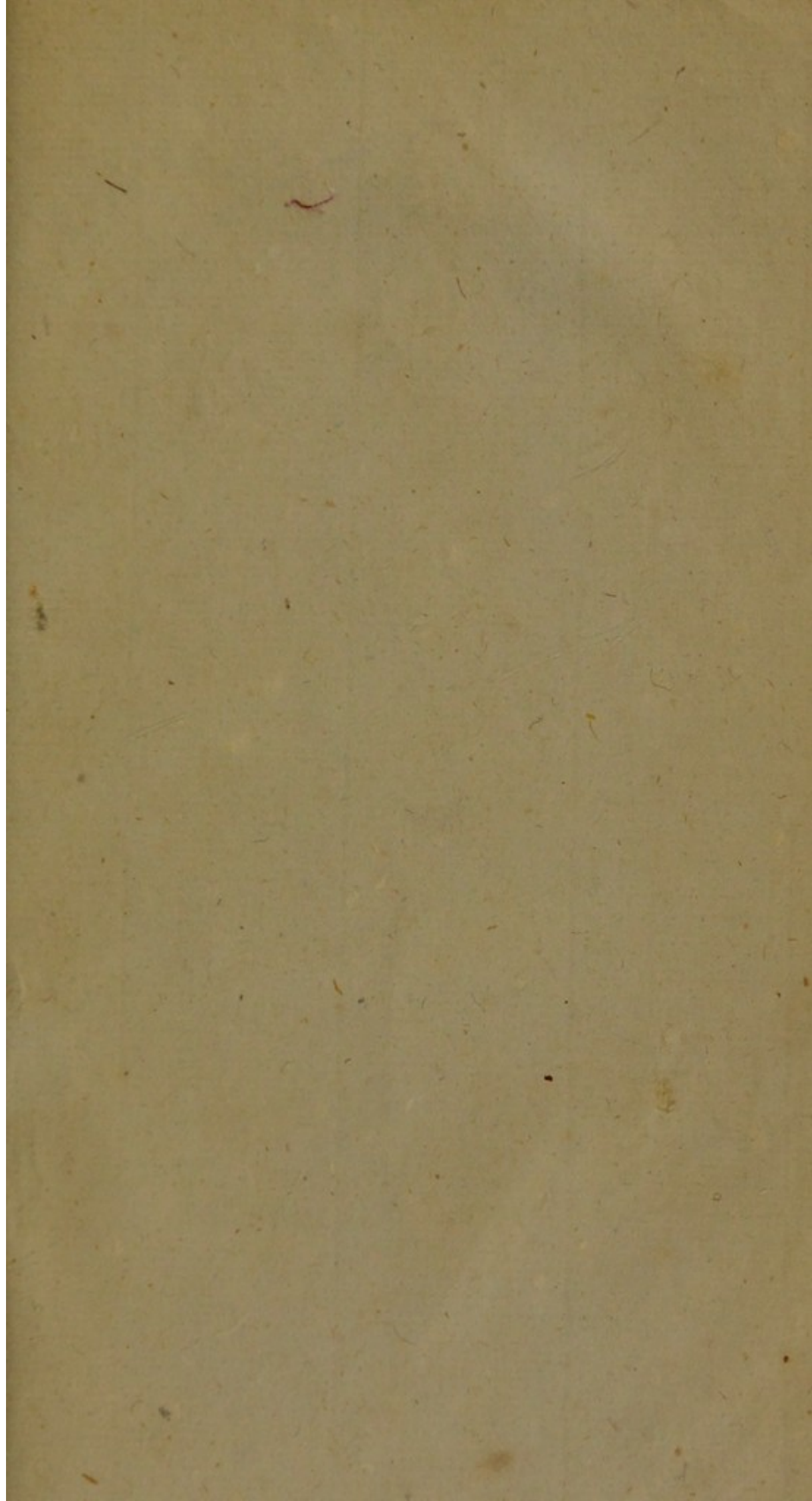

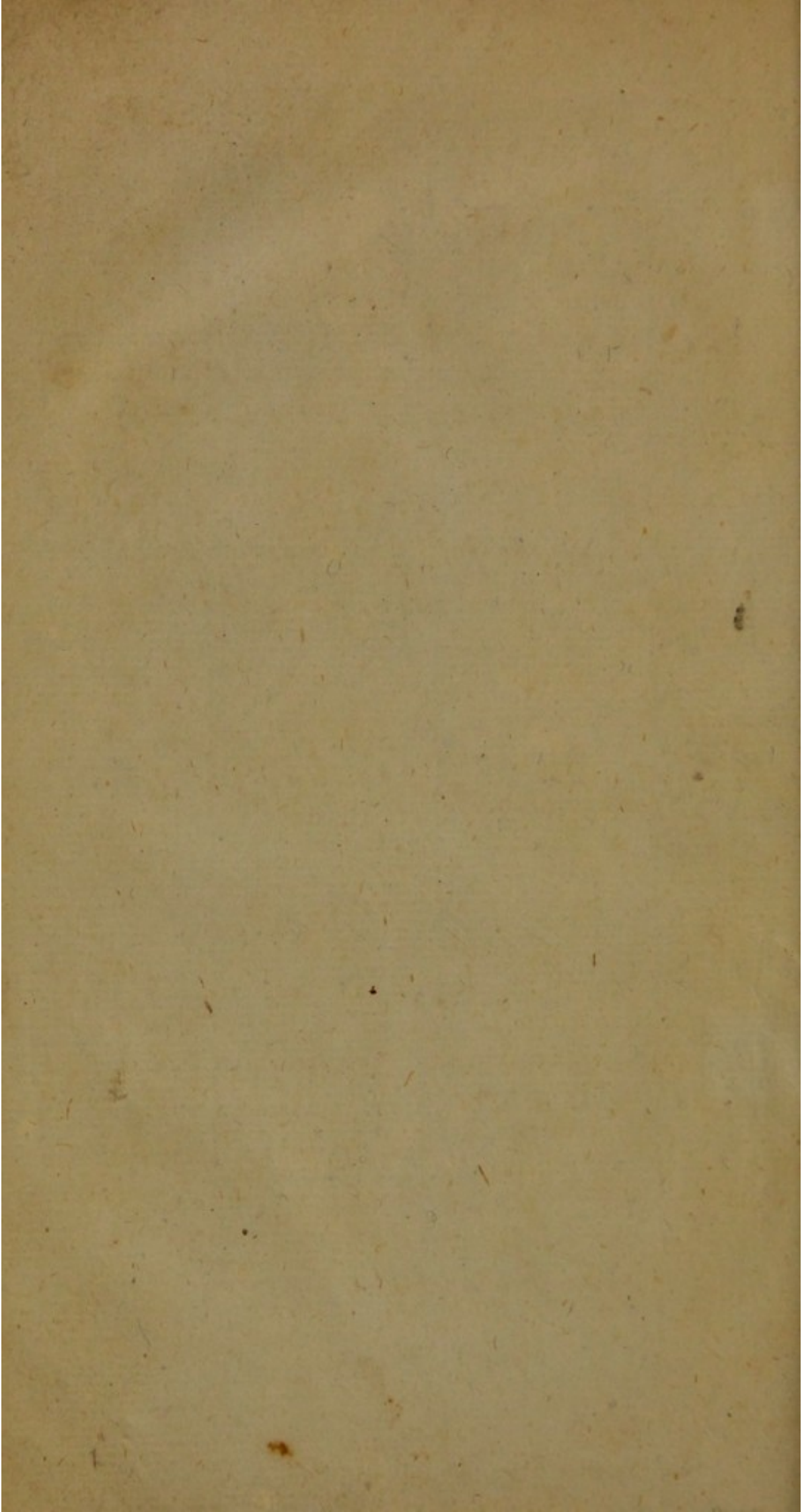
Men gelieve van de volgende Drukfeilen kennis te nemen en dezelve, benevens eenige ingesloopene onnaauwkeurigheden in de spelling, gunstig te versoonen:

bladz.	regel	staat	lees.
4.	(†) de woorden van deze noot behooren tot de noot (†); en wederkeerig die van (†) tot (†).		
7.	(d) op 't einde.	Men vergelyke hier mede de verklaring van dit verschynfel beneden, § LIII.	Men vergelyke hier mede § LIII beneden; en de verklaring van dit verschynfel gegeven in de IIe. Afdeel. § VII.
15.	(a) op 't einde.	pag. 310.	pag. 31.
20.	(g)	<i>Oper. Supplem.</i>	<i>Oper. omnia</i>
25.	17. —	<i>tertii</i>	<i>tertiae</i>
34.	(w) op 't einde.	pag. 205.	pag. 389.
37.	(†) r. 5. —	<i>Regul. Med. Antim. præpr.</i>	<i>Reg. Ant. Med.</i>
43.	4. —	welneemendheid	welmeenendheid
—	8. —	met	niet
75.	13 —	met vier deelen <i>sal Tartari</i> en een deel <i>Antimonium</i> .	met vier deelen <i>Antimonium</i> en een deel <i>Sal Tartari</i> .
81.	1. —	§ XLVIII.	§ LVII
82.	(g.) 8 en 9.	vide hanc præparat. in <i>Epist. ad LANGELOTT.</i>	vide de hac præparat. in <i>Epist. LANGELOTTI ad Natur. curiosos.</i>
95. —	28. —	in	in de
145. —	15. —	<i>Kerwes Mineraal</i>	<i>Kermas minerale</i>
—	18. —	<i>Vitelli ovi</i>	<i>Vitelli ovi</i>
195 —	4. —	Rensfelaar (J. J.)	Rensfelaar (J. J. van)
204. Col. 2. 25.	Schor (Dr. G.)		Schor (Dr. J.)
206 —	27. —	Stralen Jansz. (H. van)	Stralen Jansz. (Mr. H. van)

Het getuige van de volgende Dingen kan te meer
 men en dezelve, tevens enige ingesproken onnemen
 beschikkingen in de feeling, gansig te verduideliken.

Land.	Tijdel.	Aard.	Inz.
1. (1)	1. (1)	1. (1)	1. (1)
2. (2)	2. (2)	2. (2)	2. (2)
3. (3)	3. (3)	3. (3)	3. (3)
4. (4)	4. (4)	4. (4)	4. (4)
5. (5)	5. (5)	5. (5)	5. (5)
6. (6)	6. (6)	6. (6)	6. (6)
7. (7)	7. (7)	7. (7)	7. (7)
8. (8)	8. (8)	8. (8)	8. (8)
9. (9)	9. (9)	9. (9)	9. (9)
10. (10)	10. (10)	10. (10)	10. (10)
11. (11)	11. (11)	11. (11)	11. (11)
12. (12)	12. (12)	12. (12)	12. (12)
13. (13)	13. (13)	13. (13)	13. (13)
14. (14)	14. (14)	14. (14)	14. (14)
15. (15)	15. (15)	15. (15)	15. (15)

ch

